

OLEG LEVIȚCHI

NECROPOLA TUMULARĂ
HALLSTATTIANĂ TÂRZIE
TRINCA
„DRUMUL FETEȘTILOR“

TRINITAS

OLEG LEVIȚCHI

**NECROPOLA TUMULARĂ HALLSTATTIANĂ TÂRZIE
TRINCA – „DRUMUL FETEȘTILOR”**

**ACADEMIA ROMÂNĂ – FILIALA IAȘI
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE**

OLEG LEVIȚCHI

**NECROPOLA TUMULARĂ HALLSTATTIANĂ TÂRZIE
TRINCA – „DRUMUL FETEȘTILOR”**

Volum îngrijit de CONSTANTIN ICONOMU

TRINITAS
IAȘI, 2006

BIBLIOTHECA ARCHAEOLOGICA MOLDAVIAE III

Ediderunt
VICTOR SPINEI et VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLIBA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LEVITCHI, OLEG

Necropola tumulară hallstatiană târzie – Trinca „Drumul Fetestilor” / Oleg Levitchi; ed.: Victor Spinei, Virgil Mihăilescu-Bîrliba. - Iași: Trinitas - Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 2006

Bibliogr.

ISBN (10) 973-7834-82-8; ISBN (13) 978-973-7834-82-9

I. Spinei, Victor (ed.)

II. Mihăilescu-Bîrliba, Virgil (ed.)

903.5

TRINITAS, 2006

ISBN: 978-973-7834-82-9

ISBN: 973-7834-82-8

© Institutul de Arheologie Iași

Str. Lascăr Catargi, nr. 18, Iași, 700107, România

Tel. / Fax: 004-0232-211910

<https://biblioteca-digitala.ro>

Cuprins

Cuvânt înainte (Constantin Iconomu).....	7
Abrevieri	9
Bibliografie.....	10
Introducere	18
Capitolul I. Mediul geografic. Amplasarea și evoluția cercetării necropolei	19
I.1. Mediul geografic.....	19
I.2. Amplasarea necropolei	21
I.3. Etapele cercetării	22
Capitolul II. Prezentarea descoperirilor	24
II.1. Organizarea internă a necropolei.....	24
II.2. Tumulul nr. I	24
II.3. Tumulul nr. II	26
II.4. Tumulul nr. III	27
II.5. Tumulul nr. IIIb	29
II.6. Tumulul nr. IV	30
II.7. Tumulul nr. V	31
II.8. Tumulul nr. VI	32
II.9. Tumulul nr. VII.....	34
II.10. Tumulul nr. VIII	36
II.11. Tumulul nr. IX	38
Capitolul III. Construcții și practici funerare	41
III.1. Aspectul necropolei.....	41
III.2. Structura tumulilor	45
III.3. Construcții funerare.....	47
III.4. Practici funerare.....	50
III.5. Elemente complementare de ritual	60
III.6. Diferențierea defuncțiilor în funcție de sex	68
Capitolul IV. Tipologia inventarului	71
IV.1. Ceramica.....	71
IV.2. Piese de uz comun	89
IV.3. Arme	90
IV.4. Piese de tolbă	91
IV.5. Podoabe.....	93
IV.6. Piese de toaletă	97
IV.7. Alte materiale.....	98
Capitolul V. Încadrarea cronologică și apartenența culturală a necropolei	99
V.1. Cronologia tumulilor. Datarea necropolei.....	99
V.2. Apartenența culturală a necropolei	104
Încheiere.....	114
PE3IOME	116
Summary	132
The list of the illustrations.....	147
Ilustrația.....	149

Cuvânt înainte

În cadrul activităților de valorificare a săpăturilor arheologice, Institutul de Arheologie din Iași și-a propus ca, în afara publicării rezultatelor obținute de către membrii săi, să sprijine și alți arheologi din țară și străinătate, ale căror lucrări să fie incluse în revistele și colecțiile de studii și monografii tipărite sub coordonarea sa. Iată că acum Institutul de Arheologie din Iași se află în situația de a prezenta cititorilor avizați o însemnată contribuție științifică – monografia cercetătorului Oleg Levițchi de la Chișinău, consacrată necropolei tumulare de la Trinca, din Republica Moldova, unde s-au efectuat săpături sistematice și de amploare de-a lungul mai multor campanii. Autorul a cărui monografie se publică acum a efectuat studiile de specialitate la Chișinău și Sankt Petersburg, pe care le-a completat cu un doctorat, actualmente fiind cercetător la Institutul de Arheologie și Etnografie al Academiei de Științe a Republicii Moldova. La această instituție s-a ocupat în special de studierea primei epoci a fierului din zona pruto-nistreană și nord-pontică, activitatea sa de bază fiind cunoașterea lumii traco-getice și a populațiilor alogene din zona amintită.

Din 1980 și până în prezent a participat la săpături în douăzeci de șantiere, dintre care douăsprezece au fost conduse personal, amintind aici pe cele de la Petrușani, Căușeni, Kobâlnea, Trinca „Izvorul lui Luca” și Trinca „Drumul Feteștilor”. Rezultatele săpăturilor sale au fost valorificate în circa 80 de lucrări, din care șase monografii, patru dintre ele fiind publicate de către Institutul Român de Tracologie, cu care Oleg Levițchi a realizat, vreme de mulți ani, o fructuoasă colaborare.

Două dintre aceste monografii, publicate în prestigioasa colecție *Bibliotheca Thracologica*, se ocupă de prima epocă a fierului din Moldova, una dintre ele având ca obiect de cercetare monumentele traco-getice de pe Nistrul Mijlociu, redactată în colaborare și cealaltă prezentând lumea tracică și relațiile ei cu masivul cultural nord-pontic în perioada hallstattiană timpurie. De asemenea, Oleg Levițchi este autorul unor lucrări tipărite în limba rusă referitoare la epoca bronzului și la prima epocă a fierului. În afară de săpăturile arheologice din așezări, Oleg Levițchi a făcut cercetări și în necropola tumulară de la Sărăteni, ale căror rezultate le-a publicat în monografia editată de Institutul de Tracologie din București. Cercetarea necropolei de la Sărăteni i-a permis să se familiarizeze cu specificul publicării unei necropole tumulare, căpătând o experiență care va fi fructificată și la necropola de la Trinca „Drumul Feteștilor”. Această din urmă necropolă, investigată pe parcursul mai multor campanii, în anii 1991, 1994, 1995 și 1999, cuprinde 12 tumuli grupați pe aliniamente paralele, din care au fost săpați zece, și care conțineau morminte de înhumăție și incinerăție, al căror inventar, în special din ceramică, era protejat de o manta de pietre și pământ. Necropola, datată în intervalul cuprins între mijlocul secolului al VII-lea și primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n., este de aspect tracic carpatodunărean, cu unele influențe răsăritene ale grupului podolian de vest de origine scitică.

Noua monografie a lui Oleg Levițchi constituie nu numai succesul său personal, dar și al școlii de arheologie de la Chișinău, care în ultima vreme a repurtat însemnate rezultate pozitive concretizate prin editarea de numeroase studii și monografii consacrate unor monumente cercetate arheologic cu mulți ani în urmă și rămase inedite, la care se adaugă valorificarea unor contribuții mai noi.

Monografia care se tipărește acum permite mai buna cunoaștere a sfârșitului primei epoci a fierului, perioadă în care începe procesul de cristalizare a civilizației traco-getice și se pun bazele viitoarelor închegări statale de la sfârșitul mileniului. Întrucât în Moldova dintre Carpați și Prut au fost cercetate arheologic numai cimitirele de la Bârsești, Onești și Cașvana, publicarea necropolei de la Trinca din Republica Moldova este mai mult decât binevenită.

Constantin ICONOMU

Abrevieri

Acta MM	Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
Acta MN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
Anuarul MNIM	Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Chișinău
AM	Arheologia Moldovei, Iași
B. Thr	Bibliotheca Thracologica, București
CAANT	Cercetări arheologice în aria nord-tracică, București
Dacia, N.S.	Dacia, Revue d'archeologie et d'histoire ancienne, Nouvelle serie, Bucarest
MCA	Materiale și cercetări arheologie, București
MA	Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
SCIV	Studii și cercetări de istorie veche, București
SCIVA	Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, București
SI.A.	Slovenská Archeológia, Bratislava
AKM	Археологическая карта Молдавской ССР, Кишинев
АСГЭ	Археологический сборник Государственного Эрмитажа, Ленинград
КСИИМК	Краткие сообщения Института истории материальной культуры, Москва
МИА	Материалы и исследования по археологии СССР, Москва, Ленинград
ОПМ	Охрана природы Молдавии, Кишинев
РА	Российская Археология, Москва
СА	Советская Археология, Москва
САИ	Свод археологических источников, Москва
Труды ГЭ	Труды Государственного Эрмитажа, Ленинград

Bibliografie

- Berciu D., Comșa E., 1956, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949-1950)*, MCA, II, p. 251-489.
- Berezanskaja S.S., Klocko V.I. 1998, *Das Gräberfeld von Hordeevka*, Archäologie in Eurasien, Band 5, 87 p, 83. Tafeln.
- Borziac I., 1994, *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul dintre Nistru și Prut*, Thraco-Dacica, XV, 1-2, București, p. 19-40.
- Bukowski Z. 1977, *The Scythian influence in the area of Lusatian culture*, Wrocław-Warszawa- Krakow- Gdansk, 378 p.
- Buzdugan C., 1980, *Riturile funerare ale comunităților hallstattiene târzii din Moldova*, Acta MM, II, Vaslui, p. 51-60
- Calotoiu Gh., Mocioi I., Marinoiu V. 1987, *Mărturii arheologice în Gorj*, Târgu-Jiu, 223 p.
- Chochorowski I. 1985, *Die Veckerzug-Kultur. Charakteristik der Funde*, Warszawa-Krakow, 162 C.
- Chochorowski I. 1987, *Rola sigynnow Herodota w srodowisku kulturowym wczesnej epoki zelaza na Nizinie Węgierskiej*, Przegląd Archeologiczny, Vol. 34, p.161-218.
- Dergacev V. 1994, *Epoca bronzului. Perioada timpurie*, Thraco-Dacica, XV, 1-2, București, p.121-140.
- Dusek M, 1964, *Regiunile carpato-danubiene și sudul Slovaciei în etapa hallstattiană târzie*, AM.,II-III, p. 273-298.
- Dusek M. 1971, *Slovensko v mladšej dobe halstatskej*, Sl.A., XIX, p. 422-459.
- Dusek M. 1976, *Junghallstattzeitliches Gräberfeld von Modrany*, Sl .A, XXIV -2, p. 397- 427.
- Hänsel B., 1976, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der Älteren Hallstattzeit an der Unteren Donau*, T. I-II, Bonn, 216 p.
- Ignat M. 1976, *Decouvertes du Hallstatt thrace dans le departement de Suceava*, Thraco-Dacica, I, București, p. 99-108.
- Ignat M. 1978, *Necropola tumulară hallstattiană de la Volovăț – Dealul Burlei*, Suceava, V, p.107-140.
- Ignat M. 2000, *Un nouveau groupe culturel du Hallstatt tardif sur le territoire de la Roumanie*, Studia Antiqua et Archaeologica, VII, Iași, p. 331-344.
- Ignat M. 2000a, *Funerary rite and ritual in the Podolo-Bucovinean group in the late Hallstatt*, Tombes tumulaires de l'Âge du Fer dans le Sud-Est de l'Europe, Actes du II-e Colloque International d'Archeologie Funeraire, Tulcea, p. 219.
- Iconomu C., Tanasachi M. 1992, *Descoperirile arheologice din necropola hallstattiană timpurie de la Cotu Mori – Iași*, AM, XV, p. 23-44.
- Kașuba M, Haheu V, Levițchi O. 2000; *Vestigii traco-getice pe Nistrul Mijlocu*, B. Thr. XXXI, București, 222 p.
- Kemenczei T. 1984, *Die Spätbronzezeit Nordostungarn*, Budapest, p. 207.
- Kisza R. 1974, *Chronologie der Nadeln in der Frühphase der Lausitzer Kultur*, Studien zur Lausitzer Kultur, Warszawa-Krakow, p. 93-143.

- Kvicala J. 1954, *Vznik Slezské Kultury na Morave*, Památky Archeologické, 100 let od založení, Číslo 1-2, Ročník XLV, p. 263-279.
- Larina O. 1994, *Neoliticul pe teritoriul Republicii Moldova*, Thraco-Dacica, XV, 1-2, București, p. 41-66.
- László A. 1972, *O așezare hallstattiană la Cozia (Jud. Iași)*, AM, VII, București, p. 207-224.
- László A. 1985, *Hallstattul timpuriu și mijlociu pe teritoriul Moldovei*; Rezumatul tezei de doctorat, Iași; 23 p.
- László A. 1989, *Les groupes régionaux anciens du Hallstatt à l'est des Carpates. La Moldavie aux XII-VII siècles av. n.e.*, La civilisation de Hallstatt, bilan d'une rencontre, Liege 1987, p.111-129.
- László A. 1994, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, B.Thr. VI, București, 220 p., 80 fig., XII pl, 2 hărți.
- László A. 1995, *La necropole de Stoicani et quelques aspects du probleme «Thraco-Cimmerien»*, Studia Antiqua et Archaeologica, II, Iași, p. 87-102.
- Levițchi O. 1992, *La situation culturelle et historique dans l'espace Carpato-Dniestrien à l'époque du Hallstatt*, Symposia Thracologica, 9. București, p. 119-121.
- Levițchi O. 1994, *Cultura hallstattului canelat la Răsărit de Carpați*, B.Thr. VII, București, 176 p., 78 fig.
- Levițchi O. 1994a, *Grupul Holercani-Hansca. Aspectul pruto-nistean al complexului hallstattian timpuriu cu ceramică incizată*, Relations Thraco-Ilyro-Helleniques, Bucarest, p. 219-256.
- Levițchi O. - 1994b, *Culturi din epoca hallstattului timpuriu și mijlociu*, Thraco-Dacica, XV, 1-2, București, p. 159-214.
- Levițchi O. 1995, *Investigațiile arheologice de la Trinca, raionul Edineț, Republica Moldova*, CAANT, I, București, p. 247-278.
- Levițchi O. 1996, *Considerations sur les monuments funéraires du Hallstatt tardif sur le territoire de la Moldavie*, Der Basarabi-Komplex in Mittel-und Südosteuropa, Kolloquium in Drobeta – Turnu Severin (7-9 November 1996), Bukarest, p. 165-193.
- Levițchi O. 1997, *Ensembles tumulaires d'époque Hallstattienne en Moldavie*, Premier age du fer aux bouches du Danube et dans les régions autour de la Mer Noire, Actes du Colloque International, Septembre 1993, Tulcea, p. 149-180
- Levițchi O. 2000, *Necropola tumulară hallstattiană târzie–Trinca «Drumul Feteștilor» (jud. Edineț)*, Funerar practices as forms of cultural identity (bronze and iron ages), Abstracts, Tulcea, p.38-39.
- Levițchi O. 2000a, *Raport despre investigațiile efectuate în necropola tumulară din perioada hallstattiană târzie «Drumul Feteștilor» și așezarea fortificată «La șanț» din preajma satului Trinca, județul Edineț, R. Moldova în anul 1999*. Arhiva MAE AȘ RM, Chișinău, P. 40, Pl. 29, Fotopl. 45.
- Levițchi O. 2002, *Lumea tracică și masivul cultural nord-pontic în perioada hallstattiană timpurie (secolele XII-X î.e.n.)*, Autoref. Tezei de dr. hab. în șt. ist. Chișinău, 46 p.
- Levițchi O., Haheu V. 1997, *Șantierul arheologic Trinca (Republica Moldova)*, (Campania 1995), CAANT, II, București, p. 167-212.
- Levițchi O., Haheu V., 1999, *Necropola hallstattiană târzie de la Giurgiulești*, Studia în onorarea Ion Niculiță, Chișinău, p. 121-134.
- Lupu N. 1989, *Tilișca. Așezările arheologice de pe Cătănaș*, București, 110 p., 28 pl.
- Manzura I. 1994, *Culturi eneolitice în zona de stepă*, Thraco-Dacica, XV, 1-2, București, p.93-101.

Morintz S. 1957, *Săpăturile de la Bîrsești (reg. Galați, r. Vrancea)*, MCA, III, p. 219-225.

Morintz S. 1959, *Săpăturile de la Bîrsești-Vrancea (r. Vrancea, reg. Galați)*, MCA, V, p.355-361.

Morintz S. 1959a, *Săpăturile de la Bîrsești (r. Vrancea, reg. Galați)*, MCA, VI, p. 231-235.

Morintz S. 1961, *Săpăturile de la Bîrsești (r. Vrancea, reg. Galați)*, MCA, VII, p. 201-206.

Morintz S., Roman P. 1969, *Un nou grup hallstattian timpuriu în sud-vestul României – Insula Banului*, SCIV, 20, 3, p. 393-423.

Moscalu E. 1983, *Ceramica traco-getică*, București, 377 p., CXIX pl.

Nekvasil J. 1993, *Pred branami historie (starsi doba zelezna – halstatska)*, Praveke dejiny Moravy, Brne, p. 333-379.

Nicolaescu-Plopșor D., Wolski W. 1975, *Elemente de demografie și ritual funerar la populațiile vechi din România*, București, 292 p.

Niculită I., Teodor S., Zanoci A., 2002, *Butuceni. Monografie arheologică*, B.Thr., XXXVI, București, 249 p.

Ondracek J, 1993, *Pred branami historie (starsi doba zelena – halstatska)*, Praveke dejiny Moravy, Brno, p. 333-367.

Petrescu-Dîmbovița M 1953, *Cimitirul hallstattian de la Stoicani*, MCA, I, p. 157-212.

Petrescu-Dîmbovița M., Dinu M. 1974, *Noi cercetări arheologice la Stoicani (Jud. Galați)*, SCIVA, 25, 1, p. 71-97.

Popescu E., Vulpe A. 1982, *Nouvelles decouvertes du type Ferigile*, Dacia, N.S., XXVI, 1-2, p. 77-114.

Romsauer P. 1993, *Nove naslezy Vekerzugskej skupiny z Nitry*, Sl.A., Rocnik XLI, Cisko I, Bratislava, p.5-39.

Sava E. 1994, *Epoca bronzului – perioada mijlocie și târzie (sec. XVII-XII î.e.n.)*, Thraco-Dacica, XV, 1-2, București, p.141-158.

Smirnova G. 1974, *Complexele de tip Gava-Holyhrady – o comunitate cultural-istorică*, SCIVA, 25, 3, București, p.359-380.

Smirnova G. 1998, *Din nou despre ceramica cenușie lucrată la roată descoperită în siturile scitice timpurii din zona Nistrului Mijlociu*, SCIVA, 49, I, p. 23-37.

Sorokin V. 1994, *Culturile eneolitice din Moldova*, Thraco-Dacica, XV, 1-2, București, p. 67-92.

Sulimirski T. 1936, *Scytowe na zachodniem Podolu*, Lwow, p. XVIII tabl.

Vasiliev V. 1980, *Scitii agatîrși pe teritoriul României*, Cluj-Napoca, 185 p., 27 pl.

Vasiliev V., Gaiu C. 1980, *Așezarea fortificată din prima vîrstă a fierului de la Ciceu-Corabia, jud. Bistrița-Năsăud*, Acta MN, XVII, Cluj-Napoca, p. 31-63.

Vasiliev V., Aldea A., Ciugudean H., 1993, *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice: Așezarea fortificată de la Teleac*, Cluj-Napoca, 196 p., 46 fig.

Vulpe A. 1967, *Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică*, București, 208 p., XLI pl.

Vulpe A. 1970, *Cercetări arheologice și interpretări istorice privind sec. VII-V î.e.n. în spațiul carpato-dunărean*, MA, II, Piatra Neamț, p. 182-213.

Vulpe A. 1977, *Zur Chronologie der Ferigile-Gruppe*, Dacia, N.S., XXI, p. 81-111.

Vulpe A. 1979, *Cu privire la la cronologia grupului cultural Ferigile*, Danubius, VIII-IX, Galați, p. 93-122.

Vulpe A., Popescu E. 1972, *Contribution à la connaissance des debuts de la culture geto-dacique dans la zone Subcarpatique Vilcea-Argeș (La nécropole tumulaire de Tigveni)*, Dacia, N.S., XVI, p. 75-111.

Анисюткин Н. К., Борзияк И. А., Кетрару Н. А. 1986, *Первобытный человек в гротах Тринка I-III*, Кишинев, с. их охрана, ОПМ, вып. 6, Кишинев, с. 3-29.

Бокий Н. М. 1987, *Грунтовый могильник у с. Заломы*, Киммерийцы и скифы, Тезисы докладов Всесоюзного семинара посвященного памяти А. И. Тереножкина, Часть 1, Кировоград, с. 22-24.

Галанина Л. К. 1977, *Скифские древности Поднепровья* (Эрмитажная коллекция Н. И. Бранденбурга), САИ, вып. Д1-33, Москва, 67 с.

Ганіна О. Д. 1965. *Поселення скіфського часу у селі Іване-Пусте*, Археологія, т.ХІХ, Київ, с.106-117.

Ганина О. Д. 1984, *Поселення ранньоскіфської доби поблизу с. Залісся*, Археологія, т.47, Київ, с.68-79.

Генинг В. Ф. 1987, *Археологическая культура—социально-исторический организм—центральная категория познания археологии (к разработке теории археологической культуры)*, Исследование социально-исторических проблем в археологии, Киев, с. 6-35.

Гольцева Н. В., Кашуба М. Т. 1995, *Глинжень II. Многослойный памятник Среднего Поднепровья. (материалы раскопок 1978-1979 и 1989-90 гг.)*, Тирасполь, 99 с., .CLXV Табл.

Гуцал А. Ф., Гуцал Б. А., Мегей В. П. 1998, *Дослідження курганів скіфського часу у Середньому Подністрів'ї*, Археологічні відкриття в Україні, 1997-1998 рр., Київ, с. 74-75.

Грязнов М. П. 1980, *Аржан. Царский курган раннескифского времени*, Ленинград, 61 с.

Дергачев В. А. 1979, *Раннескифское погребение на Среднем Пруте*, СА, Москва, 3, с. 239-241

Дубовская О. Р. 1989, *О некоторых критериях отбора раннескифских погребений циркуммеотийского региона*, Проблемы охраны и исследования памятников археологии в Донбассе, 19-21 апреля 1989 года, Тезисы докладов, Донецк, с. 143-145.

Дубовская О. Р. 1993, *Вопросы сложения инвентарного комплекса Черногоровской культуры*, Археологический альманах, № 2, Донецк, с. 137-160.

Дубовская О. Р. 1997, *Об культурной атрибуции "Новочеркасских" погребений Северного Причерноморья*, Археологический альманах, № 6, Донецк, с. 181-218.

Евдокимов Г. Л., Фридман М. И. 1991, *Курганы скифского времени у с. Первомаевка на Херсонщине*, Курганы степной скифии, Киев, с. 72-97.

Ильинская В. А. 1975, *Раннескифские курганы бассейна р. Тясмин (VII-VI вв. до н. э.)*, Киев, 179 с., XXXV Табл.

Йерем Э. 1986, *Скифский период в восточной Венгрии*, Археология Венгрии, конец II тысячелетия до н.э. - I тысячелетие н.э., Москва, с. 169-187.

Кашуба М. Т. 2000, *Раннее железо в лесостепи между Днестром и Сиретом (культура Козия-Сахарна)*, STRATUM plus, Культурная антропология, Археология, Санкт-Петербург-Кишинев-Одесса-Бухарест, № 3, с. 241-492.

Кашуба М. Т., Гольцева Н. В. 1991, *Сахарнянский могильник (Цыгэу)*, СА №1, Москва, с. 197-209.

Ковпаненко Г. Т. 1981, *Курганы раннескифского времени в бассейне р. Рось*, Киев, 159 с.

Ковпаненко Г. Т., Бессонова С. С., Скорый С. А. 1989, *Памятники скифской эпохи Днепровско-лесостепного Правобережья (Киево-Черкасский регион)*, Киев, 335 с.

Кеменцеи Т. 1986, *Предскифская эпоха в восточной Венгрии*, Археология Венгрии конец II тысячелетия до н.э. - I тысячелетие н.э., Москва, с. 139-153.

Клочко В. И., Скорый С. А. 1993, *К исследованию позднечернолесского погребального обряда*, РА, Москва, с. 54-64.

Кравчук Ю. П. 1972, *Заповедные и рекомендуемые к заповеданию растительные объекты в Северо-Западной Молдавии*, ОПМ, вып. 9, Кишинев, с. 80-100.

Кравчук Ю. П., Верина В. Н., Сухов И. М. 1976, *Заповедники и памятники природы Молдавии*, Кишинев, С. 310.

Крушельницька Л. І. 1974, *Стародавнє населення Прикарпаття і Волині за доби раннього заліза*, Стародавнє населення Прикарпаття і Волині (доба первіснообщинного ладу), Київ, с. 228-268.

Крушельницька Л. І. 1976, *Північне Прикарпаття і Західна Волинь за доби раннього заліза*, Київ, 146 с.

Крушельницька Л. І. 1985, *Взаємозв'язки населення Прикарпаття і Волині з племенами Східної і Центральної Європи (рубіж епох бронзи і заліза)*, Київ, 162 с.

Крушельницкая Л. И. 1990, *Культуры Прикарпатья, Волини и Закарпатья раннескифского времени*, Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо), Киев, с. 141-157.

Крушельницкая Л. И. 1990а, *Высоцкая культура*, Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо), Киев, с. 115-122.

Крушельницька Л. І. 1993, *Нові пам'ятки культури Гава-Голігради*, Пам'ятки гальштатського периду в межириччі Вісли, Дністра і Прип'яті, Київ, с. 56-122.

Крушельницька Л. І. 1993а, *Пам'ятки ранньоскіфського часу (НаС-НаD)*, Пам'ятки гальштатського періоду межириччя Вісли, Дністра і Прип'яті, Київ, с. 143-239.

Крушельницька Л. І. 1998, *Чорноліська культура Середнього Придністров'я (за матеріалами непоротівської групи пам'яток)*, Львів, 223 с.

Крушельницкая Л. И., Малеев, Ю. Н. 1990, *Племена культуры фракийского гальштата (Гава-Голиграды)*, Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья, энеолит, бронза и раннее железо, Киев, с. 123-132.

Кулатова І. М. 1996, *Археолгічні пам'ятки території та найближчої округи Більського городища (за розвідками 1994 р.)*, Більське городище в контексті вивчення пам'яток раннього залізного віку Європи, Полтава, с.121-137.

Кучугура Л. І. 1995, *Ранньоскіфський комплекс з кургану поблизу с. Врублівці в Подністров'ї*, Археологія, 2, Київ, с. 131-135.

Лагодовська О. Ф. 1954, *Поселення часу пізньої бронзи в с. Сандраки*, Археологія, т.IX, Київ, с. 133-141.

Лапушнян В. Л. 1979, *Ранние фракийцы X начала I в. до н.э. в лесостепной Молдавии*, Кишинев, 142 с.

Левицкий О. Г. 1987, *Горизонт раннего железного века на многосдойном памятнике Мерешовка*, Молдавское Поднестровье в первобытную эпоху, Кишинев, с. 92-106.

Левицкий О. Г. 1987а, *Новый тип погребальных памятников ранних фракийцев лесостепной Молдавии*, Актуальные проблемы историко-археологических исследований, Киев, с. 97-98.

Левицкий О. Г. 1989, *Курган у с. Бранешты и некоторые вопросы погребального обряда раннегальштатской культуры лесостепной Молдавии*, АИМ в 1984, Кишинев, с. 137-149.

Левицкий О. Г., Сава Е. Н., Чобан Л. Ф. 1992, *Исследование курганного могильника раннего железного века у с. Тринка*, Anuarul MNIM, I, Chişinău, с. 95-107.

Малеев Ю. Н. 1981, *История племен Западной Подолии и Прикарпатья в конце бронзового начале железного веков*, Автореферат дисс. канд. ист. наук, Киев, 25 С.

Малеев Ю. Н. 1991, *Курган скифского времени у с. Мышковцы в бассейне р. Збруч*, Курганы степной скифии, Киев, с. 122-130.

Медведская И. Н. 1992, *Периодизация скифской архаики и Древний Восток*, РА, №3, Москва, с. 86-107.

Мелюкова А. И. 1953, *Памятники скифского времени на Среднем Днестре*, КСИИМК, вып. 51, Москва, с. 60-73.

- Мелюкова А. И. 1958, *Памятники скифского времени лесостепного Среднего Поднестровья*, МИА, 64, Москва, с. 5-102.
- Мелюкова А. И. 1964, *Вооружение скифов*, САИ, вып. Д. 7-4, Москва, С.90
- Мелюкова А. И. 1979, *Скифия и фракийский мир*, Москва, 233 с.
- Мелюкова А. И. 1984, *Археологические данные о фракийцах на территории СССР в I тысячелетие до н. э.* Этногенез народов Балкан и Северного Причерноморья, Москва, с. 224-234.
- Мелюкова А. И. 1989, *Скифообразные памятники в средней Европе*, Степи европейской части СССР в скифо-сарматское время, Москва, с. 87-91.
- Минаев Т. М. 1947, *Могила бронзовой эпохи в г. Ворошиловка*, КСИИМК, вып. XVI, Москва, с. 130-137.
- Моринц С. 1957, *Новая гальштатская группа в Молдове (Курганный могильник в Бырсеити, район Вранча, Галацкой области)*, Dacia NS, I București с.117-132.
- Мурзин В. Ю. 1984, *Скифская архаика Северного Причерноморья*, Киев, 133 с.
- Мозолевский Б. Н. 1980, *Скифские курганы в окрестностях Орджоникидзе на Днепропетровщине (раскопки 1972-1975 гг.)*, Скифия и Кавказ, Киев, с. 70-154.
- Николаева Л. П. 1965, *Заповедные участки растительности на территории Молдавской ССР*, ОПМ, вып.3, Кишинев, с. 84-99.
- Ольховский Б. С. 1991, *Погребально-поминальная обрядность населения степной Скифии (VII-III вв. до н. э.)*, Москва, 256 с.
- Петренко В. Г. 1978, *Украшения Скифии VII-III вв. до н. э.*, САИ, вып. Д 4-5, Москва, 143 с.
- Петренко В. Г. 1989, *Локальные группы скифообразной культуры лесостепи Восточной Европы*, Степи европейской части СССР в скифо-сарматское время, Москва, с. 67-80.
- Петренко В. Г. 1989, *Украшения и булавки*, Степи европейской части СССР в скифо-сарматское время, Москва, с.106-108.
- Покровская Е. Ф. 1973, *Предскифское поселение у с. Жаботин*, СА, 4, Москва, с. 169-189.
- Полін С. В. 1987, *Хронологія ранньоскіфських пам'яток*, Археологія, 59, Київ, с. 17-36.
- Полін С. В. 1992, *О раннескифских катакомбах*, Киммерийцы и скифы, Тезисы докладов Международной научной конференции посвященной памяти А.И.Тереножкина, Мелитополь, с. 77-78.
- Полін С. В. 1996, *Про хронологію ранньоскіфської культури*, Археологія, № 4, Київ, с. 17-36.
- Попович И. И. 1990, *Памятники Куштановицкой культуры*, Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо), Киев, с. 157-162.
- Попович И. И. 1991, *Курган IV-III вв. до н.э. у с. Бобовое в Закарпатье*, Курганы степной скифии, Киев, с. 130-137.
- Попович І. 1993, *Куштановицька група пам'яток*, Памятки гальштатського періоду межиріччя Вісли, Дністра і Прип'яті, Київ, с. 250-286.
- Рымбу Н. Л. 1980, *Физическая география Молдавской ССР (Учебное пособие для студентов географического факультета)*, Кишинев, С.106.
- Рымбу Н. Л. 1982, *Природно-географическое районирование Молдавской ССР*, Кишинев, С.146.
- Рымбу Н. Л. 1985, *Природные условия и ресурсы Молдавской ССР*, Кишинев, С.126.
- Свешніков І. К. 1957, *Поселення ранньоскіфського часу біля с. Сухостав, Тернопільської області*, Археологія, т. XI, Київ, с. 106-114.
- Скорый С. А. 1990, *Курган Переп'ятиха*, Київ, 122 с.
- Скорый С. А. 1999, *Киммерийцы в Украинской лесостепи*, Киев, 135 с.
- Скорый С. А., Бессонова С. С. 1996, *Жилично-хозяйственный комплекс Мотронинского городища (раскоп VI, комплекс № 3)*, Більске городище в контексті вивчення пам'яток раннього залізного віку Увропи, Полтава, с. 222-232.

Смирнов К. Ф. 1961, *Вооружение савроматов*, МИА СССР, № 101, Москва, 150 с.

Смирнова Г. И. 1961, *Севериновское городище (по материалам Юго-Подольской экспедиции 1947-1948, 1953 гг.)*, АСГЭ, вып. 2, Ленинград, с. 88-103.

Смирнова Г. И. 1967, *Некоторые вопросы раннескифского периода на Среднем Днестре (по поводу статьи М. Душека)*, *Archeologiske rozhledy*, XIX, с. 223-234.

Смирнова Г. И. 1968, *Раскопки курганов у сел Круглик и Долиняны на Буковине*, АСГЭ, вып. 10, Ленинград, с. 14-27.

Смирнова Г. И. 1969, *Поселение Магала памятник древнефракийской культуры в Прикарпатье (вторая половина XIII – середина VII в. до н.э.)*, *Древние фракийцы в Северном Причерноморье*, МИА, 150, Москва-Ленинград, с. 7-34.

Смирнова Г. И. 1977, *Курганный могильник раннескифского времени у села Долиняны*, АСГЭ, вып. 18, Ленинград, с. 29-40.

Смирнова Г. И. 1977а, *О хронологическом соотношении памятников типа Сахарна-Солончены и Жаботин (по материалам курганов у с. Мервинцы на Днестре)*, СА, № 4, Москва, с. 94-107.

Смирнова Г. И. 1977б, *Щодо поховального характеру ранньоскіфських пам'яток поблизу сіл Долиняни, Новосілки, Білоусівки*, *Археологія*, вып. 23, с. 3-10.

Смирнова Г. И. 1978, *Поселение скифского времени у села Долиняны в Днестровском Правобережье (по материалам раскопок 1972-1973 гг.)*, АСГЭ, вып. 19, с. 29-36.

Смирнова Г. И. 1979, *Курганы у села Перебыковцыновый могильник скифской архаики на Среднем Днестре*, *Труды ГЭ*, т. XX, Ленинград, с. 37-67.

Смирнова Г. И. 1979а, *Куштановицкие курганы в Закарпатье у села Черный Поток*, АСГЭ, вып. 20, Ленинград, с. 39-54.

Смирнова Г. И. 1980, *Население Среднего Поднестровья в VI-V вв. до н. э. и его западные соседи*, *Actes du I-іe Congres International de Thracologie*, I, București, с. 235-251.

Смирнова Г. И. 1981, *Новые данные о поселении у с. Долиняны (по материалам раскопок 1977-1978 гг.)*, АСГЭ, вып. 22, Ленинград, с. 40-61.

Смирнова Г. И. 1982, *Закрытые предскифские комплексы у села Днестровка-Лука*, *Древние памятники культуры на территории СССР*, Ленинград, с. 30-52.

Смирнова Г. И. 1984, *О формировании позднечернолесской культуры на Среднем Днестре. По материалам поселения Днестровка-Лука*, АСГЭ, вып. 25, Ленинград, с. 43-60.

Смирнова Г. И. 1985, *Поселение у с. Днестровка памятник Чернолесской культуры на Днестре*, АСГЭ, вып. 26, Ленинград, с. 5-29.

Смирнова Г. И. 1989, *Культурно-исторические процессы в Прикарпатье в конце II – первой половине I тысячелетия до н.э. По материалам Западно-Украинской экспедиции*, *Итоги археологических экспедиций*, Ленинград, с. 19-32.

Смирнова Г. И. 1990, *Культурно-исторические процессы в бассейне Среднего Днестра в конце II – первой половине I тысячелетий до н.э.*, Диссертация на соискании ученой степени док. ист. наук, Киев, 41 с.

Смирнова Г. И. 1993, *Памятники Среднего Поднестровья в хронологической схеме раннескифской культуры*, РА, № 2, Москва, с. 101-118.

Смирнова Г. И. 1996, *Предварительные данные о Немировском городище (По первым результатам обработки полевой документации и коллекции находок)*, *Більске городище в контексті вивчення пам'яток раннього залізного віку Європи*, Полтава, с. 183-198.

Смирнова Г. И. 1996а, *Немировское городище обшая характеристика памятника VIII – VI вв. до н. э.*, *Археологія*, Київ, с. 67-84.

- Смирнова Г. И. 1997, *Про етнокультурні зміни в розвитку Середньодністровського регіону в VII ст. до н. е.*, Археологія, 3, Київ, с. 57-65.
- Смирнова Г. И. 1998, *О работах на раннескифском поселении у с. Долиняны в 1985 и 1987 гг.*, АСГЭ, вып. 33, Ленинград, с. 33-48.
- Смирнова Г. И. 1999, *О гальштатских традициях в культуре лесостепной зоны Северного Понта (VII-VI вв. до н.э.)*, Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья (К 100-летию Б.Н.Гракова), Запорожье, с. 241-244.
- Смирнова Г. И. 2001, *Гальштатский компонент в раннескифской культуре лесостепи Северного Причерноморья (по материалам Немировского городища)*, РА, № 4; Москва, с. 33-44.
- Смирнова Г. И. 2001а, *К вопросу периодизации и хронологии Немировского городища*, Отделу археологии Восточной Европы и Сибири 70 лет, Тезисы научной конференции, Санкт-Петербург, с. 12-16.
- Смирнова Г. И. 2001б, *Заключительный сезон работ на раннескифском поселении у с. Долиняны*, АСГЭ, вып.35, с. 59-73.
- Смирнова Г. И. 2002, *Немировское городище в хронологической схеме скифской архаики Северного Причерноморья*, Северное Причерноморье: от энеолита к античности, Тирасполь, с. 217-233.
- Смирнова Г. И., Бернякович К. В. 1965, *Происхождение и хронология памятников Куштановицкого типа Закарпатья*, АСГЭ. вып.7, Ленинград, с. 89-115.
- Сухов И. М. 1969, *О нижнесарматских атоллах на севере Молдавской ССР*, ОПМ, вып.7, Кишинев, с. 33-35.
- Сухов И. М. 1972, *О выделении комплекса геологических и палеонтологических памятников «Припрутские толтры» в Северо-Западной Молдавии*, ОПМ, вып.9, Кишинев, с. 12-19.
- Тереножкин А. И. 1961, *Предскифский период на Днепровском Правобережье*, Київ, 247 с.
- Тереножекин А. И. 1976, *Киммерийцы*, Киев, 223 с.
- Черненко Е. В. 1981, *Скифские лучники*, Киев, 165 с.
- Шовкопляс І. Г. 1952, *Курганий могильник передскифського часу на Середньому Дністрі*, Археологі пам'ятки УРСР, т. IV, Київ, с.5-11.
- Шовкопляс І. Г. 1954, *Поселення ранньоскіфського часу на Середньому Дністрі*, Археологія, т. IX, Київ, с. 98-105.
- Шовкопляс І. Г., Максимов Е. В., 1952, *Дослідження курганного могильника передскифського часу на Середньому Дністрі*, Археологія, Т. VII, Київ, с. 89-109.
- Шрамко Б. А., 1987, *Бельское городище скифской эпохи (город Гелон)*, Киев. 182 с.
- Шрамко Б. А. 1996, *Раскопки В. А. Городцова на Бельском городище в 1906 г. (по материалам коллекции ГИМ)*, Більське городище в контексті вивчення пам'яток раннього залізного віку Європи, Полтава, с. 29-54.
- Щукин М. Б. 1978, *Об „узких” и „широких” датировках*, Проблемы археологии, выпуск второй, Ленинград, с. 28-32.
- Щукин М. Б. 1989, *Семь сезонов славяно-сарматской экспедиции*, Итоги археологических экспедиций, Ленинград, с. 103-114.
- Янакевич А. Н. 1973, *Тортонские рифы Молдавии и их охрана*, ОПМ, вып.11, Кишинев, с. 20-31.

Introducere

Perioada târzie a epocii hallstattiene în spațiul est-carpatic dintre Prut și Nistru continuă să fie relativ insuficient cunoscută. Contribuțiile recente la elucidarea problematicii acestui orizont cultural-cronologic sunt limitate doar la unele zone dispartate – partea de sud a bazinului Nistrului de Mijloc (Kașuba, Haheu, Levițchi, 2000) și partea centrală a interfluviului Prut-Nistru – microzona Orheiului Vechi, (Niculiță, Teodoru, Zanoci, 2002) unde nivelele de locuire hallstattiene târzii au fost evidențiate în cadrul siturilor pluristratigrafice. Obiectivele funerare ce țin de această perioadă, cu rare excepții, sunt reprezentate de morminte izolate, descoperite ocazional, cu aspect neomogen, atât după tipul de monument (necropolă plană sau tumulară), cât și după ritul practicat (înhumația sau incinerația)¹.

Mult mai relevante pentru cunoașterea etapei hallstattiene târzii, în comparație cu nivelele de habitat respective din așezările pluristratigrafice și a complexelor funerare izolate, sunt necropolele cercetate exhaustiv, de exemplu necropola plană de la Giurgiulești².

Subiectul studiului monografic de față are drept obiectiv introducerea în circuitul științific a vestigiilor depistate în necropola tumulară Trinca «Drumul Feteștilor» cercetată exhaustiv timp de patru campanii de săpături. Prima din anul 1991 a fost realizată cu suportul financiar al Ministerului Culturii al Republicii Moldova, următoarele, din anii 1994, 1995, 1999, în cadrul expediției arheologice cu statut permanent «Șantierul arheologic Trinca» susținute financiar de către Institutul Român de Tracologie. Informații preliminare referitor la acest obiectiv au fost prezentate la unele manifestări științifice internaționale³ și publicate în diferite publicații⁴.

Cercetarea necropolei, ținând cont de particularitățile constructive ale tumulilor a fost efectuată manual, cu păstrarea martorilor perpendiculari, orientați nord-sud și, respectiv, est-vest. Sectoarele formate de martori au fost scoase pe straturi cu grosimea de 0,1-0,25 m. Toate măsurările verticale și orizontale au fost efectuate de la reper: centrul convențional al tumulului.

La cercetările de teren a participat R. Alaiba, reprezentată a Institutului Român de Tracologie, precum și cercetători de la Institutul de Arheologie și Etnografie a AȘ RM – E. Sava, L. Ciobanu, V. Haheu, E. Usataja, V. Bubulici, Gh. Coban. Expertiza antropologică a fost efectuată de către A. Comșa și A. Varzari; determinările paleozoologice de către A. David; ilustrația – realizată de către E. Fraseniu. La redactarea textului au contribuit V. Haheu, M. Kașuba și E. Sava. Tuturor le aducem mulțumiri și pe această cale.

¹ Buzdugan, 1980, 51-60; Lăpusnean, 1979, 18-23; Meljukova, 1979, 89-120.

² Levițchi, Haheu, 1999, 121-134.

³ Levițchi, 1996, 165-193; idem, 1997, 149-180; idem, 2000, 38-39.

⁴ Levițchi, Sava, Ciobanu, 1992, 92-107; Levițchi, 1995, 254-256; Levițchi, Haheu, 1997, 176-179.

I. Mediul geografic, amplasarea și evoluția cercetării necropolei

I.1. Mediul geografic

Localitatea Trinca este situată în partea de nord-vest a Republicii Moldova, pe malul stâng a râului Prut (fig. 1), raionul fizico-geografic Platoul Moldovei din regiunea de silvostepă a Moldovei de Nord (Rîmbu, 1982).

Relieful Platoului Moldovei de Nord se caracterizează printr-o evidentă asimetrie cu înclinare spre sud-vest (altitudinile maxime în partea de nord-est sunt de 300-305 m, iar cea de sud – 250 m), reprezentând o câmpie deluroasă, colinară, fragmentată, la baza căreia se află Platforma Moldovenească. Relieful se dezvoltă, în general, în depozitele de vârstă neogenă (nisip, argilă, calcar, marnă) și numai pe alocuri – în roci mai vechi mezopaleozoice (gresii, șisturi argiloase, argilite, aleurite, marnă). Cea mai mare parte a teritoriului este fragmentată de o rețea de văi a râurilor mici, aproximativ paralele, a căror adâncime este de 60-100 m, iar interfluviile sunt plate, relativ largi. Din procesele exogene sunt răspândite eroziunea, alunecările de teren, procesele carstice etc. În partea de vest a Platoului, în bazinul râului Prut, se remarcă un șir de recife (toltre).

Clima este temperat-continentală. Rețeaua hidrologică este bine dezvoltată și reprezentată prin râuri mici cu un debit neînsemnat de apă, datorat și alimentării subterane. Multe dintre ele au o scurgere permanentă. Se întâlnesc și multe izvoare de apă potabilă, unele cu debit mare.

Vegetația spontană – pădurile ocupă suprafețe nu prea mari ale interfluviilor și ale versanților superiori ai văilor cu altitudini mai mari. Ele sunt reprezentate prin dumbrăvi de stejar comun, în componența cărora se mai întâlnesc gorunul, cireșul sălbatic, carpenul, teiul, arțarul, frasinul. Pășunile ocupă sectoarele versanților erodați priporoși, pietroși, periferiile și poienele pădurilor și o parte din luncile râurilor. Predomină cernoziomurile tipice și cele levigate. Se întâlnesc, de asemenea, cernoziomurile podzolite, solurile cenușii și cenușii închise de pădure.

În limitele acestui raion sunt situate multe monumente ale naturii – sectoare de landsaft, geologo-paleontologice, hidrologice, sectoare de pădure deosebit de valoroase, arbori seculari, parcuri vechi¹.

În contextul prezentului studiu considerăm util evidențierea specificului natural și geologo-paleontologic a părții de vest a Platoului Moldovei, zonă în care este amplasată comuna Trinca, respectiv, necropola Trinca «Drumul Feteștilor».

Caracteristic pentru acest spațiu sunt monumentele naturii – sectoarele de landsaft natural, situate cu precădere în zona toltrelor, în văile afluenților din stânga a râului Prut care întretaie recifele de calcar sarmațian – Vilia, Lopatnic, Draghiște, Racoveț, Camenca, Ciugurul. Ele se

¹ Rîmbu, 1980, 75-76; 1982, 95-99; 1985, 63-66; Kravciuk, Verina, Suchov, 1976, 20-30.

caracterizează prin văi cu malurile stâncoase acoperite cu pădure, toltre în formă de cupole, stane masive, platouri înalte, grote, variate și multiple specii spontane de copaci, arbuști și ierburi, surse de apă potabilă etc.²

Printre cele mai reprezentative menționăm: sectorul de landsaft natural «La castel» (708 ha) în valea râului Racoveț, între satele Gordinești și Brânzeni³; sectorul de landsaft natural «Fetești» (496 ha) în valea râului Draghiște, pe panta malului stâng⁴; sectorul de landsaft natural «Tețcani» în valea cursului inferior a râului Vilia⁵.

Specific numai pentru partea de vest a Platoului Moldovei, este fâșia de recife (numite și toltre). Toltrele – formațiunile recifale din perioada neogenă, în partea de nord-vest a Republicii Moldova sunt răspândite pe o suprafață de circa 2500 kmp (lungimea de mai mult de 100 km, pe Prut – de la Larga până la Bolotina și lățimea de circa 50 km – cel mai estic punct fiind la Bârlădeni, în valea râului Ciugur). Ele sunt dispuse în fâșii axate nord-est – sud-vest, similar văilor afluenților din stânga a râului Prut – Larga, Vilia, Lopatnic, Draghiște, Racoveț, Ciugur, Camenca, Căldărușa⁶. Toltrele sunt formate din calcare organogene constituite din alge calcaroase, coralieni, briozoare, spongieri, cochilii de moluște etc. Pe parcursul a milioane de ani fâșia de recife s-a aflat pe alocuri. Astfel, în relieful contemporan aceste formațiuni geologice apar ca niște masive recifale în formă de cupole cu înălțimea de până la 80 – 100 m. Afluenții Prutului, în sectoarele unde întretaie fâșia de recife, formează văi cu malurile abrupte calcaroase și defileuri adânci.

Zona toltrelor înglobează multiple monumente geologo-paleontologice de mare importanță științifică, printre care merită a fi menționate: toltrele de la Larga și Cotiujeni; șirul de recife din parcul de la Pavlovca; peretele de est al carierei de gips de la Criva; defileul de la Berlinți; atolii de la Caracușenii Vechi; defileurile și recifii de pe râul Lopatnic între Caracușenii Vechi și Corjeuți; defileurile, recifii și amfiteatrul de toltre de pe râul Draghiște între Trinca, Fetești și Burlănești (fig. 2); defileurile și recifile de pe râul Racoveț, între Gordinești, Buzdujeni și Brânzeni; formațiunile carstice de pe râurile Ciugur (defileul de la Pociumbăuți, toltrele de la Druță și Horodiște), Ciugureț (defileurile de la Varatic și Duruitoarea Veche), Camenca (recifele dintre Molești, Butești și Cobani) etc.⁷

În această fâșie de recife au luat naștere diferite forme de relief carstic: peșteri, grote, pâlnii carstice, care au fost primele adăposturi naturale pentru comunitățile umane din epoca de piatră. Printre formațiunile carstice în care au fost depistate vestigii de cultură materială și faună din epoca paleoliticului menționăm bine cunoscuta grotă Ciuntu de la Corjeuți, grotel nr. I – III de la Trinca, grotel de la Buzdujeni, Brânzeni, Duruitoarea Veche, Butești etc.⁸

Formele de relief, condițiile climaterice favorabile, bogăția și diversitatea faunei și florei au determinat popularea relativ timpurie a spațiului dintre Nistru și Prut. Omul preistoric a început să locuiască în acest spațiu încă în fazele mijlocii ale paleoliticului timpuriu, aproximativ cu 500 mii ani în urmă. Din faza finală a acestei epoci datează și primele stațiuni umane din Platoul

² Kravčiuk, Verina, Suchov, 1976, 85.

³ Kravčiuk, 1972, 88-89; Kravčiuk, Verina, Suchov, 1976, 85-87.

⁴ Nikolaevka, 1965, 87-88; Kravčiuk, 1972, 91-91; Kravčiuk, Verina, Suchov, 1976, 87-90.

⁵ Kravčiuk, Verina, Suchov, 1976, 90.

⁶ Suchov, 1972, 13-14, Karta; Ianakevici, 1973, 20-31; Kravčiuk, Verina, Suchov, 1976, 76, 85; Rîmbu, 1980, 23-25.

⁷ Suchov, 1969, 33-35; Ianakevici, 1973, 20-28; Kravčiuk, Verina, Suchov, 1976, 132-152.

⁸ Borziac, 1994, 19-40.

Moldovei – grotle de la Duruitoarea Veche și Butești. Stațiunile stratificate din grotle Trinca I-III, Buzdujeni, Brânzeni, Butești ș.a., atestă o evidentă continuare de viață umană intensă în acest raion pe tot parcursul epocilor ulterioare – paleolitic mijlociu, superior și mezolitic⁹. În neolitic, Platoul Moldovei, conform surselor arheologice, pare să fi fost abandonat de către comunitățile umane¹⁰. În epocile următoare – eneolitic¹¹, perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului¹², epoca bronzului¹³, epoca fierului timpuriu¹⁴ acest teritoriu a fost populat mai mult sau mai puțin intens, atât de comunitățile sedentare de agricultori, cât și de cele de păstori.

Cu apariția în spațiul Est-Carpatic, în perioada hallstattiană timpurie, a triburilor tracice, care au populat întreaga zonă de silvostepă, Platoul Moldovei de Nord, până în perioada hallstattiană târzie, devine o zonă a interferențelor culturale a comunităților tracice și celor sincrone, vecine din est, de tip Belogradovka – Cernyj Les. Cultura materială și spirituală din această epocă capătă un caracter mixt, fenomen ilustrat cu lux de amănunte de vestigiile așezării pluristratigrafice Trinca «Izvorul lui Luca», cât și de unele complexe funerare¹⁵. Ponderea elementelor autohtone, tracice și a celor alohtone, din spațiul de la nord și nord-est de Nistru în ritul și ritualul funerar practicat de comunitățile ce populau Platoul Moldovei de Nord în perioada hallstattiană târzie sunt atestate și de necropola tumulară Trinca «Drumul Feteștilor».

1.2. Amplasarea necropolei

Necropola tumulară Trinca «Drumul Feteștilor» era situată la circa 700-800 m spre sud de periferia sudică a satului, pe un promontoriu format de o meandă a râului Draghiște (fig. 3). Situl ocupa panta lină de sud-vest a promontoriului, a cărei orientare este de la sud-est spre nord-vest. Altitudinea lui este de 245,2 m, înălțimea față de lunca râulețului Draghiște de circa 75 m. La nord-vest promontoriul este limitat de peretele stâncos a defileului Trinca¹⁶ în care se găsește cunoscutul obiectiv musterian – grotă Trinca III¹⁷. Partea de sud-est a promontoriului este ocupată în prezent de pădure – dumbrava Fetești. În general, necropola suprapune o așezare a culturii Cucuteni-Tripolie. Partea de nord-vest a promontoriului, în locul unde el se îngustează puțin, este prevăzută cu un sistem defensiv format din val și șanț care întretaie promontoriul de la sud-vest spre nord-est. Fortificația este desemnată Trinca «La șanț». Materialul ceramic depistat în procesul secționării sistemului defensiv a permis încadrarea acestui sit în prima subfază B2a a fazei B2 a culturii Cucuteni-Tripolie din stânga Prutului¹⁸.

⁹ Borziac, 1994, 19-40.

¹⁰ Larina, 1994, fig.1.

¹¹ Sorochin, 1994, fig.1;4.

¹² Manzura, 1994, fig.1.

¹³ Dergacev, 1994, fig.1;4;7; Sava, 1994, fig.1.

¹⁴ Levitchi, 1994b, fig.1.

¹⁵ Levitchi, 1992, 119-121; idem, 1994, fig.1; idem, 2002, 33-36.

¹⁶ Kravčiuk, Verina, Suchov, 1976, pag. 74.

¹⁷ Anisiutkin, Borziac, Chetaru, 1986, fig.1.

¹⁸ Levitchi, 2000a, 10-11.

I.3. Etapele cercetării

Necropola a fost descoperită în anul 1990 de către O. Levițchi și T. Demcenko. Explorarea sitului a început în anul 1991. În urma unei cercetări de teren a fost realizat planul organizării interne a necropolei. S-a constatat că necropola era alcătuită din 9 tumuli dispuși în trei rânduri orientate pe linia sud-vest – nord-est. Primul rând, cel de nord-vest, conținea doi tumuli (nr. I și II), al doilea – trei (nr. III, IV, V), al treilea, la fel trei (nr. VII, VIII, IX) și un tumul era situat în afara oricărui rând (nr. VI). Distanța dintre tumuli, în cadrul rândurilor, varia de la 25 până la 70 m, iar între rânduri – de la 30 până la 75 m.

Tumulii nr. I și II, practic, erau complet distruși de arătură și se evidențiau la suprafață prin aglomerări din pietre de calcar. La trei tumuli erau arate numai marginile, părțile centrale fiind înțele-nite. Alți patru nu au fost afectați de lama plugului și erau complet înțele-niți. Ultimii aveau diametrul de circa 8-10 m și înălțimile de până la 0,5 m.

Starea deteriorată a tumulilor nr. I și II a determinat obiectivele de cercetare din anul 1991. Investigațiile acestor tumuli au demonstrat că: mantalele lor erau înălțate din pietre de calcar neprelucrate, acoperite cu un strat de pământ; pentru necropolă este caracteristic biritualismul – incinerarea și înhumația la nivelul orizontului antic; tumulii erau destinați unei singure înmormântări; incinerarea avea loc nemijlocit pe locul unde ulterior se ridica tumulul, fără depunerea resturilor cinerare în urne; poziția și orientarea înhumației nu au fost identificate. Inventarul mormintelor consta din vase de lut și mici piese de podoabă – mărgelile de sticlă și de ceramică. De asemenea, au mai fost găsite: un cercel de bronz, vârfuri de săgeți de os, piese de tolbă și un cuțit de fier, toate trecute prin focul incinerării.

Particularitățile constructive ale tumulilor, ritul și ritualul funerar practicat și inventarul depistat a permis determinarea încadrării cultural-cronologice a tumulilor investigați în grupul podolian de vest din a doua jumătate a secolului VII-secolul VI î.e.n.¹⁹

Ulterior, în primăvara anului 1992, teritoriul ocupat de necropolă a fost supus unei noi cercetări de teren. S-a stabilit că necropola era alcătuită nu numai din 9 tumuli observați anterior, ci dintr-un număr mai mare, starea de conservare a acestora fiind destul de variată. Tumulii evidențiați în anul 1992 erau totalmente aplatizați și se deosebeau numai prin aglomerări de dimensiuni similare tumulilor nr. I și II din pietre de calcar, dintre care unele erau arse puternic. Doi dintre tumulii noi descoperiți se încadrează în rândul doi, între tumulii nr. III și IV, și au fost desemnați IIIa și IIIb. Al treilea era dispus în ultimul rând, spre sud-vest de tumulul nr. IX și desemnat IXa.

Investigațiile în necropolă au fost reluate în anul 1994, în cadrul Programului de colaborare științifică dintre Institutul de Arheologie și Etnografie a AȘ RM și Institutul Român de Tracologie. Odată cu organizarea expediției arheologice comune, cu statut permanent «Șantierul arheologic Trinca», obiectivele principale fiind cercetarea siturilor din prima epocă a fierului din partea de nord a Republicii Moldova.

În anul 1994 au fost cercetați tumulii nr. III și IIIb. Investigațiile au relevat noi informații atât referitor la practicile funerare, cât și la concretizarea poziției cultural-cronologice a necropolei. S-a constatat că necropola consta nu numai din tumuli cu mantaua din pietre și pământ vizibile, ci și din morminte acoperite cu platforme din pietre de dimensiuni mult mai mici, deasupra cărora nu se ridicau mantale de pământ sau inițial erau de o înălțime mică și nu s-au

¹⁹ Levitchi, Sava, Ciobanu, 1992, 95-107.

păstrat. În cadrul ritului de înhumare, probabil, se practicau și reînhumările. Incinerările efectuate la nivelul orizontului antic pe locul unde ulterior se amenaja tumulul aveau loc nu numai direct pe pământ, ci și pe platforme de lut special amenajate înconjurate de gropi (probabil de la parii unei construcții de lemn ulterior arse). Caracteristic pentru necropolă sunt și incinerările efectuate în afara locului unde avea loc înmormântarea nemijlocită, resturile cinerare fiind adunate și depuse în urne peste care se amenaja o platformă din piatră. Practicile funerare atestate în anul 1994, prezintă caracteristici specifice ale ritului și ritualului funerar propriu grupului podolian de vest din bazinul Nistrului de Mijloc și grupului Kustanovice din Ucraina Transcarpatică. Inventarul depistat în tumulul nr. III, constituie argumente incontestabile în favoarea datării acestui complex în secolele VII-VI î.e.n. și atribuirii lui grupului podolian de vest²⁰.

Cercetarea necropolei a continuat și în campania de săpături din anul 1995 prin cercetarea încă a doi tumuli – nr. IV și V, care s-au soldat cu evidențierea unor noi parametri caracteristici acestui obiectiv. În primul rând, a fost posibilă stabilirea modului de construcție a mantalelor tumulilor. Inițial, în jurul locului de înmormântare se amenaja un ring din piatră de dimensiuni mari, al cărui interior, după depunerea defunctului (în cazul înhumațiilor) sau a resturilor cinerare (în cazul incinerărilor), era umplut cu pietre mai mici. Au fost obținute date noi și referitor la inventar: atât în ce privește tipul morfologic de vase, cât și a modului depunerii lor în mormânt. Vasele de lut se spărgeau ritual, în mormânt depunându-se doar o parte din fragmente, care alcătuiau aglomerări compacte. De o deosebită importanță pentru precizarea poziției cronologice a necropolei este depistarea în tumulul nr.V a unui fragment de buză de la un vas de culoare cenușie lucrat la roată²¹.

În campania anului 1999 au fost cercetați următorii patru tumuli – nr- VI-IX. – toți anterior începutului săpăturilor erau înțeleniți, afectate de arătură fiind doar poalele. Ca și concluzie au fost relevate noi date referitor la practicile funerare, la elementele constructive ale tumulilor, la amplasarea inventarului și a tipurilor de obiecte, precum și la încadrarea cronologică mai sigură a necropolei. Tumuli nr. IIIa și IXa nu au mai putut fi delimitați și investigați²².

Astfel, în incinta ocupată de necropolă au fost cercetate toate complexele funerare vizibile la suprafața orizontului actual. Necropola Trinca «Drumul Feteștilor» reprezintă prima necropolă tumulară hallstattiană târzie din zona Moldovei de Nord cercetată integral.

²⁰ Levitchi, 1995, 254-256.

²¹ Levitchi, Haheu, 1997, 176-179.

²² Levitchi, 2000a.

II. Prezentarea descoperirilor

II.1. Organizarea internă a necropolei

Necropola tumulară Trinca «Drumul Feteștilor» era situată la 700-800 m spre sud de periferia sudică a satului, pe un promontoriu format de albia râulețului Draghiște cu vâlceaua unui pârau din dreapta. Situl ocupa panta lină, de sud-vest a promontoriului, a cărei orientare este de la sud-est spre nord-vest. Altitudinea promontoriului măsoară 245,2 m, iar înălțimea față de lunca râulețului Draghiște de circa 75 m.

Explorarea vizuală a teritoriului ocupat de necropolă a permis să se stabilească că inițial ea a fost alcătuită dintr-un număr mult mai mare de tumuli decât a fost posibil de evidențiat la începutul cercetării. Pe o suprafață de circa 2 ha erau situați 12 tumuli de dimensiuni mici. 5 tumuli erau puternic afectați de arătură și se evidențiau prin aglomerări de pietre. Ceilalți erau într-o stare de conservare relativ bună. 4 tumuli n-au fost arați și aveau înălțimea de circa 0,5 m.

Tumulii erau plasați pe trei rânduri axate pe linia sud-vest – nord-est. Primul rând, cel de nord-vest era format din doi tumuli (nr. I și II), al doilea – din cinci (nr. III, IIIa, IIIb, IV, V), al treilea – din patru (nr. VII, VIII, IX, IXa). O movilă (nr. VI) era situată în afara oricărui rând. Distanța dintre tumuli, în cadrul rândurilor, varia între 25 și 70 m, iar între rânduri – între 30 și 75 m (fig. 4).

II.2. Tumulul nr. I

Tumulul nr. I a fost puternic afectat de lucrările agricole. Pe suprafața lui, îndeosebi în partea de est, se găseau pietre neprelucrate de calcar de dimensiuni diferite, scoase de lama plugului. Marginea de vest a mantalei era deranjată, la suprafață găsiindu-se mai puține pietre. Partea centrală era înțelenită, având la suprafață doar câteva pietre de dimensiuni mari. Înălțimea tumulului de la nivelul actual al terenului atingea 0,35 m, diametrul mantalei aplatizate – circa 8 m.

După dezvelirea primului strat (grosimea de circa 0,2 – 0,25 m) constituit din sol vegetal și pietre a fost descoperită o aglomerare din pietre de calcar spart de dimensiuni diferite. Aglomerarea evidențiată constituie mantaua de piatră a tumulului. Avea formă circulară-ovală neregulată (5,0 x 5,5 m) (fig. 5; 6). Perimetrul mantalei era amenajat din pietre de dimensiuni mari, unele dintre ele măsurau – 65 x 35 x 20 cm. Partea centrală fiind formată din pietre de dimensiuni mai mici dispuse în mai multe straturi. Printre pietre, în unele locuri s-au descoperit fragmente de cărbune de lemn și porțiuni de sol arse neuniform. La înlăturarea pietrelor s-a constatat că acelea ce se găseau nemijlocit la nivelul antic de călcare, aveau urme de ardere de intensitate diferită. Sub pietre se afla un strat subțire de sol ars neuniform. Suprafața rugului era de circa 7,5 m, grosimea de circa 0,2 m. (fig. 7). În perimetrul suprafeței arse a fost depistată o aglomerare de oase umane calcinate care reprezintă mormântul principal și piesele inventarului funerar.

Mormântul nr. 1 (principal). Descoperit în sectorul de sud-vest al tumulului, la nivelul orizontului antic, la adâncimea de 0,43 – 0,5 m de la reper. Reprezintă o aglomerare de oase umane aflate într-o stare de conservare precară, fără conexiune anatomică. Poziția inițială a scheletului era dificil de determinat. Posibil, cadavrul unui matur fusese depus în poziție chiricită pe o parte, cu capul orientat în direcția nord-vest, presupunere bazată pe modul cum se găseau oasele păstrate. Astfel, la câțiva centimetri de craniu se aflau fragmente ale oaselor brațului și antebrățului, iar la sud-est s-au fixat oase de la cutia toracică (coaste, vertebre) fără conexiune anatomică și fragmente de la bazin. În partea de sud-est a suprafeței rugului s-au găsit fragmente de oase tubulare (probabil a picioarelor) și câteva segmente de falangă de la laba piciorului.

Gradul de calcinare a oaselor este diferit. Foarte puternic sunt arse oasele craniului, brațelor și eventual a picioarelor. Coastele și fragmentele coloanei vertebrale sunt arse într-o măsură mai mică.

Astfel, înmormântarea principală din T. nr. 1. s-a efectuat după ritul incinerăției, la nivelul orizontului antic. Nemijlocit asupra rugului funerar încă mocnind a fost amenajată mantaua de pietre, acoperită cu un strat de pământ, fapt confirmat și de pietrele arse care se aflau direct pe oasele scheletului.

Inventar:

Piese de inventar au fost depistate în incinta suprafeței rugului funerar. S-au găsit :

1. Cană scundă, a cărei corp este delimitat în două părți printr-o nervură simplă în relief, fundul este prevăzut cu umbo și toarta mult supraînălțată. Vasul este modelat din pastă densă cu nisip în calitate de degresant. Arderea este completă. Culoarea suprafețelor – cenușie. Diametrul gurii este 11,8 cm, a fundului – 4 cm, înălțimea – 6 cm (fig. 9,12).

2. Fragment de vas din categoria ceramicii de uz comun cu buza ușor evazată. Este modelat din pastă având ca degresanți nisip de granulație mare și silex mărunțit ars.

3. Fragmente de vase bitronconice cu pereții groși, a căror suprafață este neagră lustruită. Modelate din pastă cu degresant în compoziție. (fig. 9,1,13).

4. Cercel din bronz în formă de spirală (1,5 spire). Depistat la 0,1m spre est de craniu. Un capăt al piesei este în formă de măciulie conică, celălalt – ascuțit. Este lucrat din sârmă subțire de bronz cu diametrul de 0,1 cm. Diametrul piesei este de 0,9 cm. (fig. 9,10).

5. Vârfuri de săgeată din os (5 exemplare întregi și fragmentare) găsite printre oasele răvășite ale scheletului, de tipul celor piramidale alungite cu secțiunea rectangulară, prevăzute cu bucă de înmănușare. Unele din ele au urme de ardere. Lungimea celor întregi variază între 3,2 - 4 cm, laturile bazelor – între 0,6 – 0,7 cm, diametrul orificiului bucăi – între 0,3 – 0,4 cm, adâncimea bucăi – între 1,2 – 2,2 cm (fig. 9,2-6).

6. «Pilonaş-cuișor» de os cu gămălia conică. Găsit printre oasele calcinate răvășite. Lungimea piesei – 2,3 cm (fig. 9,8).

7. «Bețișor-încheietoare» de os. Depistat printre oasele scheletului. Reprezintă o tijă cu secțiunea ovală-rotundă care se subțiază spre capete. În partea centrală piesa este prevăzută cu o șanțuire perpendiculară dreptunghiulară. Este intens șlefuită. Lungimea piesei – 8 cm, diametrul în partea centrală – 0,8 cm, la capete – 0,6 cm (fig. 9,7).

8. Fragment de cuțit din fier, puternic corodat. Găsit printre oasele scheletului. Se atribuie tipului cu limba la mâner plată, lama cu spatele drept cu secțiunea triunghiulară. Lungimea fragmentului – 3,5 cm (fig. 9,9).

9. Mărgele din sticlă de culoare galben-deschisă cu secțiunea bitronconică (2 exemplare). Depistate în cadrul aglomerației de oase. Înălțimea lor este de 0,5 cm, diametrele – 0,8 și 1,1 cm, diametrele orificiilor – 0,3 și respectiv 0,2 cm (fig. 9, 11, 14).

Mormântul nr.2 (cenotaf). A fost descoperit în partea de nord a mantalei tumulului, la distanța de 1 m și adâncimea de 0,65 m de la reper (fig. 7). Porțiunea de sud-vest a conturului gropii era acoperită de mantaua de piatră a tumulului, două pietre de dimensiuni mari fiind adâncite în umplutura gropii până la 0,55 m de la nivelul de călcare.

Groapa, de formă ovală alungită (2,54 x 0,98 m) cu adâncimea de 1,32 m, era orientată în direcția nord-vest – sud-est. Secțiunea transversală a gropii este de formă conică (pereții longitudinali se îngustează lin spre fundul acesteia), (fig. 8). La nivelul de călcare groapa a avut acoperiș din bârne. Umplutura gropii constă din pământ negru. Pe centru și de-a lungul peretelui de sud-vest, acolo unde se găseau pietrele rostogolite din manta, solul era puternic bătătorit, foarte compact, iar pe marginile laterale și de-a lungul peretelui longitudinal de nord-est pământul era afânat și conținea o cantitate mare de fragmente de lemn de la acoperiș. În umplutura gropii, îndeosebi în partea de la fund a fost găsită o cantitate mare de cărbuni de lemn și câteva fragmente de oase de animale (ovicaprine și bovidee). Urmele rugului au fost remarcate pe fragmentele de bârne ce formau acoperișul și pe pereții gropii, care pe alocuri erau arși până la nuanța de galben-aprins.

Indiferent de faptul că datele profilului n-au permis determinarea exactă a situației stratigrafice, totuși se poate presupune că mormântul nr. 2 (cenotaf) este legat stratigrafic de mormântul principal, ritualul funerar efectuându-se de la nivelul orizontului antic concomitent cu edificarea complexului funerar nr.1. Posibil că după ce groapa a fost acoperită cu bârne o parte a suprafeței rugului și mantaua de piatră încadra și zona gropii. De aceea după prăbușirea acoperișului gropii în umplutură s-au rostogolit și o parte din pietrele mantalei, împreună cu resturile rugului.

Degajarea stratului nemijlocit suprapus de mantaua de piatră a scos la iveală fragmente sporadice de ceramică a culturii Cucuteni-Tripolie și un vârf de săgeată de silex de formă triunghiulară (fig. 9,16).

II.3. Tumulul nr. II

Tumulul nr. II era situat la circa 27 m spre nord-est de T. nr. I. Către începutul cercetării, mantaua tumulului era complet arată, la suprafață găsindu-se o concentrație de pietre sparte de calcar de dimensiuni diferite. Diametrul mantalei era de circa 2 x 3 m, înălțimea de la nivelul contemporan al terenului fiind de 0,18 m.

După dezvelirea primului strat (grosimea de circa 0,2 – 0,25 m) constituit din sol vegetal și pietre, a fost evidențiată o aglomerare de pietre de calcar spart de dimensiuni diferite, care reprezintă mantaua de piatră a tumulului. Mantaua de piatră a tumulului avea formă circulară cu diametrul de 4,5 – 5 m. Perimetrul ei era amenajat din pietre de calcar nefasonate de dimensiuni mari, partea centrală – din pietre de dimensiuni mai mici (fig. 10;11). La înlăturarea pietrelor s-a constatat că atât între ele, cât și dedesubtul lor, la nivelul orizontului antic, se găseau fragmente izolate de ceramică, precum și mormântul principal, în mare măsură deteriorat. (fig. 12).

Mormântul nr. 1 (principal) a fost depistat la baza mantalei de piatră, în partea ei centrală, la nivelul orizontului antic, la adâncimea de 0,16 – 0,18 m de la reper. Mormântul în mare măsură era distrus de lama plugului. Poziția defunctului, dat fiind faptul că, conexiunea

anatomică este deranjată, nu poate fi determinată. Se poate constata doar că mormântul reprezintă o înhumatie depusă la nivelul orizontului antic, asupra căruia ulterior a fost amenajată mantaua de piatră a tumulului acoperită cu un strat de pământ. Expertiza antropologică nu a fost efectuată.

Inventar :

În nemijlocita apropiere de fragmentele craniului se găseau două aglomerări de fragmente de ceramică modelate cu mâna. Grafic a fost posibil de reconstituit părțile superioare a patru vase și partea de la fund a altuia.

1. Vas de tip borcan cu gâtul neevidențiat. În partea superioară la 1,5 cm mai jos de margine este prevăzut cu un brâu alveolat dispus orizontal asupra căruia, paralel lui este amplasat un șir de orificii complete. Modelat din pastă poroasă având în compoziție degresant cu granulație mare. Arderea este incompletă. Suprafața exterioară este netezită și acoperită cu angobă de culoare maronie-deschisă. Diametrul buzei vasului este de circa 22 cm (fig. 13,9).

2. Vas cu corpul ușor bitronconic cu marginea dreaptă. În partea superioară, la 1,5 cm mai jos de margine este ornamentat cu un brâu masiv alveolat, dispus orizontal, deasupra căruia, paralel lui, este amplasat un șir de orificii incomplete. Modelat din pastă cu degresant cu granulație mare. Suprafața exterioară este netezită și acoperită cu angobă maronie-închisă. Diametrul buzei vasului este de circa 20 cm. (fig. 13,10).

3. Strachină tronconică cu corpul ușor rotunjit în partea superioară și marginea trasă în interior, tăiată oblic. Modelată din pastă compactă cu degresant cu granulație mică în compoziție. Arderea este completă. Suprafețele, îngrijit netezite, sunt de culoare neagră-cenușie. Diametrul buzei este de 18 cm. (fig. 13,8).

4. Cupă cu profilul în formă de «S» cu pereții subțiri. Modelată din pastă fină în amestec cu degresant cu granulație mică și nisip. Suprafețele sunt lustruite, cea interioară de culoare neagră, cea exterioară – acoperită cu angobă cenușie-maronie. Diametrul buzei – 9 cm (fig. 13,6).

5. Partea inferioară a unui vas cu pereții subțiri, modelat din pastă fină în amestec cu degresant cu granulație mică. Suprafețele lustruite sunt de culoare cenușie-maronie. Diametrul fundului – 7,5 cm (fig. 13,7).

Printre oasele scheletului au fost depistate patru mărgele din sticlă și una din ceramică.

6-9. Mărgele din sticlă cu secțiunea bitronconică (4 exemplare) sunt de culoare galbenă, galbenă-verzuie și maronie închisă. Înălțimea lor variază între 0,3-0,7 cm, diametrul – între 0,6-0,7 cm, diametrul orificiilor – între 0,02- 0,35 cm (fig. 13,1-4).

10. Mărgică de lut, cu secțiunea cvasi dreptunghiulară. Înălțimea piesei – 1 cm. Diametrul – 1,5 cm, diametrul orificiului 0,5 cm (fig. 13,5).

Degajarea stratului suprapus nemijlocit de mantaua de piatră a scos la iveală câteva fragmente de ceramică de tip Cucuteni-Tripolie.

II.4. Tumulul nr. III

Era situat la extremitatea de nord-est a rândului 2. Către începutul săpăturilor partea centrală a tumulului era înțelenită, marginile fiind afectate de arătură. Înălțimea tumulului, de la nivelul actual al terenului, este de circa 0,42 m, diametrul mantalei, parțial deteriorată, pe axa nord – sud este de circa 10 m.

După dezvelirea primului strat (grosimea de 0,2 – 0,25 m), constituit din sol vegetal și pietre, a fost evidențiată o aglomerare compactă de pietre de calcar spart neprelucrate (A). O altă aglomerare (B) de proporții mai mici a fost descoperită la 3 m spre sud de prima (fig. 14).

Agglomerarea A. Corespunde mantalei de piatră a tumulului. Era de formă ovală neregulată cu diametrul de 5,6 – 4,4 m, orientată de la est spre vest. Înălțimea de la nivelul orizontului antic era de circa 0,4 m. Conturul mantalei era amenajat din pietre de calcar spart de dimensiuni mari (60 x 25 x 20 cm – 60 x 35 x 25 cm), partea centrală – din pietre de dimensiuni mai mici dispuse în mai multe straturi. Mantaua de pietre, cu excepția unei porțiuni din sectorul de nord-est, s-a păstrat relativ bine. După înlăturarea pietrelor s-a stabilit că sectorul menționat, suprapune întocmai mormântul. Mantaua tumulului a fost amenajată de la nivelul orizontului antic (fig. 15).

Mormântul nr. 1 (principal) a fost depistat la baza mantalei de piatră, în sectorul ei de nord-est, la nivelul orizontului antic. Mormântul în mare măsură era deteriorat, probabil de o reînhumare, sau de către jefuitori. S-a stabilit prezența a două craniii parțial deranjate, fapt ce permite presupunerea că mormântul a fost dublu, presupunere argumentată și de prezența a două mandibule, precum și a oaselor brațelor și a picioarelor de dimensiuni diferite. Poziția și orientarea înhumațiilor nu poate fi stabilită (fig. 16). Expertiza antropologică a demonstrat că scheletele deteriorate aparțin la doi indivizi de sex feminin în vârstă de 12 și, respectiv, 18-21 de ani.

Inventar :

Piese de inventar au fost depistate în perimetrul suprafeței de răspândire a oaselor scheletelor răvășite, în deosebi în nemijlocita apropiere a craniilor.

Vas bitronconic cu buza neevidențiată, găsit la 0,1 m spre vest de craniul nr. I. Modelat din pastă cu degresant cu granulație medie. Suprafața exterioară îngrijit netezită are culoare galben-cenușie cu pete întunecate. Diametrul gurii este de 10,8 cm, a fundului – 8,4 cm, înălțimea – 15,9 cm (fig. 17,5).

Strachină tronconică larg deschisă cu marginea invazată și fundul plat, amplasată la 0,15 m spre est de craniul nr. I. Modelată din pastă cu degresant de granulație mică. Suprafața este netezită până la luciu. Culoarea părții interioare este neagră, a celei exterioare – maronie-închisă cu pete întunecate. Diametrul buzei este de 30 cm, a fundului – 10,5 cm, înălțimea – 13,2 cm (fig. 17,6).

Fragmente de la o piesă de fier(?) puternic corodată găsite la est de strachină.

Ac de bronz în formă de cui cu gămălia conică situat la 0,4 m spre nord de craniul nr. I. Lungimea piesei este de 12 cm. (fig. 17,3).

Mărgică din sticlă de culoare verzuie cu secțiunea biconică, depistată la 0,52 m spre nord-vest de craniul nr. I. Înălțimea piesei este 0,5 cm, diametrul – 0,8 cm, diametrul orificiului – 0,1 - 0,2 cm (fig. 17,1).

Ac de bronz în formă de cui cu gămălia concavă, găsit în partea de est a craniului nr. II. Lungimea piesei este de 12,5 cm (fig. 17,4).

Mărgică din sticlă de culoare verzuie cu secțiunea biconică, găsită la vest de craniul nr. II. Înălțimea piesei este de 0,6 cm, diametrul – 0,9 cm, diametrul orificiului – 0,1-0,25 cm (fig. 17,1).

Cercel din bronz în formă de spirală la un capăt prevăzut cu o pălărie rotundă cu secțiunea conică, cel opus, puțin lățit, găsit la circa 1 m spre nord-est de craniul nr. II. Diametrul pălăriei este de circa 2,2 cm (fig. 17,2).

Mărgele din sticlă (14 exemplare) de culoare verzuie, galben-verzuie, cu secțiunea conică, bitronconică sau semisferică, unele dintre ele fiind prevăzute cu caneluri verticale; au fost

găsite în diferite locuri a suprafeții de răspândire a oaselor scheletelor. Înălțimile lor variază între 0,35-0,5 cm, diametrele – 0,5-0,8 cm, diametrele orificiilor – 0,15 - 0,35 cm (fig. 17, 1).

Oase de animal (5 fragmente de ovicaprine) depistate printre resturile scheletelor răvășite.

Mormântul nr. 2 (cenotaf). Depistat la marginea de sud a mantalei de piatră, la nivelul de amenajare. Groapa de formă ovală este orientată pe axa sud-est – nord-vest. În secțiune groapa este tronconică, cu o treaptă în partea de nord-vest. Lungimea gropii este de 0,84 m, lățimea maximă – 0,34 m, adâncimea fixată – 0,4 m. Umplutura gropii constă din pământ cenușiu și pietre de calcar (fig. 14).

Aglomerarea B în mare măsură era deteriorată de lama plugului. Avea formă ovală (2 x 1,5 m) orientată pe axa est-vest. A fost amenajată pe nivelul orizontului antic, din pietre de calcar de dimensiuni mijlocii și mici. După înlăturarea pietrelor, la nivelul orizontului antic a fost depistată o concentrație de fragmente de ceramică și o cantitate nu prea mare de fragmente de oase umane calcinate. Fragmentele de ceramică provin de la un vas de tip borcan modelat din pastă ce conținea șamotă de granulație mare. Arderea este incompletă. Suprafața neglijent prelucrată este de culoare cafenie deschisă. Diametrul gurii este de circa 13,5 cm (fig. 17,7).

Parametrii identificați: platforma de pietre amenajată la nivelul orizontului antic asupra unei singure înmormântări; lipsa urmelor de ardere (atât a pietrelor, cât și a solului); prezența vasului ceramic și a unei cantități de oase umane calcinate dovedesc în opinia noastră existența unui mormânt de incinerare amplasat în afara locului înmormântării nemijlocite, cu depunerea resturilor cinerare în urnă fără capac.

II.5. Tumulul nr. IIIb

Era amplasat în rândul 2 de la extremitatea de nord-vest a necropolei. Situat la 70 – 75 m la sud-vest de tumulul nr. III și la 30-35 m la nord-est de tumulul nr. IV. Către începutul săpăturii prezenta o aglomerare de pietre de calcar, arse intensiv, puțin proeminentă la suprafața actuală a terenului din cauza deteriorării de lama plugului. Înălțimea tumulului de la nivelul actual al terenului este de circa 0,28 m, diametrul de circa 8 m. După dezvelirea primului strat (grosimea de circa 0,2 – 0,25 m) format din sol vegetal și pietre răvășite, a fost evidențiată o concentrare de pietre de calcar arse, mărunțite de plug. Mantaua tumulului, reieșind din conturul aglomerației de pietre, posibil că inițial a avut o formă circulară cu diametrul de circa 5 m. Unele observații asupra modului de amenajare a mantalei, dat fiind faptul că arătura a afectat și nivelul orizontului pe care a fost ridicată aceasta, nu au fost posibile. Arătura a distrus și mormântul descoperit în sectorul ei de sud-vest (fig. 18).

Mormântul nr. 1 (principal) a fost depistat în sectorul de sud-vest al tumulului, la adâncimea de 0,52 m de la reper și 0,15 și 0,3 m de la suprafața actuală a terenului. Reprezintă o incinerare efectuată la nivelul orizontului antic, pe o platformă de lut ars de formă ovală (0,9 x 0,7 m), grosimea de 0,05 m, orientată pe axa sud-nord. Pe suprafața platformei se găsea un strat răvășit de fragmente mici de oase umane calcinate, fragmente de ceramică din categoria de uz comun și cărbuni de lemn. Grosimea stratului de pământ ars suprapus de platformă este de circa 0,08 m.

Platforma de lut, la nivelul de depistare, era înconjurată de 6 gropi, grupate câte 2 – una de proporții mai mari și alta mai mică. Prima grupă era situată la 0,5 m spre sud-est de platformă, a doua la 0,18 m spre nord-est și, a treia la 0,8 m spre nord-vest. Adâncimea lor nu atinge lutul galben. Dimensiunile gropilor mari variază între 0,64 x 0,5 m și adâncimea fixată 0,22 m și 0,38 x 0,25 m și adâncimea fixată 0,08 m, a celor mici – între 0,24 x 0,16 m,

adâncimea 0,1 m și 0,2 x 0,16 m, adâncimea fixată 0,06 m. Umplutura gropilor în general consta din pământ ars cu incluziuni de cenușă, cărbuni de lemn și pietre arse. Gropile primei grupe erau complet umplute cu pietre printre care se întâlnesc și fragmente mici de oase calcinate. În celelalte – pietrele sunt mai puține (fig.19).

Ceramica depistată pe platformă formează unicul inventar al mormântului. După caracteristicile tehnologice nu se deosebește cu nimic de ceramica atestată în restul tumulilor fapt ce permite sincronismul lor cronologic și atribuirea acestui complex funerar cu tumulii ce au o poziție cultural-cronologică sigură.

II.6. Tumulul nr. IV

Era situat în rândul al doilea, la 30-35 m spre sud-vest de tumulul nr. IIIb. Către începutul săpăturii era întelenit, cu înălțimea de circa 0,5 m și diametrul - 8 – 12 m. După scoaterea primului strat (grosimea de circa 0,1 – 0,2 m) format din sol vegetal și pietre, a fost evidențiată o aglomerare de pietre de calcăr spart, neprelucrate. Aglomerarea atestată prezintă mantaua de piatră a tumulului, în mare măsură deranjată de lucrările agricole, în deosebi, sectoarele ei de nord-vest și sud-est. Avea formă ovală neregulată cu dimensiunile de circa 11 x 7 m, orientată pe axa sud-vest – nord-est (fig. 20). Totodată, luând în considerație conturul segmentului de vest al mantalei, păstrat mai bine, se poate presupune că inițial forma construcției de piatră era circulară, cu diametrul de circa 8,5 – 9 m. Înălțimea ei în partea centrală era de 0,5 m, spre poale, treptat, micșorându-se. Indiferent de starea parțial deteriorată a mantalei, au fost posibile unele observații asupra particularităților ei constructive. Martorii perpendiculari au demonstrat că mantaua de piatră a tumulului a fost amenajată de la nivelul orizontului antic, a cărui linie vizibilă n-a fost fixată (fig. 21). În sectoarele mai puțin deranjate de lucrările agricole (periferiile de nord-est și sud-vest) s-a putut observa că marginea mantalei era amenajată din pietre de dimensiuni mai mari (60 x 35 x 20 cm – 50 x 30 x 15 cm), care formau un cerc (ring) lat de circa 1,5 – 2 m, al cărui interior era umplut cu pietre de dimensiuni mijlocii și mici dispuse în mai multe straturi. Printre pietrele mantalei, în diferite sectoare ale ei au fost găsite fragmente de oase de animale, iar în sectoarele de nord-est și nord-vest, mici fragmente de oase umane și un dinte.

Mormântul nr. 1 (principal). Se afla la baza mantalei de piatră, în partea ei centrală, la adâncimea de circa 0,4 m. Reprezintă o înhumăție depusă la nivelul orizontului antic. Mormântul era în mare măsură deteriorat, oasele scheletului fiind împrăștiate pe o suprafață de circa 4,5 mp. Majoritatea oaselor sunt fragmentare. Conexiunea anatomică - deranjată, fapt ce n-a permis stabilirea poziției și orientării defunctului. Menționăm doar că oasele de la craniu erau situate la periferia de est a aglomerării de oase, fapt ce permite a presupune o posibilă orientare estică a defunctului (fig. 22). Expertiza antropologică a demonstrat că scheletul aparține unui matur de sex masculin în vârstă de 40-45 de ani.

Inventar:

Piesele de inventar au fost găsite printre oasele răvășite ale scheletului, precum și în mijlocul lui apropiere. La circa 0,8 m spre nord-vest de la periferia vestică a suprafeții de răspândire a oaselor umane a fost semnalată o aglomerare de fragmente ceramice, care provin de la 5 vase sparte în antichitate. Două dintre ele (nr.1 și 2) aparțin categoriei fine, altele trei (nr. 3 –5) – celei de uz comun.

1. Strachină de formă tronconică cu gura larg deschisă și marginea invazată. Modelată din pastă cu degresant în compoziție. Suprafețele sunt netezite până la luciu. Partea interioară este de culoare neagră, cea exterioară – cenușie. Diametrul buzei este de circa 25 cm (fig. 23,3).

2. Chiup (?). Caracteristicile morfologice și dimensiunile nu pot fi stabilite. Trecerea de la corp spre gâtul tronconic este marcată printr-o canelură orizontală. Modelat din pastă compactă cu degresant de granulație mică și calcar. Suprafața este minuțios netezită. Partea exterioară este de culoare neagră, cea interioară – galben-cenușie.

3. Vas de tip borcan cu pereții verticali în partea superioară. La 3,5 cm mai jos de margine este prevăzut cu un brâu alveolat dispus orizontal. Modelat din pastă care conține degresant cu granulație mare. Suprafața netezită are culoare cenușie cu pete mai întunecate. Diametrul buzei este de 22 cm (fig. 23,4).

4. Vas de tip nedeterminat cu fundul reliefat. Modelat din pastă cu degresant de granulație mare. Suprafața este netezită și acoperită cu angobă de culoare cafenie-închisă. Diametrul fundului este de 8 cm (fig. 23,5).

5. Vas de proporții și tip nedeterminat. Modelat din pastă cu degresant de granulație mare în compoziție. Suprafața netezită este de culoare galben-cenușie.

6. Mărgică din sticlă de culoare verzuie cu secțiunea cvasibitronconică, prevăzută cu caneluri verticale. Amplasată la 0,2 m de reper, la periferia de sud a aglomerației de oase umane. Înălțimea piesei este de 0,6 cm, diametrul – 0,8 cm, diametrul orificiului – 0,3 – 0,4 cm (fig. 23,1).

7. Vas de proporții și tip nedeterminat. Situat la 0,4 m spre vest de reper. Modelat din pastă poroasă cu degresant de granulație mare în compoziție. Suprafața netezită are culoare galben-cenușie.

8. În nemijlocita apropiere a oaselor umane de la periferia de sud a aglomerației au fost depistate oase de animal (fragmente de oase și de coarne de ovicaprine și oase de măgăruș domestic), (fig. 23,2).

Degajarea stratului suprapus nemijlocit de mantaua de piatră, a scos la iveală fragmente sporadice de ceramică de tip Cucuteni-Tripolie. Aceleiași culturi îi aparține și un fragment de rășniță găsit printre pietrele mantalei la periferia de sud.

II.7. Tumulul nr. V

Era situat la extrema de sud-vest a rândului doi, la circa 20-25 m sud-vest de tumulul nr. IV. Către începutul săpăturii era înțelenit. Alocuri pe suprafața tumulului se găseau pietre de calcar de diferite dimensiuni. Înălțimea tumulului măsura 0,57 m, iar diametrul 9 – 12 m. După dezvelirea primului strat (grosimea de circa 0,1 – 0,2 m), format din sol vegetal și pietre din calcar de dimensiuni mici, răvășite, arse intens, a fost evidențiată o aglomerație de pietre din calcar spart neprelucrate. Aglomerarea atestată prezintă mantaua de piatră a tumulului și, cu excepția unor porțiuni mici din partea de sud-vest, s-a păstrat bine. Mantaua are formă circulară cu diametrul de circa 7,5 – 8 m (fig. 24), înălțimea în partea centrală 0,45-0,5 m, treptat micșorându-se spre poale. Martorii perpendiculari au arătat că mantaua de piatră a fost amenajată de la nivelul orizontului antic, a cărui linie vizibilă n-a fost fixată (fig. 25). Conturul mantalei era alcătuit din pietre de calcar de dimensiuni mari (70 x 30 x 20 cm – 50 x 40 x 15 cm) care formează un cerc (ring) lat de 1,5 – 1,8 m. În interior ringul era umplut cu pietre de dimensiuni mijlocii și mici, dispuse în mai multe straturi. Pietrele ce alcătuiesc ringul sunt parțial arse, cele din interior fiind arse mai intens, fărâmițându-se.

Mormântul nr. 1 (principal). Depistat la baza mantalei de piatră, în partea ei centrală, în incinta ringului, pe solul antic, la adâncimea de 0,44 - 0,48 m. Vestigiile lui sunt reprezentate de resturile cinerare (fragmente dispersate de oase umane arse intens de dimensiuni foarte mici, cărbuni, cenușă și bulgări de pământ ars) răspândite pe o suprafață de circa 4 mp și de piesele inventarului funerar (fig. 26). Astfel, mormântul reprezintă o incinerare efectuată în altă parte, resturile cinerare adunate fiind depuse pe locul unde se amenaja construcția funerară.

Inventar:

Piesele de inventar, fără excepție, au fost depistate în incinta suprafeței de răspândire a resturilor cinerare. La circa 3 m spre sud-est de reper, la periferia suprafeței ocupate de resturile cinerare, a fost depistată o aglomerare de fragmente ceramice ce provin de la 3 vase modelate cu mâna, în partea ei centrală – o mărgică din sticlă, iar în partea de nord – un cuțit din fier.

1. Strachină de formă tronconică, larg deschisă, cu marginea invazată și fundul reliefat. Modelată din pastă degresată cu șamotă de granulație mică. Suprafața este netezită până la luciu. Partea interioară are culoare neagră, cea exterioară maronie cu pete negre. Înălțimea vasului este de 14,4 cm, diametrul buzei – 30 cm, diametrul fundului – 10,4 cm (fig. 27,8).

2. Cupă (s-a păstrat doar partea de sus) cu profilul în formă de «S». Modelată din pastă cu degresant de granulație mică în compoziție. Suprafața este netezită până la luciu. În exterior este de culoare cenușie, în interior – neagră. Diametrul buzei – 10,4 cm (fig. 27,6).

3. Cană fragmentară. Avea probabil o formă bitronconică alungită cu buza verticală, prevăzută cu o toartă în bandă supraînălțată, fundul evidențiat. Modelată din pastă poroasă cu degresant de granulație mare. Diametrul buzei – 10 cm, a fundului – 7 cm (fig. 27,3-5).

4. Fragment de vas cu buza evazată. Modelat la roată din pastă compactă cu degresanți abia vizibili - nisip. Suprafața este bine lustruită, arderea completă, culoarea cenușie. Diametrul buzei – 19 cm (fig. 27,7).

5. Mărgică din sticlă de culoare gălbuie, cu profilul lenticular, găsită la 2,2 m spre sud-est de reper. Înălțimea piesei este de 0,5 cm, diametrul – 0,9 cm, diametrul orificiului – 0,25 cm (fig. 27,1).

6. Cuțit din fier cu limba la mâner plată, lama cu spatele curb, secțiunea triunghiulară, găsit la circa 1 m spre sud-est de reper. Lungimea cuțitului este de 13,5 cm (fig. 27,2).

Toate piesele de inventar nu au urme de ardere secundară. Vasele au fost sparte în antichitate.

Degajarea stratului acoperit nemijlocit de mantaua de piatră a scos la iveală fragmente sporadice de ceramică de tip Cucuteni-Tripolie.

II.8. Tumulul nr. VI

Ocupa o poziție singulară între rândurile 2 și 3, situându-se la circa 70 m spre est de T. nr. IV și la circa 25 m spre vest de T. nr. VIII, din rândul 3 (fig.4). Către începutul săpăturii era complet înțelenit, având înălțimea de circa 0,6m și diametrul de 10 -12 m.

După dezvelirea primului strat (grosimea de 0,1 - 0,2 m) constituit din sol vegetal și pietre, a fost evidențiat conturul unei aglomerări de pietre de calcar spart neprelucrate.

Aglomerarea descoperită constituie mantaua de piatră a tumulului, care cu excepția marginii de sud era într-o stare de conservare relativ bună. Deteriorarea părții de sud a dat mantalei o formă oval-neregulată, orientată pe axa nord-sud cu diametrele de circa 8,5 x 6,5 m (fig. 28). Totodată, luând în considerație configurația conturului mantalei păstrate intact și prezența la periferia sudică a unui cerc (ring) format din pietre de proporții, atestat pe întregul perimetru al

mantalei, putem considera că inițial mantaua avea o formă aproape circulară, cu diametrul de circa 6,5 x 6,0 m. Pietrele situate mai la sud de ring sunt rostogolite de pe movilă (eventual din cauza înclinării terenului pe care a fost ridicat tumulul cu precădere spre sud). Înălțimea movilei de piatră în partea centrală este de circa 0,5 – 0,45 m, treptat micșorându-se către poale. Martorii perpendiculari atestă că mantaua din piatră a fost amenajată de la nivelul orizontului antic, a cărui linie vizibilă a fost fixată (fig. 29). Ringul, cu lățimea de circa 1,0 – 1,2 m, era format din pietre mari de calcar (80 x 35 x 25 cm – 50 x 20 x 10 cm). Interiorul ringului, cu locul amplasării mormântului, inițial a fost umplut cu un strat subțire de pământ, suprapus de pietre de dimensiuni mijlocii și îndeosebi mici, dispuse în mai multe straturi. Pietrele ce alcătuiesc ringul sunt parțial arse, cele din interior – arse intens, fărâmițându-se.

Mormântul nr. 1 (principal). Depistat la baza mantalei de piatră, în partea ei centrală, în incinta ringului, pe solul antic, la adâncimea de circa 0,5 m. Vestigiile lui sunt reprezentate de resturile cinerare (fragmente foarte mici, dispersate de oase umane arse intens, cărbuni, cenușă, pietricele arse, bulgări de pământ ars) răspândite pe o suprafață de circa 3,8 mp și de inventarul funerar (fig. 30). Astfel, mormântul reprezintă o incinerare efectuată în altă parte, resturile cinerare adunate, fiind depuse pe locul unde se amenaja construcția funerară.

Inventar :

Piese de inventar depistate în T. nr.VI erau amplasate în trei zone:

- a) în incinta suprafeței de răspândire a resturilor cinerare;
- b) în nemijlocita apropiere a suprafeței ocupate de resturile cinerare;
- c) în afara perimetrului mantalei de piatră a tumulului. (fig.30).

În incinta suprafeței de răspândire a resturilor cinerare, începând cu 0,2 m spre nord-vest de reper, au fost depistate câteva mărgelile din sticlă, o bucsă din os, granule din mineral de culoare roșie deschisă, ocru (?), la circa 0,6 m spre nord-est – o lespede de gresie.

1 – 5. Mărgelile din sticlă de culoare verzuie, cu secțiunea bitronconică (5 exemplare). Înălțimea lor variază între 0,45 și 0,55 cm, diametrele – între 0,6 și 0,8 cm, diametrele orificiilor – între 0,1 și 0,25 cm (fig.31,1-5).

6. Mărgică din pastă sticloasă mată cu secțiunea lenticulară. Înălțimea piesei este de 0,5 cm, diametrul – 1,2 cm, diametrul orificiului – 0,2 cm (fig. 31,6).

7. Bucșă din os de formă ușor conică – pandantiv (?). La bază este prevăzută cu o canelură îngustă dispusă orizontal. Corpul este ornamentat cu cercuri concentrice dispuse în șiruri verticale. Înălțimea obiectului este de 2,9 cm, diametrul bazei de 2,4 cm, diametrul părții opuse de 2,1 cm (fig.31,9).

8. Lespede din gresie de formă dreptunghiulară-ovală. Extremitățile lungi sunt prevăzute cu borduri, spațiul dintre ele este adâncit, și puțin albiat. Lungimea piesei este de circa 30 cm, lățimea maximă – 18,5 cm, grosimea, în partea centrală – de circa 4 cm, la extremități, în locul bordurilor, - 5,8 – 6 cm (fig. 31,12).

În nemijlocita apropiere a suprafeței ocupate de resturile cinerare, la distanța de 1m spre vest de reper, erau depuse două vase și o fusaiolă din lut.

9. Strachină de formă tronconică, cu gura larg deschisă, marginea trasă spre interior și fundul reliefat. În profil vasul este asimetric. Modelată cu mâna din pastă degresată cu degresant de granulație mică. Suprafețele lustruite până la luciu sunt de culoare cenușie cu pete mai întunecate. Înălțimea vasului este de 11,6 cm, diametrul gurii – 30 cm, diametrul

fundului – 13,5 cm (fig. 31,16). În interiorul vasului se găseau oasele de la ofranda de carne – piciorul, cu tot cu copită, a unui miel.

10. Strachină de formă tronconică cu gura larg deschisă, marginea trasă spre interior și fundul ușor reliefat. În partea superioară vasul este prevăzut cu patru mânere-suporturi dispuse simetric. Modelată cu mâna din pastă care conținea în compoziție degresant de granulație mică. Suprafețele lustruite sunt de culoare neagră. Înălțimea vasului este de 9,7 cm, diametrul gurii – 22 cm, diametrul fundului – 9 cm. (fig.31,14).

11. Fusaiolă din lut cu profilul sferic. Modelată din pastă omogenă cu degresanți de granulație mică. Suprafețele îngrijit netezite au culoarea cenușie-gălbuie. Înălțimea piesei este de 3,3 cm, diametrul – 3,7 cm, diametrul orificiului – 0,7 cm (fig.31,13).

La marginea mantalei de piatră a tumulului, la circa 4,4 m spre sud-est de reper, a fost depistată o aglomerare de fragmente ceramice de la vase lucrate cu mâna, din care 63 aparțin categoriei de ceramică de uz comun și 13 – categoriei de ceramică fină. Tot aici a fost găsită și o piesă din fier puternic corodată (fig. 28).

Ceramica de uz comun a fost modelată din pastă cu degresant de granulație mare în compoziție. Pereții vaselor sunt groși, cu suprafețele netezite acoperite cu angobă de culoare cenușie cu pete mai întunecate sau mai deschise. Morfologic se evidențiază vase de tip borcan prevăzute în partea superioară cu mânere-suporturi (fig. 31,7, 10, 11). Fragmentele de ceramică fină provin de la o strachină tronconică cu marginea puțin trasă spre interior și fundul plat tăiat drept. Modelată cu mâna din pastă cu degresant de granulație mică. Suprafețele îngrijit netezite sunt de culoare neagră (fig. 31,8).

Piesă din fier, posibil, străpungător, reprezintă o tijă cu lungimea de 6,1 cm și diametrul de 5 – 3,5 cm (fig. 31,15).

Degajarea stratului nemijlocit suprapus de mantaua de piatră nu a scos la iveală alte vestigii decât fragmente sporadice de ceramică de tip Cucuteni-Tripolie.

II.9. Tumulul nr. VII

Era situat la extrema de nord-est a rândului 3. La începutul săpăturii era înțelenit. Înălțimea lui măsoară circa 0,5 m, diametrul – 8 x 10 m. Afectată de arătură era numai marginea lui de vest. Pe alocuri, pe suprafața tumulului se găseau pietre de calcar de diferite dimensiuni.

După dezvelirea primului strat (grosimea de 0,1 – 0,2 m), format din sol vegetal și pietre de calcar răvășite de dimensiuni mici, arse intens, a fost evidențiată o aglomerare de pietre de calcar spart, neprelucrate.

Aglomerarea semnalată prezintă mantaua din piatră a tumulului și cu excepția sectorului de nord-vest era într-o stare de conservare relativ bună. Mantaua avea formă ovală cu diametrele de 7,8 x 5,5 m și înălțimea în partea centrală de circa 0,35 – 0,4 m (fig. 32).

Martorii perpendiculari au arătat că mantaua de piatră a fost amenajată de la nivelul orizontului antic, a cărui linie vizibilă nu a fost fixată (fig. 33). Marginea mantalei consta din pietre de calcar de dimensiuni mari (60 x 30 x 20 cm – 40 x 20 x 10 cm), care formează un ring cu lățimea de 1,8 m în partea de nord și 1,2 m în partea de sud. În sectorul de nord-vest ringul era deteriorat. Interiorul ringului, inițial a fost umplut cu un strat subțire de pământ, suprapus de pietre de dimensiuni mici și mijlocii dispuse în mai multe straturi. Pietrele ringului sunt parțial arse, cele din interior – arse mai intens.

Mormântul nr. 1 (principal). Se afla la baza mantalei de piatră, în partea ei centrală, în incinta ringului, pe solul antic, la adâncimea de 0,35 – 0,4 m. Vestigiile lui sunt reprezentate de

resturile cinerare (fragmente dispersate de dimensiuni mici de oase umane arse intens, cărbuni, cenușă, pietricele și bulgări de pământ ars) răspândite pe o suprafață de circa 6 – 7 m.p. și de inventarul funerar (fig. 34). Astfel, mormântul este o incinerare efectuată în altă parte, resturile cinerare adunate fiind depuse pe locul unde se amenaja tumulul.

Inventar:

Piese de inventar depistate în T. nr. VII erau amplasate în două zone:

- a) în incinta suprafeței de răspândire a resturilor cinerare;
- b) în nemijlocita apropiere a suprafeței ocupate de resturile cinerare (fig. 34).

În incinta suprafeței de răspândire a resturilor cinerare au fost depistate:

1 – 2. Mărgelile de sticlă din culoare galben-verzuie cu secțiunea bitronconică (2 exemplare). Înălțimea lor variază între 0,5 și 0,6 cm, diametrele – între 0,7 și 0,8 cm, diametrele orificiilor – între 0,2 și 0,4 cm (fig. 35,1-2).

3. Mărgică din placă îngustă de bronz. Diametrul piesei este de 0,9 cm, lățimea plăcii – 0,15 cm (fig. 35,3).

4. Cercel din bronz în formă de spirală prevăzut la un capăt cu o pălărie rotundă cu diametrul de circa 2 cm, cel opus fiind ascuțit. (fig. 35,4).

5. Ac din bronz în formă de cui (gămălia ruptă din antichitate). Lungimea fragmentului este de 7 cm, diametrul – 0,3 cm (fig. 35,8).

6. Piesă din fier. Reprezintă o bară cu secțiunea cvasi pătrată, puternic corodată. Lungimea fragmentului este de 8,3 cm, latura secțiunii – 0,4 cm (fig. 35,12).

7. Piesă din fier. Reprezintă o bară încovoiată, cu secțiunea cvasi rotundă, puternic corodată. Lungimea fragmentului este de 8,5 cm, diametrul – 3 – 4 cm (fig. 35,9).

8. Fusaiolă din lut cu profilul bitronconic. Modelată din pastă cu degresanți de granulație mică. Suprafețele netezite sunt acoperite cu angobă de culoare cenușie. Înălțimea piesei este de 2,8 cm, diametrul – 3,2 cm, diametrul orificiului – 0,55 – 0,8 cm (fig. 35,13).

9. Cupă din lut cu profilul în formă de «S» și fundul plat. Modelată din pastă cu degresanți de granulație mică. Suprafața exterioară, bine lustruită, este de culoare cenușie. Înălțimea vasului este de 5,8 cm, diametrul gurii – 7 cm, a fundului – 3 cm (fig. 35,5).

10. Pahar din lut cu pereții subțiri, verticali în partea superioară care se îngustează spre fund. Modelat din pastă omogenă cu degresanți de granulație mică. Suprafețele, îngrijit netezite, sunt acoperite cu angobă de culoare cenușie. Diametrul gurii este de 7 cm, înălțimea – de circa 7,6 cm (fig. 35,10).

11. Aglomerare de fragmente de ceramică cu urme de ardere secundară.

În nemijlocita apropiere de suprafața ocupată de resturile cinerare, spre sud de reper, se găseau:

12. Vas din lut de tip borcan, cu pereți groși, prevăzut sub margine cu un brâu simplu dispus orizontal. Modelat cu mâna din pastă compactă cu degresanți de granulație mică. Suprafața, îngrijit netezită, este acoperită cu angobă de culoare cenușie. Diametrul gurii este de 12 cm (fig. 35,11).

13. Strachină din lut, de formă tronconică cu buza trasă spre interior și fundul lat, reliefat. Modelată cu mâna din pastă având în calitate de degresanți calcar ars de granulație mică. Suprafețele, netezite, sunt acoperite cu angobă de culoare cenușie. Înălțimea vasului este de 11 cm, diametrul gurii – 23 cm, a fundului – 13,6 cm (fig. 35,14).

14. Aglomerare de fragmente de ceramică. Se remarcă o strachină cu marginea trasă spre interior (fig. 35,7) și alta, cu marginea verticală (fig.35,6).

Degajarea stratului suprapus de mantaua din piatră a tumulului a scos în evidență doar câteva fragmente de ceramică de tip Cucuteni-Tripolie.

II.10. Tumulul nr. VIII

Era situat în rândul 3, la circa 60 m spre sud-vest de T. nr. VII și 25 m spre est de T. nr. VI. La începutul săpăturii era întelenit, având înălțimea de circa 0,7 m și diametrul de circa 12 – 14 m.

După dezvelirea primului strat (grosimea 0,1 – 0,2 m), format din sol vegetal și pietre din calcar, răvășite, de dimensiuni mici, arse puternic, a fost evidențiată o aglomerare compactă de pietre de calcar spart, neprelucrate.

Aglomerarea respectivă prezintă mantaua de piatră a tumulului, relativ bine conservată. Mantaua, de formă circulară, avea diametrul de circa 10, x 10,5 m și înălțimea în partea centrală de 0,55 – 0,6 m (fig. 36). Martorii perpendiculari au arătat că mantaua a fost amenajată de la nivelul orizontului antic (fig. 37). Marginea mantalei era formată din pietre de dimensiuni mari (70 x 35 x 20 cm – 50 x 20 x 15 cm), care formează un ring cu lățimea de circa 2,20 m în părțile de nord și sud și, circa 2,40 m în cea de est și vest (fig.36). Interiorul ringului a fost umplut cu pietre de dimensiuni mici și mijlocii, dispuse pe mai multe straturi. Pietrele de la partea interioară a ringului sunt parțial arse, iar cele din interior, arse mai intens.

Mormântul nr. 1 (principal). Depistat la baza mantalei de piatră, în partea ei centrală, în incinta ringului la nivelul orizontului antic, la adâncimea de circa 0,6 m. Vestigiile lui sunt reprezentate de resturile cinerare (fragmente dispersate de dimensiuni mici de oase umane calcinate, cărbuni, cenușă, bulgări de pământ ars) răspândite pe o suprafață de circa 13 – 15 mp și de inventarul funerar (fig. 38). Astfel, mormântul prezintă o incinerare efectuată în altă parte, resturile cinerare adunate fiind depuse pe locul unde se amenaja tumulul.

Inventar:

Piesele de inventar depistate în T. nr. VIII erau amplasate în trei zone:

- a) în incinta suprafeței de răspândire a resturilor cinerare;
- b) în nemijlocita apropiere de suprafața ocupată de resturile cinerare;
- c) în afara mantalei de piatră a tumulului (fig. 38).

În incinta suprafeței de răspândire a resturilor cinerare piesele de inventar au fost prezente numai în partea ei de sud.

În sectorul de sud-vest:

1. Mărgică din sticlă de culoare galben-verzuie cu secțiunea bitronconică. Înălțimea ei este de 0,5 cm, diametrul – 0,8 cm, diametrul orificiului – 0,2 - 0,35 cm (fig. 39,1).

2. Vârf din săgeată de bronz de tipul celor cu trei muchii și dulie scurtă. Lungimea piesei este de 3 cm (fig. 39,2).

3. Cană de lut, zveltă, cu profilul în forma de «S», cu umărul proeminent, buza puțin evazată, fundul îngust plat și toarta supraînălțată cu secțiunea elipsoidală. La 1 cm mai jos de margine este ornamentată cu un brâu îngust dispus orizontal sub care, paralel lui, este amplasat un șir de alveole. Modelată din pastă compactă cu degresanți de granulație mică. Suprafețele lustruite sunt de culoare cenușie cu pete mai întunecate. Înălțimea vasului este de 7,8 cm, diametrul gurii – 5 cm, a fundului – 3,4 cm. Toarta se supraînălță cu 2,7 cm (fig. 39,10).

În sectorul de sud-est:

4. Strachină de lut de formă tronconică cu marginea trasă spre interior și fundul evidențiat. Modelată din pastă cu degresant de granulație mică. Suprafața exterioară este bine netezită de culoare cenușie, cea interioară, lustruită, neagră. Înălțimea vasului este de 9,5 cm, diametrul gurii – 24 cm, a fundului – 10 cm (fig. 39,6).

5. Vas de lut de tip borcan, al cărui diametru maxim este în treimea de jos a corpului. La 1 cm mai jos de margine este prevăzut cu un șir de orificii sub care este amplasat un brâu alveolat dispus orizontal. Modelat din pastă ce conținea degresant de granulație mare. Suprafața exterioară, netezită, este acoperită cu angobă de culoare maronie deschisă. Înălțimea vasului este de 16,5 cm, diametrul gurii – 11 cm, a fundului – 10 cm (fig. 39,14).

În nemijlocita apropiere de suprafața ocupată de resturile cinerare au fost evidențiate 3 aglomerări de fragmente de ceramică și un vas întreg. Două dintre ele amplasate în sectorul de sud-vest, a treia și vasul întreg, în cel de sud-est.

Aglomerarea I se găsea la circa 3 m spre vest de reper. Constă din 45 fragmente care provin din două vase.

6. Vasul nr.1 (36 fragmente), aparține categoriei de ceramică de uz comun (neîntregibil), de dimensiuni mari (diametrul fundului – 16 cm). Modelat cu mâna din pastă ce conține degresant de granulație mare. Suprafața exterioară este zgrunțuroasă, acoperită cu angobă de culoare cenușie, cea interioară, bine netezită, de culoare mai închisă.

7. Vasul nr. 2 (9 fragmente), aparține categoriei de ceramică fină (neîntregibil). Posibil o strachină tronconică cu fundul neevidențiat. Lucrată cu mâna din pastă compactă având degresant cu granulație mică. Suprafața exterioară, lustruită până la luciu este acoperită cu angobă de culoare cenușie deschisă, cea interioară, similar prelucrată este mată.

Aglomerarea II se găsea la circa 2,7 m spre sud-vest de reper. Constă din 58 fragmente ce provin de la două vase.

8. Vasul nr.1 (20 fragmente), aparține categoriei de ceramică de uz comun. Reprezintă un vas de tip borcan, cu pereții drepecți și buza ușor trasă în interior. La 1 cm mai jos de margine este prevăzut cu un brâu alveolat dispus orizontal. Modelat din pastă cu degresant de granulație mare în compoziție. Suprafețele îngrijit netezite, sunt acoperite cu angobă de culoare maronie închisă. Diametrul gurii este de 14 cm (fig. 39,11).

9. Vasul nr. 2 (38 fragmente), aparține categoriei de ceramică fină (neîntregibil). Posibil, era o strachină lucrată din pastă compactă având degresant cu granulație mică. Suprafața exterioară îngrijit netezită, este de culoare cenușie deschisă, cea interioară, lustruită de culoare neagră.

Aglomerarea III se găsea la circa 3,7 m spre sud-est de reper. Constă din 29 fragmente ce provin de la 4 vase.

10. Vasul nr. 1 (25 fragmente), aparține categoriei de ceramică de uz comun (neîntregibil). Lucrat cu mâna din pastă cu mult degresant în compoziție. Suprafețele neuniforme sunt acoperite cu angobă de culoare maronie deschisă. Tot de la acest vas provine și un fragment de perete ornamentat cu proeminențe conice în pereche (fig. 39,8,13).

11. Vasul nr. 2 (2 fragmente) aparține categoriei de ceramică de uz comun, (neîntregibil). Posibil, vas de tip lălea, ornamentat mai jos de margine cu brâu alveolat dispus orizontal. Lucrat cu mâna din pastă având degresant cu granulație mare. Suprafața neuniformă este acoperită cu angobă de culoare brună. Diametrul gurii este de circa 14 cm (fig. 39,9).

12. Vasul nr. 3 (1 fragment) aparține categoriei de ceramică de uz comun.

Reprezintă un fragment de buză de la un vas de dimensiuni mici prevăzut sub margine cu un șir de orificii complete dispus orizontal. Modelat cu mâna din pastă cu degresant cu granulație mică în compoziție. Suprafața îngrijit netezită este de culoare maronie (fig. 39,7).

13. Vasul nr. 4 (1 fragment) aparține categoriei de ceramică de uz comun. Reprezintă buza unui vas cu marginea ușor evazată. Lucrat cu mâna din pastă cu degresant de granulație mică. Suprafața îngrijit netezită este de culoare maronie (fig. 39,5).

Vasul întreg era depus la 3,8 m spre sud-est de reper.

14. Strachină tronconică larg deschisă cu marginea trasă spre interior și fundul tăiat drept. Modelată cu mâna din pastă cu degresant de granulație mică. Suprafețele calitativ netezite sunt de culoare cenușie deschisă în exterior și neagră în interior. Înălțimea vasului este de 8,8 cm, diametrul gurii – 25,4 cm, a fundului – 9,8 cm (fig. 39,3).

La marginea mantalei de piatră a tumulului, spre sud-est de la reper au fost depistate 2 aglomerări de fragmente de ceramică.

Aglomerarea I se găsea la circa 5,4 m spre sud-est de la reper. Consta din 91 de fragmente de ceramică ce provin de la 2 vase.

15. Vasul nr. 1 (51 fragmente), aparține categoriei de ceramică de uz comun (neîntregibil). Reprezintă un vas de tip borcan ornamentat la 2 cm mai jos de margine cu brâu alveolat dispus orizontal. Modelat cu mâna din pastă cu degresant în compoziție. Suprafețele netezite sunt de culoare maronie deschisă. Diametrul gurii este de 12 cm (fig. 39,12).

16. Vasul nr. 2 (40 fragmente), aparține categoriei de ceramică fină (neîntregibil). Reprezintă un vas de dimensiuni mari (grosimea pereților de 1 – 1,2 cm). Lucrat din pastă compactă cu degresanți mărunți în compoziție. Suprafața exterioară este lustruită de culoare neagră, cea interioară – netezită, cenușie,

Aglomerarea II se găsea la circa 6 m spre sud-est de reper. Constă din 20 fragmente ce provin de la 1 vas.

17. Amforă cu gâtul îngust (diametrul interior – 4 cm) și buza îngroșată din partea exterioară. Lucrată din pastă omogenă degresată cu nisip mărunț și mică. Suprafețele au culoare roză (fig. 39,4).

Degajarea stratului suprapus de mantaua de piatră a pus în evidență doar fragmente sporadice de ceramică de tip Cucuteni-Tripolie.

II. 11. Tumulul nr. IX

Era situat în rândul 3, la circa 30 m spre sud-vest de T. nr. VIII. La începutul săpăturii era înțelenit. Înălțimea era de 0,45 m, diametrul – 8 x 7 m. După dezvelirea primului strat (grosimea de 0,1 – 0,2 m) format din sol vegetal și pietre de calcar răvășite, arse intens, a fost evidențiată o aglomerare de pietre de calcar spart. Aglomerarea evidențiată prezintă mantaua de piatră a tumulului și cu excepția sectorului de nord-vest s-a păstrat relativ bine. Mantaua avea formă circulară cu diametrul de 5,2 x 5 m și înălțimea de 0,4 m (fig. 40). Martorii perpendiculari au arătat că mantaua a fost amenajată de la nivelul orizontului antic (fig. 41). Marginea mantalei este constituită din pietre de calcar spart de dimensiuni mari (70 x 40 x 20 cm – 40 x 25 x 15 cm), care formează un ring cu lățimea de circa 1 m, care în sectorul de nord-vest era deteriorat. În interior ringul a fost umplut cu pietre de dimensiuni mijlocii și mici dispuse în mai multe straturi. Este necesar de menționat că spre deosebire de tumulii deja investigați, la amenajarea mantalei a fost utilizată o cantitate mult mai mică de piatră. Altă

particularitate constă în faptul că în partea centrală a mantalei erau amplasate pietre de dimensiuni similare celor ce formează ringul. Pietrele din interiorul ringului erau arse puternic.

Mormântul nr. 1 (principal), depistat la baza mantalei de piatră, în interiorul ringului, pe solul antic, la adâncimea de 0,5 m. Vestigiile lui sunt reprezentate de resturile cinerare (fragmente mici, dispersate de oase umane calcinate, cărbuni, cenușă, pietricele, bulgări de pământ ars) răspândite pe o suprafață de circa 3 mp și de inventarul funerar (fig. 42).

Inventar:

Piese de inventar în T. nr. IX erau amplasate exclusiv în incinta suprafeței de răspândire a resturilor cinerare. Incinta avea formă ovală alungită, axată sud-est – nord-vest. În cadrul ei, în perimetru au fost evidențiate 8 aglomerări de fragmente de ceramică. Încă una era amplasată în centrul părții ei de sud-est. În partea ei de nord-vest au fost găsite 2 mărgelile de sticlă (fig. 43,1-2). Aglomerările evidențiate constau din fragmente de vase, ale căror părți erau prezente și în alte aglomerări cu care s-au putut întregi. Ținând cont de vasele întregi, întregibile și de părțile superioare ale altora, menționăm că aglomerările constau din fragmente de: strachină tronconică (1); strachină tronconică și vas de tip borcan (2); cupă (3); strachină tronconică, vas de tip borcan, toartă de cană (4); cupă, vas bitronconic (5); vas bitronconic de proporții (6); cupă, vas de tip borcan, vas bitronconic (7); vas borcan, vas bitronconic (8); fragmente de pereți și de funduri de vase de uz comun și fine, care după parametrii tehnologici corespund celor atestate în aglomerările menționate (9, centrală). În continuare materialul ceramic va fi prezentat pe categorii: ceramica fină și de uz comun. În total au fost adunate 190 fragmente, dintre care 70 din categoria ceramicii fine și 120 din cea de uz comun.

Ceramica fină

1. Strachină de formă tronconică cu marginea trasă spre interior și fundul tăiat drept. Lucrată cu mâna din pastă compactă cu degresant de granulație mică. Ambele suprafețe de culoare neagră sunt lustruite. Înălțimea vasului este de 10 cm, diametrul gurii – 25 cm, a fundului – 10 cm (fig.43,9).

2. Strachină tronconică cu marginea trasă spre interior și fundul ușor evidențiat. Modelată cu mâna din pastă compactă, cu degresant de granulație mică. Suprafețele minuțios netezite sunt acoperite cu angobă de culoare galben-cenușie. Înălțimea vasului este de 8 cm, diametrul gurii – 22 cm, a fundului – 7,4 cm (fig. 43,8).

3. Strachină tronconică cu marginea trasă spre interior și fundul evidențiat. Lucrată cu mâna din pastă compactă cu degresant de granulație mică în compoziție. Suprafața interioară este lustruită de culoare neagră, cea exterioară – acoperită cu angobă de culoare cenușie. Înălțimea vasului este de 9 cm, diametrul gurii – 18 cm, a fundului – 10,4 cm (fig. 43,6).

4. Cană (cupă) cu corpul în formă de «S» și fundul plat neevidențiat. Lucrată cu mâna din pastă compactă cu degresanți mărunți. Ambele suprafețe sunt lustruite și acoperite cu angobă de culoare cenușie. Înălțimea vasului este de 9 cm, diametrul gurii – 9 cm, a fundului – 8 cm (fig. 43,7).

5. Cană (cupă) cu corpul bitronconic și buza îngroșată din exterior. Lucrată cu mâna din pastă compactă degresant de granulație mărunță. Suprafețele lustruite sunt acoperite cu angobă de culoare cenușie. Diametrul gurii este de 8 cm (fig. 43,5).

6. Cană (cupă) cu buza evazată, subțiată. Lucrată cu mâna din pastă compactă cu degresant de granulație mică în compoziție. Suprafețele lustruite sunt de culoare cenușie închisă. Diametrul gurii este de 8,5 cm (fig. 43,4).

7. Toartă de cană, în bandă cu secțiunea elipsoidală. Parametrii tehnologici sunt similari celor menționați pentru cănile descrise mai sus. (fig. 43,3).

Ceramica de uz comun

8. Vas de tip borcan. La 2 cm mai jos de margine este prevăzut cu brâu alveolat dispus orizontal, asupra căruia este amplasat un șir de perforații incomplete. Lucrat cu mâna din pastă poroasă cu degresant de granulație mare în compoziție. Suprafețele îngrijit netezite sunt de culoare maronie. Diametrul gurii este de 18 cm (fig. 44,5).

9. Vas de tip borcan. La 0,5 cm mai jos de margine este prevăzut cu brâu alveolat asupra căruia este dispus un șir de perforații incomplete. Modelat cu mâna din pastă cu mult degresant în compoziție. Suprafața exterioară este zgrunțuroasă netezită vertical cu degetele, de culoare maronie cea interioară – îngrijit netezită până la luciu, de culoare cenușie. Înălțimea vasului este de circa 11,4 cm, diametrul gurii – 9,4 cm, a fundului – 8 cm (fig. 44,7).

10. Vas de proporții cu corpul bitronconic. Sub margine este prevăzut cu brâu alveolat. Modelat cu mâna din pastă cu degresant de granulație mare. Suprafețele netezite sunt acoperite cu angobă de culoare cenușie. Diametrul gurii este de circa 20 cm, a fundului – 14 cm (fig. 44,8,11).

11. Vas cu corpul bitronconic. Mai jos de margine este prevăzut cu brâu alveolat întrerupt de perforații complete. Modelat cu mâna din pastă cu degresant de granulație mare. Suprafețele netezite sunt acoperite cu angobă de culoare cenușie. Diametrul gurii este de 12 cm (fig. 44,6).

12. Vas cu corpul bitronconic. Sub buză este prevăzut cu brâu alveolat întrerupt de perforații complete. Modelat cu mâna din pastă cu degresant de granulație mare în compoziție. Suprafețele netezite sunt acoperite cu angobă de culoare cenușie. Diametrul gurii este de 12 cm (fig. 44,4).

13-14. Vase de tip borcan prevăzute sub margine cu brăie alveolate întrerupte cu perforații complete. Reieșind din grosimea pereților – vasele sunt de dimensiuni mici. Lucrate cu mâna din pastă cu degresant. Suprafețele îngrijit prelucrate sunt acoperite cu angobă de culoare cenușie (fig. 44,1,2).

15. Vas cu corpul bitronconic de dimensiuni mici. La 0,5 cm mai jos de margine este prevăzut cu un șir de perforații incomplete. Lucrat cu mâna din pastă cu degresant de granulație mare în compoziție. Suprafața exterioară, zgrunțuroasă este de culoare maronie, cea interioară, netezită până la lustruire, este de culoare cenușie (fig. 44,3).

16. Vas de lut. Tipul morfologic nu se identifică. Din punct de vedere tehnologic este modelat cu mâna din pastă cu degresant. Suprafața exterioară, zgrunțuroasă este acoperită cu angobă de culoare maronie - deschisă, cea interioară, lustruită de culoare neagră.

Degajarea stratului suprapus de mantaua de piatră a tumulului a atestat că tumulul a fost ridicat peste o locuință din perioada culturii Cucuteni-Tripolie.

III. Construcții și practici funerare

III.1. Aspectul necropolei

Necropola tumulară Trinca «Drumul Feteștilor» era situată pe un promontoriu format de o meandă a râulețului Draghiște. Cercetările noastre au evidențiat un număr de 12 tumuli de dimensiuni mici, plasați în rânduri orientate pe axa sud-vest – nord-est.

Este incontestabil că necropola a fost alcătuită dintr-un număr mult mai mare de tumuli. Asupra acestui fapt indică: distanța mare dintre tumuli în cadrul rândurilor (25 – 70 m) și între rânduri (30 – 75 m); cât și tumulii răvășiți complet de lucrările agricole (nr. IIIa, IXa). Dar mai concludentă în această ordine de idei apare situația remarcată sub mantaua de pământ a T. III, în care au fost dezvelite două aglomerări de pietre: A – care corespunde mantalei de piatră propriu-zisă a tumulului și, B – de proporții mai mici amplasată la 3 m spre sud de prima. Toate acestea permit a se constata că necropola a fost formată nu numai din tumuli cu mantaua de piatră și pământ vizibili la momentul cercetărilor dar și din morminte acoperite cu platforme de pietre de dimensiuni mult mai mici (2 – 1,5 m) asupra cărora nu se ridicau mantale de pământ, sau inițial erau de o înălțime mai mică și nu s-au păstrat.

Necropola tumulară Trinca «Drumul Feteștilor», după astfel de parametri, precum: condițiile topografice de amplasare; numărul tumulilor; modul de dispunere a lor în perimetrul suprafeței ocupate; caracterul ei mono-cultural – atestă o serie de similitudini cu monumentele funerare de același tip caracteristice perioadei hallstattiene târzii – scitice timpurii din Europa de sud-est.

Necropola de la Trinca are cele mai importante asemănări cu obiectivele funerare ale grupului vecin, podolian de vest din zona Nistrului de Mijloc și din Depresiunea Rădăuți din Bucovina de Sud. În regiunea Nistrului de Mijloc, în condiții topografice similare celor de la Trinca, pe promontorii înalte sunt amplasate necropolele tumulare de la Lenkovcy¹, Kruglik², Dolinjany³, Myskovcy⁴, Perebykovcy⁵ ș.a. De obicei erau formate dintr-un număr relativ redus de tumuli. Necropolele complet investigate, de la Dolinjany înglobau 4 tumuli, cea de la Perebykovcy – 6 tumuli. Necropolele cercetate parțial (câte un singur tumul) de la Lenkovcy și Myskovcy constau din 4 și, respectiv 3 movile. În necropola de la Kruglik, formată din 11 tumuli de tip podolian de vest s-a dovedit a fi doar unul. Nu este cert numărul tumulilor de tipul podolian de vest în necropola de la Ivanovcy, alcătuită din 128 de movile. Printre cei 7 tumuli investigați, acestui tip se atribuie doar 4 (Nr. 3,4,5,6)⁶. La Sutnivcy, din grupul format din 7 tumuli, 4 datează din perioada scitică timpurie⁷.

¹ Meljukova, 1958, 60.

² Smirnova, 1968, 14.

³ Smirnova, 1977, 29.

⁴ Maleev, 1991, 123.

⁵ Smirnova, 1979, 37.

⁶ Ščukin, 1989, 107.

⁷ Gucal, Gucal, Megei, 1998, 74.

Informații certe referitor la dispunerea tumulilor în perimetrul necropolelor cunoaștem doar pentru necropola de la Dolinjany, unde 3 movile situate la distanțe nesemnificative una de alta sunt grupate în linie axată nord-vest – sud-est, iar al patrulea, amplasat spre sud-vest de ele⁸, și de la Perebykovcy, în care cei 6 tumuli erau dispuși aproximativ într-un șir orientat sud-est⁹. Planul necropolei, însă, în opinia noastră, demonstrează că tumulii au fost ridicați în 2 șiruri, axate sud-est – nord-vest, distanța dintre ei fiind de circa 60 m, iar dintre tumuli, în cadrul rândurilor de circa 35,5 – 110 m¹⁰. Referitor la distanța dintre tumuli în cadrul necropolelor (grupurilor tumulare) mai menționăm și situația fixată la Myskovcy, unde tumulul nr. 2 este situat la 15 m spre nord de tumulul nr.1, iar tumulul nr. 3, la 50 m spre nord-vest de tumulul nr. 1¹¹. Din rândul necropolelor (grupurilor tumulare) menționate, aspectul monocultural (apartenența la grupul podolian de vest) este cert numai pentru cele cercetate complet, Dolinjany și Perebykovcy. Nu este exclus, ca aceiași atribuire culturală să fie proprie și grupurilor tumulare de la Lenkovcy și Myskovcy, precum și scitică timpurie a celor 3 tumuli neinvestigați de la Sutnivcy.

În aria sud-bucovineană a grupului podolian de vest (depresiunea Rădăuți), necropola tumulară de la Volovăț este amplasată cu predilecție pe platourile cele mai înalte ale creștelor dealurilor¹². Cartarea efectuată o dată cu desfășurarea săpăturilor în anii 1971 – 1973, a stabilit că tumulii au fost amplasați numai pe platourile pe care le face din loc în loc creasta, separând necropola, prin distanțe de 500 – 1500 m în cinci sectoare. În sectorul A (Dealul Burlei), evidențiindu-se 15 movile, în sectorul B - 3, în sectorul C – 3, în sectorul D – 1 și în sectorul E – 4, în total – 26. În necropola Cașvana – Codru au fost înregistrați 50 de tumuli¹³. Tumulii din sectorul A, Dealul Burlei, de la Volovăț sunt amplasați în șir axat nord-est – sud-vest, iar în sectorul E, sud-est - nord-vest¹⁴. Din cei 9 tumuli săpați în sectorul Dealul Burlei, perioadei hallstattiene târzii se atribuie doar 2 (nr. 2 și 7)¹⁵. La Cașvana – Codru, toți cei 11 tumuli investigați aparțin aceluiași orizont cultural – cronologic – grupului podolian de vest¹⁶.

În acest context este necesar de menționat că în regiunea Nistrului de Mijloc, necropola tumulară din faza târzie a culturii Cernyj Les de la Luca Vrubleveckaja, era amplasată pe o înălțime neînsemnată a primei terase a râului Nistru, cei 8 tumuli ce o constituiau erau dispuși în două linii axate sud-est – nord-vest¹⁷. Prima terasă a malului drept a râului Nistru este și locul de amplasare a necropolei tumulare Dnestrovka-Luka, formată din 5 movile situate la distanțe mari una de alta¹⁸. Necropola de la Bandysevka este situată pe un promontoriu înalt al malului drept al râului Murafa, cei 8 tumuli fiind dispuși în linie axată nord-vest – sud-est¹⁹.

⁸ Smimova, 1977, 29.

⁹ Smimova, 1979, 37.

¹⁰ Smimova, 1979, fig.1.

¹¹ Maleev, 1991, 123.

¹² Ignat, 1978, 107 – 108, fig.1.

¹³ Ignat, 2000a, 219.

¹⁴ Ignat, 1978, 109, fig.1, 2.

¹⁵ *Ibidem*, 112.

¹⁶ Ignat, 2000, 331.

¹⁷ Šovkopljas, 1952, 5, fig. 1; Šovkopljas, Maksimov, 1952, 89, fig.1.

¹⁸ Smimova, 1982, 30.

¹⁹ Skoryi, 1999, 79.

Necropola Trinca «Drumul Feteștilor», din punctul de vedere al parametrilor examinați, manifestă anumite asemănări și cu necropolele tumulare ale culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei. Comunitățile acestei culturi amplasau necropolele pe platouri mai puțin supraînălțate – Kolodnoe II²⁰, sau chiar pe câmpuri drepte, puțin relevante – Cernyj Potok²¹. De regulă, cimitirele sunt formate din mici grupuri de tumuli, înglobând de la 4 – 6 până la 10 – 16 movile, dispuse fără oarecare ordine, la distanțe considerabile una de alta²². Suprafața necropolei Kolodnoe II, de exemplu ocupa circa 1 kmp în perimetrul căruia erau amplasați, fără a se respecta o regulă 29 de tumuli²³. Referitor la necropolele de la Kuștanovice și de la Nevicke se menționează că tumulii de dimensiuni mari erau amenajați în rând, în jurul cărora, excentric, se situau movile de dimensiuni mai mici²⁴. La Cernyj Potok, cei 11 tumuli cartajați în anul 1971, formau trei grupe mult distanțate între ele, în cadrul cărora movilele erau dispuse în rânduri axate nord-est – sud-vest, prima grupă și, nord-vest – sud-est, grupa a doua²⁵. Complexele funerare cercetate în cadrul necropolelor menționate, fără excepție, aparțin culturii Kuștanovice.

Necropolele tumulare ale grupului hallstattian târziu Ferigile-Bârsești, din regiunea Carpaților meridionali și de curbură erau amplasate în felul următor: cea de la Ferigile, pe vechiul con de dejecție al confluenței celor două pârae, într-o zonă cu înfățișare tipică a luncii unui râu de munte, în partea de sud a depresiunii Costești – Bistrița²⁶; necropolele Tigveni «Babe», Tigveni «Pietroasa» și Ceparî «Toplița», pe marginea terasei mijlocii a malului stâng al râului Topolog²⁷; cea de la Bârsești ocupă un platou care domină satul situat în vale, la locul numit «Lacul Dumbrăvii»²⁸. Necropolele de la Balta Verde și Gogoșu – în lunca inudabilă a Dunării²⁹.

În necropola de la Ferigile, au fost investigați 149 de tumuli individuali, grupați în pâlcuri apropiate, fără respectarea unei anumite ordini în dispunerea lor³⁰. Referitor la necropola Tigveni «Babe», inițial formată din 40 de tumuli, de asemenea, nu se menționează că în procesul înălțării lor s-ar fi respectat anumite norme. În același timp, în cadrul suprafeței necropolei, se observă că în amplasarea celor 17 tumuli identificați și cercetați (făcând abstracție de cei distruși) poate fi urmărită o oarecare ordine³¹. Tumulii cu dimensiuni relativ mai mari (nr. 17, 15, 9, 10, 16, 3, 5) erau dispuși într-un șir axat sud-nord. Spre nord-est de tumulul nr. 9, care ocupă locul central în incinta necropolei, au fost amenajați tumulii nr. 11 și 12; de la tumulul nr. 10, spre nord-est, tumulii nr.1 și 2, iar spre sud-vest, tumulul nr.14. Mai mult

²⁰ Smimova, Bernjakoviči, 1965, 107.

²¹ Smimova, 1979a, 40.

²² Smimova, Bernjakoviči, 1965, 107; Smimova, 1979a, 40; Popoviči, 1990, 159.

²³ Smimova, Bernjakoviči, 1965, 107.

²⁴ Popoviči, 1990, 158.

²⁵ Smimova, 1979a, 39 – 40, fig.11.

²⁶ Vulpe, 1967, 9.

²⁷ Vulpe, Popescu, 1972, 77; Popescu, Vulpe, 1982, 77, 99, fig. 1,2.

²⁸ Morintz, 1957, 219.

²⁹ Berciu, Comșa, 1956, 265, fig. 1.

³⁰ Vulpe, 1967, 15, vezi planul general al necropolei.

³¹ Vulpe, Popescu, 1972, fig. 2.

decât atât, în jurul tumulilor nr. 5 și nr. 3 se situau tumuli de dimensiuni mai mici, nr. 6, 7, 8, și respectiv, nr. 4. La Tigveni «Pietroasa», cei 5 tumuli cartajați constituie două grupe distanțate între ei cu circa 100 m. Tumulii nr. 1, 4, 5, care formează grupa de sud-vest sunt amplasați într-un rând orientat est-vest, tumulii nr. 2 și 3 din grupa de nord-est, într-un șir axat sud-nord, cu abatere spre vest³². În cadrul suprafeței accesibile pentru cercetare a necropolei Cepari «Toplița», cei 9 tumuli investigați sunt amplasați într-un grup compact, distanța dintre ei nedepășind 4 – 8 m (tumulii nr. 1 și 2, 4 și 5 fiind chiar apropiați nemijlocit). Conform planului de situație, tumulii nr. 1, 2, 6 și tumulii nr. 3, 7, 8, formează două rânduri orientate sud-vest – nord-est, ceilalți, nr. 4, 5, 9, un alt rând axat est-vest³³. Tumulii evidențiați în necropola de la Bârsești, în număr de 40, erau amplasați pe o întindere de mai multe sute de metri³⁴. Informații suplimentare referitor la modul de amplasare a tumulilor, precum și planul general al necropolei, în publicațiile ulterioare nu există³⁵. Necropola tumulară de la Balta Verde, formată din 24 de movile, este divizată în patru grupe, distanțate între ele³⁶. Lipsa planului general al necropolei, cât și cel al grupelor, nu permite atestarea existenței unei organizări interne. În același timp, planul de situație al movilelor nr. XXII, XXIII și XXIV³⁷ indică, cel puțin, că în cadrul primului grup erau amplasate în linii axate nord-est – sud-vest, distanța dintre ele fiind de circa 10 m. La Gogoșu, cele 55 de movile au fost ridicate fără respectarea unei anumite ordini³⁸.

În zona de silvostepă din dreapta Niprului, necropolele tumulare scitice arhaice, fără excepție, sunt amplasate pe platouri înalte, înălțimi separate prin râpi sau cumpenele apelor³⁹. Sunt reprezentate prin grupuri compacte, în cadrul cărora numărul movilelor variază între 3 și 11 – 30. Cei patru grupuri de tumuli de la Medvin, Gorceakovskij Les, de exemplu, sunt situați unul față de altul la distanța de 200 m – 2 km⁴⁰. De regulă, în cadrul grupurilor, tumulii sunt situați fără respectarea unor reguli. Totodată, în unii dintre ei pot fi urmărite anumite elemente de organizare internă. În această ordine de idei, semnificativă este necropola de la Medvin, unde tumulii din grupul II sunt plasați în linie orientată nord-vest – sud-est, iar în grupul III, unii formează un șir axat sud-vest – nord-est⁴¹. Majoritatea grupurilor includ tumuli din diferite epoci. În același timp sunt cunoscute și necropole (grupuri) formate exclusiv din tumuli din perioada scitică timpurie – Konstantinovka, Tenetinka⁴², Berestnjagi, Bobrica, Medvin, Kurilovka, Kazarovka⁴³.

³² Popescu, Vulpe, 1982, fig. 21.

³³ Popescu, Vulpe, 1982, 77, fig.2.

³⁴ Morintz, 1957, 219.

³⁵ Morintz, 1957; Morintz, 1959a; 1959b, 1961.

³⁶ Berciu, Comsa, 1956, 320 – 321.

³⁷ *Ibidem*, fig. 123.

³⁸ *Ibidem*, fig. 184.

³⁹ Ilinskaja, 1975, 73; Kovpanenko, 1981, 60; Kovpanenko ș.a., 1989, 27.

⁴⁰ Kovpanenko, 1981, 60, fig. 45.

⁴¹ Kovpanenko, 1981, fig. 45.

⁴² Ilinskaja, 1975, 74.

⁴³ Kovpanenko, 1981, 61.

III.2. Structura tumulilor

Structura tumulilor de la Trinca, în linii mari, este aceeași pentru toată necropola. Sunt de tipul celor cu mantalele din pietre și pământ. În cazul tumulilor complet înțeleniți (nr. IV – IX) a fost posibil stabilirea modului de construcție a mantalelor. În jurul locului înmormântării se amenaja un ring de formă circulară-ovală, din pietre de calcar spart de dimensiuni mari, cu diametrul exterior ce variază de la 5 – 5,2 m (T. nr. IX) până la 10 – 10,5 m (T. nr. VIII). Lățimea – de la 1 - 1,2 până la 2,2 m. Procedeele de construcție ce urmau se efectuau conform următoarelor variante:

I. locul depunerii resturilor cinerare și a inventarului, corespunzător nivelului solului antic din interiorul ringului, se acoperea cu pietre de calcar de dimensiuni mici și mijlocii, dispuse în mai multe rânduri, întreaga construcție acoperindu-se cu un strat de pământ, T. nr. IV, V, VIII;

II. locul depunerii resturilor cinerare și a inventarului, corespunzător nivelului solului antic, din interiorul ringului se acoperea cu o moviliță de pământ, suprapusă de un strat de pietre de dimensiuni mijlocii și mici dispuse pe mai multe niveluri (T. nr. VI, VII), sau cu pietre de dimensiuni mari (T. nr. IX), întreaga construcție acoperindu-se cu încă un strat subțire de pământ.

Înălțimea mantalei din pietre în partea centrală variază de la 0,4 până la 0,6 m, treptat micșorându-se spre poale. Mantalele din piatră, la rândul lor se acopereau cu un strat de pământ vegetal. Mantalele de pământ, în cazurile când a fost constatată în întregime, au diametrele de la 7 – 8, până la 12 – 14 m, înălțimile – 0,45 – 0,7 m.

Primul mod de construcție a mantalelor a fost practicat și în cazul tumulilor parțial deteriorați, nr. I, II, III, care, de asemenea, s-au amenajat de la nivelul orizontului antic, perimetrul mantalei din piatră, după cum se prezintă sectoarele mai puțin afectate, constând din pietre mari, iar partea de mijloc, din pietre mai mici, acoperite de o manta de pământ vegetal.

Tumulii erau destinați unei singure înmormântări. Tumulii nr. I și nr. III, de rând cu mormântul de sub mantaua din piatră, mai conțineau și câte un mormânt-cenotaf.

Particularitățile constructive, dimensiunile, utilizarea tumulilor pentru o singură înmormântare, atestate în necropola Trinca «Drumul Feteștilor» denotă o serie de similitudini cu obiectivele funerare ale comunităților din perioada hallstattană târzie care practicau înmormântările sub tumuli. Construcțiile funerare de tipul tumulilor, cu mantaua din pietre de calcar spart, al căror contur este marcat de un ring format din pietre masive, acoperite cu un strat de pământ arabil reprezintă una din caracteristicile definitorii ale grupului podolian de vest. Diametrele lor variază între 10 și 30 m, înălțimile – 1 – 1,5 m, lățimea ringului de circa 1,2 m, fiind destinați unei singure înmormântări⁴⁴. Același mod de amenajare a tumulilor este atestat și în necropola de la Satu Mare din depresiunea Rădăuți în Bucovina de Sud, racordată la același grup cultural. Unica deosebire reducându-se la dimensiunile relativ mai mici: diametrul – 3,5–5 m, înălțimea – 0,35–1 m⁴⁵. Structura și dimensiuni analogice tumulilor de la Trinca sunt caracteristice și necropolelor tumulare din faza evoluată a culturii Cemjy Les, care în bazinul Nistrului de Mijloc precede grupului podolian de vest, în particular, pentru cea de la Luka-Vrubleveckaja⁴⁶ și tumulului de la Dnestrovka-Luka⁴⁷. Deosebirea constând doar în aceea că în obiectivele numite, mantalele din pietre de calcar spart acoperea nu un mormânt, ci mai multe.

⁴⁴ Meljukova, 1958, 39-40.

⁴⁵ Ignat, 1976, 106.

⁴⁶ Šovkopljas, 1952, 5 – 6, fig.3; Šovkopljas, Maksimov, 1952, 89.

⁴⁷ Smirmova, 1982, 31 – 32, fig. 1.

Monumentele funerare de tipul tumulilor prevăzuți cu manta din pietre de calcar spart erau practicate și de către comunitățile culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei. O astfel de structură a mantalelor este atestată în 9 din cei 21 de tumuli investigați în necropola Kolodnoe II, cât și în necropolele de la Jorino și Lesovica⁴⁸. Tumuli cercetați în necropola tumulară de la Cernyj Potok, în număr de 13, cu excepția tumulului III, aveau la bază o manta din pietre de calcar spart care înconjura și parțial acoperea suprafața ocupată de rugul funerar și inventarul⁴⁹. Pietre în structura tumulilor sunt atestați și în T. nr. VI – VII din necropola de la Kuștanovice, T. nr. 4, 8, 9 din necropola de la Belki și T. nr. 1 – 3 din necropola de la Osoj⁵⁰. La Cernyj Potok, diametrele tumulilor variază între 7,5 – 11 m, înălțimile, 0,6 – 1,2 m. Destinația tumulilor din necropolele menționate fiind pentru o singură înmormântare.

Tumuli în structura cărora este prezentă mantaua din pietre sunt caracteristici și pentru grupul Ferigile – Bârsești din regiunea Carpaților meridionali și de curbură. La Ferigile, peste solul antic unde era depus mormântul se construia o grămadă de bolovani de râu dispuși în cele mai multe cazuri într-un singur strat, arareori pe două sau chiar trei, acoperite la rândul ei cu o manta de pământ vegetal⁵¹. Tumuli cu structura asemănătoare cu a celor de la Ferigile: inventarul mormântului depus pe sol, acoperit cu o moviliță de bolovani depuși pe mai multe straturi, sunt caracteristici și pentru necropolele de la Vaideeni⁵² și de la Telești-Drăgoești⁵³. În necropolele Tigveni «Babe», Tigveni «Pietroasa», Ceparî «Toplița» și Țițești se evidențiază două tipuri de tumuli. Primul, de dimensiuni mici, cu pietrele mantalei depuse într-un singur strat pe solul antic. Al doilea, de dimensiuni mai mari, având mantaua din piatră cu grosimea de circa 0,5 m ce suprapune o manta de pământ amenajată deasupra inventarului funerar depus pe solul antic. Mantalele din piatră ale ambelor tipuri la rândul lor erau acoperite cu un strat de pământ vegetal⁵⁴. În necropola de la Bârsești mormântul depus pe solul antic era acoperit cu o manta din pământ roșcat, suprapusă de un strat din pietre de râu, mai subțire pe creștetul mormântului și mai gros la poale, acoperit la rândul său de un strat de pământ arabil⁵⁵. Mantalele din bolovani de râu mai sunt atestate, de asemenea, și în necropola de la Balta Verde⁵⁶. Diametrele tumulilor de la Bârsești variază între 7 și 20 m, înălțimile, 0,25 – 1,5 m, inițial prevăzute pentru o singură înmormântare, în care ulterior au fost depuse și alte morminte secundare⁵⁷. Dimensiuni similare și destinație analogă aveau și tumuli din necropolele de la Ferigile⁵⁸ și de la Gogoșu⁵⁹.

Referitor la zona de silvostepă din dreapta Niprului menționăm doar, că movilele înălțate din pământ erau destinate numai pentru un singur mormânt⁶⁰.

⁴⁸ Smimova, Bernjacoviči, 1965, 90 – 91.

⁴⁹ Smimova, 1979a, 51.

⁵⁰ Smimova, Bernjacoviči, 1965, 91.

⁵¹ Vulpe, 1967, 15.

⁵² Vulpe, 1967, 19.

⁵³ Berciu, Comșa, 1956, fig. 193; Vulpe, 1967, 28; Calotoiu, Mocioi, Marinoiu, 1987, 88.

⁵⁴ Vulpe, Popescu, 1972, 88; Popescu, Vulpe, 1982, 108, 102, 110 – 111, fig. 23.

⁵⁵ Morintz, 1957, 219, fig. 1.

⁵⁶ Berciu, Comșa, 1956, 322, fig. 123.

⁵⁷ Morintz, 1957, 221, fig. 1.

⁵⁸ Vulpe, 1967, 19.

⁵⁹ Berciu, Comșa, 1956, 453.

⁶⁰ Kovpanenko, 1981, 63; Kovpanenko s.a., 1989, 28.

III.3. Construcții funerare

Construcțiile funerare în tumulii din necropola Trinca «Drumul Feteștilor» sunt rare. Atât resturile cinerare, cât și înhumațiile, de regulă, se depuneau sub mantaua tumulului, direct la suprafața orizontului antic, fără amenajarea unor construcții sepulcrale. În același timp, în unii tumuli au fost atestate:

- a) vestigiile ale construcțiilor de lemn, amenajate la suprafața orizontul antic, ulterior arse;
- b) gropi adâncite în lutul galben, viu.

Urmele construcției de suprafață, depistate în T. nr. IIIb, reprezintă o platformă de lut ars de formă ovală (0,9 x 0,7 m) și grosimea de 0,05 m, orientată pe axa nord-sud, special amenajată la suprafața orizontului antic. La nivelul depistării platforma era înconjurată de 6 gropi dispuse câte două în trei grupe în partea de sud-est, nord-est și nord-vest a platformei. Pe suprafața platformei se găsea un strat răvășit de fragmente mici de oase umane calcinate, fragmente de ceramică grosieră și cărbuni de lemn. Umplutura gropilor consta din pământ ars cu incluziuni de cenușă, cărbuni de lemn și pietre arse.

Gropi au fost descoperite în doi tumuli, nr. I și nr. III. În ambele cazuri, ele sunt amplasate la periferia mantalelor de piatră, în partea ei de nord, respectiv, de S. Groapa din T. nr. I, de formă ovală alungită (2,54 x 0,96 m) și adâncimea de 1,32 m, era orientată în direcția nord-vest – sud-est. Secțiunea transversală a gropii este conică (pereții longitudinali se îngustează lin spre fund). Groapa la nivelul de la care a fost săpată, a fost prevăzută cu un acoperiș din bârne. Umplutura consta din pământ negru granulat, pietre, fragmente de lemn, cu o cantitate mare de cărbuni de lemn și câteva oase de animale spre fund. Bârnel acoperișului și pereții, în partea superioară a gropii atestă evidente urme de ardere. Groapa din T. nr. III, de formă ovală (0,84 x 0,34 m) și adâncimea de 0,4 m este orientată în direcția nord-vest – sud-est. Secțiunea gropii este tronconică, prevăzută în partea de nord-vest cu o treaptă. Umplutura consta din pământ cenușiu și pietre de calcar.

Depunerea resturilor cinerare și a defuncțiilor direct sub mantaua tumulului, pe suprafața orizontului antic, fără amenajarea construcției sepulcrale, era frecvent practică de către comunitățile umane din perioada hallstattiană târzie, cărora le sunt caracteristice necropolele tumulare.

Înmormântarea defuncțiilor pe solul antic deasupra cărora se ridica mantaua tumulară predomină în cadrul ritualului funerar al comunităților grupului podolian de vest din zona Nistrului de Mijloc⁶¹, precum și din depresiunea Rădăuți din sudul Bucovinei (T. nr.VII, din necropola de la Volovăț, pe solul vechi fiind prevăzut cu o platformă de pământ și prundiș)⁶². Comunitățile culturii Kuștanovice, de asemenea, mai frecvent înmormântau defuncții direct pe suprafața orizontului antic, pe o platformă de pământ, sau în gropi mici, acoperite de mantaua tumulului⁶³. Mormintele cu inventarul depus pe solul antic predomină și în cadrul necropolelor tumulare din regiunea Carpaților meridionali de la Ferigile⁶⁴; Vaideeni⁶⁵; Tigveni «Babe»⁶⁶; Tigveni «Pietroasa»⁶⁷; Cepari «Toplița»⁶⁸; Țițești (Ibidem, 111); Telești-Drăgoești⁶⁹ și de curbură,

⁶¹ Meljukova, 1958, 40.

⁶² Ignat, 1978, 121.

⁶³ Smimova, Bemjakoviči, 1965, 91; Smimova, 1979a, 51.

⁶⁴ Vulpe, 1967, 22 – 23.

⁶⁵ *Ibidem*, 19.

⁶⁶ Vulpe, Popescu, 1972, 78.

⁶⁷ Popescu, Vulpe, 1982, 110 – 111.

⁶⁸ *Ibidem*, 102.

⁶⁹ Vulpe, 1967, 28; Calotoiu, Mocioi, Marinoiu, 1987, 88.

de la Bârsești⁷⁰, precum și din Câmpia Dunăreană – la Balta Verde⁷¹ și Gogoșu⁷². La Tigveni «Babe», Telești și Balta Verde, în unele, cazuri resturile cinerare, respectiv, înhumații erau depuși pe un pat-strat subțire de pietre de râu.

Platforma de lut ars, amenajată la suprafața orizontului antic, orientată pe axa sud-nord, și gropile (6 la număr) dispuse în jurul ei, săpate la nivelul la care se afla platforma, depistate în T. nr. IIIb din necropola de la Trinca, reprezintă vestigiile unei construcții funerare de lemn (cavou). Construcții analoage cunoaștem în aria grupului podolian de vest, unde construcțiile de lemn a căror pereți constau din stâlpi verticali și bârne dispuse orizontal, erau amplasate atât la suprafața orizontului antic, cât și în gropi mari rectangulare⁷³. Printre construcțiile funerare de suprafață cunoscute în obiectivele grupului podolian de vest, cavoul de la Trinca, este caracterizat de parametrii următori: prezența platformei în incinta marcată de gropile de pari; orientarea platformei pe axa sud-nord; prezența în umplutura gropilor a pietrelor folosite la întărirea capetelor inferioare a stâlpilor, care are similitudini cu construcțiile din: T. «A» de la Novoselka Grimajlovskaja, unde locul pe care a fost efectuată incinerarea prezintă o platformă de pietre, lipite cu un strat de lut galben, fețuit cu o masă de lut alb, pereții fiind din stâlpi dispuși vertical⁷⁴; T. nr. 2 de la Duplliska, în care locul înmormântării a fost amenajat în mod similar⁷⁵; T. nr.1 de la Grodek, prevăzut cu o platformă de construcție similară cu suprafața presărată cu un strat subțire de var⁷⁶; T. nr. I de la Myskovcy, în care construcția funerară consta din 4 gropi de pari pe colțuri, care marcau camera funerară cu suprafața de 14 mp, axată sud-nord, a căror pereți erau din bârne dispuse orizontal, iar fundul reprezenta o platformă dreaptă cu suprafața fețuită cu lut de culoare deschisă⁷⁷; tumulul de la Novoselka, în care mortul a fost depus pe o lespede rotundă de piatră⁷⁸; tumulii din necropola de la Perebykovcy, unde podelele cavourilor erau pavate cu lespezi de piatră, iar în tumulii nr. 1 și nr. 2 erau lipite cu lut⁷⁹; tumulii de la Sutnivcy, unde pe fundurile gropilor erau așternute pietre plate subțiri⁸⁰.

În zona de silvostepă din dreapta Niprului, construcțiile funerare de lemn amplasate la suprafața orizontului antic, ulterior arse, sunt cunoscute deja în perioada prescitică⁸¹, totodată, în perioada scitică arhaică (secolele VII – VI î.e.n) se întâlnesc extrem de rar⁸², mai frecvente fiind cavourile din lemn de diverse tipuri și dimensiuni amenajate în gropi, a căror pondere este de circa 30% din lotul mormintelor scitice timpurii⁸³.

⁷⁰ Morintz, 1957, 221; 1959, 355; 1959a, 231; 1961, 201.

⁷¹ Berciu, Comșa, 1956, 390-391.

⁷² *Ibidem*, 409.

⁷³ Sulimirski, 1936, 81; Meljukova, 1958, 40; Smirmova, 1977, 38 fig.1, 2, 5, 7; idem, 1977a, 3-10; idem, 1979, 61; idem, 1997, 57; Maleev, 1991, 124-125, 127, fig.1; Krušelnicaja, 1990, 152.

⁷⁴ Sulimirski, 1936, 81; Meljukova, 1958, 40.

⁷⁵ Sulimirski, 1936, 71.

⁷⁶ *Ibidem*, 68.

⁷⁷ Maleev, 1991, 127.

⁷⁸ *Ibidem*, 128.

⁷⁹ Smirmova, 1979, 61.

⁸⁰ Gucal, Gucal, Megei, 1998, 74-75.

⁸¹ Ilinskaja, 1975, 83-85; Kovpanenko, 1981, 68.

⁸² Kovpanenko, 1981, 68, pl. 1; Kovpanenko ș.a., 1989, pl. 4.

⁸³ Kovpanenko ș.a., 1989, 32.

Gropile săpate de la nivelul orizontului antic, la periferia mantalei de pietre cu forma, dimensiunile, orientarea și componența umpluturii asemănătoare cu cele depistate în T. nr. I și nr. III din necropola de la Trinca, în obiectivele funerare hallstattiene târzii-scitice timpurii nu ne sunt cunoscute. Ele sunt net deosebite de gropile de formă circulară (0,5 x 0,6, adâncimea 0,6 m), pavate cu pietre, a căror umplutură constă din pământ, pietre, bucăți de lemn, cărbuni, cenușă, precum și piese de inventar descoperite în tumulii grupului podolian de vest, inițial considerate gropi rituale⁸⁴. Cercetările ulterioare întreprinse în necropolele de la Dolinjany⁸⁵, Perebykovcy⁸⁶ au permis să se stabilească destinația reală a acestora – gropi pentru stâlpii construcțiilor funerare de lemn amenajate la suprafața orizontului antic. Gropile din tumulii de la Trinca se deosebesc și de cele două gropi de dimensiuni mici, (diametrele 0,35, respectiv, 0,25, adâncimea 0,15 m) săpate pe suprafața rugului funerar din T. nr. VII de la Volovăț, a căror umplutură consta din cenușă, cărbuni, lut înroșit în foc, precum și unele piese de inventar⁸⁷. Construcțiile adâncite din tumulii discutați, de asemenea, nu au nimic comun nici cu gropile circulare de dimensiuni și adâncime mică, depistate pe suprafețele rugurilor funerare din tumulii necropolelor culturii Kuștanovice, destinate pentru depunerea resturilor cinerare adunate de pe platforma din incinta tumulului, sau de pe locul special amenajat în afara tumulului⁸⁸.

În același timp menționăm că gropi de formă ovală situate la periferia mantalelor tumulilor sunt atestate în T. nr. XV, XVI, XXI din necropola culturii Kuștanovice, Kolodnoe II⁸⁹. Groapa din T. nr. XV (1,15 x 0,55 m, adâncimea de 0,1 m), orientată pe axa sud-nord, cu o mică deviere spre est, a fost săpată la periferia mantalei de pământ, la o anumită distanță de aglomerările de piatră amenajate în partea de vest și de est a rugului funerar⁹⁰; în T. nr. XVI groapa (1,7 x 1,3 m, adâncimea de 0,4 m), orientată nord-vest – sud-est este situată spre sud-vest de rugul funerar⁹¹; în T. nr. XXI, groapa (2,8 x 0,95 m) adâncită cu 0,2 m, orientată sud-vest – nord-est, este amplasată la periferia de sud-est a mantalei de piatră, fiind parțial acoperită de ea⁹². Umplutura lor consta din cărbuni, cărbuni și bucăți de pământ ars, respectiv, cărbuni, cenușă și mici fragmente de oase calcinate. În T. nr. XV și XVI care conțineau morminte amplasate în locul unde ulterior s-au ridicat tumulii. Gropile sunt amplasate în apropierea rugurilor funerare și erau destinate depunerii cărbunilor. Incertă rămâne semnificația gropii din T. nr. XXI, care acoperea o incinerare efectuată în afara tumulului. Posibil, ca resturile cinerare umane, de cărbuni și de cenușă se curățau în locul unde ulterior erau depuse în urne, deasupra cărora se ridica mantaua tumulului, iar pentru cărbuni și cenușă se săpa o groapă specială, practică confirmată și de micile aglomerații de cărbune și pământ ars aflate lângă vasele de ofrandă⁹³.

⁸⁴ Sulimirski, 1936, 8; Meljukova, 1958, 41.

⁸⁵ Smirnova, 1977, 40.

⁸⁶ Smirnova, 1979, 63; Smirnova, 1977, 3-10.

⁸⁷ Ignat, 1972, 122.

⁸⁸ Smirnova, Bernjakoviči, 1965, 91; Smirnova, 1979, 51; Popoviči, 1990, 159; idem, 1993, 265.

⁸⁹ Smirnova, Bernjakoviči, 1965, 106-109, fig. 1, 2, 4.

⁹⁰ *Ibidem*, fig.1.

⁹¹ *Ibidem*, fig.2.

⁹² *Ibidem*, fig.4.

⁹³ *Ibidem*, 109.

Particularitățile constructive ale gropii din T. nr. 1 de la Trinca, îndeosebi, forma secțiunii transversale, prezența acoperișului din bârne, adâncimea considerabilă, componența umpluturii, demonstrează că ea a avut o altă destinație. Posibil, reprezintă un mormânt cenotaf, amenajat în aceiași vreme cu efectuarea incinerăției incomplete (mormântul principal din tumul) suprapus de mantaua de piatră, apoi acoperite cu o manta de pământ comună.

În această ordine de idei, ținem să menționăm că o construcție funerară asemănătoare a fost cercetată în cadrul necropolei plane de la Ferigile. Aici, mormântul nr.10 a fost depus într-o groapă mare ovală-alungită (2,26 x 0,85 m), cu adâncimea de 1,3 m, de forma unui șanț cu deschiderea mai largă. Pământul gropii conținea pigmenți de arsură și cărbuni. Pe fund se afla o mare cantitate de cioburi puternic arse, bucăți de cărbune, bucăți mari de arsură cu amprente produse de capete de nuiete, câțiva bolovani de râu ș.a., oasele calcinate lipsind complet⁹⁴. Consultarea planului necropolei plane de la Ferigile⁹⁵ denotă faptul că groapa mormântului nr. 10 era axată nord-vest – sud-est. Forma șanțului cu deschiderea largă, după opinia cercetătorului, eventual, trebuie atribuită secțiunii transversale a gropii. Bucățile mari de arsură cu amprente de nuiete, considerate de A. Vulpe ca fragmente ale unei vetre, s-ar putea să provină de la acoperișul gropii, construit din nuiete pe care s-a aplicat un strat de lut. Astfel, asemănarea cu cea a mormântului nr. 10 din necropola plană de la Ferigile este evidentă. În ambele lipsesc oasele umane calcinate. Deosebirea constă în faptul că la Trinca s-au găsit oase de la ofranda de carne, pe când la Ferigile, doar inventar funerar format din mai multe vase de lut ars și piese din fier corodate.

III.4. Practici funerare

Pentru necropola tumulară Trinca «Drumul Feteșilor» este caracteristic biritualismul, incinerarea și înhumarea, raportul dintre ele fiind, respectiv 7 : 3.

Incinerările se efectuau :

- I. în afara locului înmormântării, resturile cinerare adunate împreună cu inventarul erau:
 - I.a. plasate în locul unde trebuia să fie înmormântarea, direct pe nivelul orizontului antic (T. nr. V – IX);
 - I.b. depuse în urne fără capac (T. nr. III, Aglomerarea B).
- II. nemijlocit pe locul unde ulterior se ridică tumulul, resturile cinerare rămânând pe loc:
 - II.a. cremații incomplete direct pe suprafața orizontului antic (T. nr.1);
 - II.b. cremații complete în construcții sepulcrale de suprafață (T. nr. IIIb).

Incinerările de tipul I sunt complete. Mormintele variantei la sunt reprezentate prin resturi cinerare (fragmente mici de oase umane calcinate, cenușă, cărbuni, pietricele arse până la transformare în var, bulgări de pământ ars) care împreună cu inventarul sunt răspândite în centrul tumulului pe o suprafață de circa 3 – 4 mp (T. nr. V, VI, IX), 6 – 7 mp (T. nr. VII) și circa 13 – 15 mp (T. nr. VIII). Varianta Ib este reprezentată doar de un singur mormânt (T. nr. III, Aglomerarea B) înăuntrul căruia era depusă o cantitate mică de oase calcinate curățite de alte resturi de la rug. Pentru tumulii care conțin incinerării de tipul I este caracteristic: pietrele ce formează partea interioară a ringului și umplutura lui atestă urme evidente de ardere, cantitatea extrem de redusă a oaselor umane adunate, starea lor foarte fragmentară, gradul

⁹⁴ Vulpe, 1967, 187.

⁹⁵ *Ibidem*, fig. 23.

puternic de calcinare, lipsa (cu excepția unor piese din T. nr. VII) urmelor de ardere secundară a inventarului, precum și lipsa stratului de pământ ars în locul depunerii resturilor cinerare.

Incinerările de tipul II sunt mai puțin numeroase. Varianta IIa a acestei categorii de morminte, incinerările incomplete, a fost atestată doar în T. nr. I. Resturile ei fiind răspândite pe o suprafață de circa 7,5 mp, grosimea stratului de pământ ars neuniform având circa 0,2 m. Gradul de cremare a oaselor este diferit. Foarte puternic sunt arse oasele craniului, brațelor și posibil a picioarelor. Coastele și fragmentele coloanei vertebrale sunt arse într-o măsură mai mică. Identificarea apartenenței oaselor de la diferite părți ale scheletului a făcut posibilă constatarea că, inițial defunctul fusese depus în poziție chircită pe o parte cu craniul orientat în direcția nord-vest. Varianta Ib, de asemenea, este reprezentată doar de un singur mormânt, constând din incinerare completă efectuată împreună cu construcția de lemn amenajată la suprafața orizontului antic (T. nr. IIIb). Grosimea stratului de pământ ars din interiorul construcției, suprapus de platformă, este de circa 0,08 m. În incinta rugului funerar, pe platformă, se găsea o cantitate neînsemnată de oase calcinate.

Practicile funerare respectate în cadrul înmormântărilor conform ritului de incinerare apar în mai multe variante, deseori enigmatice. Se au în vedere, în primul rând, operațiile efectuate în procesul înmormântărilor de tipul Ia (T. nr. V – IX) și de tip IIa (T. nr. I). Faptul că incinerările de tipul Ia au fost efectuate în afara locului înmormântării este argumentat prin aceea că, în centrul tumulilor, unde erau răspândite resturile cinerare nu a fost remarcat stratul de pământ ars, inevitabil în cazul arderii nemijlocite a cadavrului. Piese de inventar (cu excepția unora din T. nr. VII) nu atestă urme de ardere secundară, atunci când pietrele din partea interioară a ringului și cele ce nemijlocit suprapun înmormântările sunt arse puternic. Resturile cinerare și inventarul în T. nr. VI și nr. VIII erau protejate de o mică movilă de pământ, ce ar prezenta o explicație. În T. nr. V, VIII și IX ele împreună cu inventarul erau acoperite nemijlocit de pietre cu urme evidente de ardere. Posibil, că neafectarea inventarului de foc în acești tumuli se datorează grosimii mantalelor din piatră și, eventual, rugurilor de proporții mai mici. Explicația posibilă a acestor realități ar fi: defuncții, depozitați de piesele de podoabă, de port și de ustensile erau cremați pe un loc special amenajat; resturile cinerare adunate de la rug împreună cu piesele ce le-a deținut și vesela (vase întregi, sau sparte ritual la locul înmormântării) se împrăștiau în incinta ringului de piatră; tot atunci depunându-se și ofranda de carne (T. nr. VI), apoi se efectua acoperirea lor cu un strat de pământ suprapus de mantaua din pietre (T. nr. VI, VII), sau numai de mantaua din pietre (T. nr. V, VIII, IX). Ulterior asupra mantalei din piatră se amplasa un rug ritual, concomitent cu care avea loc «ospățul funebru» (T. nr. VI, VIII), însoțit de spargerea vaselor ce conțineau ofrande (mâncăruri, băuturi) și, în sfârșit, acoperirea construcției de piatră cu un strat din pământ. În cazul înmormântării din T. nr. VII, se poate presupune că unele dintre vase au fost sparte la rug și că împreună cu fusaiola au nimerit pe jărat, de unde cu resturile de ardere au fost aduse la locul ridicării tumulului.

Referitor la incinerarea de tip IIa din T. nr. I, remarcăm că efectuarea ei pe locul ridicării tumulului este evidentă. În același timp, cu excepția unor vârfuri de săgeată din os, inventarul mormântului nu atestă urme de ardere secundară. Posibil, că aceasta se datorează faptului că acoperirea rugului cu pietre a avut loc înaintea arderii lui complete, astfel că scheletul a fost cremat incomplet, focul afectând doar unele piese de inventar.

Înhumații din tumulii de la Trinca, erau depuși exclusiv direct pe suprafața orizontului antic, nemijlocit pe locul unde ulterior se amenaja mantaua din pietre și pământ (T. nr. II, III, IV).

Mormintele sunt în mare măsură deteriorate de lama plugului (T. nr. II, IV), de către devastatori sau, probabil, de o reînhumare (T. nr. III). Oasele scheletelor sunt în stare fragmentară, împrăștiate pe o suprafață de circa 4,5 mp. Poziția și orientarea defuncțiilor nu a fost posibil de a fi stabilită. În același timp, ținând cont de faptul că în T. nr. I defunctul inițial a fost depus în poziție chirchită pe o parte cu capul orientat spre nord-vest, considerăm că, posibil, aceeași poziție era practică și în cazul înhumațiilor. Orientarea spre est poate fi presupusă doar pentru mormântul din T. nr. IV. Studiarea vestigiilor scheletelor a permis constatarea faptului că în cadrul ritului de înhumare se practicau înmormântările singulare (T. nr. II, IV), în pereche sau succesive și, probabil reînhumările (T. nr. III).

De obicei cu mormintele săvârșite conform ritului incinerării și a înhumării, care ocupau o poziție centrală sub mantaua de piatră amenajată cu această ocazie, T. nr. I și nr. III din necropola de la Trinca conțineau și câte un mormânt-cenotaf (desemnate ca morminte secundare, cu nr. 2). Caracterul de mormânt-cenotaf al acestora a fost argumentat mai sus, cu ocazia analizei construcțiilor sepulcrale. Mormintele-cenotaf spre deosebire de mormintele centrale efectuate direct pe suprafața orizontului antic, erau amenajate în gropi ovale, orientate pe axa nord-vest – sud-est, amplasate la periferia mantalelor de piatră. Resturile cinerare sau de înhumare lipsesc. Cu excepția oaselor de animale de la ofranda de carne (T. nr. I), alte piese de inventar nu au fost depistate, umplutura gropilor constând din pământ negru sau cenușiu, pietre, fragmente de lemn putrezit și cărbuni.

Biritualismul (practicarea incinerării și înhumării) atestat în necropola Trinca «Drumul Feteșilor» reprezintă un fenomen caracteristic pentru comunitățile mai multor culturi și grupuri culturale din perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie, care utilizau necropolele tumulare, cât și cele plane: grupul podolian de vest din zona Nistrului de Mijloc și a Subcarpaților Moldovei⁹⁶; cultura Vekerzug din Ungaria de Nord-Est și Slovacia de Sud-Vest⁹⁷; grupul scitic din Transilvania⁹⁸; necropola de la Gogoșu din Câmpia Dunăreană⁹⁹, precum și cultura scitică timpurie din zona de silvostepă din dreapta Niprului¹⁰⁰. Exclusiv incinerarea era practică în cadrul culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei¹⁰¹, grupului Ferigile – Bârsești din zona Carpaților meridionali și de curbură¹⁰², precum și în unele necropole a culturii Vekerzug¹⁰³, iar înhumarea – în necropola de la Balta Verde din Câmpia Dunăreană¹⁰⁴. Ponderele incinerărilor și a înhumațiilor în ritul funerar al unităților culturale care practicau biritualismul este diferită. Incinerările predomină în practicile funerare ale comunităților grupului podolian de vest¹⁰⁵. În cadrul culturii Vekerzug, grupului scitic din Transilvania, necropolei de la Gogoșu și a culturii scitice timpurii din silvostepa din dreapta Niprului mai frecvente sunt

⁹⁶ Meljukova, 1958, 40; Smimova, 1980, 236; Petrenko, 1989, 73; Krušelnickaja, 1990, 152; Ignat, 1978, 121; idem, 2000, 332.

⁹⁷ Ierem, 1986, 174; Meljukova, 1989, 90.

⁹⁸ Vasiliev, 1980, 90.

⁹⁹ Berciu, Comșa, 1956, 405, 453, 456.

¹⁰⁰ Ilinskaja, 1975, 80; Kovpanenko, 1981, 68-70; Kovpanenko s.a., 1989, 34-35.

¹⁰¹ Smimova, Bernjakoviči, 1965, 91; Smimova, 1979a, 51; Popoviči, 1991, 158-159; 1993, 264.

¹⁰² Vulpe, 1967, 20; Morintz, 1957, 201.

¹⁰³ Meljukova, 1989, 99.

¹⁰⁴ Berciu, Comșa, 1956, 391-392.

¹⁰⁵ Meljukova, 1958, 40; Smimova, 1980, 243; Krušelnickaja, 1990, 152-153; Ignat, 2000, 332-333.

înhumările, care totalizează: 35-82% în nord-estul Ungariei¹⁰⁶; 94% în Transilvania¹⁰⁷; circa 66% în necropola de la Gogoșu¹⁰⁸ și 74% în silvostepa din dreapta Niprului¹⁰⁹.

Semnificativ este faptul că ambele rituri erau practicate atât în cadrul aceleiași necropole, cât și a unor complexe aparte. În zona Nistrului de Mijloc, în necropola de la Perebykovcy, cavourile din T. nr. 3 și nr. 5, conțin atât resturi cinerare, cât și oase ale unor înhumări în pereche (femeie și copil)¹¹⁰. În necropola de la Sutnivcy, cavoul din T. nr. I conținea oase calcinate și părți a unei înhumări, iar în T. nr. IV, sau depistat trei morminte sincronice, cel central reprezintă o înhumare în pereche, celelalte două – incinerări¹¹¹. Mormântul 3 din necropola de la Ciumbrud din Transilvania conținea scheletul unei femei adulte și resturile cinerare ale unui copil depuse în urnă cu capac¹¹². O situație similară este atestată și în necropola de la Oroszhaza din Ungaria de Nord-Est, unde în mormântul 158 a fost descoperită o înhumare însoțită de o incinerare în urnă¹¹³. Practicarea ambelor rituri în cadrul aceleiași complex funerar este înregistrată și în zona de silvostepă din dreapta Niprului. În tumulii nr.174 și nr.177 din grupul tumular din bazinul râului Tenetinka, în aceeași groapă se găsea scheletul unui matur, întins pe spate cu craniul orientat spre vest, alături de care era depus un mormânt de incinerare¹¹⁴. În tumulul de la Perepjaticha au fost depistate atât înhumări, cât și incinerări depuse în vase-urne, precum și în gropi-urne special săpate în podeaua camerei sepulcrale¹¹⁵.

Obiceiul incinerării defuncțiilor în afara locului înmormântării, resturile cinerare adunate și depuse direct pe solul antic, frecvent practicate de comunitatea căreia a aparținut necropola de la Trinca, sau depuse în urne, a avut o mare răspândire. În aria grupului podolian de vest, incinerarea se efectua în locuri special amenajate, de tipul celui descoperit în T. nr. 6 din necropola de la Perebykovcy¹¹⁶. Resturile cinerare adunate, de regulă, erau depuse direct pe fundul cavourilor – T. nr. 2 și nr. 4 de la Perebykovcy¹¹⁷; T. nr. 2-4 de la Dolinjany¹¹⁸; grămăjoară pe fundul gropii – T. nr. 3 de la Sutnivcy¹¹⁹; sau direct pe sol – necropola Cașvana-Codru¹²⁰, fără utilizarea urnelor. Depunerea oaselor calcinate în urne este atestată doar sporadic – într-un tumul de la Kacanovka¹²¹ și în T. nr.1, deteriorat, de la Loevcy¹²². În primul caz incinerarea a

¹⁰⁶ Ierem, 1986, 176.

¹⁰⁷ Vasiliev, 1980, 41.

¹⁰⁸ Berciu, Comșa, 1956, 453.

¹⁰⁹ Kovpanenko s.a., 1989, 34.

¹¹⁰ Smimova, 1979, 51, 57.

¹¹¹ Gucal, Gucal, Megei, 1998, 74-75.

¹¹² Vasiliev, 1980, 56.

¹¹³ Ierem, 1986, 178, nota, 327.

¹¹⁴ Ilinskaja, 1975, 81, 85.

¹¹⁵ Kovpanenko s.a., 1989, 34; Skoryi, 1990, 12-13.

¹¹⁶ Smimova, 1979, 60.

¹¹⁷ *Ibidem*, 45, 55.

¹¹⁸ Smimova, 1977, 38.

¹¹⁹ Gucal, Gucal, Megei, 1998, 75.

¹²⁰ Ignat, 2000, 333.

¹²¹ Sulimirski, 1936, 84; Meljukova, 1958, 41.

¹²² Krušelnickaja, 1990, 140.

fost efectuată în incinta unui ring de piatră, unde a și fost depusă urna, la rândul sau protejată și acoperită cu lespezi din piatră.

Incinerarea în afara locului unde avea loc înmormântarea predomină în practicile funerare ale comunităților culturii Kuștanovice, resturile cinerare fiind apoi depuse în urne (159 de morminte în 64 de tumuli), în gropi mici, sau în grămăjoare, direct pe suprafața orizontului antic¹²³.

De regulă, conform acestui obicei erau efectuate incinerările atestate în cadrul culturii Vekerzug, ale căror resturi se depuneau în urne sau pe fundul gropii¹²⁴, precum, și cele sporadic atestate în practicile funerare ale grupului scitic din Transilvania, resturile depunându-se în grămăjoare în partea de nord-vest a gropii¹²⁵.

În exclusivitate, obiceiul cremării în afara locului înmormântării era practicat de către comunitățile tracice din zona Carpaților meridionali și de curbură. În necropola de la Ferigile, resturile cinerare, împreună cu inventarul erau depuse cu preponderență pe solul antic, în urne, sau în urne neacoperite amplasate în gropi dreptunghiulare – tipurile de morminte Ia, Ib și III, după Al. Vulpe¹²⁶. Situații similare au fost evidențiate și în necropolele Tigveni «Babe»¹²⁷, Tigveni «Pietroasa»¹²⁸, Ceparî «Toplița»¹²⁹, Țițești¹³⁰, Vaideeni¹³¹, Telești-Drăgoești¹³². În necropola de la Bârsești, resturile cinerare de obicei erau depuse în mici grămăjoare pe nivelul solului antic și numai în unele cazuri în urne¹³³. Incinerările depistate în necropola de la Gogoșu, fără excepție, sunt morminte în urne¹³⁴.

Sporadic, cremarea defuncțiilor în afara locului înmormântării este atestată și în complexele funerare scitice arhaice din zona de silvostepă din dreapta Niprului: T. nr.VI de la Ositnjajka, unde oasele calcinate au fost aduse din altă parte; T. nr. 174 din bazinul râului Tenetinka, în groapa căruia împreună cu scheletul unui matur au fost depuse vestigiile cinerare ale altuia¹³⁵; T. nr. 6 de la Berestnjagi, unde pe fundul gropii se găsea o grămăjoară de resturi cinerare și inventar fără urme de ardere¹³⁶.

Obiceiul incinerării nemijlocit pe locul unde ulterior se amenaja mantaua din pietre și pământ a tumulului, direct pe suprafața orizontului antic, sau în construcții sepulcrale de suprafață atestat în T. nr. I și nr. IIIb din necropola de la Trinca, în perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie, de asemenea, a cunoscut răspândire largă.

¹²³ Popoviči, 1990, 159; 1993, 265; Smirnova, 1979a, 51.

¹²⁴ Ierem, 1986, 176; Meljukova 1989, 90.

¹²⁵ Vasiliev, 1980, 56-60.

¹²⁶ Vulpe, 1967, 22-23.

¹²⁷ Vulpe, Popescu, 1972, 78-79; Popescu, Vulpe, 1982, 32.

¹²⁸ Popescu, Vulpe, 1982, 110.

¹²⁹ *Ibidem*, 102.

¹³⁰ *Ibidem*, 111.

¹³¹ Vulpe, 1967, 27.

¹³² Calotoiu, Mocioi, Marinoiu, 1987, 88.

¹³³ Morintz, 1959, 355; 1959a, 231, 1961, 203.

¹³⁴ Berciu, Comsa, 1956, 410 și urm.

¹³⁵ Ilinskaja, 1975, 85.

¹³⁶ Kovpanenko, 1981, 70.

Conform acestui obicei se efectua marea majoritate a incinerărilor în cadrul grupului podolian de vest, atât în zona Nistrului de Mijloc cât și a Subcarpaților Moldovei. După ardere, în cele mai multe cazuri, oasele erau lăsate pe suprafața rugului funerar, mai rar, adunate într-o grămăjoară¹³⁷. Ambele variante, cele mai autentice au fost constatate în necropola de la Perebykovcy: în cavoul T. nr. 6 oasele calcinate au fost lăsate pe suprafața rugului funerar; în cele din T-nr.1 și nr. 3, erau separate de resturile rugului și se împrăștiau pe fundul cavoului¹³⁸. Obiceiul de a lăsa oasele umane calcinate pe locul arderii, de asemenea, a fost atestat în T. nr.1 de la Myskovcy¹³⁹ și T. nr. 3 de la Ivanovcy¹⁴⁰, iar de a le aduna într-o grămăjoară în T. nr.7 din necropola de la Volovăț¹⁴¹.

Mult mai rar, obiceiul incinerării pe locul unde ulterior se ridica tumulul este atestat în cadrul culturii Kuștanovice – 11 din 95 de morminte investigate¹⁴², descoperite numai în două necropole: Kolodnoe II, în care conform acestui obicei au fost efectuate o treime din 21 morminte cercetate¹⁴³ și Cernyj Potok – 4 din 13¹⁴⁴. În T. nr. IV de la Cernyj Potok, incinerările succesive au fost efectuate pe o platformă de lut ars de formă circulară (2,1 x 2,2 m) special amenajată la suprafața orizontului antic¹⁴⁵. De regulă, oasele calcinate se lăsau pe loc și doar o cantitate neînsemnată se depunea în urne, gropi de dimensiuni mici săpate la suprafața rugului funerar, sau se adunau în grămăjoare.

Sporadic, cremarea pe locul înmormântării era practică și de către comunitățile culturii Vekerzug din Nord-Estul Ungariei. În această categorie de morminte A. I. Meljukova include complexul funerar de la Monaj, unde într-o groapă cu adâncimea de 1,7 m, sub un strat de bârne de lemn putrezite, eventual provenite de la acoperișul gropii, au fost găsite oase umane calcinate, cenușă și cărbuni. Printre resturile cinerare, se aflau 20 de vârfuri de săgeată din bronz, arse intens și fragmente dintr-un vas¹⁴⁶.

Într-un singur caz practicarea acestui obicei este atestată și în zona Carpaților meridionali, la Ferigile, în T. nr. 150, situat în preajma necropolei plane din partea de nord a satului¹⁴⁷. Mormântul este reprezentat de un rug de formă ovală (2,2 x 1,16 m), a cărui suprafață a fost complet curățată, rămânând doar vatra de pământ ars. Oasele calcinate au fost depuse în două vase amplasate la marginea de nord a rugului, alături de care se mai găseau fragmente de vase arse, oase calcinate, cărbuni, precum și două bucăți informe de fier¹⁴⁸. Aici dorim să menționăm că, după planul T. nr. 150¹⁴⁹, trei vase erau amplasate la periferia de sud-vest a rugului funerar și doar unul (nr. 3) spre nord-vest.

¹³⁷ Meljukova, 1958, 41; Smimova, 1980, 236; Krušelnicaja, 1990, 152-153.

¹³⁸ Smimova, 1979, 58, 41, 52.

¹³⁹ Maleev, 1991, 125.

¹⁴⁰ Šciukin, 1989, 107.

¹⁴¹ Ignat, 1978, 121.

¹⁴² Popoviči, 1990, 158-159; idem, 1993, 264.

¹⁴³ Smimova, Bemjakoviči, 1965, 91.

¹⁴⁴ Smimova, 1979a, 51.

¹⁴⁵ Smimova, 1979a, 44.

¹⁴⁶ Meljukova, 1989, 90.

¹⁴⁷ Vulpe, 1967, 75, 78.

¹⁴⁸ Vulpe, 1967, 190.

¹⁴⁹ *Ibidem*, fig. 26.

În zona de silvostepă din dreapta Niprului arderea defuncțiilor de obicei se efectua pe loc, împreună cu construcția funerară, amenajată atât pe suprafața solului antic, cât și în gropi¹⁵⁰. În T. nr. 419 de la Lazurcy, oasele umane calcinate au fost lăsate pe suprafața rugului funerar¹⁵¹.

Incinerările incomplete, de tipul celei descoperite în T. nr. I din necropola de la Trinca, ne sunt cunoscute numai în complexele funerare ale unităților culturale cărora le este caracteristic biritualismul. În cadrul grupului podolian de vest din zona Nistrului mijlociu, ele sunt atestate în T. de la Gorodnica, T. nr. 1 de la Bilc'e Zolotoe și T. nr. IV de la Bratysev¹⁵². Incinerările incomplete au fost evidențiate și în necropola culturii Vekerzug de la Csanytelek din nord-estul Ungariei¹⁵³. Relativ mai frecvent ritualul arderii incomplete a defuncțiilor și a construcțiilor de lemn este atestat în cadrul monumentelor funerare scitice arhaice din zona de silvostepă din Dreapta Niprului: T. nr. 35 și nr. 86 (mormântul 2) de la Bobrica, T. nr. 382 de la Berkozovka, T. nr. 1 de la Gamarnja¹⁵⁴, T. nr. 15 de la Steblev, tumulii de la Malaja Ofirna, Novaja Kotel'nja, Glevacha, Lazurcy ș.a.¹⁵⁵. În tumulii necropolei de la Medvin, erau parțial arse erau doar construcțiile de lemn¹⁵⁶.

Caracteristicile ritualului funerar practicat în cadrul ritului înhumării, dat fiind starea insuficientă de conservare a mormintelor din necropola de la Trinca, pot fi doar reconstituite. Defuncții se depuneau direct pe suprafața orizontului antic, sub mantaua tumulului, fără amenajarea construcțiilor sepulcrale, în poziție chircită pe o parte cu capul orientat în direcția estică sau nord-vestică. Se practicau înmormântările singulare, în pereche sau succesive și probabil reînhumările.

Parametrii constatați la mormintele de înhumație de la Trinca au cele mai apropiate paralele în practicile funerare ale comunităților grupului podolian de vest din zona Nistrului de Mijloc¹⁵⁷. Depunerea defuncțiilor direct sub mantaua tumulului fără construcții funerare este atestată în T. nr. 6 de la Ivanovcy¹⁵⁸. În T. nr.1 de la Ivanovka, defunctul în poziție întinsă era depus pe o platformă de pietre plate amenajate la baza tumulului¹⁵⁹. Modul predominant de depunere a defuncțiilor este poziția chircită, alături de care, într-un număr mai mic, se întâlnesc și morminte cu scheletele în poziție întinsă¹⁶⁰. Depunerea scheletului în poziție chircită, făcând abstracție de tipul construcțiilor funerare, este cunoscută în complexul nr. 2 de la Rakov Kut¹⁶¹, T. nr.1 de la Kruglik¹⁶², T. nr. 6 de la Ivanovcy¹⁶³, T. nr. 4 de la Sutnivcy¹⁶⁴. Orientarea înhumațiilor

¹⁵⁰ Ilinskaja, 1975, 84-85; Kovpanenko, 1981, 70.

¹⁵¹ Kovpanenko, 1981, 70; Kovpanenko ș.a., 1989, 34.

¹⁵² Meljukova, 1958, 41.

¹⁵³ Meljukova, 1989, 89.

¹⁵⁴ Kovpanenko, 1981, 70.

¹⁵⁵ Kovpanenko ș.a 1989, 34.

¹⁵⁶ Kovpanenko, 1981, 70.

¹⁵⁷ Meljukova, 1958, 40; Smirnova, 1980, 236; Krušelnicaja, 1990, 152-153.

¹⁵⁸ Ščiukin, 1989, 107.

¹⁵⁹ Sulimirski, 1936, 88; Meljukova, 1958, 40; Krušelnicaja, 1990, 152.

¹⁶⁰ Meljukova, 1958, 40.

¹⁶¹ Sulimirski, 1936, 80, fig. 19; Meljukova, 1958, 40; Krušelnicaja, 1990, 153, fig. 56,2.

¹⁶² Smirnova, 1968, 14, fig. 1.

¹⁶³ Ščiukin, 1989, 107.

¹⁶⁴ Gucal, Gucal, Megei 1998, 75.

în cadrul acestui grup este instabilă, totuși, într-o oarecare măsură predomină direcția nord și nord-vest¹⁶⁵, ultima fiind atestată în complexul nr. 2 de la Rakov Kut¹⁶⁶, mormântul 1 din T. nr. 4 de la Sutnivcy¹⁶⁷, posibil mormântul secundar din T. nr. 1 de la Kruglik¹⁶⁸ și T. nr. 1 de la Dolinjany¹⁶⁹. Paralel cu înhumațiile singulare, care predomină, erau practicate, de asemenea, și înmormântările în pereche: T. nr. 1 de la Servatincy, scheletele în poziție chircită erau orientate diametral, unul spre sud-est, altul – nord-vest¹⁷⁰, mormântul 1 din T. nr.4 de la Sutnivcy, în care scheletele unui bărbat și a unei femei erau depuse în poziție chircită pe partea dreaptă cu craniile spre nord-vest¹⁷¹, eventual T. nr. 3 și nr. 5 de la Perebykovcy, unde cadavrelor de femei și copii le-au fost asociate morminte de incinerare depuse anterior¹⁷².

Înhumațiile succesive în aceeași construcție funerară, sunt ilustrate și prin morminte cu scheletele întinse, înmormântarea din cista nr. 2 de la Rakov Kut, în care scheletul unuia a fost așezat în poziție chircită pe partea dreaptă cu craniul orientat spre nord-vest, iar oasele altor două morminte, depuse anterior, fără conexiune anatomică, sunt adunate la picioarele ultimului¹⁷³.

Mult mai puține similitudini se observă între înhumațiile de la Trinca și cele caracteristice grupurilor culturale din Vest, care practicau biritualismul în necropolele plane. În cadrul culturii Vekerzug, înhumațiile, ale căror pondere variază între 35 și 82%, de obicei erau depuse în gropi; adâncimea lor nu depășește 1 m, preponderent în poziție chircită pe partea dreaptă, mai rar pe stânga, alături de care se întâlnesc și morminte cu scheletele întinse pe spate. Orientarea scheletelor nu este stabilă, totodată, preominând direcțiile vest și est cu devieri spre nord sau sud¹⁷⁴.

Pentru grupul scitic din Transilvania caracteristic este depunerea defuncților în gropi, în poziție întinsă pe spate, care cuprinde marea majoritate a mormintelor, cele în care scheletele se aflau în poziție chircită reducându-se la numai câteva cazuri izolate. În orientarea scheletelor predomină direcția nord-vest - 50%, vest – 25%, est – 12%, restul de 13% constituind mormintele cu altă orientare¹⁷⁵.

În necropola tumulară de la Balta Verde, defuncții erau depuși în poziție întinsă pe spate, în gropi simple, la suprafața orizontului antic pe un pat subțire de pietre de râu, fie direct pe sol acoperite de o platformă de piatră sau în gropi umplute cu pietre. Orientarea scheletelor este foarte variată, atât către toate cele patru puncte cardinale, cât și în direcții intermediare¹⁷⁶. La Gogoșu, defuncții erau depuși în poziție întinsă pe spate, de regulă, în gropi adâncite cu 0,03, 0,3 m în solul vechi și mai rar în solul viu peste care se ridică movila. În orientarea scheletelor predomină direcția estică, cu devieri spre sud și mai rar spre nord¹⁷⁷. În T. nr. XXX, defunctul a

¹⁶⁵ Meljukova, 1958, 40.

¹⁶⁶ Meljukova, 1958, 40.

¹⁶⁷ Gucal, Gucal, Megei, 1998, 75.

¹⁶⁸ Smimova, 1968, 14, fig. 1.

¹⁶⁹ Smimova, 1968, 23.

¹⁷⁰ Meljukova, 1958, 40.

¹⁷¹ Gucal, Gucal, Megei, 1998, 75.

¹⁷² Smimova, 1979, 52, 57.

¹⁷³ Sulimirski, 1936, 80, fig. 19; Meljukova, 1958, 40; Krušelnicaja, 1990, 153, fig. 53,2.

¹⁷⁴ Ierem, 1986, 176-178; Meljukova, 1989, 89.

¹⁷⁵ Vasiliev, 1980, 42 – 49.

¹⁷⁶ Berciu, Comșa, 1956, 390-392.

¹⁷⁷ *Ibidem*, 409-452.

fost depus direct pe solul vechi cu craniul spre est – nord-est, deasupra căruia s-a ridicat movila¹⁷⁸.

Pentru complexele funerare scitice timpurii din zona de silvostepă din dreapta Niprului este specifică predominarea înhumațiilor în poziție întinsă pe spate, orientate, cu precădere, cu craniul spre vest, alături de care se întâlnesc și înhumații în poziție chircită, orientate cu craniul spre vest și, mai puțin, spre est. Predomină depunerea lor în construcții sepulcrale de tipuri diverse. În cazuri sporadice sunt atestate și înhumațiile depuse direct sub mantaua tumulului¹⁷⁹. Înhumațiile în poziție chircită, în tumuli sunt morminte principale: T. nr.330 de la Guljaj Gorod, T. nr. 2, 7, 471 de la Ositnjajka, T. nr. 5 de la Râjanovka¹⁸⁰, T. nr. 1 de la Gamamja, T. nr. 7 de la Berestnjagi¹⁸¹, cât și secundare, T. nr. 2 de la Konstantinovka¹⁸². În mormintele care conțin 2 sau 3 defuncți, scheletele în poziție chircită aparțin defuncților care însoțeau mormântul principal, depus în poziție întinsă – T. nr. 40 de la Guljaj Gorod, T. nr. 407 de la Jurovka; T. nr. 211 din bazinul râului Tenetinka¹⁸³ și mormântul nr. 1 și 2 din Repjahovataja Mogila¹⁸⁴. În perioada scitică mijlocie, a doua jumătate a secolului VI – V î.e.n., depunerea defuncților în poziție chircită nu se mai practica¹⁸⁵.

Obiceiul amenajării mormintelor-cenotaf (morminte simbolice în memoria unei persoane decedate în altă parte), atestat în necropola de la Trinca, în perioada hallstattiană târzie - scitică timpurie era practicat de către comunitățile mai multor grupuri culturale. În cadrul necropolelor grupului podolian de vest din zona Nistrului de Mijloc, tumulii cenotaf conțineau construcții funerare, resturi de ruguri și inventar similar tumulilor în care erau efectuate înmormântări, lipsind complet resturile umane incinerate sau înhumate¹⁸⁶. În această categorie se încadrează T.nr. II de la Beremjany¹⁸⁷ T. nr. II de la Ladycin¹⁸⁸, T. nr. II de la Servatincy¹⁸⁹, T. nr. I de la Kupin¹⁹⁰, T. nr. II de la Zavadincy¹⁹¹, T. de la Lenkovcy¹⁹², T. nr. IV de la Ivanovcy¹⁹³. Tumuli – cenotaf sunt atestați și în cadrul necropolei de la Cașvana – Codru, atribuită aceluiași grup cultural din depresiunea Rădăuți¹⁹⁴. În T. nr. 6, care conținea inventar caracteristic și pentru alți tumuli, resturi osteologice nu au fost atestate; T. nr. 5, mai mult decât atât, nu conținea nici inventar funerar și nici material osteologic. Autorul săpăturilor, deducând din faptul că situații similare celei din T. nr. 5 au fost identificate în 40% din numărul tumulilor investigați, consideră că lipsa osemintelor în acești tumuli este determinată de particularitățile solului și structura mantalelor, care nu au asigurat conservarea materialului osteologic.

¹⁷⁸ *Ibidem*, 429.

¹⁷⁹ Ilinskaja, 1975, 79-88; Kovpanenko, 1981, 68-70; Kovpanenko ș.a., 1989, 34-35.

¹⁸⁰ Ilinskaja, 1975, 88.

¹⁸¹ Kovpanenko, 1981, 69.

¹⁸² Ilinskaja, 1975, 88.

¹⁸³ Ilinskaja, 1975, 88.

¹⁸⁴ Kovpanenko ș.a., 1989, 35.

¹⁸⁵ *Ibidem*, 39.

¹⁸⁶ Meljukova, 1958, 41; Krušelnicajka, 1990, 155.

¹⁸⁷ Sulimirski, 1936, 63.

¹⁸⁸ *Ibidem*, 84.

¹⁸⁹ *Ibidem*, 95.

¹⁹⁰ *Ibidem*, 99.

¹⁹¹ *Ibidem*, 99.

¹⁹² Meljukova, 1953, 60.

¹⁹³ Ščiukin, 1989, 107.

¹⁹⁴ Ignat, 2000, 332.

Amenajarea tumulilor – cenotaf reprezintă o trăsătură frecventă și în cadrul ritualului funerar a culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei¹⁹⁵. Tumuli, sub mantalele cărora au fost depistate ruguri, resturi de la ospățul funerar și piese de inventar, dar care nu conțin resturi de oase umane incinerate au fost descoperiți în necropolele de la Kuștanovice (T. nr. IV); Dunkovice (T. nr. I), Kolodnoe (T. nr. V, XIII), Bilke (T. nr. 1, 2, 7)¹⁹⁶ și posibil, Cernyj Potok¹⁹⁷.

Înmormântările simbolice, care conțineau numai inventar, de obicei vase, erau practicate și de către comunitățile culturii Vekerzug din nord-estul Ungariei – necropola Szentes-Vekerzug¹⁹⁸.

Monumentele funerare cu caracter de cenotaf, fără nici un inventar, fără oase sau cărbuni, în necropola de la Ferigile din regiunea Subcarpaților meridionali sunt reprezentate atât de tumuli (T. nr. 22, 23, 25, 111, 144a, 144b, 146, 147) precum și de morminte secundare constituite din mici grămăjoare de bolovani cu diametrul de circa 1 m, depuse pe solul antic lângă mantaua mormântului principal în partea de vest (mormântul V din T. nr. 2; mormântul VI din T. nr. 26; mormântul II din T. nr. 67), în partea de sud-vest, vest (mormântul II din T. nr. 64), de est (mormântul II din T. nr. 116), sau nord-est (mormântul II din T. nr. 27)¹⁹⁹. Movile fără urme arheologice, ridicate în cinstea unor luptători căzuți în altă parte se întâlnesc și în necropolele hallstatiene târzii de la Balta Verde și de la Gogoșu din Câmpia Dunării²⁰⁰.

Tumuli care nu conțin morminte sunt cunoscuți și în cadrul culturii scitice arhaice – secolele VII, VII-VI î.e.n. din zona de silvostepă din dreapta Niprului. În mantaua T. nr. 334 de la Guljaj Gorod au fost descoperite numai două cupe ornamentate cu motive geometrice incizate²⁰¹; sub mantaua T. nr. 343 de la Kovalicha (Tașlyk) – cinci gropi (una rotundă, diametrul 2,25 m, adâncimea de 0,6 m. și patru ovale cu lungimea de 1 – 2 m), a căror umplutură consta din cărbuni, cenușă, bucăți de pământ ars, fragmente de vase, oase de animale, pietre, o piesă de silex, patru fusaiole, cinci străpungătoare de os și o cupă neagră lustruită, ornamentată cu motive geometrice incizate²⁰²; sub mantaua T. nr. 2 de la Jovtneve, o strachină cu gura în jos și o piesă de fier²⁰³. Acești tumuli, în opinia unor cercetători ucraineni, nu sunt monumente funerare, ci reprezintă locuri de cult, varietăți de altare²⁰⁴.

Amplasarea tumulilor cercetați în necropola Trinca «Drumul Feteștilor» în funcție de particularitățile constructive a mantalelor, amenajarea construcțiilor sepulcrale, practicarea biritualismului, tipurile de morminte evidențiate, atestă prezența în cadrul ei a două grupări separate, cu anumite trăsături specifice – de nord-vest și de sud-est. Pentru prima este caracteristică amenajarea construcțiilor sepulcrale de suprafață, ulterior arse și a construcțiilor adâncite, practicarea biritualismului, diversitatea tipurilor de morminte – înhumații, incinerării incomplete la suprafața orizontului antic, incinerării complete în construcții de suprafață din

¹⁹⁵ Krušelnickaja, 1974, 266.

¹⁹⁶ Smimova, Bemjakoviči, 1965, 91.

¹⁹⁷ Smimova, 1979a, 51.

¹⁹⁸ Ierem, 1986, 171.

¹⁹⁹ Vulpe, 1967, 23, 35-36, vezi catalogul și planurile tumulilor.

²⁰⁰ Berciu, Comșa, 1956, 408, 445.

²⁰¹ Ilinskaja, 1975, 18, pl. / 18, 19.

²⁰² *Ibidem*, 40, pl. XXIV/ 4 – 10.

²⁰³ Kovpanenko ș.a., 1989, 140.

²⁰⁴ *Ibidem*, 36.

piatră și lemn, mormintele-cenotaf. Pentru a doua – tumuli în care locul depunerii resturilor cinerare și a inventarului se acoperea inițial cu o moviliță de pământ, suprapusă de un strat de pietre, acoperite la rândul său cu un alt strat de pământ, prezența în exclusivitate a incinerățiilor efectuate în afara locului înmormântării, resturile cinerare fiind depuse pe suprafața orizontului antic, fără amenajarea construcțiilor funerare (fig. 45).

III. 5. Elemente complementare de ritual

Cu referință la necropola tumulară Trinca «Drumul Feteștilor», în această categorie se includ practicile de cult care se îndeplineau pe parcursul ceremoniei funebre, precum: depunerea în morminte a granulelor de mineral de culoare roșie deschisă (ocru) și de cretă; a ofrandei de carne, pe care o constatăm prin oase de animale; modul de dispunere a inventarului; depunerea ofrandelor ulterior înmormântării în afara mantalei din piatră.

Coloranți naturali. În cadrul necropolei de la Trinca depunerea granulelor de ocru a fost atestată numai în T. nr. VI. În T. nr. VI, VII, IX, suprafețele ocupate de resturile cinerare depuse direct pe solul antic erau pigmentate cu alb (pietricile arse până la transformare în var), fapt ce eventual indică practicarea obiceiului presărării locului înmormântării cu var sau cretă.

În ritualul funerar al comunităților din zonele limitrofe Platoului Moldovei de Nord – bazinul Nistrului de Mijloc și Superior, regiunea Transcarpatică a Ucrainei, zona Carpaților meridionali și de curbură din perioada hallstattiană târzie, acest obicei nu este cunoscut. Depunerea rituală a coloranților naturali (ocru) este atestată sporadic doar în unele complexe tracice din perioada hallstattiană târzie – mormântul nr. 1 din necropola plană de la Giurgiulești de la gurile Prutului, în care alături de alte piese de podoabă se găsea și o lespede de gresie ușor albiată pe una din fețe²⁰⁵.

În același timp, acest obicei era practicat pe larg de către comunitățile scitice timpurii din zona de silvostepă din bazinul Niprului de Mijloc²⁰⁶, comunitățile grupului scitic din Transilvania, care practicau și presărarea mormintelor cu cretă²⁰⁷, precum și a celui scitoid din Câmpia Tisei²⁰⁸. Deseori, granulele de ocru, ca și în T. nr. VI de la Trinca, se găseau în asociere cu o tavă din gresie, sau cu o lespede dreptunghiulară ușor albiată pe una din fețe.

Ofranda de carne. Oasele de animal de la ofranda de carne, au fost atestate în toate categoriile de morminte: de incinerăție, - T. nr. VI, în care ofranda de carne era depusă într-o strachină; de înhumație, T. nr. III și nr. IV, unde ofranda de carne era depusă direct pe pământ; și în morminte-cenotaf - T. nr. I, ofranda de carne găsindu-se pe fundul gropii. Determinările paleozoologice demonstrează că resturile osteologice animaliere din T. nr. III sunt de ovicaprine; piciorul cu tot cu copită din T. nr. VI aparține unui miel; o parte din oasele de animale din T. nr. IV sunt de măgăruș domestic, altele, inclusiv fragmentele de coarne fiind de ovicaprine; cele din T. nr. I de bovine și ovicaprine.

Depunerea ofrandei de carne în morminte reprezintă un obicei funerar larg practicat în epoca bronzului – fierului timpuriu, inclusiv în perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie. În zona Nistrului mijlociu el este atestat în mai multe necropole ale grupului podolian de vest²⁰⁹.

²⁰⁵ Levitchi, Haheu, 1999, 122-123.

²⁰⁶ Ilinskaia, 1975, 154-155; Kovpanenko, 1981, 72; Kovpanenko ș.a., 1989, 36.

²⁰⁷ Vasiliev, 1980, 89-90; Meljukova, 1989, 87.

²⁰⁸ Parducz, 1955, 13; Meljukova, 1989, 89.

²⁰⁹ Meljukova, 1958, 42.

Oasele de animale sunt prezente în T. nr. II de la Ladycin²¹⁰, T. nr. I de la Dupliska²¹¹, T. nr. IV de la Bratyšev²¹², T. nr. 2 de la Dolinjany²¹³, T. nr. 2 de la Perebykovcy²¹⁴, T. nr. I de la Loevcy²¹⁵. Resturile osteologice indică că la Dolinjany a fost depusă carne de cal, la Perebykovcy – de ovicaprine și de iepure, împreună cu un cuțitaș din fier, pe fundul unui vas spart, la Loevcy – de porc.

În grupul scitic din Transilvania, ofranda de carne a fost atestată în 73% din numărul de morminte cunoscute. Deseori era depusă în străchini (mormintele nr. 1, 3 din necropola de la Blaj; nr. 3, 11, 17, de la Ciumbrud; nr. 4, 8, 11, de la Ozd; nr. 2 de la Simeria; nr. 1/1969 și 1/1970 de la Teiuș). Mai frecvent, ofranda se depunea direct pe pământ, lângă vase. În mormintele nr. 6, 8, 11, 14 de la Ozd; nr. 1, 2/1969 și 1/1970 de la Teiuș, nr. 5, 9 de la Târgu Mureș ofranda de carne era însoțită de câte un cuțitaș curb din fier. Resturile osteologice depistate în morminte atestă că cel mai frecvent se depunea carne de ovină – în mormintele de femei și, de bovideu – în cele de bărbați. Oase de la alte specii de animale – cal, porc, câine (lup ?), iepure, pasăre sunt semnalate într-un număr redus de morminte²¹⁶.

Oasele de animale apar, de asemenea, și în complexele funerare a culturii Szentes-Vekerzug din Ungaria de nord-est²¹⁷:

În necropolele de incinerare ale grupului Ferigile – Bârsești din zona Carpaților meridionali și de curbură, grație analizei oaselor calcinate, de asemenea, a fost posibilă sesizarea practicării obiceiului depunerii ofrandei de carne. La Ferigile, din numărul de 70 de morminte analizate, în 10 au fost identificate oase de pasăre (mormintele nr. 1, T. nr. 19; 1, T. nr. 26; 1, T. nr. 42; 1, T. nr. 72; 2, T. nr. 77; 1, T. nr. 79; 1, T. nr. 106; 1, T. nr. 120), iar în două se mai găseau oase de ovicaprine și de animal de talie mai mare (mormintele 2 și 3, T. nr. 20)²¹⁸. Fragmente de oase de la ofranda de carne au fost atestate și în mormântul nr. 11 din necropola plană din partea de nord a satului Ferigile²¹⁹. Resturile osteologice de la ofranda de carne depistate în 9 din cele 21 de morminte analizate din necropola Tigveni «Babe», de asemenea, indică o mai mare preferință a comunităților din această zonă pentru carnea de pasăre (mormintele 4 și 12, T. nr. 3), care uneori apare în asociere cu cea de ovicaprine (mormântul 6, T. nr. 3), bovideu (mormântul 1, T. nr. 3) și căprior de munte (mormântul 9, T. nr. 3). În două morminte au fost atestate numai oase de bovine (1, T. nr. 5; 1, T. nr. 10), iar în T. nr. 15 – de cal²²⁰. În mormintele 1 și 3 din T. nr. 2 din necropola Tigveni «Pietroasa» sunt atestate oase de pasăre și respectiv, de cal²²¹, iar în T. nr. 1 din necropola de la Ceparî «Toplița» – oase calcinate de animal de talie mare²²². În acest context, un caz

²¹⁰ Sulimirski, 1936, 88.

²¹¹ *Ibidem*, 70.

²¹² *Ibidem*, 59.

²¹³ Smirnova, 1977, 33.

²¹⁴ Smirnova, 1979, 44.

²¹⁵ Krušelnickaja, 1985, 122 ș.a.; idem, 1990, 140.

²¹⁶ Vasiliev, 1980, 50-53.

²¹⁷ Ierem, 1986, 180.

²¹⁸ Nicolaescu-Plopsor, Wolski, 1975, 31-43.

²¹⁹ *Ibidem*, 43.

²²⁰ Nicolaescu-Plopsor, Wolski, 1975, 44-48; Popescu, Vulpe, 1982, 92.

²²¹ Popescu, Vulpe, 1982, 100-101.

²²² *Ibidem*, 79.

deosebit prezintă mormântul 10 din T - nr. 3 din necropola Tigveni «Babe» care conținea două vase cu oase calcinate în exclusivitate de animale: primul – 42 fragmente, printre care se identifică – ovicaprinele, porcul, boul și capra; al doilea – peste 420 fragmente de porc, bou, cal, majoritatea aparținând porcului²²³. În necropola de la Bârsești, T, nr. XIX conținea oase de cal sau bou²²⁴, iar în T. nr. 7, oase de animale nedeterminate²²⁵. Oase de animale au fost identificate și în T. nr. XVII și nr. LIII din necropola de la Gogoșu din Câmpia Dunării²²⁶.

Ofranda de carne reprezintă un element ritual caracteristic pentru complexe tumulare scitice timpurii din zona de silvostepă din dreapta Niprului. Determinările osteologice arată că în morminte erau depuse fragmente de leșuri de cal, bovine, ovicaprine, porc. În T. nr. 447 de la Jurovka și nr. 407 de la Turia ofranda de carne era însoțită de câte un cuțitaș din fier²²⁷. În T. nr. 6 de la Medvin, datat în a doua jumătate a secolului al VI-lea – secolul V î.e.n., oasele de cal erau depuse într-o strachină lucrată cu mâna²²⁸.

Componența și dispunerea inventarului în tumuli. Inventarul mormintelor de incinerare, în genere, se deosebește puțin de cel atestat în mormintele de înhumare. Toți tumulii, fără excepție, conțineau aglomerări de fragmente din ceramică, vase întregibile, și, mai rar vase întregi. Excepție prezintă T. nr. 3b, unde fragmentele din ceramică sunt cu totul atipice și nu permit atribuirea lor la unele tipuri certe de vase. Numărul de vase, inclusiv cele identificate după părțile superioare, sau aspectul tehnologic, este: de 2 în T. nr. III, 3 în T. nr. 4 în T. nr. V; 5 în T. nr. II și VI; 6 în T. nr. IV și VII, 15 în T. nr. VIII și 16 în T. nr. IX. Cu excepția T. nr. V, în care a fost depistat un fragment de buză de vas de culoare cenușie lucrat la roată, și T. nr. VIII, la periferia mantalei din piatră a fost găsită o aglomerare de fragmente de amforă din perioada romană târzie, ceramica din necropola Trinca «Drumul Feteșilor» este lucrată cu mâna, reprezentând ambele categorii: fină și de uz comun. Piese de uz comun atestate în tumuli sunt reprezentate prin: cuțite din fier – T. nr. I și V; piese din fier fragmentare, puternic corodate – T. nr. III, VI, VII și fusaiote de lut ars – T. nr. VI și VII. Armele apar doar sporadic: 5 vârfuri de săgeată de os în T - nr. I și un vârf de săgeată din bronz în T. nr. VIII. În T. nr. I sunt atestate piesele de tolbă – «bețisor-încheietoare» și «pilonăș-cuișor». Frecvente în inventarul funerar sunt piesele de podoabă, îndeosebi, măregelele din sticlă (?), atestate cu excepția T, nr. IIIb, în toți tumulii: câte 1 exemplar – T. nr. IV, V, VIII; câte 2 – T. nr. I, VII, IX; 4 – T. nr. II; 15 – T. nr. III; de lut ars – T. nr. II și din bronz – T. nr. VIII. În trei tumuli, nr. I, III, VII, s-au descoperit câte un cercel din bronz în spirală cu unul din capete în formă de măciulie conică sau pălărioară rotundă; acele din bronz în formă de cui cu gămălia conică sau concavă sunt atestate în T. nr. III (două exemplare) și nr. VII (un exemplar), o bucsă/pendantiv de os provine din T. nr. VI: piesele de toaletă – tava de gresie și granule de ocru, exclusiv în T. nr. VI.

Piese de inventar în tumulii ce conțineau incinerări complete efectuate în afara locului în mormântării erau amplasate:

a) în centrul tumulului, împreună cu resturile cinerare aduse de la rug (T. nr. V – IX);

²²³ Nicolaescu-Plopsor, Wolski, 1975, 45.

²²⁴ Morintz, 1959a, 233.

²²⁵ Idem, 1959, 358-360.

²²⁶ Berciu, Comșa, 1956, 417, 450.

²²⁷ Kovpanenko s.a., 1989, 35.

²²⁸ *Ibidem*, 40.

b) în nemijlocita apropiere a suprafeței ocupate de resturile cinerare, de obicei în partea de sud – sud-est – T. nr. VII, VIII, sau de vest – T. nr. VI, acoperite de mantaua din piatră;

c) în afara perimetrului mantalei din piatră, în sectorul de sud-est al mantalei din pământ - T. nr. VI și VIII.

În partea centrală a tumulului de regulă sunt găsite piesele de uz comun, armele, piese de podoabă și de toaletă vasele și aglomerările de fragmente din ceramică fiind amplasate cu precădere în partea de sud. Într-un caz, T. nr. IX, aglomerările de fragmente de la diferite vase sunt situate în perimetrul suprafeței ocupate de resturile de la rug. În nemijlocita apropiere a suprafeței în care se găseau resturile cinerare erau depuse atât vase întregi, cât și unele aglomerări de fragmente din ceramică. În T. nr. VI, împreună cu două străchini a fost depusă și o fusaiolă. În afara perimetrului mantalei din piatră s-au descoperit fragmente de vase din ambele categorii: de uz comun și fină, precum și o piesă din fier puternic corodată, - T. nr. VI. Referitor la ceramică, din punct de vedere a tipurilor morfologice, în incinta suprafeței ocupate de resturile cinerare, de obicei se depuneau vase întregi sau fragmente de străchini, cupe, căni, pahare, vase de tip borcan, vase cu corpul bitronconic. Cât privește repertoriul formelor de vase atestate în tumuli, nu se poate afirma că se respecta obiceiului depunerii obligatorii a unor tipuri de vase. Caracteristic pentru tumulii din necropola de la Trinca este prezența vaselor din ambele categorii: fină și de uz comun. În T. nr. V sunt atestate fragmente de strachină, cupe, cană, vas lucrat la roată; în T. nr. VII – cupă, pahar; în T. nr. VIII – strachină, vas de tip borcan. Semnificativ, în acest sens, este situația din T. nr. IX unde aglomerările de fragmente ceramice dispuse pe perimetrul suprafeței ocupate de resturile cinerare, prezintă: în trei cazuri fragmente de la un singur vas – strachină, cupă, vas bitronconic de proporții; în alte trei, de la două vase – strachină, vas de tip borcan; cupă, vas bitronconic; două vase bitronconice; în două cazuri, de la trei vase – strachină, vas de tip borcan, cană; cupă, vas de tip borcan, vas nedeterminat. Ultima, conținând fragmente de la șase vase din ambele categorii, atestate și în unele aglomerările deja enumerate. Inventarul depistat în incinta suprafeței de răspândire a resturilor de la rug, cu excepția fusaiolei și aglomerării de fragmente de ceramică din T. nr. VII, nu atestă urme de ardere secundară. În nemijlocita apropiere a suprafeței de răspândire a resturilor de la rug, erau depuse vase întregi, de regulă străchini – T. nr. VI, VIII, precum și aglomerări compuse din fragmente de străchini și vase de tip borcan – T. nr. VII, VIII. În T. nr. VI, împreună cu două străchini se găsea și o fusaiolă. În afara perimetrului mantalei din piatră a T. nr. VI se identifică fragmente de strachină, vas de tip borcan și de la o piesă din fier puternic corodată, iar a T. nr. VIII – părțile unui chiup și a unui vas de tip borcan.

În incinerarea incompletă din T. nr. I, piesele de inventar se găseau în nemijlocita apropiere și printre oasele scheletului. Din componența lui – vase lucrate cu mâna (cană, chiup, vas de uz comun cu buza evazată), cuțit din fier, vârfuri de săgeată din os, piese de tolbă, mărgelile din sticlă, cercei din bronz, urme de ardere secundară poartă doar unele vârfuri de săgeți.

Inventarul tumulilor în care a fost practicat ritul înhumării – nr. II, III, IV, împreună cu vasele de lut ars, sunt incluse și piese de uz comun – sule de fier (T. nr. III); de podoabă – mărgelile de sticlă (T. nr. II – 4; nr. III – 15; nr. IV – 1), mărgelile de lut ars (T. nr. II), cercei din bronz în spirală cu unul din capete în formă de pălărioară (T. nr. III); ace din bronz în formă de cui cu gămălia conică sau concavă (T. nr. III). Amplasarea pieselor de inventar, cu excepția vaselor, este printre, sau în nemijlocita apropiere a scheletelor răvășite. Vasele de lut ars în T. nr. II și III sunt depuse în sectoarele jumătăților de sud, spre sud – sud-est și respectiv, spre sud - sud-vest de spațiul de răspândire a oaselor, iar în T. nr. IV – spre nord-vest de locul depunerii scheletului.

Similar tumulilor ce conțineau incinerări, erau depuse vase din ambele categorii ceramice: fină și de uz comun. Din punct de vedere a tipurilor morfologice sunt remarcate: în T. nr. II - strachina, cupa, vasul din categoria fină nedeterminat, vase de tip borcan, vas bitronconic în T. nr. III - strachină, vas bitronconic, în T. nr. IV – strachina, vas de tip borcan, chiup, fragmente de la alte două vase de uz comun.

Inventarul funerar depistat în tumulii necropolei de la Trinca, relativ sărac și puțin variat din punct de vedere al categoriilor componente, în linii generale este caracteristic complexelor funerare ale perioadei hallstattiene târzii – scitice timpurii. Vasele de tipuri diferite, lucrate cu mâna, mai rar la roata olarului, piesele de uz comun (cuțitele, fusaiiolele), armele (vârfurile de săgeată din os și din bronz), piesele de tolbă (încheietoarele, cuișoarele), piesele de podoabă (mărgelele din sticlă, lut ars, bronz, cerceii din bronz în spirală cu capul conic), piesele vestimentare (acele din bronz în formă de cui), piesele de toaletă (tăvile de gresie, granulele de ocru) ș.a., în cantități și combinații diferite, sunt prezente în inventarul funerar al mormintelor grupului podolian de vest din zona Nistrului mijlociu și Bucovina de Sud²²⁹; culturii Kuștanovice²³⁰; culturii Vekerzug²³¹; grupului scitic din Transilvania²³²; grupului Ferigile-Bârsești²³³; culturii scitice arhaice din zona de silvostepă din dreapta Niprului²³⁴.

Modurile de dispunere a inventarului în tumulii din necropola de la Trinca, care ilustrează o acțiune rituală efectuată în momentul ceremoniei funebre, de asemenea, au paralele în ritualurile funerare practicate de comunitățile hallstattiene târzii – scitice timpurii. În complexele funerare ale grupului podolian de vest, care conțineau incinerării complete pe locul unde ulterior se amenaja tumulul, piesele de inventar se găseau: pe fundul cavourilor - T. nr. 1, 3, 6 în necropola de la Perebykovcy²³⁵; în incinta limitată de mantaua din piatră – T. nr. 1 de la Lenkovcy²³⁶ sau în partea centrală a construcției din lemn amenajată la suprafața orizontului antic – T. nr. 1 de la Myskovcy²³⁷. În incinta suprafeței rugului funerar erau concentrate piesele de inventar și în T. nr. 7 de la Volovăț²³⁸. Ceramica (vasele întregi și fragmentare) în T. nr. 3 de la Perebykovcy se găsea la periferia de sud-vest a podelei cavoului²³⁹; în T. nr. 1 de la Lenkovcy era dispusă la periferia de sud-est a suprafeței ocupate de resturile cinerare²⁴⁰; în T. nr. 7 de la Volovăț – în sectorul de sud-est a suprafeței rugului funerar²⁴¹, iar în T. nr. 1 de la Myskovcy - cu precădere în partea de sud a construcției funerare²⁴². În T. nr. 2 de la Perebykovcy, care conținea o incinerare

²²⁹ Meljukova, 1958, 41-42; Smimova, 1968, 14-19; idem, 1979, 62; idem, 1980, 236; Krušelnicaja, 1990, 154-155; Ignat, 1976, 106; idem, 1978, 121-122; idem, 2000, 333.

²³⁰ Smimova, Bernjakoviči, 1965, 96; Smimova, 1979a, 52; Popoviči, 1990, 161; idem, 1993, 266.

²³¹ Ierem, 1986, 178-180, nota, 341; Meljukova, 1989, 89.

²³² Vasiliev, 1980, 53-56.

²³³ Vulpe, 1967, 37-74; Vulpe, Popescu, 1972; Popescu, Vulpe, 1982; Morintz, 1957, 222; idem, 1959, 356; idem, 1959a, 231-232.

²³⁴ Ilinskaia, 1975, 96; Kovpanenko, 1981, 73; Kovpanenko s.a., 1989, 35.

²³⁵ Smimova, 1979, 62.

²³⁶ Meljukova, 1953, 60.

²³⁷ Maleev, 1991, 125.

²³⁸ Ignat, 1978, 121.

²³⁹ Smimova, 1979, 51.

²⁴⁰ Meljukova, 1953, fig. 27.

²⁴¹ Ignat, 1978, fig.12.

²⁴² Maleev, 1991, fig. 1.

efectuată în afara locului înmormântării nemijlocite, vasul de tip chiup și fundul unui alt vas lucrat cu mâna pe care se găseau oasele de la ofranda de carne, erau dispuse în colțul de nord-vest al cavoului²⁴³.

În tumulii culturii Kuštanovice, care conțineau incinerări efectuate pe locul unde ulterior se ridica tumulul, inventarul funerar era dispus: în incinta rugului funerar – T. nr. I și II din necropola de la Cernyj Potok²⁴⁴; în incinta și la sud-vest de periferia suprafeței rugului funerar – T. nr. VI din necropola de la Cernyj Potok²⁴⁵; în incinta rugului funerar, în nemijlocita apropiere a suprafeței rugului funerar, spre sud-vest, cât și la periferia de sud a mantalei tumulului – T. XV și XVI din necropola Kolodnoe II²⁴⁶. Demn de remarcat în acest context este situația atestată în T. nr. IV de la Cernyj Potok, unde resturile calcinate ale incinerării efectuate pe locul amenajării tumulului au fost adunate de pe suprafața rugului funerar și depuse în două urne și într-o groapă mică amplasate în sectorul de sud-vest a mantalei, împreună cu vasele ce le însoțeau²⁴⁷.

La Ferigile, în unicul mormânt tumular cu ardere pe loc, nr. 150, vasele-urne cu resturile cinerare adunate de pe suprafața rugului, au fost depuse la marginea de sud-vest a rugului. În afara incintei rugului funerar, la nord-vest fiind amplasat un alt vas (nr. 3)²⁴⁸. Referitor la necropola tumulară de la Ferigile, se remarcă faptul că incinerările se efectuau în altă parte și că la majoritatea mormintelor sau putut deosebi două grupe de inventar: cel acoperit de mantaua de bolovani și cel situat în marginea acesteia, fiind în parte acoperit, în parte în afara bolovanilor, ultima fiind alcătuită, în special de fragmentele vaselor mari (vase mari pântecoase, căni, vase de tip borcan). În opinia lui A. Vulpe, ceramica din marginea și din jurul mantalei de bolovani reprezintă sau o parte a inventarului sau o ofrandă depusă ulterior înmormântării²⁴⁹. În necropola Tigveni «Babe» sunt menționate trei grupe de ofrande: resturile de la rugul funerar, inclusiv fragmentele de ceramică, depuse în gropi de dimensiuni mici săpate de la nivelul orizontului antic; fragmente de la mai multe vase cu urme de ardere secundară sunt depuse la marginea mantalei de bolovani; fragmente de ceramică amplasate la periferia mantalei de pământ, parțial acoperite de mantaua de piatră²⁵⁰. La Cepari, în unii tumuli, resturile cinerare împreună cu ceramica în stare fragmentară erau amplasate în partea centrală a tumulului; în alții – vasele și armele erau situate la o anumită distanță de resturile cinerare depuse în gropi mici sau urne în centrul mantalei din piatră²⁵¹. La Bârsești, în unii tumuli inventarul (piesele vestimentare și de podoabă) este amplasat în centrul mantalei de pământ roșcat, la nivelul solului vechi, vasele – în grup a câte 4 spre sud-vest, în alții, vasele sunt grupate spre sud de oase²⁵².

²⁴³ Smimova, 1979, 44.

²⁴⁴ Smimova, 1979a, 40, fig. 2,3.

²⁴⁵ *Ibidem*, 47, 50, fig. 11.

²⁴⁶ Smimova, Bernjakovići, 1965, 107-108, fig. 1, 2.

²⁴⁷ Smimova, 1979a, 43-44.

²⁴⁸ Vulpe, 1967, fig. 26.

²⁴⁹ Vulpe, 1967, 25.

²⁵⁰ Vulpe, Popescu, 1972, 79-80.

²⁵¹ Popescu, Vulpe, 1982, 102.

²⁵² Morintz, 1957, 221, fig. 1; idem, 1961, 201.

În cadrul grupului scitic din Transilvania, mormântul nr. 13 din necropola plană de la Ciumbrud, inventarul compus din două vase și oase de la ofranda de carne, se afla la sud de resturile umane depuse într-o grămadă în jumătatea de nord-vest a gropii mortuare²⁵³.

Referitor la modul de dispunere a inventarului funerar respectat în cazurile incinerărilor efectuate pe locul înmormântării nemijlocite, practicat de comunitățile scitice arhaice din zona de silvostepă din dreapta Niprului informațiile sunt extrem de reduse. Menționăm doar că în cavoul ars din T. nr. 3 din necropola de la Ositnjajka, vasele împreună cu oasele calcinate a doi defuncți se găseau pe fund, lângă peretele de sud-est²⁵⁴.

Inventarul din tumulii din necropola de la Trinca în care a fost practică înhumarea după componență și modul de dispunere vizavi de suprafața ocupată de oasele scheletelor răvășite este identic cu cel din mormintele de incinerare examinate mai sus. Categoriile obiectelor de port (piesele de uz comun, de podoabă, vestimentare) se găseau printre sau în nemijlocita apropiere a oaselor scheletelor și a vaselor. Alteori aglomerările de fragmente din ceramică erau depuse spre sud-est, sud-vest sau nord-vest de suprafața de răspândire a oaselor umane. Compararea modului de dispunere a inventarului funerar evidențiat în mormintele de înhumare depuse direct pe suprafața orizontului antic din necropola de la Trinca cu cele practicate în obiectivele funerare de același tip ale unităților culturale sincrone este dificilă, chiar și cu cele mai apropiate atât teritorial, cât și în aspect cultural – de tip podolian de vest. În această ordine de idei menționăm doar că înhumația în poziție chircită de sub mantaua T. nr. 6 de la Ivanovcy era lipsită de inventar²⁵⁵. Modul de dispunere a inventarului în unele complexe: T. nr. 1 de la Ivanovka²⁵⁶; complexul nr. 2 de la Rakov Kut²⁵⁷; T. nr. - 1 de la Servatynce²⁵⁸; mormântul 1 din T. nr. 4 de la Sutnivcy²⁵⁹ nu este specificat, iar privitor la altele – T. nr. 1 de la Kruglik²⁶⁰ T. nr. 1 de la Dolinjany²⁶¹, T. nr. 3 și 5 de la Perebykovcy²⁶² nu a putut fi stabilit din cauza distrugerilor ulterioare sau a efectuării înmormântărilor succesive în aceeași construcție funerară. Totodată, în contextul discutat, semnalăm că în T. nr.1 de la Kruglik vasele se găseau în sectorul gropii care n-a fost deranjat de devastatori; lângă peretele de vest a camerei funerare²⁶³, iar la Perebykovcy – la marginea de sud-vest a cavoului din T. nr. 3, sau în partea de sud, sud-est a cavoului din T. nr. 5²⁶⁴.

Referitor la inventarul funerar atestat în mormintele de înhumație cu scheletele în poziție chircită pe partea dreaptă, preponderente în cadrul ritualului funerar a culturii Vekerzug, informațiile se referă mai mult la componența lui și doar sporadic la modul de dispunere a

²⁵³ Vasiliev, 1980, 56-57.

²⁵⁴ Ilinskaja, 1975, 84.

²⁵⁵ Ščiukin, 1989, 107.

²⁵⁶ Sulimirski, 1936, 88; Meljukova, 1958, 40; Krušelnickaja, 1990, 152.

²⁵⁷ Sulimirski, 1936, 80; Meljukova, 1958, 40; Krušelnickaja, 1990, 153, fig. 56,2.

²⁵⁸ Meljukova, 1958, 40.

²⁵⁹ Gucal, Gucal, Megei, 1998, 75.

²⁶⁰ Smimova, 1968, 14.

²⁶¹ *Ibidem*, 23.

²⁶² Smimova, 1979, 52, 57.

²⁶³ Smimova, 1968, 14.

²⁶⁴ Smimova, 1979, 51, 57, fig. 14.

pieselor vizavi de defunct²⁶⁵. Pentru necropola de la Szentes-Vekerzug, de exemplu, se menționează că în mai multe morminte care conțin înhumați în poziție întinsă, ceramica (1 – 3 vase) se găsea deasupra scheletului, în umplutura gropii funerare²⁶⁶. În acest context, mai menționăm că, consultarea planurilor unor complexe funerare, în care se indică și locul pieselor de inventar putem constata că în mormintele cu scheletele chircite, orientate cu craniul spre vest, poziția pieselor de podoabă corespunde locului de purtare, vasele, împreună cu fusaiiolele găsindu-se la picioarele defuncților (la est) – mormântul 19 de la Heves; mormântul 20 de la Nogradkovesd²⁶⁷; în cele cu scheletele în poziție întinsă pe spate, podoabele, armele etc. sunt așezate conform locului de purtare, iar vasele, indiferent de orientarea acestora, sunt depuse spre sud de oasele picioarelor – mormântul 30 și mormântul 76 din necropola de la Szentes-Vekerzug²⁶⁸.

În ritualul funerar oficiat de comunitățile grupului scitic din Transilvania, o serie de categorii de piese (podoabe, arme, etc.) își au locul lor foarte precis în morminte, la așezarea lor respectându-se poziția de purtare. Vasele de lut ars și ofranda de carne erau depuse la sud de defunct, indiferent de orientarea acestora²⁶⁹. O singură excepție a fost remarcată în mormântul 6 de la Ozd, care avea vasele depuse la nord de schelet²⁷⁰. Aceste constatări, efectuate pe baza înhumaților în poziție întinsă pe spate, predominante în cadrul necropolelor, par a fi valabile și pentru mormintele cu scheletele în poziție chircită, care din punct de vedere al inventarului și a altor aspecte nu se deosebesc cu nimic de mormintele cu scheletele întinse²⁷¹.

În complexele funerare ale comunităților scitice arhaice din zona de silvostepă din dreapta Niprului piesele de inventar, în morminte, de asemenea, își aveau locul lor foarte precis. Vesela (1 - 3 , mai rar 5 – 7 vase) de obicei era depusă lângă craniu, la picioare mai rar, lângă mână, umăr, în colțul sau la peretele gropii, în unele cazuri vasele de lângă craniu erau însoțite și de fusaiiole. În apropierea craniului se depunea și ofranda de carne împreună cu cuțitul din fier. Așezarea armelor în morminte se efectua conform locului lor de purtare: tolba cu săgeți - în dreapta bazinului defunctului; lăncile – în dreapta sau stânga defunctului, paralel cu corpul; akinakes-urile – în stânga bazinului. Piesele de harnașament – psaliile, zăbalele, aplicile, de obicei se depuneau în dreapta defunctului, mai jos de bazin. Obiectele de toaletă – oglinzile, vasele (farfuriile) de piatră și vopselele se găsesc lângă craniu, de regulă în dreapta lui. Podoabele – aplicile de aur se găsesc pe craniu; cerceii și inele de buclă de bronz, uneori de aur – de o parte și de alta a craniului; acele din bronz, mai rar din fier – în regiunea craniului, sau a cutiei toracice; salbele din perle de topaz, agat, cristal de stâncă, chihlimbar, calcedoniu, sticlă - în jurul gâtului²⁷².

²⁶⁵ Ierem, 1986, 178; Meljukova, 1989, 89.

²⁶⁶ Meljukova, 1989, 89.

²⁶⁷ Citate după Chochorowski, 1985, pl. 46.

²⁶⁸ Chochorowski, 1985, pl. 47.

²⁶⁹ Vasiliev, 1980, 53-56.

²⁷⁰ *Ibidem*, nota 273.

²⁷¹ *Ibidem*, 44-46.

²⁷² Kovpanenko, 1981, 71-73.

Depunerea ofrandelor ulterior înmormântării

În necropola de la Trinca această practică rituală a fost atestată în doi tumuli – nr. VI și VIII. În ambele cazuri vestigiile lor sunt amplasate în afara mantalei din piatră, în sectorul de sud-est a mantalelor de pământ. În T. nr. VI ea este reprezentată de fragmente de strachină, vas de tip borcan și de un fragment din piesă de fier corodată, iar în T. nr. VIII – de părțile unui chiup și a unui vas de tip borcan. Aceste ofrande reprezintă vestigiile «banchetului funebru» organizat o dată cu terminarea amenajării mantalelor de piatră, concomitent cu arderea rugului amenajat deasupra. După terminarea «banchetului funebru» urma spargerea rituală a vaselor și acoperirea mantalei de piatră cu pământ.

Obiceiul arderii rugului funerar pe mantalele de piatră amenajate asupra locului depunerii resturilor cinerare aduse de la locul cremării propriu-zise și a organizării «banchetului funebru» era practicat de comunitățile grupului podolian de vest din zona Nistrului de Mijloc – T. nr. 2 din necropola de la Dolinjany²⁷³, T. nr. VI de la Bratysev²⁷⁴. Urme ale «banchetului funebru» reprezentate de vestigii ale unor ruguri mari și de un set considerabil de piese de inventar au fost atestate și în tumulul-cenotaf nr. 1 de la Lenkovcy²⁷⁵.

Oficierea acestui obicei este atestată și în practicile funerare ale unor comunități tracice din zona Carpaților meridionali. În necropola de la Ferigile ofrandele de tipul celor de la Trinca au fost atestate în T. nr. 11, 26, 105, 142²⁷⁶. Erau depuse concomitent cu mormântul principal, la nivelul orizontului antic, la 0,2 – 1 m distanță de periferia mantalei de piatră în partea de sud-est, est sau nord. Reprezintă aglomerări de fragmente ceramice provenite de la 3-5 vase mari în T. nr. 105 și un cuțit din fier, unele cu urme de ardere secundară. Autorul săpăturilor a considerat aceste vestigii ca morminte secundare ipotetice. Faptul că nici într-un caz nu s-au găsit oase calcinate sau cărbune, nu permite o astfel de interpretare. Aceste fragmente de ceramică reprezintă ofrande contemporane cu mormântul principal făcând parte din inventarul tumulului, lucru acceptat și de A. Vulpe în una din lucrările următoare²⁷⁷. Aceiași practică funerară este atestată și în necropolele Tigveni «Babe» – T. nr. 9, 10, 15²⁷⁸ și Cepari «Toplița» – T. nr. 7, 8, 9²⁷⁹.

Obiceiul depunerii ofrandei ulterior înmormântării și amenajării mantalelor tumulilor era practicat de comunitățile scitice timpurii din zona de silvostepă din dreapta Niprului, unde vestigiile banchetului funebru se găsesc în mantaua tumulilor – T. nr. 6 de la Jasnozor'e²⁸⁰ sau în șanțurile ce înconjoară mantaua – T. nr. 1 din grupul II, Gorjakovskij Les de la Medvin²⁸¹ și T. nr. 15 de la Steblev²⁸².

III. 6. Diferențierea defuncțiilor în funcție de sex

Obiectivul Trinca «Drumul Feteșilor» reprezintă o necropolă tumulară în care s-a practicat biritualismul, incinerarea și înhumarea, raportul dintre ele fiind, respectiv 7 : 3. Argumentul definitiv pentru stabilirea apartenenței la unul dintre sexe a mormintelor de înhumare este

²⁷³ Smimova, 1977, 38.

²⁷⁴ Krušelnickaja, 1990, 153.

²⁷⁵ Meljukova, 1953, 60.

²⁷⁶ Vulpe, 1967, 117-118, Pl. XXX; 124, Pl. XXXI; 170, Pl. XXXVIII; 183, Pl. XL.

²⁷⁷ Popescu, Vulpe, 1982, 80.

²⁷⁸ Vulpe, Popescu, 1972, 109, fig. 11; 111, fig. 14; Popescu, Vulpe, 1982, 95, fig. 16.

²⁷⁹ Popescu, Vulpe, 1982, 90, fig. 5, 9.

²⁸⁰ Kovpanenko s.a., 1989, 36.

²⁸¹ Kovpanenko, 1981, 73.

²⁸² Kovpanenko s.a., 1989, 36.

prezentat de către expertiza antropologică. Determinarea sexului pe oasele incinerate este mult mai dificilă și din cauze obiective nici nu a fost efectuată. În aceste condiții, indicii pentru determinarea sexului incinerațiilor sunt furnizați de inventarul funerar, deși diagnozele de sex realizate numai în baza acestui criteriu sunt adesea contestabile²⁸³. De obicei, în componența inventarului funerar a tuturor mormintelor indiferent de sex sunt prezente vasele de ceramică. Specific numai pentru cele de bărbați sunt armele și piesele de harnașament, iar pentru cele de femei, piesele de podoabă și de toaletă, ustensilele caracteristice activității lor de muncă, în primul rând, fusaiiolele. În același timp, mormintele de bărbați nu sunt lipsite și de unele piese de podoabă (mărgele, cercei, brățări, coliere), iar printre cele de femei sunt cunoscute și morminte care conțin arme. Mormintele ale căror inventar este constituit exclusiv din ceramică nu pot furniza nici un indiciu în determinarea sexului. Mormintele-cenotaf, amenajate în memoria unor luptători căzuți departe de comunitate, în opinia specialiștilor, aparțin unor persoane adulte de sex masculin²⁸⁴.

Un alt parametru, care în condițiile neefectuării analizei antropologice a oaselor calcinate, poate avea valoare de criteriu pentru definirea sexului celor incinerați, este specia de animale, ale căror părți au fost depuse în morminte în calitate de ofrandă de carne. Totodată, diagnosticarea sexului în baza oaselor de la ofranda de carne, dat fiind faptul că în anumite zone preferințele erau diferite, de asemenea, într-o oarecare măsură poate fi contestabilă. În general pentru perioada hallstattană – scitică timpurie este caracteristică depunerea ofrandei de carne cu precădere în mormintele de maturi și mai rar în cele de copii. În cele de bărbați, determinate arheologic în baza inventarului, din zona Nistrului mijlociu sunt atestate atât oase de animale de talie mare (cal), cât și de ovicaprine, porcine, iepure²⁸⁵. Mormintele de bărbați, determinate atât antropologic, cât și arheologic, din zona Niprului de Mijloc conform expertizei paleozoologice conțineau oase de cal și de bovideu²⁸⁶, în cele de femei – de ovicaprine²⁸⁷. Totodată în mormântul de bărbat din T. 376 de la Konstantinovka erau depuse oase de ovicaprine însoțite de un cuțitaș din fier²⁸⁸, iar în cel din T. 319 de la Guljaj Gorod, alături cu oasele de cal, sunt atestate și oase de ovicaprine și porcine²⁸⁹, cel feminin din T. 330 din aceeași localitate, conținea oase de bovidee și de cal²⁹⁰, o situație aproximativ similară fiind atestată și în necropolele plane a grupului scitic din Transilvania, unde în mormintele de bărbați se depunea carne de bovidee, iar în cele de femei de ovicaprine²⁹¹. În necropolele tumulare de incinerare tracice târzii din zona Carpaților meridionali, atât în mormintele de bărbați, cât și de femei, de preferință se depunea carne de pasăre. În același timp, în mormintele determinate antropologic, de bărbați, împreună cu oasele de pasăre se găseau și oase de animale de talie mare și de ovicaprine, iar cele de femei - oase de ovicaprine și de bovidee²⁹².

Racordarea realităților din tumulii necropolei de la Trinca la parametrii relevanți în determinarea sexului permit următoarele constatări: conform expertizei antropologice T. nr. III

²⁸³ Nicolaescu-Plopsor, Wolski, 1975, 55.

²⁸⁴ Nicolaescu-Plopsor, Wolski, 1975, 55, 75, 76; Ilinskaja, 1975, 89; Kovpanenko, 1981, 73; Vasiliev, 1980, 38-39; Kovpanenko s.a., 1989, 35.

²⁸⁵ Smimova, 1977, 33; idem, 1979, 44; Krušelnicaja, 1990, 140.

²⁸⁶ Ilinskaja, 1975, 89, vezi repertoriul la p. 17, 27, 32, 37, 41, 47; Kovpanenko, 1981, 7.

²⁸⁷ Ilinskaja, 1975, 16, 28, 43, 45.

²⁸⁸ Ilinskaja, 1975, 30.

²⁸⁹ *Ibidem*, 17.

²⁹⁰ *Ibidem*, 17.

²⁹¹ Vasiliev, 1980, 50-53.

²⁹² Nicolaescu-Plopsor, Wolski, 1975, tabelele nr. 8, 16, 17.

conține un mormânt de înhumație a doi indivizi de sex feminin în vârstă de 12, respectiv 18-21 de ani, însoțit de vase din ceramică, mărgelile din sticlă, cercel și ace din bronz, precum și de oase de ovicaprine; T. nr. IV – un matur de sex masculin în vârstă de 40-45 de ani, însoțit de vase din ceramică, mărgică din sticlă și oase de măgăruș domestic și de ovicaprine; T. nr. II, expertiza antropologică a resturilor scheletului nefiind efectuată, în baza inventarului (vase din ceramică, mărgică din sticlă, mărgică din lut ars) care nu conținea arme sau piese de hamașament, poate fi considerat feminin; T. nr. I, care reprezintă o incinerare incompletă, în baza inventarului în care, împreună cu ceramica, avea și câteva piese de podoabă și un cuțitaș din fier conține vârfuri de săgeată din os și piese de tolbă, este de bărbat; aceeași apartenență are și mormântul cenotaf din acest tumul, însoțit de oase de bovideu, precum și cel din T. nr. III, doar din considerentele că reprezintă un mormânt simbolic a unui luptător căzut în depărtare.

Determinarea sexului pentru incinerările de tipul la din T. nr. V – IX, în lipsa datelor expertizei antropologice, poate fi realizată doar în baza pieselor de inventar și a speciilor de animale din care unele părți au fost depuse în calitate de ofrandă de carne. Cert feminin este mormântul din T. nr. VI însoțit de vase, fusaiolă, piese de podoabă (mărgelile din sticlă, pandantiv din os), obiecte de toaletă (tava din gresie, granule de ocru), ofrandă de carne (picior de ovicaprină depus într-o strachină). Eventual, de sex feminin este și mormântul din T. nr. VII, în care în afară de vase de ceramică mai conținea o fusaiolă, piese de podoabă (mărgelile din sticlă, cercel și ac din bronz) și alte ustensile din fier.

Diagnoza de sex a mormintelor din T. nr. V și VIII este dificilă, deoarece în inventarul lor predomină ceramica, iar cuțitul din fier în asociere cu mărgelile din sticlă, respectiv, vârful de săgeată din bronz în asociere cu mărgelile din sticlă, sunt atestate atât în mormintele de bărbați, cât și în cele de femei.

Mormântul din T. nr. IX, a cărui inventar constă cu precădere din vase din ceramică și doar două mărgelile din sticlă, de asemenea, nu poate fi atribuit cu certitudine la unul din sexe, cu toate că, apartenența lui la sexul feminin este mai verosimilă.

Amplasarea tumulilor în cadrul necropolei Trinca «Drumul Feteșilor» în funcție de sex atestă o oarecare grupare a mormintelor în incinta necropolei. Partea ei de nord-vest constă atât din morminte de bărbați, cât și de femei, reprezentate prin înhumații, incinerări, parțiale sau complete, cenotafe, cea de sud-est, cu precădere din morminte de femei efectuate conform incinerății în afara locului amenajării tumulului, resturile cinerare și inventarul fiind depuse pe nivelul solului antic. Situația remarcată în partea de sud-est a necropolei, permite să presupunem existența obiceiului aplicării unui ritual deosebit la femei și depunerea lor într-un loc separat de înmormântare (fig. 46).

IV. Tipologia inventarului

IV.1. Ceramica

IV.1a. Ceramica lucrată cu mâna

Ceramica lucrată cu mâna, divizată în două categorii – ceramică fină și de uz comun – prezintă majoritatea covârșitoare a vaselor depistate.

Ceramica fină este lucrată dintr-o pastă bine frământată având în calitate de degresanți, cu precădere, șamotă de granulație mică în amestec cu nisip. Sporadic, în pastă, se adăugau granule de calcar ars sau paiete de mică. Arderea este mai mult sau mai puțin controlată, în unele cazuri, completă. Suprafețele sunt netezite, adeseori până la luciu. Uneori una din suprafețe este mată. Culoarea vaselor este de obicei cenușie. În același timp, la unele vase (străchini) partea interioară este cu precădere neagră, cea exterioară – cenușie sau cenușie-maronie. În cazul unor vase (chiupuri) partea exterioară este neagră lustruită, cea interioară fiind cenușie sau maronie-cenușie.

Ceramica de uz comun este lucrată dintr-o pastă mai grosieră cu amestec de șamotă de granulație mare, silex mărunțit și microprundișuri. Arderea și prelucrarea suprafeței sunt de calitate inferioară, suprafața fiind acoperită cu angobă de culoare galbenă-cenușie sau cărămizie cu pete cenușii.

Caracteristicile tehnologice ale ceramicii din necropola de la Trinca în general sunt proprii veselei din mediul cultural tracic, utilizate în perioada hallstattiană târzie din spațiul cuprins între Nistru la est și Dunăre la vest¹, precum și în cultura scitică timpurie din zona de silvostepă din dreapta Niprului².

Ceramica fină. Repertoriul formelor este alcătuit din străchini, căni, cupe, chiupuri și pahare.

Străchini. Această formă este cea mai reprezentativă, fiind prezentă, cu excepția tumulilor nr. I și IIIb, în toți tumulii investigați. În tumulii nr. II și V câte un exemplar; în tumulul nr. VIII – două; iar în tumulii nr. VI, VII, IX – câte trei. Tipologic se distinge un singur tip, reprezentat prin trei variante:

a) Străchini larg deschise, de formă tronconică, marginea trasă spre interior și fundul plat, simplu (fig. 13,8; 17,6; 23,3; 27,8; 31,14;39,3; 43,8,9) sau ușor evidențiat (fig. 31,16; 39,6). Un exemplar din T. nr. VI este asimetric (fig. 31,16).

Diametrele gurii, la majoritatea străchinilor, variază între 23 și 30 cm, înălțimea între 8,8 și 14,4 cm, și diametrele fundurilor, între 9,8 și 13,5 cm. Într-o măsură mai mică sunt prezente străchinile de dimensiuni mai mici, cu diametrul gurii de 18-22 cm, înălțimea de 9 cm și diametrele fundului de 9-10,4 cm.

¹ Smimova, 1981, 50; Krušelnicaja, 1990, 143; Popovići, 1993, 268; Vasiliev, 1980, 61; Vulpe, 1967, 37.

² Smimova, 1961, 92; Šramko, 1987, 108-110; Kovpanenko s.a., 1989, 50.

Străchinile acestei variante, de regulă, sunt neornamentate, doar una singură, din T. nr. VI este prevăzută în partea superioară cu 4 mânere suporturi dispuse simetric (fig. 31, 14).

b) Străchini larg deschise de formă tronconică, cu corpul ușor rotunjit către gură, marginea puternic trasă spre interior și fundul relativ lat, ușor reliefat (fig. 35,14; 43,6). Diametrul gurii acestor străchini variază între 18 și 23 cm, înălțimea – între 9 și 11 cm, diametrul fundului – între 10,4 și 13,6 cm. Ambele exemplare sunt neornamentate.

c) Străchini larg deschise, de formă tronconică cu buza dreaptă a carei margine este tăiată orizontal (fig. 31,8) sau rotunjită (fig. 35,6).

Străchinile de tipul prezentat constituie un fenomen caracteristic pentru prima și a doua epocă a fierului și au avut un vast areal de răspândire în diferite medii culturale din Europa Centrală și de Sud-Est.

În zona Nistrului de Mijloc, străchinile tronconice cu marginea trasă spre interior (invazată) și fundul plat simplu sau ușor evidențiat, similare celor înglobate în varianta **a** din necropola de la Trinca sunt prezente în majoritatea obiectivelor investigate ale grupului podolian de vest. Astfel de străchini provin atât din complexele funerare: tumulul «B» de la Novoselka-Grymalovskaja, tumulii I și II de la Kacanovka³. Tumulul I de la Kruglik⁴, T. 3 de la Dolinjany⁵, T. 5 de la Perebykovcy⁶; T. I de la Myskovcy⁷, cât și din așezările de la Janaucy⁸ și de la Dolinjany⁹. Se observă că în toate siturile enumerate, cu excepția unor exemplare din așezările de la Janaucy și Dolinjany, sunt ornamentate în partea interioară, sub buză, cu un șir de găuri complete sau incomplete¹⁰, sau cu mânere-suporturi¹¹, în schimb străchinile, similare mării majorității a celor de la Trinca, nu sunt ornamentate.

Străchinile tronconice cu marginea puțin adusă spre interior sunt prezente și în necropolele tumulare sincrone, înrudite cu cele de tip podolian de vest, cercetate în depresiunea Rădăuți din Bucovina de Sud – Volovăț – Dealul Burlei¹² și Cașvana-Codru¹³. Totodată menționăm, că în aceste obiective străchinile adeseori sunt ornamentate în partea interioară, sub buză, cu un șir de găuri, cărora în exterior le corespund mici umflături¹⁴.

În obiectivele grupului cultural scitic timpuriu din zona Nistrului Superior – Cerepin-Lagodov, străchinile de acest tip, cu excepția unui exemplar din așezarea de la Krușel'nicy ornamentat cu mânere suporturi¹⁵, de regulă nu sunt ornamentate¹⁶. Lipsite de ornament sunt

³ Sulimirski, 1936, T. XII, 10; XIV, 5, 7; XVII, 2-4, 7.

⁴ Smimova, 1968, fig. 2, 1, 2.

⁵ Smimova, 1977, fig. 3, 2.

⁶ Smimova, 1979, fig. 15, 8.

⁷ Maleev, 1991, fig. 2, 4.

⁸ Meljukova, 1953, fig. 32, 19; idem, 1958, fig. 7, 10, 11.

⁹ Smimova, 1981, fig. 13, 7, 9, 10.

¹⁰ Meljukova, 1953, fig. 32, 19; idem, 1958, . 37; Smimova, 2001, fig. 5, 1, 9.

¹¹ Smimova, 1978, fig. 6, 13.

¹² Ignat, 1978, 122.

¹³ Ignat, 2000, 334, fig. 1, 3.

¹⁴ Ignat, 1978, fig. 13, 10; idem, 2000, fig. 1, 1, 2.

¹⁵ Krušel'nickaja, 1976, fig. 37, 7.

¹⁶ *Ibidem*, fig. 34, 20; 37, 12, 13; idem, 1993a, fig. 106, 22; 107, 19.

și străchinile tronconice cu marginea invazată cunoscute în siturile grupului scitic timpuriu Mogiljany din Volynja¹⁷.

Străchinile de tipul examinat sunt reprezentative și în cadrul culturii Kuștanovice, unde cu excepția unui exemplar din T. I de la Nevic'ke prevăzut cu mânere suporturi¹⁸, de asemenea, sunt neornamentate¹⁹.

Exemplare singulare ale acestor străchini sunt ornamentate și în cadrul obiectivelor culturii Vekerzug²⁰, majoritatea fiind lipsită de decor sau accesorii²¹.

Străchinile cu buza invazată reprezintă unicul tip de străchină utilizat de comunitățile grupului scitic din Transilvania, unde majoritatea lor erau prevăzute cu proeminențe și sporadic cu caneluri oblice pe umăr, sau cu caneluri în asociere cu proeminențe²².

O diversitate și mai mare a motivelor decorative utilizate în ornamentarea străchinilor cu marginea arcuită spre interior și cu corpul tronconic este atestată în cadrul necropolei de la Ferigile (tip IA2-A4), unde ele reprezintă 20% din întregul material ceramic, găsindu-se aproape în fiecare mormânt²³. Situații similare din punct de vedere a motivelor decorative și a frecvenței străchinilor de acest tip în morminte sunt caracteristice și pentru necropolele Tigveni «Babe»²⁴, Tigveni «Pietroasa»²⁵, Ceparî «Toplița»²⁶ și altele din zona Carpaților Meridionali.

Din punct de vedere morfologic și îndeosebi a ornamentației (proeminențele), străchinile discutate în spațiul carpato-dunărean au prototipuri încă în Hallstattul timpuriu²⁷.

Străchinile de tipul examinat prezintă o categorie obișnuită a ceramicii și în cadrul culturii scitice timpurii din zona de silvostepă din dreapta Niprului²⁸ unde adeseori sunt ornamentate cu motive în relief pe margine, sau în partea interioară, cu un șir de găuri incomplete sub buză cărora le corespund în exterior mici umflături, precum și cu un șir de găuri complete²⁹.

Prototipurile străchinilor cu marginea dreaptă sau puțin trasă spre interior din acest spațiu, în opinia V. A. Ilinskaja, se găsesc în mediul cultural precedent – Cernyj Les târziu³⁰.

Străchinile larg deschise de formă tronconică, cu corpul ușor rotunjit către gură, marginea puternic trasă spre interior și fundul relativ lat, ușor profilat (variantele b în necropola de la Trinca) se întâlnesc relativ rar. În aria grupului podolian de vest o străchină similară este prezentă în inventarul T. I de la Bratysev³¹. Străchini morfologic analoage sunt cunoscute în T.

¹⁷ Krušelnickaja, 1976, fig. 29, 7, 8.

¹⁸ Popoviči, 1993, fig. 134, 8.

¹⁹ *Ibidem*, fig. 126,8; 129,5; 134,6; Smimova, Bernjakoviči, 1965, pl. IV,11.

²⁰ Chochorowski, 1985, pl. 1,2.

²¹ *Ibidem*, pl. 1,1,3; Romsauer, 1993, tab. I, 10, 11; II, 8; IX; Dušek, 1971, Obr.11,2; 26,3: 28,6; 30, 2.

²² Vasiliev, 1980, 65-67, pl. 8, 2,3, 4.

²³ Vulpe, 1967, 38-39; fig. 13, 2-4; Pl. I, 2-13.

²⁴ Vulpe, Popescu, 1972, 81; fig. 3,2; 10,4; 13,12; Popescu, Vulpe, 1982, fig. 17,6; 20,8.

²⁵ Popescu, Vulpe, 1982, fig. 12C, 5.

²⁶ Popescu, Vulpe, 1982, 103, fig. 4B, 8; 7B,4; 7D,6; 12A,10.

²⁷ Vasiliev, 1980, 39.

²⁸ Ilinskaja, 1975 138; Kovpanenko ș.a., 1989, 50-52.

²⁹ Ilinskaja, 1975, fig. 19, 7,8,10,15; Kovpanenko ș.a, 1989, fig. 7, 14,16,18; Smimova, 1961, fig. 8, 1,3; *idem*. 2001, 37, fig. 2, 11,13.

³⁰ Ilinskaja, 1975, 142.

³¹ Sullimirski, 1936, pl. XVI, 5.

XV și XVI din necropola Kolodnoe II, în aria culturii Kuștanovice³². În cadrul complexului ceramic al grupului scitic din Transilvania străchinile de acest tip erau prevăzute cu mânere-suporturi – M. 12 din necropola de la Ozd³³. În cazuri izolate ele se întâlnesc și în unele morminte din necropolele Tigveni «Babe»³⁴ și Ceparî «Toplița»³⁵ din zona Carpaților Meridionali.

Străchinile de formă tronconică cu buza dreaptă a căror margine este tăiată orizontal sau rotunjită care apar în complexe ceramice ale obiectivelor grupului podolian de vest din bazinul Nistrului mijlociu, formează o categorie deosebită³⁶. Sporadic ele sunt atestate și în necropolele de tip podolian de vest din depresiunea Rădăuți în Bucovina de Sud³⁷. Obișnuite sunt aceste străchini și pentru grupul scitic timpuriu Cerepin-Lagodov de pe Nistrul Superior³⁸, precum și pentru cultura Vekerzug³⁹. O diversitate mai mare a acestor străchini este atestată în necropola de la Ferigile⁴⁰. Sporadic ele sunt prezente și în alte necropole din această zonă, Tigveni «Babe»⁴¹, și Ceparî «Toplița»⁴².

Referitor la funcția străchinilor în complexe funerare din necropola Trinca «Drumul Feteștilor», menționăm că în majoritatea tumulilor ele reprezentau simple piese de inventar și numai în T. VI una dintre ele conținea oase de animale de la ofranda de carne, fapt atestat și în necropolele altor unități culturale sincrone⁴³.

Străchinile tronconice în variantele atestate în necropola de la Trinca sunt de origine locală, prototipurile lor găsindu-se în culturile hallstattiene timpurii⁴⁴. Apariția acestui tip de străchini în cadrul complexului ceramic de tip Cernyj Les târziu este în dependență de influențele hallstattiene⁴⁵ și nici de cum nu reprezintă evoluția locală a străchinilor conice caracteristice zonei de nord a arealului culturii Belogrudovka, cum consideră A. I. Terenožkin și V. A. Il'inskaja⁴⁶.

Căni. Această formă este atestată în T. nr. I, V, VIII, IX. Se disting trei tipuri:

1. Căni scunde, al căror corp este împărțit în două părți printr-o nervură simplă în relief, fundul cu umbo, prevăzute cu o toartă mult supraînălțată. Diametrul gurii este de 11,8 cm, a fundului de 4 cm, înălțimea de 6 cm (fig. 9, 12).

2. Căni cu profil bitronconic alungit, buza verticală, fundul evidențiat și toarta în bandă, supraînălțată. Diametrul buzei este de 10 cm, a fundului de 7 cm (fig. 27, 3-5).

³² Smimova, Bernjakoviči, 1965, pl. III, 5; IV, 4.

³³ Vasiliev, 1980, Pl. 8, 2.

³⁴ Vulpe, Popescu, 1972, fig. 9, 12; 15A, 2.

³⁵ Popescu, Vulpe, 1982, fig. 4A, 9.

³⁶ Smimova, 1981, 53, fig. 13, 2,4,5; Svešnikov, 1957, pl. III, 15.

³⁷ Ignat, 2000, 334.

³⁸ Krušelnicaja, 1976, fig. 34, 29; 37, 14,15; 38, 11,15.

³⁹ Chochorowski, 1985, pl. 1, 5; Romsauer, 1993, pl. XI, 8.

⁴⁰ Vulpe, 1967, 39-40, fig. 13, 7-9.

⁴¹ Vulpe, Popescu, 1972, fig. 14, 23.

⁴² Popescu, Vulpe, 1982, fig. 10,18.

⁴³ Vulpe, 1967, 40; Vasiliev, 1980, 66.

⁴⁴ Vulpe, 1967, 40; Smimova, 1969, 20; Vasiliev, 1980, 67; Meljukova, 1979, 74; Levitchi, 1994, 89-92; Krušelnicaja, Maleev, 1990, 126 etc.

⁴⁵ Meljukova, 1979, 74; Smimova, 1984, 56.

⁴⁶ Terenožkin, 1961, 77; Ilinskaja, 1975, 142.

3. Căni zvelte cu profilul în formă de S, cu umărul proeminent, buza puțin evazată, fundul plat și toarta supraînălțată cu secțiunea elipsoidală. La un centimetru mai jos de margine este prevăzută cu o nervură în relief, sub care este dispus un șir de alveole. Diametrul gurii este de 5 cm, a fundului de 3,4 cm, înălțimea de 7,8 cm. Toarta se supraînălță cu 2,7 cm (fig. 39, 10).

Cămile scunde cu corpul emisferic în profil, fundul cu umbo și toarta supraînălțată, în perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie au avut o răspândire vastă. În același timp, dat fiind faptul că la exemplarul din T. I de la Trinca toarta nu s-a păstrat, este dificilă racordarea lui la unul din tipurile deja cunoscute pentru această perioadă. În aceste condiții identificarea tipologică a acestui vas poate fi efectuată prin intermediul particularităților volumetrice ale corpului (prezența umboului, a nervurii în locul de trecere de la corp spre gât, gâtul vertical cu marginea rotundă), lipsei ornamentului și a raportului dintre diametrul gurii și înălțime (diametrul depășește de două ori și mai mult înălțimea).

Astfel, făcând abstracție de gradul de supraînălțare și de formare a curburii superioare a torții (prezența sau lipsa butonului de tip divers) căni cu corpul similar celei de la Trinca, în zona Nistrului mijlociu sunt cunoscute în tumulii grupului podolian de vest T. II de la Kraglego: T. V și III de la Bratysev⁴⁷, T. I de la Kruglik⁴⁸. În cadrul ceramicii culturii Kuștanovice, cămile de tipul examinat, cu sau fără umbo, reprezintă una din cele mai răspândite forme⁴⁹. Exemplarul din T. VI din necropola Kolodnoe II, similar celui de la Trinca, este prevăzut cu nervură pe care sunt amplasate proeminențe conice⁵⁰. În așezarea culturii Vekerzug, Nitra-Chrenova II nervura unei căni de tipul celei din T. I de la Trinca este prevăzută cu alveole⁵¹, iar a unui exemplar din necropola Alsotelekes-Dalinka este simplă⁵².

În obiectivele scitice timpurii din zona de silvostepă a Ucrainei din dreapta Niprului, printre diversele forme de căni, sunt prezente și cele de tipul examinat, dintre care unele ornamentate cu motive incizate⁵³. Cele mai apropiate din punct de vedere morfologic, a lipsei ornamentului și a proporțiilor, sunt exemplarele din orizontul scitic timpuriu din cetățuia de la Nemirov din Podolia de Est⁵⁴, cetățuia de la Trachtemirov⁵⁵; T. 6 și 7 de la Ositnjazka din bazinul râului Nipru⁵⁶ și T. 5 de la Ryzanovka⁵⁷. În acest context, este semnificativ de menționat că în orizontul de tip Cernyj Les târziu din cetățuia de la Nemirov, cămile scunde cu corpul emisferic, umărul bine marcat, fundul cu umbo și toarta puternic supraînălțată prevăzută pe curbura de sus cu butoni nu sunt prezente⁵⁸. Referindu-se la problema originii acestui tip de căni în zona Niprului mijlociu unii cercetători ucraineni susțin, că ele au apărut în perioada Žabotin timpurie, la începutul secolului al VII-lea î.e.n., în baza formelor de tip Belogradovka – Cernyj Les⁵⁹. O altă opinie asupra originii cănilor cu corpul larg și scund cu toarta mult

⁴⁷ Sullimirski, 1936, pl. XIII, 5,6,11; Meljukova, 1958, 47.

⁴⁸ Smimova, 1968, fig. 2, 4; etc.

⁴⁹ Smimova, Bernjakoviči, 1965, 98-99, pl. IV,5; Popoviči, 1993, 272, fig. 136.

⁵⁰ Popoviči, 1993, 272, fig. 136,10.

⁵¹ Romsauer, 1993, pl. I,16.

⁵² Chochorowski, 1987, Ryc. 6,15.

⁵³ Ilinskaja, 1975, 118-119; Kovpanenko, 1981, 81-86; Kovpanenko s.a., 1989, 52, fig. 9.

⁵⁴ Smimova, 2001, 38, fig. 2, 4, 6.

⁵⁵ Kovpanenko s.a., 1989, 52.

⁵⁶ Ilinskaja, 1975, 118, pl. 21, 9, 7.

⁵⁷ Kovpanenko s.a., 1989, fig. 9, 2.

⁵⁸ Smimova, 2001, 38.

⁵⁹ Ilinskaja, 1975, 118; Kovpanenko, 1981, 135; Kovpanenko s.a., 1989, 138.

supraînălțată care se termină cu proeminențe, caracteristice culturii scitice timpurii a fost expusă încă la începutul anilor 60 de către A. I. Terenožkin. Conform acesteia, prototipul cânilor de tipul discutat, în ceramica perioadei prescitice în zona Niprului de Mijloc nu există, precum nu este cunoscut nici în culturile din alte zone ale Europei de Est și Centrale; aceste câni în silvostepa din dreapta Niprului apar brusc la începutul perioadei scitice; eventual, inițial ele se lucrau din lemn, iar ulterior au început să fie realizate și din ceramică⁶⁰. Recent problemele ce țin de originea acestui tip de câni, desemnat de tip Nemirov au fost abordate de G. I. Smirnova⁶¹. Realizând o analiză comparativă a ceramicii fine depistate în orizonturile de tip Cernyj Les târziu și scitic timpuriu din cetățuia de la Nemirov, cercetătoarea constată, că comunitatea scitică timpurie, în producția ceramicii, continuă doar unele tradiții anterioare, și de tip Cernyj Les târziu. Tehnologia mai avansată de producere a ceramicii fine lustruite, apariția unor noi tipuri de vase (de exemplu, câmile scunde, străchinile cu marginea lată evazată, vasele de tip chiup cu gâtul înalt cilindric sau tronconic) precum și modul și motivele de ornamentare cu caneluri, nu ilustrează evoluția locală de la faza Cernyj Les târzie spre cultura scitică timpurie. Aceste inovații, în opinia autoarei reprezintă unele preluări de tradiții din mediul cultural hallstattian de est, inclusiv carpato-dunărean din perioada HaB3 – HaC. Totodată, referitor la câmile scunde, se constată că atât în obiectivele din hallstattul de est, cât și în cel carpato-dunărean-subcarpații de sud (grupul Ferigile) nu au analogii⁶².

În această ordine de idei, ca ipoteză de lucru, considerăm că prototipul cânilor examinate, poate fi identificat în culturile hallstattiene timpurii din spațiul carpato-dunărean. În aria intracarpatică a spațiului carpato-dunărean, câmile (ceștile) plate, la care diametrul gurii depășește de două ori înălțimea vasului, toarta puternic supraînălțată, al căror corp este împărțit în două jumătăți aproximativ egale printr-un umăr bine marcat, iar fundul prevăzut cu umbo, sunt bine reprezentate în așezarea fortificată de la Teleac – tipul VIe. Toate sunt modelate din pastă fină, de obicei au culoare neagră, mai rar castanie-roșcată cu suprafața lustruită. Principalul element de decor îl constituie canelurile. Câmile de tipul VIe la Teleac sunt depistate în nivelurile de locuire II și III (HaB3 – HaC), ele având clare antecedente în perioada BrD – HaA, în grupul Igrîța și cultura Piliny, fiind apoi preluate și în aria Gava. Ceștile hallstattiene de același tip au mai fost descoperite în Transilvania la Ciceu-Corabia, Tilișca și Băița, ultima aparținând HaD⁶³. Câni similare sunt cunoscute și în aria est-carpatică a culturii Gava, în grupul Grănicești⁶⁴ și în așezarea din faza târzie a grupului Gava-Holyhrady de la Girs'ke, regiunea Ivan Franko, datată în HaB-C⁶⁵. Mai mult decât atât, o ceașcă largă cu corpul scund, cu aceiași parametri morfologici, dar de dimensiuni mult mai mari (diametrul gurii 33 și înălțimea 12,5 cm) provine din T. I de la Myskovcy, regiunea Ternopol, atribuită grupului podolian de vest⁶⁶, precum și una din necropola tumulară Cașvana-Codru din depresiunea Rădăuți în Bucovina de sud⁶⁷.

În același timp, ținem să menționăm, că recipientele menționate atât din partea de nord a spațiului carpato-dunărean, cât și cele de la est de Carpați, având aceleași proporții

⁶⁰ Terenožkin, 1961, 78.

⁶¹ Smirnova, 1999, 241-244; idem, 2001, 31-44

⁶² *Ibidem*, 41-42.

⁶³ Vasiliev s.a., 1991, 90, fig. 38,12, 15-19, 21-22, 24-25.

⁶⁴ László, 1994, fig. 35, 1, 2.

⁶⁵ Krušelnickaja, 1993, 120-122, fig. 66, 1.

⁶⁶ Maleev, 1991, 126, fig. 2, 1.

⁶⁷ Ignat, 2000, 335.

(dimensiunile gurii depășesc de două și mai multe ori înălțimea), în ceea ce privește locul dispunerii umărului, ce delimitează partea de sus de cea de jos, este diferit, fapt ce implică un raport diferit al părților corpului;

a) partea superioară este mai mare decât cea inferioară – obiectivele culturii Gava din Ungaria de Nord-Est – Zahohy, Tizyakeszi, Tatardom, Taktabay⁶⁸; fazei târzii a culturii Gava-Holyhrady de la est de Carpați⁶⁹; grupului podolian de vest – T. I de la Myskovcy⁷⁰, T. I de la Kruglik⁷¹, necropola Cașvana-Codru⁷² și scitice timpurii de la Niprul de Mijloc – T. 5 de la Ryzanovka⁷³;

b) părțile sunt aproximativ egale – obiectivele culturii Piliny – Geley, Kanalis-dula⁷⁴ și culturii Gava din nord-estul Ungariei – Szeged-Othalom, Rakamaz⁷⁵; culturii Gava din Transilvania – Teleac⁷⁶, Tilișca⁷⁷, Ciceu-Corabia⁷⁸; scitice timpurii din silvostepa din dreapta Niprului – cetățuia de la Nemirov⁷⁹ și T. 6 și 7 de la Ositnjazka⁸⁰;

c) partea superioară este mai mică decât cea inferioară – T. I din necropola de la Trinca (fig. 1, 12); T.VI, XVI din necropola culturii Kuștanovice din regiunea transcarpatică a Ucrainei – Kolodnoe II⁸¹; obiectivele culturii Vekerzug din câmpia Ungară – M. 25 din necropola Alsotelekes-Dalinka⁸² și din Slovacia – stațiunea Nitra-Chrenova⁸³.

Referitor la gradul de supraînălțare a tortii și dotarea curburii ei de sus cu proeminențe (butoni), specifice cănilor hallstattiene târzii – scitice timpurii⁸⁴, menționăm, că în cadrul culturii Piliny și Gava-Holyhrady, inclusiv aria ei est-carpatică, ele sunt relativ mai puțin supraînălțate și doar în cazuri izolate prevăzute cu proeminențe pe curbura superioară – așezarea Köröm în Ungaria de Nord-Est⁸⁵ și așezarea Novoselka Kostjukova în zona Subcarpaților din Ucraina⁸⁶. Proeminențele sau butonii amplasați pe curbura de sus a tortii, în spațiul carpato-dunărean, sunt atestate sporadic în cadrul ceramicii culturii Coslogeni⁸⁷. De asemenea, butonii sunt prezenți și pe tortile unor căni ale culturii hallstattiene timpurii cu ceramică canelată Chișinău-

⁶⁸ Kemenczei, 1984, Taf. CXXII,7; CXXXIV, 8-10,13; CLVIII, 14.

⁶⁹ Krušelnickaja, 1993, fig. 66, 1.

⁷⁰ Maleev, 1991, fig. 2, 1.

⁷¹ Smimova, 1968, fig. 2, 4.

⁷² Ignat, 2000, fig. 2, 2, 5.

⁷³ Kovpanenko s.a. 1989, fig. 9, 2.

⁷⁴ Kemenczei, 1984, pl. XVIII, 16.

⁷⁵ *Ibidem*, pl. CXXV, 8, 10; CXXXI, 13.

⁷⁶ Vasiliev, s.a., 1991, fig. 38, 17, 19, 21.

⁷⁷ Lupu, 1989, Pl. 4, 11.

⁷⁸ Vasiliev, Gaiu, 1980, fig. 10, 1.

⁷⁹ Smimova, 2001, fig. 2, 4, 6.

⁸⁰ Ilinskaja, 1975, pl. 21, 9, 7.

⁸¹ Smimova, Bemjakoviči, 1965, pl. IV, 5; Popoviči, 1993, fig. 136, 10.

⁸² Chochorowski, 1987, Ryc. 6, 15.

⁸³ Romsauer 1993, pl. I, 16.

⁸⁴ Meljukova, 1958, fig. 9, 10-13; Smimova, 1993, fig. 4,5; Smimova, Bemjakoviči, 1965, pl. VI 10,12; VIII, 9-11; Chochorowski, 1985, pl. 6,1-3; Ierem, 1986, fig. 63, 1-3; Romsauer, 1993, pl. III, 4; VI,18; XII,19; Ilinskaja, 1975, pl. XXI, 9; Kovpanenko s.a., 1989, fig. 9, 2.

⁸⁵ Kemenczei, 1984, Taf. CXL,15; CXLV, 12; CXLVI, 6.

⁸⁶ Krušelnickaja, Maleev, 1990, fig. 41, 16.

⁸⁷ Hänsel, 1976, Teil.I, pl. 32, 5.

Corlăteni⁸⁸ și cu ceramica incizată Tămăoani-Holercani-Balta⁸⁹. Mult mai frecvent, butonii se întâlnesc pe torțile cănilor din complexele ceramice de tip Insula Banului–Cozia-Saharna-Solonceni⁹⁰, Cernyj Les II⁹¹ și scitice timpurii⁹².

În cazuri singulare, torți de căni a căror curbura este prevăzută cu buton, sunt atestate și în obiectivele culturii Belogradovka – așezarea de la Sandraki⁹³ și necropola tumulară de la Hordeevka⁹⁴, reprezentând importuri din mediul cultural hallstattian timpuriu din spațiul carpato-balcanic⁹⁵.

Recapitulând, menționăm că atât aspectul arhitectonic a corpului acestui tip de căni, cât și modelarea torții au prototipuri în mediul cultural hallstattian, numai că în complexele ceramice ale unităților culturale de tradiții deosebite din zone diferite ale spațiului cuprins între Nistru și Dunăre – bazinul Tisei Superioare și, respectiv regiunea carpato-balcanică. Forma corpului evoluează până la sfârșitul fazei târzii a culturii Gava-Holyhrady, care precede nemijlocit constituirea grupului podolian de vest⁹⁶. Proeminențele și butonii în zona Nistrului mijlociu apar pe torțile cănilor prin intermediul influențelor din partea comunităților culturii Saharna-Solonceni, în perioada evoluată a culturii Cernyj Les târzie, răspândindu-se îndeosebi în secolul al VII-lea î.e.n.⁹⁷.

Cănilor cu corpul bitronconic alungit, buza verticală, fundul evidențiat cu toarta în bandă supraînălțată, se întâlnesc rar în perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie. Referindu-se la un vas de acest tip depistat în T. de la Kacanovka⁹⁸ A. I. Meljukova menționează, că ele nu sunt caracteristice grupului podolian de vest din zona Nistrului mijlociu, mai frecvent întâlnindu-se în tumuli scitici arhaici din bazinul Niprului de Mijloc⁹⁹. Cănilor cu parametri morfologici analogici, prezente în complexul ceramic al culturii Kuștanovice sunt înglobate în tipul III¹⁰⁰. Sporadic cănilor de acest tip apar și în unele obiective ale grupului scitic din Transilvania¹⁰¹.

Cănilor zvelte cu profilul în formă de S cu umărul proeminent, buza puțin evazată, fundul plat și toarta supraînălțată de tipul celei depistate în T. nr. VIII de la Trinca, în ceramica grupurilor hallstattiene târzii – scitice timpurii în zona Nistrului mijlociu nu au analogii. Vase cu aspect morfologic și proporții similare sunt prezente în obiectivele culturii Vekerzug, unde au fundul puțin reliefat și sunt neornamentate¹⁰². Tot aici mai menționăm, că asemenea căni cu

⁸⁸ Levitchi, 1994, 95, fig. 10, 6, 7; 28, 10; Iconomu, Tănăsachi, 1992, fig. 12, 7.

⁸⁹ Levitchi, 1994a, 225, fig. 7, 6, 7.

⁹⁰ Morintz, Roman, 1969, fig. 9,1,4; 12,6; 14,11; László, 1972, fig. 7,1,2; Meljukova, 1958, fig. 29,9,10; Kašuba, Gol'ceva, 1991, fig. 1,5; 2,7; 4,6,9; Kašuba, 2000, 301-304, fig. XVIII.

⁹¹ Smirnova, 1983, fig. 5,23-26; Krušelnickaja, 1998, fig. 99, 100.

⁹² Ilinskaja, 1975, 116.

⁹³ Lagodovs'ka, 1954, 137, pl. I, 15, 17.

⁹⁴ Berezanskaja, Klocko, 1998, pl. 66, 2.

⁹⁵ Levitchi, 2002, 27.

⁹⁶ Smirnova, 1989, 30-31; idem, 1990, 27-28.

⁹⁷ Meljukova, 1979, 80.

⁹⁸ Sulimirski, 1936, pl. XIII, 9.

⁹⁹ Meljukova, 1958, 47.

¹⁰⁰ Popoviči, 1993, 272, fig. 136, 9.

¹⁰¹ Vasiliev, 1980, 68-69, Pl. 8, 7.

¹⁰² Chochorowski, 1985, pl. 2, 1; idem., 1987, Ryc. 8, 5, 10; Romsauer, 1993, Tab. III, 10; Dušek, 1971, Obr. 5, 3; 28, 5; 30, 1.

toarta supraînălțată cu profilul îngrijit executat, cu marginea răsfrântă elegant în afară și cu trecerea accentuată simplă sau cu prag între cele două părți componente ale corpului vasului sunt reprezentative în materialul ceramic a necropolei plane de înhumație de la Stoicani din zona Subcarpaților Vrancei. La unele exemplare pe prag sunt amplasate mici proeminențe¹⁰³. Îndeosebi menționăm exemplarul neornamentat din M. 24¹⁰⁴ atribuit primei faze de funcționare a necropolei datată inițial în secolul al VII-lea î.e.n.¹⁰⁵, iar ulterior – în secolul al VIII-lea î.e.n.¹⁰⁶ Actualmente A. László (1995, 92) datează această necropolă în secolul VIII – jumătatea secolului al VII-lea î.e.n.. În complexul ceramic traco-getic vasele de tipul discutat, conform clasificării lui E. Moscalu, reprezintă varianta 6a a cănilor bitronconice, care la Histria apar în nivelul I, arhaic, care datează după 650 î.e.n.¹⁰⁷.

Cupe. Sunt atestate în T. nr. II, V, VII, IX. În majoritatea cazurilor sunt în stare fragmentară. Întregibile sunt cele din T. nr. VII și una din T. nr. IX. În baza ultimelor se pot evidenția două tipuri :

1. Cupe cu profilul în formă de S cu fundul plat. Trecerea dintre gât și corp este lină (fig. 13,6; 27,6; 43,4,5) sau reliefată (fig. 43, 5). Diametrele gurii acestor cupe variază între 8 și 10 cm. Dimensiunile cupei întregi din T. nr. VII constituie: diametrul gurii 7 cm, a fundului 3 cm, înălțimea 5,8 cm, diametrul în locul curburii maxime 7,8 cm (fig. 35, 5).

2. Cupe scunde cu corpul sferic, gâtul scurt cilindric și fundul lat, puțin evidențiat. Diametrul gurii este de 9 cm, a fundului 8 cm, înălțimea 9 cm. Diametrul în locul curburii maxime 12 cm (fig. 43,7).

Cupele, în repertoriul morfologic al ceramicii fine a culturilor și grupurilor culturale hallstatiene târzii – scitice timpurii din zona Nistrului mijlociu sunt mai puțin reprezentative. Ele se întâlnesc mai frecvent în complexele funerare scitice timpurii din bazinul Niprului mijlociu¹⁰⁸.

Recipientele cu profilul în formă de S, care au trecerea dintre gât și corp marcată cu un prag, fund plat, de tipul celui depistat în T. nr. VII, sunt atestate în așezarea de la Lagodov a grupului scitic timpuriu Cerepin-Lagodiv din bazinul Nistrului Superior¹⁰⁹. În zona Nistrului mijlociu, vase cu parametri morfologici similari apar în faza târzie a culturii Cernyj Les – așezarea Neporotovo II, dintre care unele au umărul ornamentat cu motive incizate¹¹⁰.

Cupele scunde cu corpul sferic, gâtul scurt cilindric și fundul plat puțin reliefat, ale căror diametru al curburii maxime depășește înălțimea, în mediul cultural din zona Nistrului mijlociu nu sunt cunoscute. Sporadic ele sunt atestate în cadrul grupului scitic timpuriu Cerepin-Lagodov de pe Nistrul Superior¹¹¹, în cetățuia de la Severinovka din Podolia de Est¹¹² și într-o serie de tumuli scitici timpurii din bazinul râului Tjasmin din dreapta Niprului¹¹³.

¹⁰³ Petrescu-Dîmbovița, 1953, 190.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 176, fig. 10, 4d; pl. IX, a.

¹⁰⁵ *Ibidem*, 198, 200, 202.

¹⁰⁶ Petrescu-Dîmbovița, Dinu, 1974, 87.

¹⁰⁷ Moscalu, 1983, 100-104.

¹⁰⁸ Ilinskaja, 1975, 129; Kovpanenko, 1981, 86.90; Kovpanenko ș.a., 1989, 52.

¹⁰⁹ Krušelnicaja, 1976, fig. 36,15.

¹¹⁰ Krušelnicaja, 1998, fig. 18,15; 30,2.

¹¹¹ Krušelnicaja, 1976, fig. 36,9.

¹¹² Smirnova, 1961, 94, fig. 9,1.

¹¹³ Ilinskaja, 1975, pl. XV,2; XXIX,1; XXXV,10.

Acest tip de cupe au anumite afinități morfologice cu vasele de tip bol, depistate în obiectivele culturii Vekerzug din Câmpia Ungară¹¹⁴. Vase cu parametri morfologici și proporții similare exemplarului din T. nr. IX sunt prezente și în nivelurile II și III de la Teleac, desemnate ca boluri date în HaB3 – HaC¹¹⁵.

Chiupuri. (vase bitronconice de proporții). Sunt reprezentate doar prin fragmente de pereți groși, a căror suprafață exterioară de culoare neagră este insuficient lustruită, sau mată iar cea interioară, îngrijit netezită, de culoare galben-cenușie T. nr. I, IV, VIII (fig. 9, 1, 13). Caracteristicile morfologice și dimensiunile nu pot fi stabilite. În cazul vasului din T. nr IV, trecerea de la corp spre gîtul tronconic este marcată printr-o canelură orizontală.

În zona Nistrului mijlociu, vasele de tip chiup întregi sau întregibile sunt atestate în complexe funerare: T. I, II, III de la Servatynce; T. I de la Ivachnovce; T. III, IV, V de la Bratyshev; T. de la Kacanovka și de la Kupin¹¹⁶; T. 3 de la Dolinjany¹¹⁷; T. I de la Myskovcy¹¹⁸, iar prin fragmente în așezări¹¹⁹, racordate la grupul podolian de vest. Fragmente de vase de tipul discutat se întâlnesc și în obiectivele grupului scitic timpuriu Cerepin-Lagodov din bazinul Nistrului Superior¹²⁰. Mult mai reprezentative sunt vasele bitronconice în cadrul ceramicii culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei¹²¹; în cultura Vekerzug din Slovacia și Ungaria¹²² și în grupul mormintelor scitice timpurii din Transilvania¹²³; grupul Ferigile din zona Carpaților meridionali¹²⁴.

În zona de silvostepă a Ucrainei din dreapta Niprului, chiupurile sunt prezente în siturile scitice timpurii din bazinul Bugului de Sud – cetățuile de la Severinovka¹²⁵ și Nemirov¹²⁶ precum și în cele din zona Niprului de Mijloc; în așezări, cu precădere în stare fragmentară¹²⁷, iar în tumuli – întregi, depuși câte un exemplar în mormânt¹²⁸.

Vasele bitronconice de proporții reprezintă una din cele mai specifice forme ceramice ale epocii hallstattiene, inclusiv perioadei târzii. Aspectul morfologic al acestui tip de vas, atestat în culturile și grupurile culturale de la vest de Nistru, continuă tradiția celor mai târzii forme caracteristice cultuii Gava-Holyhrady¹²⁹, dovedind în același timp un regres esențial în tehnologia și motivele ornamentației.

¹¹⁴ Chochorowski, 1985, pl. 5, 33.

¹¹⁵ Vasiliev, și al., 1991, fig. 40, 4.

¹¹⁶ Sulimirski, 1936, pl. XIV,1,6; XV,1-5,7-8,10-11.

¹¹⁷ Smimova, 1993, fig. 3.

¹¹⁸ Maleev, 1991, 125, fig. 2, 5.

¹¹⁹ Meljukova, 1958, . 45; Krušelnicaja, 1990, 154; Smimova, 1998, 42.

¹²⁰ Krušelnicaja, 1990, 149.

¹²¹ Smimova, Bernjakoviči, 1965, 96; Popoviči, 1990, 161; idem. 1993, 268-269, fig.133.

¹²² Dušek, 1971, Obr. 9,2,3,6; Chochorowski, 1985, 39, pl. 4; Romsauer, 1993, pl. V,13; Jerem, 1986, 180, fig. 63,16-17.

¹²³ Vasiliev, 1980, 62-65, Pl. 5-7.

¹²⁴ Vulpe, 1967, 51-52, Pl. XI.

¹²⁵ Smimova, 1961, 93-94.

¹²⁶ Smimova, 2001, 37.

¹²⁷ Ilinskaja, 1975, 133; Kovpanenko, 1981, 94.

¹²⁸ Ilinskaja, 1975, 133; Kovpanenko, 1981, 94; Kovpanenko s.a., 1989, 58.

¹²⁹ Smimova, Bernjakoviči, 1965, 96-98; Popoviči, 1990, 161; idem., 1993, 268-269; Vulpe, 1967, 52; Vasiliev, 1980, 62-65; Chochorowski, 1985, 42.

În cadrul obiectivelor scitice timpurii din zona de silvostepă a Ucrainei, în opinia cercetătorilor, vasele de tip chiup prezintă evoluția în continuare a recipientelor apărute în etapa a doua a culturii Cernyj Les, ale căror prototipuri se găsesc în culturile hallstattiene din regiunea Nistru-Dunăre¹³⁰. Semnificativ este faptul, că în stratul de tip Cernyj Les târziu din cetățuia de la Nemirov vasele-chiup nu sunt atestate. Ele apar în orizontul scitic timpuriu, iar în calitate de prototipuri vasele bitronconice sunt caracteristice grupului Ferigile din zona Carpaților meridionali¹³¹.

Pahare. Sunt reprezentate printr-un exemplar din T. nr. VII. Se caracterizează prin corp zvelt, pereți verticali în partea superioară care mai jos de mijloc se îngustează brusc către fund. Diametrul gurii este de 7 cm, înălțimea de circa 7,6 cm (fig. 35, 10).

Vase de acest tip în complexele hallstattiene târzii de la vest de Nistru nu sunt cunoscute. Sporadic, vase cu parametri morfologici similari apar în unele obiective scitice timpurii din zona Nistrului mijlociu – așezarea de la Dolinjany¹³²; Nistrului Superior – așezarea de la Lagodov¹³³, precum și în zona de silvostepă din stânga Niprului – cetățuia de la Bel'sk¹³⁴. Exemplarele din așezarea de la Dolinjany au pereții groși și sunt considerate vase miniaturale¹³⁵. Cele din așezarea de la Lagodov sunt cu pereții subțiri, suprafața netezită de culoare cenușie, calificate drept vase mici de tip lelea sau borcan¹³⁶. Acest tip de vase în zona Nistrului mijlociu sunt atestate deja în orizonturile culturii Cernyj Les II, în așezarea de la Neporotovo, unde unele dintre ele au toartă pe corp¹³⁷, iar în bazinul Nistrului Superior în cultura Vysock, în necropola de la Lugovoe, majoritatea ornamentate cu motive incizate¹³⁸.

Ceramica de uz comun. Această categorie este reprezentată de: vase-borcan de trei tipuri; vase de tip lelea; vase cu corpul globular.

I. Vase de tip borcan cu pereții verticali în partea superioară care treptat se îngustează spre fund. Marginea acestor vase poate fi rotunjită, dreaptă orizontală, subțiată, puțin îngroșată din exterior sau ușor trasă în interior. În cadrul acestor vase se deosebesc vase ale căror diametre variază între 18 și 22 cm., mijlocii, cu diametrele 12 – 14 cm și de proporții mai modeste. La 2-3,5 cm mai jos de margine sunt ornamentate cu: brâu alveolat dispus orizontal (fig. 23, 4; 39, 12); iar nemijlocit sub margine, sau puțin mai jos cu: brâu simplu dispus orizontal (fig. 35, 11); brâu alveolat asupra căruia este amplasat un șir de perforații complete (fig. 13,9); mânere-suporturi (fig. 31,7,10); mânere-suporturi în pereche (fig. 39,8); șir de orificii dispuse orizontal (fig. 39,7); brâu alveolat dispus orizontal suprapus de un șir de perforații (fig. 44,1,2).

Vasele de tip borcan, desemnate în literatura de specialitate și ca «vase-sac» sau «vase-clopot»¹³⁹ reprezintă un fenomen caracteristic pentru ceramica de uz comun a tuturor culturilor și

¹³⁰ Terenožkin, 1961, 79; Ilinskaja, 1975, 135.

¹³¹ Smirnova, 2001, 42.

¹³² Smirnova, 1981, fig. 14, 2.

¹³³ Krušelnicaja, 1976, fig. 36, 18; idem, 1993a, fig. 106, 8.

¹³⁴ Šramko, 1987, fig. 47,9.

¹³⁵ Smirnova, 1981, 53.

¹³⁶ Krušelnicaja, 1993a, 208.

¹³⁷ Krušelnicaja, 1985, fig. 33,24; idem 1998, fig. 50,15.

¹³⁸ Krušelnicaja, 1976, fig. 18,16; idem. 1990a, fig. 50,15.

¹³⁹ Moscalu, 1983, 37, 57.

grupurilor culturale hallstattiene târzii localizate în spațiul cuprins între Nistru la est și Dunăre la vest. Predomină acest tip de vase și în repertoriul morfologic al ceramicii de uz comun a culturii scitice timpurii din zona de silvostepă a Ucrainei. În cadrul masivului tracic vest-carpatic, vasele de tip borcan, în diverse variante, continuă tradițiile hallstattiene timpurii¹⁴⁰. În aria est-carpatică prototipurile vaselor examinate se găsesc în complexe ceramice hallstattiene timpurii cu ceramica canelată de tip Chișinău-Corlăteni¹⁴¹ și Gava-Holyhrady-Grănicești¹⁴², precum și în complexe cu ceramică incizată de tip Holercani-Hansca¹⁴³. Vasele de tip borcan reprezintă cea mai frecventă formă a ceramicii de uz comun a culturii Cozia-Saharna-Solonceni¹⁴⁴, cât și a culturii Basarabi-Șoldănești din perioada hallstattiană mijlocie¹⁴⁵. Constatând autohtonismul, multitudinea variantelor și vasta arie de răspândire a vaselor de tip borcan în perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie menționăm, că din punct de vedere al ornamentului și a accesoriilor în zone diferite ele atestă anumite particularități.

Ornamentarea vaselor de tip borcan cu brâu alveolat dispus orizontal la 2-3.5 cm mai jos de margine era pe larg utilizată în decorul ceramicii de uz comun din perioada bronzului târziu hallstatt timpuriu. De obicei acest tip de ornament continuă și în perioada hallstattiană mijlocie (vezi nota de mai sus). În perioada hallstattiană târzie, o astfel de dispunere a brâului în ornamentarea ceramicii de uz comun a grupului podolian de vest din zona Nistrului mijlociu este atestată doar sporadic – T. nr. II și nr. III de la Bratyshev¹⁴⁶. Situație similară fiind caracteristică și pentru cultura Kuștanovice din regiunea transcarpatică a Ucrainei¹⁴⁷ și Vekerzug din Ungaria de nord-est și Slovacia de sud-est¹⁴⁸. Acest tip de ornament predomină numai în grupul Ferigile-Bârsești din zona Carpaților meridionali și de curbura¹⁴⁹. Caracteristic pentru ornamentarea ceramicii de uz comun din perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie este amplasarea brâului alveolat nemijlocit sub marginea gurii vaselor, la distanța de 0,5 – 1 cm.

Ornamentarea vaselor de tip borcan cu brâu simplu, atestat într-un singur caz în T. nr. VII de la Trinca, pentru perioada hallstattiană târzie nu este caracteristică. Nu era utilizat acest element ornamental nici în perioadele precedente ale epocii hallstattiene. Sporadic el apare doar în unele obiective a complexului hallstattian timpuriu cu ceramica incizată de tip Tămăoani-Holercani¹⁵⁰. În genere, brâul simplu reprezintă tipul de ornament caracteristic ceramicii de uz comun din epoca bronzului.

Mânerele-suporturi ovale-aplatizate, proeminențele rotunde sau conice sunt elemente ornamentale și accesorii originale din spațiul carpato-danubian din perioada bronzului târziu – hallstattian timpuriu. Primele constituie cel mai frecvent tip utilizat ca ornament în decorul

¹⁴⁰ Vulpe, 1967, 53; Vasiliev, 1980, 70; Chochorowski, 1985, 36-39; Popoviči, 1990, 161.

¹⁴¹ Levitchi, 1994, 98 și urm.

¹⁴² Smimova, 1974, 362; László, 1994, 68 și urm.

¹⁴³ Levitchi, 1994a, 223-224.

¹⁴⁴ Levitchi, 1994b, 181; Kašuba, 2000, 294.

¹⁴⁵ Levitchi, 1994b, 186.

¹⁴⁶ Sulimirski, 1936, pl. XVII, 1, 9.

¹⁴⁷ Krušelnickaja, 1974, fig. 76,9,10; Popoviči, 1990, fig. 58,3; idem, 1991, fig. 1, 10,11; 3, 2, idem, 1993, fig. 126, 2; 4: 128, 3-4.

¹⁴⁸ Chochorowski, 1985, pl. 3, 4.

¹⁴⁹ Vulpe, 1967, pl. XII; Morintz, 1959, fig. 2, 2.

¹⁵⁰ Levitchi, 1994a, 223.

ceramicii de uz comun a complexului hallstattian timpuriu cu ceramica canelată de la est de Carpați, în primul rând de tip Gava-Holyhrady-Grănicești și mai puțin de tip Chișinău-Corlăteni¹⁵¹. Sporadic mânerule-suporturi sunt atestate și în ornamentația ceramicii complexului hallstattian timpuriu cu ceramică incizată din spațiul est-carpatic și de la Dunărea de Jos¹⁵². Rar acest tip de ornament era utilizat și în ornamentarea ceramicii culturii Cozia-Saharna-Solonceni¹⁵³, precum și a culturii Basarabi-Șoldănești din perioada hallstattiană mijlocie¹⁵⁴. Proeminențele, în genere, pe ceramica de uz comun din perioada bronzului târziu – hallstatt timpuriu sunt întâlnite sporadic. Relativ mai frecvent ele sunt atestate în cadrul ceramicii de uz comun a grupului Cozia¹⁵⁵. Referitor la perioada hallstattiană târzie-scitică timpurie remarcăm că aceste tipuri de ornament nu sunt cunoscute în obiectivele scitice timpurii de la est de Nistru. În același timp ele sunt prezente în întregul mediu cultural hallstattian târziu de la vest de Nistru. Mânerule-suporturi ovale aplatizate, câte unele singure sau în asocieri cu brâul alveolat sau șirul de alveole, erau utilizate în decorul ceramicii de uz comun a grupului podolian de vest¹⁵⁶; a culturii Kuștanovice¹⁵⁷; a culturii Vekerzug¹⁵⁸; grupului scitic din Transilvania¹⁵⁹; grupului Ferigile-Bârsești¹⁶⁰. Proeminențele, în ornamentarea ceramicii de uz comun a grupurilor hallstattiene târzii, similar perioadelor precedente, de asemenea, erau rar utilizate – așezarea de la Dolinjany, considerate de tradiție Gava-Holyhrady¹⁶¹. Proeminențe în pereche, dispuse asemănător cu vasul din T. nr. VIII de la Trinca, cunoaștem în așezarea grupului podolian de vest de la Dolinjany¹⁶²; în obiectivul culturii Vekerzug – Nitra-Chrenova II¹⁶³ și în necropola de la Ferigile¹⁶⁴.

Șirul de orificii complete dispus orizontal sub marginea vasului în ornamentarea vaselor de tip borcan din perioada hallstattiană târzie era răspândit într-o zonă bine conturată: bazinul Nistrului de Mijloc, grupul podolian de vest¹⁶⁵ și Superior, grupul Cerepin-Lagodov¹⁶⁶, precum și în silvostepa din dreapta cursului de mijloc a râului Nipru¹⁶⁷. În bazinul Nistrului mijlociu acest element ornamental începe să fie aplicat pe vasele de tip borcan încă în faza finală a culturii Cernyj Les¹⁶⁸.

¹⁵¹ Smimova, 1974, 372; László, 1994, 87, 123; Levitchi, 1994, 98-100.

¹⁵² Levitchi, 1994a, pl. 15.

¹⁵³ Levitchi, 1994b, 181; Kašuba, 2000, 295.

¹⁵⁴ Levitchi, 1994b, 186.

¹⁵⁵ László, 1972, 210; Hänsel, 1976, pl. 54, 6,7.

¹⁵⁶ Sullimirski, 1936, pl. XVII, 2; Smimova, 1981, fig. 11, 8.

¹⁵⁷ Krušelnicaja, 1976, fig. 37,10.

¹⁵⁸ Romsauer, 1993, pl. VIII, 11.

¹⁵⁹ Vasiliev, 1980, pl. 8, 11.

¹⁶⁰ Vulpe, 1967, Pl. XII, 27; Morintz, 1957, fig. 2,1.

¹⁶¹ Smimova, 2001b, 68, fig. 3,6.

¹⁶² Smimova, 1981, fig. 11,3; idem, 2001, fig. 3,7.

¹⁶³ Romsauer, 1993, pl. II,12.

¹⁶⁴ Vulpe, 1967, Pl. XII, 27.

¹⁶⁵ Krušelnicaja, 1990, 155; Šovkopljas, 1954, pl. I, 4.

¹⁶⁶ Krušelnicaja, 1990, fig. 52,4; idem, 1993a, fig. 114, 1.

¹⁶⁷ Galanina, 1977, 22, pl. 8,5; Kovpanenko, 1981, 27, fig. 13, 3.

¹⁶⁸ Smimova, 1985, fig. 11, 9.

Brâul alveolat suprapus de un șir de perforații complete sau incomplete, dispus nemijlocit sub marginea vasului, reprezintă una din particularitățile specifice a ornamentației ceramicii de uz comun a grupului podolian de vest¹⁶⁹, inclusiv și a vaselor de tip borcan¹⁷⁰. Acest tip de ornament este caracteristic și pentru vasele de tip borcan, formă principală a ceramicii de uz comun din perioada scitică timpurie, secolele VII-VI î.e.n. din zona de silvostepă din dreapta Niprului de Mijloc, bazinul râurilor Vorskla și Bugul de Sud¹⁷¹. În genere, aceste elemente ornamentale, ca șirul de orificii complete dispuse sub marginea vasului, precum și compoziția formată în asociere cu brâul alveolat dispus mai jos, apare în zona de silvostepă din dreapta Niprului în faza finală a culturii Cernyj Les¹⁷², continuând să prezinte tipul de bază a ornamentației ceramicii de uz comun și în perioada scitică timpurie¹⁷³.

II. Vase de tip borcan, al căror diametru maxim este amplasat în treimea de jos a corpului, buza rotunjită ușor trasă în interior și fundul plat reliefat. Diametrele buzelor acestor vase variază între 8,4 și 9,4 cm, a fundurilor între 8 și 10 cm, înălțimile între 11,4 și 16,5 cm. Unul din exemplarele din T. nr. VIII la 1 cm este prevăzut mai jos de margine cu un șir de orificii complete sub care este dispus orizontal un brâu alveolat (fig. 39,14), al doilea, doar cu brâu alveolat (fig. 39,11). Cele din T. nr. IX – la 0,5 cm mai jos de margine – cu brâu alveolat orizontal deasupra căruia este amplasat un șir de perforații incomplete aplicate din exterior (fig. 44,5,7).

Vasele de tip borcan sunt caracterizate prin următorii parametri: diametrul maxim amplasat în ultima treime a corpului; marginea rotunjită ușor trasă în interior; fundul plat evidențiat, atât în cadrul culturilor hallstattiene târzii, cât și în cultura scitică timpurie, au avut o răspândire mult mai limitată. Vasele de tip borcan cu marginea ușor trasă în interior caracteristice complexelor ceramice ale unităților culturale hallstattiene târzii din spațiul cuprins între Nistru la est și Dunăre la vest, se deosebesc de cele din necropola de la Trinca prin: dimensiuni mult mai mari; proporții diferite (diametrul maxim fiind în partea superioară a corpului); elementele ornamentale utilizate (brâul alveolat, mânerile-suporturi, sau asocierea lor pe același vas) și locul amplasării lor pe corpul vasului (mult mai jos de margine)¹⁷⁴. Recipiente cu parametri morfologici și stilistici asemănători celor discutate, în aria est-carpatică a masivului cultural tracic, sunt atestate sporadic deja în perioada hallstattiană timpurie, cultura de tip Chișinău-Corlăteni¹⁷⁵ și cultura Cozia-Saharna¹⁷⁶, iar în cea intra-carpatică în cultura Gava¹⁷⁷.

Revenind la vasele de tip borcan, încadrate în tipul II din necropola de la Trinca, menționăm, că exemplare analoage din punct de vedere morfologic celui din T. nr. VIII, ornamentat puțin mai jos de margine cu un șir de orificii complete sub care este dispus un brâu alveolat orizontal, au fost depistate în așezarea de la Dolinjany în bazinul Nistrului mijlociu¹⁷⁸ și

¹⁶⁹ Smimova, 1980, 246.

¹⁷⁰ Šovkopljas, 1954, pl. I,8; Smimova, 1978, fig. 33, 6,11,15; idem.1979, fig. 15,5, Krušelnickaja, 1990, 155.

¹⁷¹ Ilinskaja, 1975, 144; Galanina, 1977, 26; Kovpanenko, 1981, 96.

¹⁷² Smimova, 1985, fig. 8,3,8,9,11.

¹⁷³ Terenožkin, 1961, 76.

¹⁷⁴ Popovići, 1993, fig. 134,4; Chochorowski, 1985, pl. 3,1-5; Ierem, 1986, fig. 63,18; Vulpe, 1967, Pl.XII,17; Lăpusnean, 1979, fig. 28; 29,1; Moscalu, 1983, Pl. XVI-XVIII; XXXI; XXXIII.

¹⁷⁵ Levitchi, 1994, fig.14, 10; 23, 3.

¹⁷⁶ Kašuba, 2000, fig. XIV,1-3, 5.

¹⁷⁷ Lupu, 1989, Pl. 5,1.

în cetățuia scitică timpurie de la Severinovka din zona cursului superior al Bugului de Sud¹⁷⁹. Vase de tipul examinat, ornamentate cu brâu alveolat amplasat în partea superioară a corpului sunt cunoscute în T. I de la Nevic'ke din aria culturii Kuštanovice¹⁸⁰ și în M. 19 din necropola hallstattiană târzie de la Madrany din Slovacia¹⁸¹. Recipiente ornamentate nemijlocit sub margine cu brâu alveolat orizontal, similar celui de al doilea vas din T. nr. VIII provin din obiectivele grupului scitic timpuriu Cerepin-Lagodov din bazinul Nistrului Superior¹⁸². În grupul Cerepin-Lagodov, de asemenea, găsim analogii și compoziții ornamentale formate dintr-un brâu alveolat orizontal asupra căruia este dispus un șir de perforații incomplete aplicate din exterior¹⁸³ similare celei prezente pe vasul de acest tip din T. nr. IX de la Trinca.

III. Vase de tip borcan cu corpul ușor bitronconic cu marginea dreaptă, tăiată oblic sau subțiată ușor evazată. Printre ele se deosebesc recipiente de proporții, a căror diametre ale buzelor măsoară circa 20 cm iar a fundurilor, 14 cm. Altele sunt de proporții mai modeste, diametrele gurii fiind de circa 12 cm. Elementele ornamentale utilizate în decorul acestor vase: brâul masiv, alveolat, dispus orizontal (fig. 44,8); brâul alveolat orizontal asupra căruia este dispus un șir de orificii incomplete realizate din exterior (fig. 13,10); brâul alveolat orizontal suprapus de un șir de orificii complete (fig. 44,4,6); șirul orizontal de împunsături aplicate din exterior (fig. 9,3) fără excepție, sunt amplasate nemijlocit sub margine.

Vase cu asemenea parametri morfologici, în perioada hallstattiană târzie-scitică timpurie sunt cunoscute numai în obiectivele din spațiul est-carpatic; bazinul Nistrului mijlociu și superior; pe cursul superior al Bugului de Sud; în zona de silvostepă din dreapta și stânga Niprului mijlociu. În zona Nistrului superior vasele cu corpul bitronconic apar în complexele culturii Vysock târzii, evoluând ulterior în cadrul grupurilor scitice timpurii Cerepin-Lagodiv și Mogiljany¹⁸⁴, iar în zona Nistrului mijlociu, în complexele fazei târzii a culturii Cernyj Les¹⁸⁵. Exclusiv în aceste zone se găsesc și analogiile directe ale decorului atestat pe vasele din necropola de la Trinca.

Vasele cu corpul ușor bitronconic prevăzute sub margine cu brâu alveolat orizontal sunt evidențiate în obiectivele grupului podolian de vest – așezarea de la Dolinjany¹⁸⁶, grupul Cerepin-Lagodiv – așezarea de la Bovșiv¹⁸⁷ și cetățuile scitice timpurii, Motronino¹⁸⁸ și Bel'sk¹⁸⁹ din bazinul Niprului de Mijloc.

Ornamentarea vaselor de tipul examinat cu un brâu alveolat mai sus de care este amplasat un șir de orificii complete este atestat în inventarul T. nr. 2 de la Dolinjany¹⁹⁰, T. nr. 3 de la

¹⁷⁸ Smimova, 1978, fig. 5, 2, 9.

¹⁷⁹ Smimova, 1961, fig. 5,1.

¹⁸⁰ Popoviči, 1993, fig. 135, 3.

¹⁸¹ Dušek, 1976, pl. 8, 3.

¹⁸² Krušelnicaja, 1974, fig. 74,12; idem, 1993a, fig. 88, 20.

¹⁸³ Krušelnicaja, 1993a, fig. 114, 9.

¹⁸⁴ Krušelnicaja, 1993a, c. 236.

¹⁸⁵ Smimova, 1984, fig. 11,5.

¹⁸⁶ Smimova, 1981, fig.11,1; idem, 2001, 6, fig. 3,5,10.

¹⁸⁷ Krušelnicaja, 1976, fig. 38, 5.

¹⁸⁸ Skoryi, Bessonova, 1996, fig. 5,2, 6- 8.

¹⁸⁹ Šramko, 1996, pl. XX,1.

¹⁹⁰ Smimova, 1977, fig. 3,4.

Perebykovcy¹⁹¹, T. nr.1 de la Ivanovcy¹⁹², precum și încadrul complexelor ceramice din așezările de la Dolinjany¹⁹³; de la Janaucy¹⁹⁴, de la Oselivka¹⁹⁵, de la Selisce, punctul Skripka¹⁹⁶ atribuite grupului podolian de vest. În zona Nistrului de Mijloc acest tip de ornament apare deja în faza evoluată a culturii Cernyj Les – așezările de la Neporotovo I și III¹⁹⁷, Dnestrovka¹⁹⁸ și Merešovka¹⁹⁹. În bazinul Nistrului Superior un astfel de decor este frecvent pe vasele cu corpul ușor bitronconic depistate în așezările grupului scitic timpuriu Cerepin-Lagodov de la Cerepin²⁰⁰, Lagodov²⁰¹, Bovșiv²⁰², precum și în obiectivele de tip Leznica²⁰³. În zona de silvostepă din bazinul Niprului de Mijloc, vase de tipul examinat, prevăzute cu decor, sunt cunoscute în materialul ceramic al cetății Motronino din bazinul râului Tjasmin²⁰⁴ și așezarea de la Sarancivka din preajma cetății de la Bel'sk²⁰⁵.

Decorul format din brâu alveolat asupra căruia este dispus un șir de orificii incomplete aplicate din exterior este răspândit, cu precădere, în cadrul grupului podolian de vest, în așezările de la Dolinjany²⁰⁶ și la Selisce, în punctul Skripka²⁰⁷, precum și în grupul Cerepin-Lagodiv, în așezarea de la Lagodiv²⁰⁸ și la Dibrovo²⁰⁹. În zona Nistrului mijlociu acest tip de ornament începe să fie utilizat în etapa târzie a culturii Cernyj Les²¹⁰.

Brâul alveolat suprapus de un șir de orificii complete constituie un motiv ornamental cunoscut în zona Nistrului de Mijloc începând cu etapa a doua a culturii Cernyj Les, în așezările de la Dnestrovka²¹¹, Neporotovo III²¹², Lenkovcy-Gamarnja²¹³. Astfel de ornament este atestat și în stratul inferior a cetății Nemirov din bazinul Bugului de Sud²¹⁴. În perioada

¹⁹¹ Smimova, 1979, fig. 12,8.

¹⁹² Ščiukin, 1989, fig. 1,3.

¹⁹³ Smimova, 1981, fig. 11,2; idem, 1998, fig. 8,3,4; idem, 2001, 6, fig. 2,3.

¹⁹⁴ Meljukova, 1958, fig. 7,4,5.

¹⁹⁵ Krušelnicaja, 1985, fig. 40,1.

¹⁹⁶ Meljukova, 1953, fig. 32,21,23.

¹⁹⁷ Krušelnicaja, 1998, fig. 49,6; 53,1.

¹⁹⁸ Smimova, 1985, fig. 11,2,14.

¹⁹⁹ Meljukova, 1958, fig. 6,16,16; Levitchi, 1987, fig. 1,1.

²⁰⁰ Krušelnicaja, 1974, fig. 74,10; idem, 1976, fig. 35,5; idem, 1993, fig. 88,1,24.

²⁰¹ Krušelnicaja, 1993, fig. 105,10,11; 106,5.

²⁰² Krušelnicaja, 1976, fig. 38,1.

²⁰³ Krušelnicaja, 1974, fig. 69.

²⁰⁴ Kovpanenko s.a., 1989, fig. 7,5.

²⁰⁵ Kulatova, 1996, fig. 9,1.

²⁰⁶ Smimova, 1981, fig. 11,5; idem, 1998, fig. 8,1.

²⁰⁷ Meljukova, 1953, fig. 32,20,22.

²⁰⁸ Krušelnicaja, 1990, fig. 54,3.

²⁰⁹ Krušelnicaja, 1993, fig. 114,9-11.

²¹⁰ Krušelnicaja, 1998, fig. 53,4,6.

²¹¹ Smimova, 1985, fig. 8,3,8,9,11; 9,7; 11,14.

²¹² Krušelnicaja, 1998, fig. 55,8.

²¹³ Meljukova, 1958, fig. 2,2.

²¹⁴ Smimova, 1996, fig. 5,7; idem, 1996, fig. 4,3,7; 5,1-3; idem, 2001, fig.1,14,15.

hallstattiiană târzie-scitică timpurie, acest tip de ornament este răspândit într-un spațiu relativ extins: în bazinul Nistrului de Mijloc – cetățuia de la Hlingeni²¹⁵; în bazinul Bugului de Sud, cetățuia de la Nemirov²¹⁶, în bazinul râului Tjasmin, cetățuia Trachtemirov²¹⁷, T. 492 de la Makeevka²¹⁸ și în zona Niprului de Mijloc, cetățuia de la Motronino²¹⁹ și în cetățuia de la Bel'sk²²⁰.

Orificiile incomplete (împunsăturile), aplicate din exterior ca element ornamental de sine stătător în zona Nistrului de Mijloc, este cunoscut numai în așezarea de la Janaucy²²¹. Mult mai des împunsăturile aplicate din exterior atât unele singure, cât și în asociere cu brâul alveolat, sunt atestate în materialul ceramic al grupului Cerepin-Lagodov din bazinul Nistrului Superior – așezarea de la Dibrovo²²².

IV. Vase de tip lealea, de proporții mijlocii (diametrul buzei circa 14 cm) ornamentate mai jos de margine cu un brâu alveolat (fig. 39,9).

Vasele cu asemenea caracteristici morfologice și ornamentale sunt apropiate celor prezente în așezarea de la Lagodov, grupul Cerepin-Lagodov din bazinul Nistrului Superior, a căror profil păstrează forma vaselor de tip lealea, totodată având gura mai largă, gâtul mai scurt, corpul mult mai bombat și brâul alveolat amplasat pe umeri²²³. În opinia L. I. Krusel'nickaja prototipul acestui tip de vase sunt recipientele similare ale culturii precedente din acest spațiu - Vysock²²⁴.

V. Vase scunde de formă globulară, cu gâtul conic, buza neevidențiată și fundul plat (fig.17,5). Diametrul buzei este de 10 cm, a fundului de 8,4, înălțimea 15,9 cm (diametrul curburii maxime depășește înălțimea). De regulă sunt neornamentate.

Tipuri morfologice similare în culturile hallstattiene târzii-scitice timpurii nu sunt cunoscute. Aceste vase conform parametrilor morfologici și a proporțiilor (diametrul curburii maxime depășește înălțimea vasului), lipsa ornamentului și accesoriilor sunt analogice recipientelor cu corpul bitronconic cu marginea dreaptă și fundul neevidențiat, tipul II a vaselor din categoria de uz comun a culturii Kuștanovice, T. I de la Nevic'ke²²⁵, precum și vasului în formă de pară cu corpul destul de bombat din T. XIII a necropolei de la Gogoșu²²⁶. În acest context, menționăm că asemenea vase sunt caracteristice culturii Lausitz din Polonia încă în faza ei timpurie²²⁷, menținându-se ulterior până în perioada culturii hallstattiene târzii, Szentes-Vekerzug-Chotin²²⁸. Mult mai clar prototipul Lausitz al acestor vase poate fi urmărit în Moravia unde vase similare – urnele bitronconice – sunt prezente în perioadele de evoluție de la

²¹⁵ Gol'ceva, Kašuba, 1995, pl. LXXIX,2.

²¹⁶ Smirmova, 1996a, fig. 5,6; idem. 2001a, fig. 2,14,15.

²¹⁷ Kovpanenko s.a., 1989, fig. 7,8,9.

²¹⁸ Galanina, 1977, pl. 10,26.

²¹⁹ Skoryi, Bessonova, 1996, fig. 5,10,12.

²²⁰ Šramko, 1987, fig. 47,1; 48,7.

²²¹ Meljukova, 1958, fig. 7,14.

²²² Krušelnickaja, 1993a, fig. 114,7,12; 114,6,9-11.

²²³ Krušelnickaja, 1993a, 215, fig. 105,7,8.

²²⁴ *Ibidem*, 236.

²²⁵ Popovići, 1993, fig. 137,5.

²²⁶ Berciu, Comsa, 1956, 415; fig. 139,5.

²²⁷ Kisza, 1974, 93-143; Taf. XIII,1.

²²⁸ Chohorowski, 1985, pl. 4,12.

cultura Lausitz – până în Hallstatt: câmpul de urne de la Urcice (M. 263), faza a doua a culturii Slezske²²⁹ sau cultura Platenicka²³⁰; necropola plană de la Modrany (M. 32) din perioada HaD²³¹, precum și la Byci skala, unde vasul este dotat cu două torți, atribuit sfârșitului hallstattului clasic din această regiune (HaD)²³².

IV.Ib. Ceramica lucrată la roată

Este atestată în T. nr. V. Reprezintă un fragment de buză de vas cu marginea evazată, lucrat dintr-o pastă compactă cu degresanți abia vizibili (nisip). Suprafața este bine lustruită, arderea completă, culoarea cenușie. Diametrul buzei este de circa 19 cm (fig. 27,7).

Vasul de la care provine fragmentul de buză, reieșind din parametrii părții superioare, poate fi încadrat în tipul de vase Kruglik²³³.

Problematica complexă ce ține de ceramica lucrată la roată depistată în monumentele scitice timpurii-hallstattiene târzii din zona Nistrului de Mijloc este multilateral examinată de cercetătoarea de la Sankt-Petersburg, G. I. Smirnova²³⁴. Aici intenționăm să menționăm doar cele 7 obiective din bazinul Nistrului de Mijloc, care conțin ceramică lucrată la roată: T.(B) de la Novoselka Grymalovskaja²³⁵; T. I. de la Servatincy²³⁶; așezarea de la Zalesie²³⁷; așezarea de la Ivane Puste²³⁸; T. de la Lisicniki²³⁹; T. I de la Kruglik²⁴⁰; așezarea de la Dolinjany²⁴¹ enumerate de G. I. Smirnova²⁴², la fel cu T. nr. 5 din necropola de la Trinca se mai adaugă: așezarea pluristratificată Trinca «Izvorul lui Luca» (săpăturile din anul 1990 a lui O. Levițchi, inedite); necropola tumulară Cașvana – Codru din depresiunea Rădăuți²⁴³ și T. 3 din necropola scitică timpurie de la Șutnivcy, regiunea Chmelnick²⁴⁴ în care au fost depistate câni înalte cu toarta supraînălțată. În zona Nistrului de Mijloc ceramica lucrată la roată apare în ultima treime sau ultimul sfert al secolului al VII-lea î.e.n.²⁴⁵.

²²⁹ Kvicala, 1954, 264, Obr. 2,11.

²³⁰ Ondracek, 1993, 351.

²³¹ Dušek, 1976, 410; 424; pl. 12,13.

²³² Ondracek, 1993, 337; fig. 242,17.

²³³ Smirnova, 1968, 15, fig. 2,8.

²³⁴ Smirnova, 1968, 24-27; idem, 1981, 54-55; idem, 1998, 45; Smirnova, 1998, 23-37.

²³⁵ Sulimirski, 1936, pl. XV,6.

²³⁶ *Ibidem*, Tab. XV,9.

²³⁷ Ganina, 1984, 74, fig. 4,1,6.

²³⁸ Ganina, 1965, 109-115, fig. 1,8,9; 4,9.

²³⁹ Smirnova, 1967, 229-230, fig. 65,6.

²⁴⁰ Smirnova, 1968, 15, fig. 2,8.

²⁴¹ Smirnova, 1981, 54-55, fig.15; idem, 1998, 45.

²⁴² Smirnova, 1998, fig. 7.

²⁴³ Ignat, 2000,336, fig. 2,6.

²⁴⁴ Gucal, Gucal, Megei, 1998, 75, fig. 2,15.

²⁴⁵ Smirnova, 1998, 29.

IV. 2. Piese de uz comun

IV.2.1 Cuțite din fier

Au fost găsite în T. nr. I și nr. V. Se atribue la două tipuri.

I. Cuțit cu limba la mâner plată, lamă cu spatele curb, în secțiune triunghiulară. Lungimea piesei 13,5 cm (lama – 10,2 cm, mânerul 3,3 cm) (fig. 27,2).

II. Cuțit cu limba la mâner, lamă cu spatele drept, în secțiune triunghiulară (fig.9,8).

Cuțitele de ambele tipuri constituie o categorie comună perioadei hallstattiene târzii – scitice timpurii. În zona Nistrului de Mijloc, în obiectivele grupului podolian de vest ele apar atât în complexe funerare – T. I de la Kruglik²⁴⁶, T. 6 de la Perebykovcy²⁴⁷, cât și în așezări – Dolinjany²⁴⁸. Cuțite de tipuri similare sunt caracteristice și pentru unitățile culturale din Vest: cultura Kuștanovice²⁴⁹, cultura Vekerzug²⁵⁰; grupul scitic din Transilvania²⁵¹, grupul Ferigile²⁵² etc. În spațiul nord-pontic cuțitele din fier de tipurile celor depistate la Trinca reprezintă vestigii obișnuite pentru obiectivele scitice timpurii atât din zona de silvostepă²⁵³, cât și din cea de stepă²⁵⁴ ale căror prototipuri sunt considerate cuțitele din bronz și din fier din perioada prescitică²⁵⁵. În acest spațiu cuțitele din fier cu spatele curb continuă să persiste și mai târziu – secolul V î.e.n., cetățuia de la Bel'sk²⁵⁶. Mai menționăm că cuțitele din fier de tipul celui din T. nr. V de la Trinca, din așezarea de la Zabotin, cu aceeași parametri precum dimensiunile mari și modul de formare a trecerii de la lamă la mâner, sunt încadrate în etapa a doua din evoluția așezării – a doua jumătate a secolului al VII-lea – începutul secolului al VI-lea²⁵⁷.

IV. 2.2. Piese din fier puternic corodate în stare fragmentară. Au fost atestate în T. nr. III, nr. VI, și nr. VII. Cele din T. nr. VI și VII reprezintă fragmente de bară cu secțiunea rotundă sau cvasi-patruateră (fig. 31,15; 35,9,12).

IV.2.3. Fusaiole din lut

Sunt prezente în T. nr. VI și nr. VII. În plan sunt rotunde, în secțiune – globulare (fig. 31,13) sau bitronconice (fig. 35,13). Sunt modelate din pastă omogenă cu degresanți de granulație mică. Suprafețele îngrijit netezite sunt acoperite cu angobă de culoare cenușie.

Fusaiolele din componența inventarului complexelor funerare hallstattiene târzii – scitice timpurii sunt atestate în cadrul grupului podolian de vest, în T. 7 din necropola tumulară de la Volovăț – Dealul Burlei²⁵⁸; în grupul Cerepin-Lagodiv²⁵⁹; în cultura Vekerzug²⁶⁰; în grupul scitic din

²⁴⁶ Smimova, 1968, 17, fig. 4.

²⁴⁷ Smimova, 1979, fig. 17,1.

²⁴⁸ Smimova, 1981, 48-49, fig. 10,1; idem. 1998, fig. 5,7; idem, 2001, 6, fig. 5,8.

²⁴⁹ Smimova, Bernjakoviči, 1965, 108 pl. III,9; IV, 8-9 Popoviči, 1993, 279.

²⁵⁰ Chochorovski, 1987, Ryc. 8,20, 23; Ierem, 1986, fig. 60,13; Meljukova, 1989, 89.

²⁵¹ Vasiliev, 1980, 73, Pl. 9,2.

²⁵² Vulpe, 1967, 62, Pl. XVIII.

²⁵³ Kovpanenko, 1981, 99, fig. 58,2,3; Kovpanenko s.a., 1989, 60, fig. 11, 13-14.

²⁵⁴ Dubovskaja, 1993, 142; idem. 1997, 205, fig. 11,7.

²⁵⁵ Pokrovskaja, 1973, 175, fig. 4,30-34; Dubovskaja, 1997, 205.

²⁵⁶ Šramko, 1987, 55-56, fig. 20,9.

²⁵⁷ Pokrovskaja, 1973, 185, fig. 4, 33-34.

²⁵⁸ Ignat, 1978, 122.

²⁵⁹ Krušelnicaja, 1993a, 209, 121.

²⁶⁰ Chochorovski, 1985, pl. 21,1-3; Ierem, 1986, 180; Meljukova, 1989, 89.

Transilvania²⁶¹. Fusaiiolele sunt frecvente și în mormintele scitice timpurii din zona de silvostepă a Ucrainei²⁶².

În opinia specialiștilor, prezența fusaiiolelor permite atribuirea acestor complexe funerare mormintelor de femei²⁶³.

IV. 3. Arme

Această categorie de inventar a fost atestată în T. nr. I și nr. VIII. Este reprezentată prin vârfuri de săgeți din os și din bronz.

IV.3.1. Vârfuri de săgeată din os

Provin din T. nr. I. Toate cele 5 exemplare au formă piramidală alungită, secțiune rectangulară și sunt prevăzute cu bucsă de înmănușare. Lungimea exemplarelor întregi variază între 3,2 - 4 cm, laturile bazelor, între 0,6 și 0,7 cm, diametrul orificiului bucsii, între 0,3 și 0,4 cm, adâncimea, între 1,2 și 2,2 cm (fig. 9,2-6).

Vârfurile de săgeată de formă piramidală alungită cu secțiunea rectangulară, în bazinul Nistrului de Mijloc reprezintă vestigii obișnuite pentru obiectivele grupului podolian de vest, fiind atestate atât în complexe funerare: T. I de la Kraglego²⁶⁴, T. III de la Bratysev²⁶⁵, T. I de la Duplisk²⁶⁶, T. C de la Novoselka Grymajlovskaja²⁶⁷, T. I de la Kruglik²⁶⁸, T. 2 de la Dolinjany²⁶⁹; T. 5 de la Perebykovcy²⁷⁰, T.1 de la Myskovcy²⁷¹, cât și în așezări; Zalesie²⁷²; Selišče, punctul Scripka²⁷³, precum și în cetățuia scitică timpurie de la Nemirov²⁷⁴ din bazinul Bugului de Sud. Conform clasificării vârfurilor de săgeată de os din perioada prescitică și scitică timpurie, elaborată de A. I. Meljukova²⁷⁵, aceste vârfuri de săgeți sunt de tipul II. Cel mai timpuriu exemplar de săgeată de acest tip a fost atestat într-un tumul datat cu mileniul al II-lea î.e.n. de la Vorosilovka, ținutul Stavropol²⁷⁶. Vârfurile de săgeți de os piramidale cu secțiunea rectangulară își au originea în sudul Europei de est²⁷⁷ și se întâlnesc în cetățuile fazei târzii ale culturii Cernyj Les²⁷⁸, în complexe funerare cimeriene²⁷⁹ și scitice timpurii din stepele

²⁶¹ Vasiliev, 1980, 73, Pl. 9,1.

²⁶² Ilinskaja, 1975,133; Kovpanenko, 1981, 101; Kovpanenko s.a., 1989, 60.

²⁶³ Ilinskaja, 1975, 113; Vasiliev, 1980, 73.

²⁶⁴ Sulimirski, 1936, pl. VIII, 2h.

²⁶⁵ *Ibidem*, pl. VIII, 3b.

²⁶⁶ *Ibidem*, Tab. VIII, 7.

²⁶⁷ *Ibidem*, pl. XI,1.

²⁶⁸ Smimova, 1968, 17; idem. 1993, 110, fig. 2,18.

²⁶⁹ Smimova, 1977, 33, fig. 4,13; idem, 1993, 112, fig. 5,13.

²⁷⁰ Smimova, 1979, fig. 15,6,7.

²⁷¹ Maleev, 1991, 125, fig. 3,3.

²⁷² Ganina, 1984, fig. 6,5.

²⁷³ Meljukova, 1953, fig. 32,3.

²⁷⁴ Smimova, 2002, fig. 3, 2,4.

²⁷⁵ Meljukova, 1964, 10.

²⁷⁶ Minaev, 1947, 133, fig. 42,3.

²⁷⁷ Smimov, 1961, 59; Meljukova, 1964, 10.

²⁷⁸ Terenožkin, 1961, 94, fig. 66, 7,20,21.

²⁷⁹ Terenožkin, 1976, 134; Dubovskaja, 1993, 140.

nord-pontice²⁸⁰ și din regiunea de silvostepă din dreapta Niprului²⁸¹. În complexe funerare din perioada mijlocie a culturii scitice (a doua jumătate a secolului al VI-lea – secolul V î.e.n.) acest tip de săgeți nu a fost înregistrat²⁸². În genere, vârfurile de săgeți analizate se întâlnesc într-un spațiu vast²⁸³.

IV.3.2. Vârf de săgeată din bronz

Provine din T. nr. VIII. Este de tipul celor cu trei muchii și dulia scurtă. Lungimea 3,2 cm. Vârf de săgeată de 3 cm, lungimea duliei – 0,5 cm, diametrul duliei – 0,5 cm (fig. 39,2).

Vârfurile de săgeată din bronz în trei muchii, cu dulia scurtă în bazinul Nistrului de Mijloc sunt cunoscute în următoarele complexe funerare: T - I de la Lenkovcy (2 exemplare)²⁸⁴ datat în al doilea sfert – mijlocul secolului al VII-lea î.e.n.²⁸⁵; T. nr. 1 de la Kruglik (6 exemplare)²⁸⁶ datat în ultimul sfert al secolului al VII-lea î.e.n.²⁸⁷; T. nr. 2 de la Dolinjany (2 exemplare)²⁸⁸ datat la sfârșitul secolului al VII-lea î.e.n. – primul sfert secolului al VI-lea î.e.n.²⁸⁹; T. nr. 2 de la Perebykovcy (55 exemplare)²⁹⁰ datat nu mai târziu de prima pătrime a secolului al VI-lea î.e.n.²⁹¹; T. nr. 3 din necropola de la Šutnivcy, regiunea Chmelnick²⁹² – toate racordate la grupul podolian de vest. Sporadic vârfurile de săgeată de tipul examinat sunt atestate și în așezările acestui grup Ivane-Puste²⁹³ și Dolinjany²⁹⁴, Zalesie²⁹⁵.

Conform clasificării lui A. I. Meljukova, ele se încadrează în prima grupă cronologică a vârfurilor de săgeată din bronz scitice – mijlocul sau sfârșitul secolului al VII-lea – prima jumătate a secolului al VI-lea î.e.n.²⁹⁶, ulterior datate de S. V. Polin în secolul al VII-lea – primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n.²⁹⁷.

IV. 4. Piese de tolbă

Această categorie este cunoscută numai în inventarul T. nr. I. Este reprezentată printr-un «bețișor-încheietoare» și un «pilonaș-cuișor» confecționate din os.

²⁸⁰ Murzin, 1984, 70, fig. 5,4; Dubovskaja, 1997, 205.

²⁸¹ Kovpanenko, 1981, fig. 27,8; Kovpanenko s.a., 1989, fig. 12,30.

²⁸² Meljukova, 1964, 23; Kovpanenko s.a., 1989, 88.

²⁸³ Grjaznov, 1980, 55, fig.11,13; Vasiliev, 1980, 75, fig. 9, 15-16.

²⁸⁴ Meljukova, 1953, 64, fig. 28,1; Smimova, 1993, 105.

²⁸⁵ Smimova, 1993, 108.

²⁸⁶ Smimova, 1968, 17, fig. 3,10,12; idem, 1993, 110, fig. 2, 11-16.

²⁸⁷ Idem, 1993, 111.

²⁸⁸ Smimova, 1977, 33, fig. 4,1,2.

²⁸⁹ Smimova, 1993, 112.

²⁹⁰ Smimova, 1979, 46, fig. 8, 15-16, 20-22;48, fig. 10,6.

²⁹¹ Smimova, 1993, 116.

²⁹² Gucal, Gucal, Megei, 1998, 75, fig. 2.

²⁹³ Ganina, 1965, 116, fig. 2,3.

²⁹⁴ Smimova, 1978, 34, fig. 7,6.

²⁹⁵ Ganina, 1984, 76, fig. 5,6.

²⁹⁶ Meljukova, 1964, c. 18-19.

²⁹⁷ Polin, 1987, c. 31.

IV.4.1. «Bețișorul-încheietoare» reprezintă o tijă de os care spre capete se subțiază, cu secțiunea oval-rotundă. În partea centrală piesa este prevăzută cu o șanțuire dreptunghiulară. Piesa este bine șlefuită. Lungimea este de 8 cm. Diametrul în partea centrală – 0,8 cm, la capete – 0,6 cm (fig. 9,7).

IV.4.2. «Pionașul – cuișor» este prevăzut cu o gămălie conică. Lungimea piesei este de 2,3 cm (fig. 9,8).

Piese de tolbă de tipul celor depistate în necropola de la Trinca, în zona Nistrului mijlociu sunt cunoscute și în alte complexe funerare atribuite grupului podolian de vest. Un „bețișor-încheietoare” similar a fost găsit în T. nr. 2 de la Perebykovcy²⁹⁸. Altul, tipologic diferit, provine din tumulul scitic timpuriu de la Cuconeștii Vechi²⁹⁹ situat puțin mai jos de necropola de la Trinca pe cursul râului Prut, în aria grupului podolian de vest de pe teritoriul Republicii Moldova³⁰⁰. În ambele obiective încheietoarele sunt însoțite de „pionașe-cuișoare”³⁰¹. „Pionașele-cuișoare” în aria grupului podolian de vest, de asemenea, provin din complexe funerare: T. C de la Novoselka-Grymajlovskaja³⁰², T. I de la Myskovcy³⁰³.

Aceste obiecte, constituie unele dintre indiciile determinantii a celor mai arhaice complexe funerare scitice din stepele nord-pontice³⁰⁴ constituind unul din parametrii de bază a complexelor funerare tumulare a etapelor II și III a culturii scitice timpurii (Smimova, 2002, 224). Tipologic ele sunt destul de variate. «Bețișoarele» se confecționau din os, bronz, aur, iar «pionașele» exclusiv din os³⁰⁵. Arealul lor corespunde hotarelor lumii scitice din secolele VII-VI î.e.n.³⁰⁶.

În același timp ținem să menționăm că încheitoarea de la Trinca este identică cu una din inventarul tumulului din punctul Dar'evka din apropierea orașului Spoly din bazinul râului Tjasmin din dreapta Niprului, datat la sfârșitul secolului al VII-lea – începutul secolului al VI-lea î.e.n.³⁰⁷; cu exemplarul din mormântul scitic timpuriu nr.5 din T. 3 de la Kojug, din zona de stepă din nordul Mării Negre³⁰⁸; precum și cu cel depistat în cetățuia scitică timpurie de la Nemirov, din bazinul Bugului de Sud³⁰⁹. Referitor la „pionașele-cuișoare” indicăm exemplarul de la Trinca, care este identic cu cele atestate în mormântul scitic timpuriu nr. 3 din T. 5 de la Bezymjanoe din stepele nord-pontice³¹⁰.

²⁹⁸ Smimova, 1979, 48, fig. 10,21.

²⁹⁹ Dergacev, 1979, 239-241, fig. 1,10.

³⁰⁰ Levitchi, 1998, fig. I, punctul 1.

³⁰¹ Smimova, 1979, fig. 10,16-20; Dergacev, 1979, fig. 1,11-12.

³⁰² Sulimirski, 1936, pl. XI, h-k.

³⁰³ Maleev, 1991, fig. 3,2.

³⁰⁴ Dubovskaja, 1989, 145-145.

³⁰⁵ Čermenko, 1981, 31-42.

³⁰⁶ Čermenko, 1981, anexa nr. 3 și 4; Ol'hovskii, 1991, 59.

³⁰⁷ Ilinskaja, 1975, 63, pl. XXXIV,17.

³⁰⁸ Dubovskaja, 1997, fig. 9,17.

³⁰⁹ Smimova, 2002, fig. 3,5.

³¹⁰ Dubovskaja, 1997, fig. 9,15.

IV. 5. Podoabe

Vestigiile din această categorie sunt numeroase, variate și au fost depistate în toți tumulii investigați. Sunt reprezentate prin mărgelile din pastă sticloasă, din lut ars, din bronz, cercei și ace din bronz, pandantiv din os.

IV.5.1. Mărgelile din sticlă (pastă de sticlă), de culoare verzuie, galben-verzuie sau mate. Provin din toți tumulii cercetați. De obicei numărul lor în complexe variază de la 1 până la 6 exemplare și doar în T. nr. III s-au găsit 16. Marea majoritate a mărgelilor sunt bitronconice și doar câteva au secțiunea elipsoidală. Unele dintre ele sunt prevăzute cu caneluri. Din punct de vedere al dimensiunilor, configurației și diametrului găurii aceste piese reprezintă o diversitate evidentă (fig. 9,10,14; 13,1-4; 17,1; 23,1; 27,1; 31,1-6; 35,1,2; 39,1; 43,1,2).

IV.5.2. Mărgică din lut ars

Apare într-un singur exemplar, este prezentă în inventarul T. nr. II. În secțiune piesa este dreptunghiulară. Diametrul constituie 1,5 cm, diametrul găurii – 0,5 cm (fig. 13,5).

IV.5.3. Mărgică (inel) din placă îngustă din bronz cu diametrul de circa 0,9 cm, lățimea plăcii – 0,15 cm (fig. 35,3), provine din T. nr. VII.

Mărgelile din pastă de sticlă de tipurile descoperite în necropola tumulară de la Trinca în perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie sunt atestate în toate grupurile culturale remarcate: podolian de vest³¹¹, Kuștanovice³¹², Vekerzug³¹³, grupul scitic din Transilvania³¹⁴, necropola de la Ferigile³¹⁵. În cantități mari mărgelile din sticlă sunt prezente și în complexe funerare scitice timpurii din zona de silvostepă a Ucrainei³¹⁶. În complexe funerare ale unităților culturale enumerate, de asemenea, se întâlnesc și mărgelile din lut ars, calcar, chihlimbar, bronz precum și din alte materiale³¹⁷.

IV.5.4. Cercei din bronz

Provin din T. nr. I, nr. III, nr. VII. Din punct de vedere tipologic aparțin cerceilor în formă de spirală. Unul dintre ei are un capăt în formă de măciulie conică, iar cel opus, ascuțit (fig. 9,10). Alți doi, sunt prevăzuți la unul din capete cu pălărie rotundă cu secțiunea conică, cu diametrul de 2 – 2,2 cm, iar cel opus, lățit sau ascuțit (fig. 17,2; 35,4).

Cerceii din bronz, în spirală, cu unul din capete în formă de măciulie conică sau pălărioară rotundă reprezintă una din categoriile de podoabe caracteristice perioadei scitice timpurii cu precădere din zona de silvostepă a Ucrainei din dreapta Niprului și Podolia de Vest³¹⁸. Conform clasificării elaborate de V. L. Petrenko, exemplarul din T. nr. I de la Trinca se încadrează în varianta I a tipului III³¹⁹; cel din T. nr. III – în varianta III a tipului I³²⁰; iar cel din T. nr. VII – în varianta IV a tipului I³²¹. Semnificativ este faptul că toate trei variantele de cercei atestate la

³¹¹ Krušelnickaja, 1990, 155.

³¹² Popoviči, 1990, c. 161.

³¹³ Chochorowski, 1985, 51-56.

³¹⁴ Vasiliev, 1980, 101, nota 547.

³¹⁵ Vulpe, 1967, 72.

³¹⁶ Ilinskaja, 1975, 152-153; Kovpanenko, 1981, 119; Kovpanenko s.a., 1989, 73.

³¹⁷ Vulpe, 1967, 72-73, 101-102; Ignat, 1978, 122; Ierem, 1986, 178, nota, 336; Levitchi, Haheu, 1999, 122-123.

³¹⁸ Petrenko, 1978, c. 21.

³¹⁹ Idem, 26, pl. 16,48 – 49.

³²⁰ Idem, 21, pl. 16,17,22,24,35-37.

³²¹ *Ibidem*, 24, pl. 17, 1-7.

Trinca au fost găsite în complexul funerar IIA de la Rakov Kut în asociere cu alte piese de podoabă – un ac în formă de cui, două inele și un colier torsionat cu capetele răsucite³²². În prezent acest complex este datat de V. L. Petrenko în secolul al VII-lea – începutul secolului al VI-lea î.e.n.³²³. În aria grupului podolian de vest analogii pentru exemplarele depistate la Trinca sunt cerceii depistați în T. 6 de la Perebykocvy³²⁴, datat cu ultimul sfert al secolului al VII-lea î.e.n.³²⁵, în T. nr. I de la Vrublevcy, încadrat în jumătatea a doua a secolului al VII – începutul secolului al VI-lea î.e.n.³²⁶, în așezarea de la Dolinjany³²⁷, care a existat până la sfârșitul secolului al VI-lea î.e.n. idem, 2001, 68), în tumulul de la Gorodnica³²⁸ și în T. 7 din necropola Volovăț – Dealul Burlei din depresiunea Rădăuți din Bucovina de Sud³²⁹, în prezent datate în a doua jumătate a secolului al VII-lea – secolul VI î.e.n.³³⁰. În grupurile hallstattiene târzii, un cercel asemănător celui din T. nr. I, este cunoscut în necropola de la Ferigile – mormântul III, din T. 20, atribuit grupului de combinații la³³¹, care conform datărilor recente, revizuite de către A. Vulpe se situează pe la circa 650 – a doua jumătate a secolului al VII-lea î.e.n.³³². Pentru exemplarele din T. nr. III și nr. VII analogii cunoaștem și în mormântul 5 din necropola de la Lagodov, a grupului scitic timpuriu din bazinul Nistrului Superior, datat cu jumătatea a doua a secolului al VII-lea – începutul secolului al VI-lea î.e.n.³³³, cât și în materialele necropolei de la Jasenov a culturii Vysock³³⁴ ce o precede în acest spațiu.

În zona de silvostepă a Ucrainei, cerceii identici celui din T. nr. I se află în componența inventarului T. 35 de la Bobrica³³⁵, iar cei din T. nr. III și VII – în inventarul T. nr. 407 și nr. 447 de la Jurovka³³⁶. Actualmente, conform divizării culturii scitice timpurii în trei trepte, T. nr. 35 de la Bobrica este atribuit etapei a doua (mijlocul secolului al VII-lea), T. nr. 407, de la Jurovka – la perioada de tranziție de la etapa a doua la a treia (pătrimea a treia a secolului al VII-lea î.e.n.), T. nr. 447 de la Jurovka – la etapa a treia (sfârșitul secolului al VII-lea î.e.n.)³³⁷.

IV. 5. 5. Ace din bronz

Au fost descoperiți în T. nr. III – două exemplare și unul fragmentar, fără pălărie, în T. nr. VII. Aparțin tipului de ace în formă de cui cu gămălia conică sau concavă. Lungimea pieselor întregi variază între 12 și 12,5 cm (fig. 17,3,4; 35,8).

³²² Sulimirski, 1936, pl. X,20.

³²³ Petrenko, 1989, 106, fig. 41,3,16,21.

³²⁴ Smimova, 1979, 58, fig. 17,3.

³²⁵ Smimova, 1993, 116.

³²⁶ Kuugura, 1995, 132-133, fig. 3,5,6; 4,3.

³²⁷ Smimova, 1981, fig. 10,7.

³²⁸ Krušelnicaja, 1990, fig. 56, 8,9.

³²⁹ Ignat, 1978, p. 123, fig. 13,3.

³³⁰ Idem, 2000, 337.

³³¹ Vulpe, 1967; 73, Pl. XXVI,3.

³³² Vulpe, 1977, 85-91; idem, 1979, 110.

³³³ Krušelnicaja, 1993, 210, fig. 109,6.

³³⁴ Idem, 1990, 122, fig. 38,18-19.

³³⁵ Kovpanenko, 1981, fig. 10,19-20.

³³⁶ Ilinskaja, 1975, pl. X,12, 13; XII,11, 12.

³³⁷ Medveskaja, 1992, 90-91.

Ace în formă de cui cu gămălia conică sau concavă în zona Nistrului mijlociu sunt cunoscuți atât în complexele funerare tumulare: Lisicniki³³⁸, Perebykovcy³³⁹, datați în ultimul sfert al secolului al VII-lea î.e.n.³⁴⁰, Ivanovcy³⁴¹, cât și în așezările de la Selisce, punctul Skripka³⁴², de la Ivane-Puste³⁴³, unde perioada de funcționare începe în a doua jumătate a secolului al VII-lea î.e.n.³⁴⁴ și de la Suchostav, plasată la sfârșitul secolului al VII-lea – începutul secolului al VI-lea î.e.n.³⁴⁵. 14 ace au fost depistate în așezarea de la Dolinjany³⁴⁶, a cărei limită cronologică superioară este sfârșitul secolului al VI-lea î.e.n.³⁴⁷. Altă serie de ace de acest tip provine din săpăturile mai vechi efectuate de către T. Sulimirski: T. de la Horodnica; T. de la Hlibov; T. II de la Horodnica; T. III, de la Ivachnovce; complexul IIa de la Rakov Kut; T. C de la Novoselka Gzymajlovskaja; T. de la Bil'ce Zolotoe³⁴⁸. În zona Nistrului Superior ele sunt atestate deja în complexele funerare din faza târzie a culturii Vysock³⁴⁹ a cărei evoluție se încheie către mijlocul secolului al VII-lea î.e.n., când este înlocuită cu cultura scitică timpurie³⁵⁰.

Acest tip de ace apare în secolul al VII-lea î.e.n. și persistă până la începutul secolului al VI-lea î.e.n. fiind larg răspândite în perioada scitică timpurie în zona de silvostepă a Ucrainei³⁵¹. Conform studiului realizat de V. L. Petrenko, asupra pieselor de podoabă scitice, acele de la Trinca corespund tipului 18, datat la sfârșitul secolului al VII-lea – începutul secolului al VI-lea î.e.n. (Ibidem, p. 16, pl. 10,32-36), și cu, varianta I a tipului 12, datată la sfârșitul secolului al VI-lea î.e.n., sau în secolele VI-V î.e.n. (Ibidem, 14, pl. 9,25-26).

IV. 5. 6. Pandantiv din os

Provine din inventarul T. nr. VI. Reprezintă o bucsă de formă ușor conică. La bază piesa este prevăzută cu o canelură orizontală îngustă. Corpul este ornamentat cu cercuri concentrice dispuse în șiruri verticale. Înălțimea obiectului este de 2,1 cm, diametrul bazei – 2,4 cm, diametrul părții opuse – 2,1 cm (fig. 31,9).

În obiectivele hallstattiene târzii – scitice timpurii din zona Nistrului mijlociu analogii pentru această piesă nu ne sunt cunoscute. În același timp, analogii apropiate pentru exemplarul examinat găsim în cadrul culturilor hallstattiene târzii din Europa Centrală: în cultura Horakovska din Moravia de Sud, datată în secolele VII-VI î.e.n. – cetățuia Brno-Obrany³⁵²; în cultura Kalenderberska din Slovacia de Sud-Vest, atribuită fazelor HaC – D – cetățuia Smolenice – Molpir³⁵³;

³³⁸ Smimova, 1967, fig. 65.

³³⁹ Smimova, 1979, fig., 12,10.

³⁴⁰ Idem, 1993, 116.

³⁴¹ Ščiukin, 1989, fig. 1,2.

³⁴² Meljukova, 1953, 69, fig. 32,2.

³⁴³ Ganina, 1965, 115, fig. 4,7.

³⁴⁴ Smimova, 1990, 31.

³⁴⁵ Svešnikov, 1957, 112, 116, pl. I 9.

³⁴⁶ Smimova, 1981, fig. 4,14 6,1,2,6,7,16; 10,3,5,10; *ibidem*, 1998, 47.

³⁴⁷ Idem, 2001,6, 68.

³⁴⁸ Sulimirski, 1936, pl. VIII, 1a; X, 14-18, 20; XI, 1-4.

³⁴⁹ Krušelnicaja, 1990a, 119, fig. 38,11.

³⁵⁰ Idem, 1990, 141.

³⁵¹ Petrenko, 1978, 16, pl. 1-10.

³⁵² Nekvasil, 1993, 333-351; Obr. 225;1.

³⁵³ Dusek, 1971, 428-432; Obr. 10,1.

în cultura Vekerzug, datată în secolele VI – V î.e.n.- necropola de la Chotin³⁵⁴ și de la Preslany³⁵⁵. Aici piesele din os de formă bitronconică sau cilindrică – tubulară au înălțimea de 3 cm, diametrele 2 – 2,5 cm unele, în partea superioară, sunt prevăzute cu un orificiu auxiliar, altele cu câte două în partea de mijloc. Ei sunt ornamentați cu motive geometrice incizate³⁵⁶ sau, cum este cel de la Trinca, cu cercuri concentrice cu puncte dispuse în șiruri verticale și cel din mormântul 40 din necropola de la Chotin I–A³⁵⁷. În necropola Chotin I–B, piesa din mormântul 49 este neornamentată³⁵⁸. J. Chochorowski consideră că aceste obiecte erau utilizate drept pandantive sau ca tuburi pentru păstrarea amuletelor³⁵⁹.

Obiecte morfologic asemănătoare sunt atestate și în monumentele scitice timpurii din zonele de silvostepă și stepă din nordul Mării Negre. În silvostepă un exemplar de acest tip, neornamentat, considerat ca piesă de harnașament provine din cenușarul nr. 7 din partea de vest a cetății de la Bel'sk, numită «Carina» («Carina Moghila») cercetat în anul 1906 de către V. A. Gorodcov³⁶⁰, găsit împreună cu un ac din bronz în formă de cui cu gămălia conică ornamentat în partea superioară cu o fâșie de linii incizate paralele orizontale³⁶¹ și cu un vârf de săgeată din bronz de tip foliform cu dulie³⁶². Tot aici menționăm că de la suprafața cenușarelor din acest punct a fost adunată ceramică care se încadrează în perioada secolelor VII – VI î.e.n.³⁶³. Alte două obiecte, morfologic apropiate celui de la Trinca, sunt prezente în inventarul T. nr. 494 de la Volkovcy din stânga Niprului, datat în secolul al V-lea î.e.n.³⁶⁴, actualmente atribuit etapei a treia a culturii scitice timpurii – ultimul sfert al secolului al VII-lea î.e.n.³⁶⁵. În stepele nord-pontice, piese similare, prevăzute în partea superioară cu o perforație auxiliară, se întâlnesc în complexe scitice timpurii: mormântul 5 din T. nr. 3 de la Kojug; mormântul 7 din T. nr. 8 de la Novoalexandrovka și mormântul 4 din T. nr. 3 de la Krasnogorovka³⁶⁶. Aceste piese în opinia lui O. Dubovskaja evoluează din cele caracteristice pentru complexe funerare a perioadei anterioare, de tip Cernogorovka³⁶⁷. Obiectele de tipul examinat, cu referințe la masivele culturale scitice timpurii și prescitice din nordul Mării Negre sunt considerate piese de harnașament.

În acest context mai menționăm că piese morfologic apropiate celor de la Trinca, dar cu dimensiuni și proporții deosebite se întâlnesc și în unii tumuli scitici din bazinul râului Nipru datați în secolul al IV-lea î.e.n. Astfel, mormântul 2 din T. nr. 2, grupa a II-a de la Pervomaevka,

³⁵⁴Dušek, 1971, Obr. 25,10; Chochorowski, 1985; Abb. 42.

³⁵⁵Dušek, 1971; Obr. 28,4.

³⁵⁶*Ibidem*, 77 – 78; pl. 20, 2.

³⁵⁷Chochorowski; 1987, Ryc. 8, 17.

³⁵⁸*Ibidem*, Ryc. 8, 27.

³⁵⁹Chochorowski, 1985, 77 – 78.

³⁶⁰Šramko, 1996, pl. XIV,3.

³⁶¹*Ibidem*, pl. XIV,8.

³⁶²*Ibidem*, pl. XIV,10.

³⁶³*Ibidem*, 39.

³⁶⁴Galanina, 1977, 42, pl. 24, 22-23.

³⁶⁵Medvedskaja, 1992, 91.

³⁶⁶Dobovskaja, 1997, 210, fig. 9,17; 11,3,8.

³⁶⁷*Ibidem*.

regiunea Cherson conține trei piese de formă tronconică și una cilindrică ornamentate cu fâșii de linii incizate dispuse orizontal, în asociere cu fâșii de cercuri concentrice cu punct³⁶⁸. În T. nr. 6 (Denisova Moghila). În preajma orașului Ordjonikidze, regiunea Dnepropetrovsk, de asemenea, s-au găsit obiecte de formă tronconică și unul în formă de butoiaș ornamentate cu fâșii de linii incizate dispuse orizontal. La unul dintre ele, fâșiile de linii orizontale sunt însoțite de o fâșie de cercuri concentrice cu punct dispusă similar³⁶⁹. În ambele cazuri aceste piese sunt considerate părți componente a fusului de tip grecesc.

În concluzie, dat fiind faptul că în complexele funerare scitice timpurii, cât și în cadrul culturii Vekerzug obiectele discutate erau prevăzute în partea superioară cu câte o gaură suplimentară, iar în necropola Chotin I-A piesa menționată este găsită împreună cu alte piese de harnașament³⁷⁰, considerăm că în ambele cazuri putem vorbi de piese de harnașament. Obiectul de la Trinca, ținând cont că a fost depistat în asociere cu mărgelile din sticlă, cu o fusa-iolă din lut ars, cu o tavă de gresie, granule de ocru, elemente de inventar caracteristice mormintelor de femei³⁷¹, reprezintă o piesă de podoabă.

IV.6. Piese de toaletă

Această categorie a fost atestată exclusiv în T. nr. VI. Este reprezentată printr-o tavă din gresie și granule de ocru.

Tava reprezintă o lespede din gresie de formă – dreptunghiulară - ovală. Extremitățile lungi sunt prevăzute cu borduri, între care spațiul este adâncit, puțin albiat. Lungimea piesei este de 30 cm, lățimea maximă – 18,5 cm, grosimea, în partea centrală – de circa 4 cm, la extremități, în locul bordurilor – 5,8-6 cm. (fig. 31,12).

Tăvile din piatră de formă ovală, în zona Nistrului mijlociu sunt prezente în cinci complexe funerare de tip podolian de vest³⁷² – T. I de la Kraglego; T. IV și de VI de la Bratysevo; tumulii de la Sapohova și de la Skipcza³⁷³. De asemenea, tăvile sunt larg răspândite în tumulii scitici timpurii din zona de silvostepă din bazinul Niprului mijlociu³⁷⁴ și în stepele din nordul Mării Negre³⁷⁵. Tăvile din piatră constituie una din componentele de bază a inventarului funerar scitic timpuriu, în perioada prescitică nefiind cunoscute³⁷⁶.

Aceiași semnificație trebuie să fie atribuită și pentru alte obiecte de acest tip, prezente în complexe funerare, dar desemnate ca fragmente de rășnițe – M. 11 din necropola de la Lagodov din bazinul Nistrului Superior³⁷⁷; complexele funerare ale grupului scitoid din Câmpia Tisei³⁷⁸; M. 1 din necropola tracică târzie de la Giurgiulești³⁷⁹, sau – zdrobitoare – grupul scitic

³⁶⁸ Evdokimov, Fridman, 1991, 79, fig. 5,5.

³⁶⁹ Mozolevskii, 1980, 131, fig. 67, 4, 5, 7, 8.

³⁷⁰ Chochorowski, 1987, fig. 8, 15 – 20.

³⁷¹ Ilinskaja, 1975, 113; Vasiliev, 1980, 73.

³⁷² Meljukova, 1958, 42.

³⁷³ Sulimirski, 1936, pl. XII, 5-9.

³⁷⁴ Ilinskaja, 1975, 154; Kovpanenko, 1981, 72; Kovpanenko ș.a., 1989, 69-71.

³⁷⁵ Dubovskaja, 1997, 205, fig. 9,10; 10,15.

³⁷⁶ Ilinskaja, 1975, 155.

³⁷⁷ Krušelnicaja, 1993a, 210, vezi desenul din studiul Krušelnicaja, 1990, fig. 54,32.

³⁷⁸ Meljukova, 1989, 89.

³⁷⁹ Levitchi, Haheu, 1999, 122.

din Transilvania³⁸⁰, în care, cu rare excepții, ele, de asemenea, apar împreună cu granule de realgar, ocru, cretă.

IV. 7. Alte materiale

În procesul cercetării în T. nr. I a fost depistat un vârf de săgeată din silex de formă triunghiulară (fig. 9,16), iar în T. IIIb o piesă din silex retușată, care se atribuie stațiunii eneolitice suprapuse de necropolă. La periferia mantalei de piatră a T. nr. VIII, în stratul de pământ vegetal, a fost descoperită o aglomerare de fragmente ceramice de la o amforă cu gâtul îngust (diametrul de 4 cm.) cu buza îngroșată în partea exterioară. Este lucrată dintr-o pastă omogenă, având ca degresant nisip și mică. Suprafețele sunt de culoare roză (fig. 39,4).

³⁸⁰ Vasiliev, 1980, 73.

V. Încadrarea cronologică și apartenența culturală a necropolei

Necropola Trinca «Drumul Feteștilor» după cercetarea primilor doi tumuli-nr. I și nr. II, în baza particularităților constructive a acestora, a ritului și ritualului funerar practicat, cât și a inventarului depistat, a fost atribuită inițial grupului podolian de vest și datată în a doua jumătate a secolului al VII-lea – secolul al VI-lea î.e.n.¹. Aceiași încadrare cultural-cronologică a fost atribuită și pentru tumulii investigați ulterior². De aceea acest capitol are drept obiectiv analiza indicilor cronologici și examinarea comparativă a parametrilor culturali în vederea concretizării cadrului cronologic al fiecărui tumul în parte și a necropolei în general, precum și a aspectului ei cultural.

V.1. Cronologia tumulilor. Datarea necropolei

Necropola de la Trinca ocupă o suprafață relativ nu prea mare, în incinta căreia tumulii erau amplasați în rânduri clar distincte, distanța dintre ei fiind diferită, fără suprapuneri. Observațiile stratigrafice pe care le-am putut face referitor la T. nr. I și nr. III, care împreună cu mormântul principal conțineau și câte un mormânt-cenotaf, indică că gropile ultimilor au fost săpate de la nivelul orizontului antic, concomitent cu efectuarea înmormântării principale. Lipsa inventarului în mormintele-cenotaf nu permit unele precizări de acest ordin. În acest context considerăm necesar să ne referim și la alte elemente atestate în T. nr. III. Mantaua din piatră a acestui tumul, desemnată Aglomerarea A, în partea de nord-est a incintei ringului avea un sector din care pietrele au fost înlăturate în vechime, în procesul efectuării unei reîn-humări, sau posibil de devastatori. Cert este că înhumăția depistată în acest sector a mantalei este pereche. În cazul când admitem că acest complex reprezintă o depunere succesivă a doi defuncți, inventarul funerar indică faptul că suprapunerea acestor morminte a avut loc într-un interval apropiat de timp. În restul tumulilor urme evidente de intervenții (depuneri) ulterioare nu au fost sesizate, tumulii investigați reprezentând complexe arheologice unitare. În situația dată încadrarea cronologică a necropolei este în dependență directă de parametrii pieselor de inventar funerar atestați în fiecare tumul. Stabilirea perioadei de amenajare a fiecărui tumul în parte va permite atât elaborarea periodizării interne, cât și evidențierea modului de constituire a necropolei.

Inventarul funerar depistat în tumuli (relativ sărac și puțin variat din punct de vedere a categoriilor de materiale), în linii generale este caracteristic pentru complexe funerare din perioada hallstattiană târzie-scitică timpurie. Vasele de tipuri diferite, modelate cu mâna, mai rar la roata olarului, piesele de uz comun, armele, piesele de tolbă, piesele de podoabă, piesele vestimentare ș.a. în cantități și combinații diverse sunt prezente în complexe funerare ale tuturor culturilor și grupurilor culturale din spațiul cuprins între bazinul Niprului de Mijloc și al Dunării de Mijloc și de Jos.

¹ Levitchi, Sava, Ciobanu, 1992, 106.

² Levitchi, 1995, 256; Levitchi, Haheu, 1997, 179; Levitchi, 2000, 39.

Numărul mic de tumuli din necropola studiată, sărăcia și omogenitatea categoriilor de inventar depistate în fiecare tumul nu permit evidențierea unor asociații de tipuri de obiecte depuse cu preferință în morminte. În această situație determinarea perioadei de timp în care a fost efectuată înmormântarea în fiecare din tumuli se va face pe baza pieselor din categorii diferite, dar sigur datate. Pentru complexe funerare discutate, în calitate de indici cronologici pot fi invocate: armele, piesele de tolbă, de harnașament, unele piese de podoabă, ceramica lucrată la roată, tipurile specifice rar întâlnite de ceramică lucrată cu mâna, unele compoziții ornamentale, cât și locul lor de amplasare pe corpul vaselor. Limitele perioadelor de circulație a vestigiilor cu parametri cronologici depistate în tumulii de la Trinca, discutate în capitolul IV, sunt prezentate în tabelul ce urmează.

Tab. 1. Limitele cronologice a pieselor de inventar prezente în tumulii necropolei tumulare Trinca «Drumul Feteștilor».

Referitor la T. nr. I, menționăm că vârfurile de săgeată din os de formă piramidală cu secțiunea rectangulară sunt cunoscute începând cu perioada târzie a epocii bronzului și până la mijlocul secolului al VI-lea î.e.n.³ În zona Nistrului de Mijloc ele sunt atestate în seturile de vârfuri de săgeată datate în ultimul sfert al secolului al VII-lea î.e.n. – T. nr. I de la Kruglik; la sfârșitul secolului al VII-lea – primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n. – T. nr. 2 de la Dolinjany; sau, nu mai târziu de primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n. – T. nr. 2 de la Perebykovcy⁴. Piesele de tolbă «bețisorul încheietoare» și «pilonășul-cuișor» constituie unul din parametrii de bază al complexelor tumulare din etapele II și III a culturii scitice timpurii, al doilea sfert al secolului al VII-lea – primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n.⁵, sau ultima treime a secolului al VIII-lea – prima pătrime a secolului al VI-lea î.e.n.⁶. În complexe funerare din partea de nord a spațiului carpato-nistrean acestea sunt atestate, începând cu sfertul al doilea, sau mijlocul secolului al VII-lea î.e.n. – tumulul de la Cuconeștii Vechi⁷ și până în primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n. – T. nr. 2 de la Perebykovcy⁸. Cerceii din bronz în formă de spirală prevăzuți la un capăt cu măciulie conică sunt datați nu mai târziu de începutul secolului al VI-lea î.e.n.⁹. Cămile scunde cu corpul semisferic și toarta supraînălțată, de asemenea, sunt reprezentative în complexe funerare din perioada cuprinsă între mijlocul secolului al VII-lea – începutul secolului al VI-lea î.e.n. – T. II de la Kraglego; T. V și III de la Bratysevo, T. nr. I de la Kruglik, T. de la Myskovcy, necropola Cașvana-Codru ș.a.¹⁰

Pentru datarea T. nr. II pot fi menționate doar compozițiile ornamentale ale vaselor de uz comun formate din brâu alveolat asupra căruia este amplasat un șir de orificii complete, sau un șir de orificii incomplete (împunsături) aplicate din exterior, dispuse nemijlocit sub marginea vasului. Analogii directe pentru acestea sunt prezente în inventarul funerar al T. nr. 2 de la Dolinjany¹¹ datat la sfârșitul secolului al VII-lea – începutul secolului al VI-lea î.e.n.¹²; T. nr. 3

³ Meljukova, 1964, 10, 23.

⁴ Smimova, 1993, 110, 112, 116.

⁵ Smimova, 2002, 224.

⁶ Polin, 1996, 115-126.

⁷ Smimova, 1993, 108; Polin, 1992, 77-78.

⁸ Smimova, 1993, 116.

⁹ Petrenko, 1978, 21; idem, 1989, 106.

¹⁰ Sulimirski, 1936, pl. XIII, 5, 6, 11; Smimova, 1993, 110; Maleev, 1991, 127; Ignat, 2000, 337.

¹¹ Smimova, 1977, 33, fig. 3, 4.

¹² Idem, 1993, 112.

din necropola de la Perebykovcy¹³, a cărui limită cronologică superioară nu depășește primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n.¹⁴; T. nr. I de la Ivanovcy¹⁵, precum și într-o serie de așezări atribuite aceluiași orizont cultural-cronologic – grupul podolian de vest (vezi capitolul IV). Tipurile de decor examinate și amplasarea lor sub buza vasului, apărute în zona Nistrului mijlociu în etapa finală a culturii Cernyj Les¹⁶, în perioada scitică timpurie – jumătatea a doua al secolului al VII-lea – prima jumătate a secolului al VI-lea î.e.n. constituie unul din particularitățile specifice a ornamentației ceramicii de uz comun, al căror tip de bază este vasul-borcan¹⁷.

Încadrarea cronologică a T. nr. III corespunde perioadei de circulație a cerceilor din bronz în formă de spirală prevăzuți la un capăt cu pălărie rotundă cu secțiunea conică, iar cel opus fiind lățit, precum și a acelor din bronz în formă de cui cu gămălia conică sau concavă. Cercei din bronz similari provin din T. nr. 6 de la Perebykovcy¹⁸, datat până în primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n.¹⁹; din tumulul de la Vrublevcy încadrat în a doua jumătate a secolului al VII-lea – începutul secolului al VI-lea î.e.n.²⁰; din T. 7 din necropola Volovăț – Dealul Burlei²¹, actualmente datat în a doua jumătate a secolului al VII-lea – secolul VI î.e.n.²²; din tumulul de la Gorodnica²³; din așezarea de la Dolinjany²⁴ racordate la grupul podolian de vest. Acele de bronz de tipul celor din T. nr. III, în zona Nistrului mijlociu sunt atestate atât în necropole, cât și în așezări. Aici menționăm doar că piese similare provin din complexe închise – T. nr. 3 de la Perebykovcy²⁵, datate cu certitudine nu mai târziu de primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n.²⁶. În bazinul Nistrului Superior ace analoage sunt cunoscute în necropola de la Jasenov, atribuită fazei târzii a culturii Vysock și datată în prima jumătate a secolului al VII-lea î.e.n.²⁷.

Inventarul din T. nr. IV nu conține nici o piesă care ar putea fi folosită ca indicator cronologic. Totuși, considerăm că în această calitate poate servi locul de amplasare a brâului alveolat pe corpul vasului de tip borcan – la 3,5 cm mai jos de margine. Cum deja am menționat, acest mod de dispunere a brâului alveolat este caracteristic pentru o perioadă mai veche, inclusiv hallstattiană mijlocie, în perioada hallstattiană târzie-scitică timpurie el fiind amplasat nemijlocit sub margine, cel mult 1,5 cm mai jos. Totodată, astfel de amplasare a brâului mai persistă și în această perioadă. În cadrul grupului podolian de vest este atestată în

¹³ Smimova, 1979, 53, fig. 12,8.

¹⁴ Idem, 1993, 116.

¹⁵ Ščiukin, 1989, 107, fig. 1,3.

¹⁶ Smimova, 1985, fig. 11,2,14; Krušelnicaja, 1998, fig. 49,6; 53,1; Levitchi, 1987, fig. 1,1.

¹⁷ Smimova, 2001a, 13; idem, 2002, 218-219, fig. 1,1-3.

¹⁸ Smimova, 1979, fig. 17,3.

¹⁹ Idem, 1993, 116.

²⁰ Kučugura, 1993, 132-133, fig. 3,5,6; 4,3.

²¹ Ignat, 1978, fig. 13,3.

²² Idem, 2000, 337.

²³ Krušelnicaja, 1990, fig. 56,8,9.

²⁴ Smimova, 1981, fig. 10,7.

²⁵ Smimova, 1979, fig. 12,10.

²⁶ Idem, 1993, 116.

²⁷ Krušelnicaja, 1990a, 116, fig. 38,11; 141.

T. II și III de la Bratyshev²⁸, a culturii Kuštanovice, în așezarea Mali Geivcy²⁹, a culturii Vekerzug, în așezarea Nitra-Ivanka³⁰, predominând doar în cadrul grupului Ferigile-Bârsești³¹.

Pentru datarea T. nr. V folosim ca elemente principale fragmentul de buză a unui vas lucrat la roată și cuțitul din fier. Vasul de la care provine fragmentul de buză se încadrează în tipul de vase Kruglik³², prezent în mai multe complexe funerare și de habitat din zona Nistrului mijlociu³³, datat începând cu ultima treime sau ultimul sfert al secolului al VII-lea î.e.n.³⁴. Cuțitul din fier, cu limba la mâner plată și lama cu spatele curb, are analogii directe în inventarul T. nr. 6 de la Perebykovcy³⁵, a cărui limită cronologică superioară este primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n.³⁶, găsit împreună cu un cercel din bronz în formă de spirală prevăzut cu pălărie conică, folosit pentru datarea T. nr. III. Mai menționăm că și cuțitele cu parametri similari (dimensiuni mari, modul de formare a trecerii dintre lamă și mâner) din așezarea Tarasova Gora de la Žabotin sunt atribuite etapei a doua de funcționare a sitului – a doua jumătate a secolului VII – începutul secolului al VI-lea î.e.n.³⁷

Poziția cronologică a T. nr. VI poate fi stabilită doar cu aproximație, invocând bucușă - pandantiv din os de animal și tava din gresie. Pandantivul din os, ornamentat cu cercuri concentrice dispuse în șiruri verticale, în bazinul Nistrului Mijlociu și Superior nu are analogii. După aspectul morfologic și dimensiuni această piesă are similitudini în obiectivele scitice arhaice din nordul Mării Negre – cetățuia de la Bel'sk încadrată în perioada secolelor VII-VI î.e.n.³⁸, și T. nr. 494 de la Volkovcy³⁹, datat în ultimul sfert al secolului al VII-lea î.e.n.⁴⁰ ș.a. Analogii pentru decorul piesei de la Trinca cunoaștem numai în materialele culturilor hallstattiene târzii din Europa Centrală: Horakovska din Moravia de sud – secolele VII-VI î.e.n.⁴¹, Kalenderberska din Slovacia de sud-vest atribuită etapelor HaC-D⁴² și Vekerzug datată în secolele VI-V î.e.n.⁴³. Tăvile din gresie constituie una din componentele de bază a inventarului funerar scitic timpuriu, în perioada prescitică nefiind cunoscute⁴⁴.

T. nr. VII, deși conținea un inventar relativ numeros, poate fi datat numai în baza cercelului de bronz în formă de spirală prevăzut la un capăt cu pălărie rotundă (parțial deteriorată), iar cel opus ascuțit. Tipologic această piesă este apropiată de cea depistată în T. nr. III și, de

²⁸ Sulimirski, 1936, pl. XVII, 1, 9.

²⁹ Popovići, 1993, fig. 126,2,4; 128,3,4.

³⁰ Romsauer, 1993, pl. XIII,8,10.

³¹ Vulpe, 1967, Pl.XII; Morintz, 1959, fig.2,2.

³² Smimova, 1968, 15, fig. 2,8.

³³ Smimova, 1998, fig. 7.

³⁴ *Ibidem*, 29.

³⁵ Smimova, 1979, fig. 17,1.

³⁶ *Idem*, 1993, 116.

³⁷ Pokrovskaja, 1973, 185, fig. 33-34.

³⁸ Šramko, 1996, pl. XIV,3.

³⁹ Galanina, 1977, pl. 24, 22-23.

⁴⁰ Medvedskaja, 1992, 91.

⁴¹ Nekvasil, 1993, Obr. 225,1.

⁴² Dušek, 1971, Obr. 10,1.

⁴³ Dušek, 1971, Obr. 25,10; 28,4; Chochorowski, 1985, pl. 42.

⁴⁴ Ilinskaja, 1975, 155.

asemenea, poate fi atribuită perioadei cuprinse între mijlocul secolului al VII-lea – începutul secolului al VI-lea î.e.n.

Pentru datarea T. nr. VIII o importanță deosebită o are vârful de săgeată din bronz de tipul celor cu trei muchii și duliie scurtă. Acest tip de vârf de săgeată, în zona Nistrului mijlociu este cunoscut în seturile de săgeți, prezente în complexele funerare începând cu sfertul al doilea – mijlocul secolului al VII-lea î.e.n. – în T. nr. I de la Lenkovcy⁴⁵ – în T. nr. I de la Kruglik; în T. nr. 2 de la Dolinjany; în T. nr. 2 de la Perebykovcy⁴⁶; în T. nr. 3 de la Sutnivcy⁴⁷, precum și în așezarea de la Dolinjany⁴⁸ încadrate în grupul podolian de vest. În calitate de indicator cronologic al acestui tumul poate fi menționată și cana de formă zveltă cu profilul în formă de S, umărul proeminent, buza puțin evazată, fundul plat și toarta supraînălțată, deși în partea de nord a spațiului carpato-nistean nu are analogii. Vase morfologic asemănătoare provin din necropola de la Stoicani din zona Subcarpaților Vrancei⁴⁹ datată în prezent în secolul VIII î.e.n.⁵⁰ sau – secolul VIII – prima jumătate a secolului al VII-lea î.e.n.⁵¹, precum și în nivelul I, arhaic de la Histria care se datează începând cu anul 650 î.e.n.⁵². Vase cu aspect morfologic și proporții apropiate sunt cunoscute și în cadrul complexului ceramic al culturii Vekerzug⁵³.

Încadrarea cronologică a T. nr. IX, poate fi stabilită din tipurile morfologice ale ceramicii de uz comun (vase-borcan cu pereții dreți în partea superioară, vase-borcan cu diametrul maxim în treimea de jos a corpului, vase-borcan cu corpul ușor bitronconic); din elementele ornamentale (brâu alveolat, perforații complete, împunsături); din compoziții ornamentale (brâu masiv, șir de împunsături, brâu alveolat în asociație cu un șir de împunsături aplicate din exterior) și din locul amplasării lor pe corpul vasului (nemijlocit sub margine, puțin mai jos de margine). În zona Nistrului de Mijloc și Superior, Bugului de Sud și Niprului de Mijloc, toți acești parametri apar în fazele finale ale culturilor Cernyj Les și Vysock, ulterior devenind definitorii pentru etapa a III-lea a culturii scitice timpurii – a doua jumătate a secolului al VII-lea – prima jumătate a secolului al VI-lea î.e.n.⁵⁴

Astfel, pieselor incluse în tabel ca indici cronologici le este caracteristic un vast diapazon teritorial și cronologic. În această situație, pentru datarea complexelor din care provin se va ține cont de perioada circulației lor în zona Nistrului mijlociu și în primul rând a prezenței lor în complexe funerare, a căror încadrare cronologică nu prezintă dubii. După cum reiese din cele examinate, obiectele invocate și în complexele închise din zona Nistrului de Mijloc au un diapazon cronologic relativ larg – secolul VII – prima jumătate a secolului al VI-lea î.e.n. Pentru încadrarea cronologică mai sigură a tumulilor din necropola de la Trinca vom apela la metoda elaborată pentru datarea «largă» și «strânsă» a complexelor arheologice închise, conform căreia complexul se încadrează în acel interval de timp, când toate elementele ce-

⁴⁵ Meljukova, 1953, fig. 28,1; Smimova, 1993, 105.

⁴⁶ Smimova, 1993, 110,112,116.

⁴⁷ Gucal, Gucal, Megei, 1998, fig. 2.

⁴⁸ Smimova, 1978, 34, fig. 6,7.

⁴⁹ Petrescu-Dîmbovița, 1953, fig.10,4d, Pl. IX, a.

⁵⁰ Petrescu-Dîmbovița, Dinu, 1974, 87.

⁵¹ László, 1995, 92.

⁵² Moscalu, 1983, 100-104.

⁵³ Dušek, 1971, pl.5,3; 30,1; Chochorowski, 1985, pl. 2,1; idem, 1987, pl. 8,5,10; Romsauer, 1993, pl. III,10.

⁵⁴ Smimova, 2001a,13; idem, 2002, 218-219, fig. 1,1-3,8-10.

caracterizează au coexistat, adică între începutul circulației celor mai târzii obiecte și sfârșitul utilizării celor mai timpurii. În cazul când limitele cronologice ale componentelor inventarului nu sunt certe, cel mai verosimil este faptul că piesele au fost incluse în complex în perioada de maximă răspândire a lor⁵⁵.

Astfel, perioada de coexistență a pieselor din inventarul T. nr. I, nr. III, nr. V, nr. VIII corespunde intervalului de timp cuprins între mijlocul secolului al VII-lea – primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n. Aceiași datarea au și T. nr. VI și nr. VII. Perioada de maximă răspândire a vaselor de uz comun, cu motivele ornamentale care sunt amplasate nemijlocit sub buză din T. nr. II și nr. IX încep în jumătatea a doua a secolului al VII-lea î.e.n. În aceeași perioadă are loc și schimbarea locului de amplasare a brâului alveolat în partea superioară a vaselor de uz comun de tip borcan, de la o anumită distanță de margine nemijlocit sub ea (T. nr. IV).

În același mod, necropola tumulară Trinca «Drumul Feteștilor» poate fi datată în perioada cuprinsă între mijlocul secolului al VII-lea și primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n. Această încadrare cronologică este argumentată și de aspectele tehnologice, morfologice și ornamentale ale ceramicii fine, cât și de uniformitatea tehnologică și morfologică a mărgelilor din sticlă prezente în toți tumulii cercetați. În mormântările în grupurile de nord-vest – și de sud-est, evidențiate în cadrul necropolei, reieșind din limitele cronologice mai exacte a pieselor din T. nr. I și nr. III din grupul de nord-vest, și din T. nr. VIII din cel de sud-est, se efectuau concomitent, fapt ce mărturisește că depunerea lor în două locuri separate a fost concepută chiar de la momentul întemeierii necropolei. Evidențierea unor etape în constituirea necropolei, pe baza materialelor ce ne stau la dispoziție, este dificil de realizat. În același timp, perioada de circulație a pieselor pentru partea de nord-vest a necropolei, începe relativ mai timpuriu; mai mult, în această zonă a necropolei este atestată și o neomogenitate a ritului și practicilor funerare, în situația în care în zona de sud-est este atestat doar un singur tip de morminte, circumstanță care probabil indica faptul că evoluția necropolei a fost de la vest spre est (fig. 45, 46).

V.2. Apartenența culturală a necropolei

Necropola tumulară Trinca «Drumul Feteștilor», cum a fost demonstrat în paragraful precedent, se datează în intervalul de timp cuprins între mijlocul secolului al VII-lea și primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n. care corespunde perioadelor HaC-D – scitică arhaică (etapa a III-a). Situația cultural-istorică din partea de nord a spațiului carpato-nistean – Platoul Moldovei de Nord, Câmpia Moldovei și Podișul Sucevei – în perioada hallstattiană mijlocie, în prezent este cunoscută insuficient. Referitor la Podișul Sucevei, dat fiind faptul că descoperirile de tip Basarabi nu sunt atestate aici, se consideră că grupul hallstattian timpuriu cu ceramica canelată, Grănicești - evoluează până către sfârșitul secolului al VII-lea î.e.n., populația Gava-Holyhrady fiind asimilată de noii veniți din regiunea de silvostepă din dreapta Niprului – sciți sau de alt neam, împinși de aceștia⁵⁶, situație asemănătoare celei din zona Subcarpaților Ucraineni, unde populația din est își face apariția către mijlocul secolului al VII î.e.n.⁵⁷. În Câmpia Moldovei, conform opiniei lui A. László, până la mijlocul secolului al VIII-lea î.e.n. continuă evoluția culturii hallstattiene timpurii cu ceramică de tipul celei canelate Chișinău-Corlăteni⁵⁸. Platoul Moldovei

⁵⁵ Šciukin, 1978, 28-32.

⁵⁶ László, 1994, 94-95, 161.

⁵⁷ Smimova, 1989, 30.31; idem, 1990, 17; Maleev, 1981, 22; Krušelnickaja, Maleev, 1990, 132.

⁵⁸ László, 1985, 11; idem, 1989, 122; idem, 1994, 129.

de Nord, cum deja am menționat, începând cu perioada hallstattiană timpurie este zonă de interferențe culturale dintre comunitățile tracice și cele sincrone din est, proces care a dus la constituirea unui grup cultural cu caracter mixt, denumit de tip Trinca, a cărei evoluție continuă până în perioada hallstattiană târzie inclusiv⁵⁹. Vestigiile hallstattiene târzii în această zonă, cu excepția orizontului respectiv din așezarea cu mai multe straturi Trinca «Izvorul lui Luca», sunt reprezentate numai prin obiective funerare, care împreună cu necropola tumulară de la Trinca au fost racordate la grupul podolian de vest. Legătura genetică dintre orizontul hallstattian târziu și nivelurile de locuire precedente, de tip Cernyj Les târziu, Cernyj Les timpuriu-Belogradovka, Komarov în așezarea Trinca „Izvorul lui Luca” este certă⁶⁰. În același timp complexe funerare sincrone orizonturilor cultural-cronologice din așezare, cu excepția tumulilor de la Braniște, Frunzeni și mormântul secundar nr. 4 din T. nr. 22 de la Bădragii Vechi cu aspect mixt – Chișinău-Corlăteni – Belogradovka-Bondariha⁶¹ și de tip Komarov de la Medveja, Corpaci, Dumeni⁶² în zona desemnată nu sunt cunoscute. Mai mult decât atât, materialele necropolei Trinca „Drumul Feteștilor”, îndeosebi ceramica, piesele de podoabă și vestimentare nu au analogii în nivelul hallstattian târziu din așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”. Comun pentru ambele situri, amplasate relativ nu departe unul de altul – 1,5 – 2 km⁶³, este doar prezența ceramicii lucrate la roată, străchinile cu marginea trasă spre interior și unele vase de tip lea, pe când vasele din categoria de uz comun de tip borcan, prevăzute sub margine cu brâu alveolat în asociere cu un șir de perforații predominante în necropolă, nu sunt atestate în așezare. În situația când fondul cultural local, din perioada hallstattiană mijlocie și, în primul rând, ritul și obiceiurile funerare practicate de comunitățile ce populau Platoul Moldovei de Nord sunt necunoscute, determinarea apartenenței culturale a necropolei tumulare de la Trinca putând fi realizată prin intermediul indicilor etno-culturali ai culturii arheologice legați de sfera ideologică și de habitat – construcțiile, ritul și practicile funerare, ceramica (în special aspectul ei stilistic), piesele de podoabă-vestimentare⁶⁴, depistate, examinate în comparație cu realitățile atestate în necropolele sincrone din zonele limitrofe - bazinul Nistrului de Mijloc și Superior, depresiunea Rădăuți, cât și mai îndepărtate – spațiul carpato-dunărean și zona de silvostepă din bazinul Niprului de Mijloc. Referitor la parametri care au avut un spațiu de răspândire relativ clar conturat se va insista asupra urmării genezei lor din mediul cultural local precedent, precum și asupra modificărilor intervenite în evoluția lor spre perioada hallstattiană târzie-scitică timpurie.

Conform unor astfel de parametri, precum: tipul de monument - necropolă tumulară; condițiile topografice de amplasare – promontoriu; numărul relativ mic de tumuli – 12, respectiv durata de funcționare mică; modul de dispunere a tumulilor – rânduri axate sud-vest – nord-est; caracterul monocultural, necropola de la Trinca are cele mai apropiate asemănări cu obiectivele funerare ale grupului podolian de vest din zona Nistrului de Mijloc, cu paralele directe în mediul cultural precedent – Cernyj Les târziu⁶⁵ și din depresiunea Rădăuți, atribuite

⁵⁹ Levitchi, 1992, 119-121.

⁶⁰ Levitchi, 1995, 248-249.

⁶¹ Levitchi, 2002, 35-36.

⁶² Sava, 1994, 144, fig. 1.

⁶³ Levitchi, Sava, Ciobanu, 1992, 95; vezi fig. 3 din studiul de față.

⁶⁴ Hening, 1987, 19.

⁶⁵ Šovkopljās, 1952 5, fig. 1; Šovkopljās, Maksimov, 1952 89, fig. 1; Smimova, 1982, 30.

recent grupului podolian-moldav⁶⁶. Din punctul de vedere a parametrilor enumerați, cu excepția organizării interne în rânduri, necropola studiată are anumite afinități și cu necropolele culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei⁶⁷. Necropolele grupului Ferigile-Bârsești din zona Carpaților meridionali și de curbură, spre deosebire de necropola de la Trinca, mai constau și dintr-un număr mult mai mare de tumuli, care conțineau unul sau mai multe morminte⁶⁸. Sub acest aspect necropola de la Trinca atestă paralele și cu necropolele scitice arhaice din zona de silvostepă din dreapta Niprului⁶⁹.

Mantalele din piatră și pământ, predominante în necropola de la Trinca, reprezintă o trăsătură specifică a grupului podolian de vest din zonă Nistrului mijlociu⁷⁰, mai puțin din depresiunea Rădăuți⁷¹ și larg răspândite în spațiul carpato-dunărean – grupul Ferigile-Bârsești, necropola de la Gogoșu. În zona de silvostepă din interfluviul Prut - Nistru construcțiile funerare de acest tip, apar sporadic în cadrul culturii hallstattului canelat Chișinău-Corlăteni-Braniște⁷² și sunt predominante în cadrul grupului Saharna-Solonceni (Cozia - Saharna)⁷³. În zona Nistrului mijlociu ele sunt atestate în mediul cultural prescitic-cultura Cernyj Les târzie-Luka Vrubleveckaja, Dnestrovka Luka, Mervincy⁷⁴. În spațiul carpato-dunărean mantalele din piatră și pământ încep să fie practicate deja în perioada a doua a hallstattului timpuriu-tumulii de la Vârtop⁷⁵. Tumulii în care locul depunerii resturilor cinerare se acoperea inițial cu o moviliță de pământ, suprapusă de un strat de pietre, acoperite la rândul său cu un alt strat de pământ, evidențiate în două cazuri la Trinca, ne sunt cunoscuți exclusiv în zona Carpaților meridionali și de curbură⁷⁶.

Utilizarea tumulilor pentru o singură înmormântare este proprie atât pentru grupul podolian de vest din bazinul Nistrului de Mijloc⁷⁷, cât și pentru cultura scitică timpurie din zona de silvostepă a Ucrainei⁷⁸. În spațiul carpato-dunărean, destinație similară aveau doar unii tumuli din cadrul culturii Kuștanovice⁷⁹, majoritatea conținând atât morminte principale cât și secundare⁸⁰, situație caracteristică și pentru alte grupuri culturale⁸¹.

Amenajarea mantalelor de piatră și pământ exclusiv pentru o singură înmormântare în zona din partea de nord a Republicii Moldova se practica deja în perioada hallstattiană timpurie în tumulul de tip Chișinău - Corlăteni de la Branîște⁸². Cu rare excepții, pentru un

⁶⁶ Ignat, 2000, 331-339.

⁶⁷ Popovići, 1990, 158-159.

⁶⁸ Vulpe, 1967, 9,15; Vulpe, Popescu, 1972, 77; Popescu, Vulpe, 1982, 77,99; Morintz, 1957, 219.

⁶⁹ Ilinskaja, 1975, 73-74; Kovpanenko, 1981, 60-61; Kovpanenko ș.a., 1989, 27.

⁷⁰ Smimova, 1979, 63; idem, 1989, 28.

⁷¹ Ignat, 1976, 106.

⁷² Levitchi, 1987a, 97-98; idem, 1989, 137-149.

⁷³ Levitchi, 1994b, 180-181; Kašuba, 2000, 274.

⁷⁴ Šovkopljjas, 1852, 89; Šovkopljjas, Maksimov, 1952, 31-32; Smimova, 1982, 31-32; Smimova, 1977a, 94-100.

⁷⁵ Vulpe, 1967, 20.

⁷⁶ Vulpe, Popescu, 1972, 88; Popescu, Vulpe, 1982, 102-118; Morintz, 1957, 219.

⁷⁷ Krušelnicăja, 1990, 152.

⁷⁸ Kovpanenko, 1981, 63; Kovpanenko ș.a., 1989, 28.

⁷⁹ Smimova, 1979a, 51.

⁸⁰ Popovići, 1990, 160.

⁸¹ Ignat, 2000, 332-333; Vulpe, 1967, 22; Morintz, 1957, 221; Berciu, Comșa, 1956, 453.

⁸² Levitchi, 1987a, 97-98.

mormânt singular, pereche sau colectiv se construiau și mobilele din piatră și pământ de către comunitățile culturii Cozia – Saharna din interfluviul Nistru – Prut⁸³. Aspecte asemănătoare aveau și unii tumuli din perioada prescitică din zona Nistrului mijlociu - T. 2 și 3 din necropola de la Luka Vrubleveckaja⁸⁴, T.1 și 2 de la Mervincy⁸⁵, T. 1 și 2 din necropola de la Bandysevka⁸⁶ care conțineau morminte colective sau singulare. Celelalte complexe tumulare atribuite culturii Cernyj Les târzie din acest spațiu conțineau mai multe morminte cu caracter diferit, caracteristică care împreună cu altele deosebește ritul funerar prescitic de cel scitic timpuriu⁸⁷. Tumuli din perioada prescitică în zona de silvostepă a Ucrainei sunt puțin cunoscuți. În același timp, 4 din 19 complexe din această perioadă sunt principale și singulare în tumuli⁸⁸, sau 8 din 14 după catalogul lui S. Skoryj⁸⁹. Tot aici mai menționăm și faptul că T. nr. 10 de la Steblevo, unul din rarele complexe funerare tumulare de tip Cernyj Les târzie din bazinul r. Rosi era destinat, de asemenea, pentru o singură înmormântare⁹⁰.

Construcțiile funerare din lemn și piatră amenajate la suprafața orizontului antic, ulterior arse, după parametrii evidențiați în T. nr. IIIb de la Trinca, reprezintă una din caracteristicile ritualului funerar tumular a grupului podolian de vest din zona Nistrului mijlociu⁹¹, care la rândul lor au unicele și cele mai apropiate paralele în tumulii scitici timpurii din bazinul Niprului de Mijloc, precum și în spații aflate mult mai la est⁹². Aceste construcții care nu au prototipuri în mediul cultural local din aceste regiuni încep să fie atestate odată cu apariția în ținuturile date a unui val de populație nomadă din est a sciților⁹³. Ținem să mai menționăm că în zona de silvostepă din dreapta Niprului, construcțiile din lemn amenajate la suprafața orizontului antic, sporadic, încep a fi amenajate deja în faza finală a perioadei prescitice (cultura cimeriană) – tumulul de la Kvitki, T. nr. 175 de la Konstantinovka și T. nr. V de la Ryzanovka, cea de la Konstantinovka, fiind și arsă⁹⁴.

Gropile săpate de la nivelul orizontului antic descoperite în T. nr. I și nr. III de la Trinca, conform amplasării lor la periferia mantalei de piatră, au paralele doar în unii tumuli din necropola culturii Kuștanovice – Kolodnoe II, din regiunea Transcarpatică a Ucrainei⁹⁵, după particularitățile constructive, orientare și destinație – numai cu groapa mormântului nr.10 din necropola plană de la Ferigile din zona Carpaților meridionali⁹⁶.

Biritualismul, atestat în necropola de la Trinca, cu excepția comunităților culturii Kuștanovice, grupului Ferigile-Bârsești și a celor ce au efectuat înmormântări în necropola de

⁸³ Kašuba, 2000, 268-402.

⁸⁴ Šovkopljas, Maksimov, 1952, 90-92.

⁸⁵ Smirnova, 1977, 94-97.

⁸⁶ Skoryi, 1999, 79-80.

⁸⁷ Smirnova, 1984, 55; idem, 1989, 25-28.

⁸⁸ Kovpanenko, 1981, 58-59.

⁸⁹ Skoryi, 1999, 12.

⁹⁰ Kločko, Skoryi, 1993, 56.

⁹¹ Smirnova, 1977, 6, 3-10.

⁹² Smirnova, 1989, 28; idem, 1990, 26-27.

⁹³ Terenožkin, 1961, 46; Ilinskaja, 1975, 168-171; Smirnova, 1979, 65; idem, 1989, 25-29.

⁹⁴ Skoryi, 1999, 13.

⁹⁵ Smirnova, Bernjakoviči, 1965, 106-109, fig. 1,2,4.

⁹⁶ Vulpe, 1967, 187, fig. 23.

la Balta Verde, era practicat în cadrul mai multor formațiuni culturale atât carpato-dunărene, cât și scitice timpurii din bazinul Niprului mijlociu, care utilizau necropolele tumulare și plane. În același timp predominarea incinerățiilor asupra înhumațiilor (7 : 3 la Trinca) este caracteristică numai pentru grupul podolian de vest⁹⁷. În acest context vom mai menționa că în zona de silvostepă din interfluviul Nistru-Pruț, practicarea biritualismului este atestată și în necropolele hallstattiene timpurii de tip Saharna - Solonceni, în care majoritatea covârșitoare o constituie înhumațiile, incinerățiilor revenindu-le numai 7% din numărul de complexe cunoscute⁹⁸. Situația se schimbă radical în perioada hallstattiană mijlocie, când în necropolele culturii Șoldănești – Basarabi, din 39 de morminte, numai unul reprezintă o înhumație. În perioada următoare, în cadrul culturii getice timpurii, predomină de asemenea incinerăția, raportul fiind de 38 : 16⁹⁹. În zona Nistrului de Mijloc – silvostepa din dreapta Niprului - înmormântările săvârșite conform ambelor rituri (înhumare și incinerare) sunt cunoscute din epoca bronzului. În cadrul culturii Belogradovka predomină înhumațiile¹⁰⁰, incinerățiile fiind atestate doar sporadic cum ar fi de exemplu, în necropola plană de la Zaloma, din bazinul r. Tjasmin - 2 din 14 morminte¹⁰¹. În perioada culturii Cernyj Les ponderea cremațiilor crește¹⁰² ele fiind descoperite atât în bazinul Nistrului de Mijloc – T. nr. 6 și nr. 8 de la Luka Vrubleveckaja¹⁰³, T. nr. 1 de la Dnestrovka Luka¹⁰⁴, cât și în bazinul Niprului¹⁰⁵. Totodată trebuie să menționăm că și în cadrul culturii Cernyj Les și în etapa finală a perioadei prescitice predomină înhumațiile¹⁰⁶.

Obiceiul cremării defuncțiilor în afara locului înmormântării, cel mai frecvent practicat în necropola de la Trinca, în perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie a avut o răspândire vastă. În același timp, depunerea resturilor cinerare împreună cu inventarul direct pe solul antic, în regiunile limitrofe părții de nord a Republicii Moldova – bazinul Nistrului de Mijloc și depresiunea Rădăuți, populate de comunitățile grupului podolian de vest, este atestat doar în necropola Cașvana-Codru¹⁰⁷. Sporadic acest tip de înmormântări sunt cunoscute în regiunea Transcarpatică a Ucrainei, în cultura Kuștanovice¹⁰⁸. În același timp, depunerea resturilor cinerare și a inventarului nemijlocit pe nivelul orizontului antic era practicat cu precădere de comunitățile tracice din zona Carpaților meridionali și de curbură¹⁰⁹, obicei care în acest spațiu continuă tradiția hallstattiană timpurie, cunoscută din necropola tumulară Vârtoș-Plopșor¹¹⁰. Resturile cinerare ale cremațiilor efectuate în afara locului înmormântării, depistate în tumulii

⁹⁷ Meljukova, 1958, 40; Smirnova, 1980, 243; Krušelnicakaja, 1990, 152-153; Ignat, 2000, 332-333.

⁹⁸ Kașuba, 2000, 279.

⁹⁹ Lapușnean, 1979, 41, pl. 5.

¹⁰⁰ Terenožkin, 1961, 46.

¹⁰¹ Bokin, 1987, 23.

¹⁰² Terenožkin, 1961, 46.

¹⁰³ Šovkopljas, Maksimov, 1952, 102, fig. 11,12; 113, nota 1.

¹⁰⁴ Smirnova, 1982, 34.

¹⁰⁵ Terenožkin, 1961, 44-45; Klocko, Skoryi, 1993, 56.

¹⁰⁶ Kovpanenko, 1981, 59; Skoryi, 1999, 13-14.

¹⁰⁷ Ignat, 2000, 333.

¹⁰⁸ Popoviči, 1990, 159; idem, 1993, 265; Smirnova, 1979a, 51.

¹⁰⁹ Vulpe, 1967, 20-23; Vulpe, Popescu, 1972, 78-79; Popescu, Vulpe, 1982, 102, 110; Calotoiu, Mocioi, Marinoiu, 1987, 85; Morintz, 1959, 355; idem, 1959a, 231; idem, 1961, 203.

¹¹⁰ Vulpe, 1967, 28.

scitici timpurii, erau depuse în gropi¹¹¹. În acest context este necesar de menționat că obiceiul cremării în afara locului înmormântării, resturile cinerare împreună cu inventarul fiind depuse pe nivelul orizontului antic, sporadic era practicat și de unele comunități a culturii Cernyj Les târziu din bazinul r. Rosi din zona de silvostepă din dreapta Niprului – T. nr. 10 de la Steblev, datat în secolul VIII î.e.n.¹¹².

Depunerea resturilor cinerare în urne, înregistrată într-un singur caz la Trinca, în cadrul grupului podolian de vest, este cunoscută numai într-un tumul de la Kacanovka și în, T. nr. 1 de la Loevcy¹¹³. Acest obicei predomină și în practicile funerare ale culturii Kuștanovice¹¹⁴ sporadic el fiind practicat și în cadrul culturii Vekerzug¹¹⁵. În măsură diferită, depunerea resturilor cinerare în urne sub tumuli era practică de comunitățile grupului Ferigile-Bârsești¹¹⁶. Exclusiv, conform acestui obicei, erau efectuate înmormântările în necropola de la Gogoșu¹¹⁷. În zona de silvostepă din dreapta Niprului, depunerea resturilor cinerare în vase-urne sau gropi-urne special săpate în podeaua camerei funerare este cunoscut în tumulul scitic timpuriu de la Perepjaticha¹¹⁸. Cremarea defuncțiilor în afara locului înmormântării, depunerea resturilor cinerare în urne cu capac sau fără, în necropole plane, constituie una din caracteristicile definitorii a culturilor hallstattiene timpurii cu ceramica canelată de tip Chișinău-Corlăteni și Gava-Holyhrady din spațiul est-carpatic¹¹⁹. Totodată, în aria grupului Grănicești, necropola-Volovăț-Dealul Burlei era constituită din tumuli care conțineau 1, 5 sau 15 morminte de incinerare în urne așezate cu gura în jos¹²⁰. În zona Nistrului de Mijloc depunerea resturilor cinerare în urne, sporadic este atestată și în unele obiective funerare de tip Cernyj Les târziu în T. nr. 6 și nr. 8 din necropola Luka Vrubleveckaja¹²¹ și în T. nr. 1 din necropola Dnestrovka Luka¹²². Semnificativ de menționat este și faptul că urna din T. nr. 6 de la Luka Vrubleveckaja, similar celor din necropola de la Volovăț, era depusă pe o lespede de piatră cu gura în jos. În zona de silvostepă din dreapta Niprului incinerările în urne – vase de tip lalea de aspect Belogradovka - Cernyj Les, ocazional au fost descoperite în preajma localităților Motovilovka și Trojanov¹²³. Incinerarea descoperită în apropierea cetății culturii Cernyj Les de la Poludnevka era depusă într-un vas de tip lalea așezat cu gura în jos¹²⁴.

Incinerarea defuncțiilor nemijlocit pe locul unde ulterior se ridica tumulul, direct pe suprafața orizontului antic sau în construcții de suprafață, era cel mai frecvent practicat de comunitățile grupului podolian de vest¹²⁵, precum și de cele scitice timpurii din bazinul Niprului

¹¹¹ Ilinskaja, 1975, 85; Kovpanenko, 1981, 70.

¹¹² Kločko, Skoryi, 1993, 54-64.

¹¹³ Sulimirski, 1936, 84; Meljukova, 1958, 41; Krušelnicaja, 1990, 140.

¹¹⁴ Popoviči, 1990, 159; idem, 1993, 265.

¹¹⁵ Ierem, 1986, 176; Meljukova, 1989, 90.

¹¹⁶ Vulpe, 1967, 22-23; Morintz, 1961, 203.

¹¹⁷ Berciu, Comsa, 1956, 410 și urm.

¹¹⁸ Kovpanenko s.a., 1989, 34; Skoryi, 1990, 12-13.

¹¹⁹ Levitchi, 1994, 64-72; László, 1994, 57-58, 108-110.

¹²⁰ Ignat, 1978, 107 și urm.; László, 1994, 58-61.

¹²¹ Šovkopljas, Maksimov, 1952, 102, 103, nota, 1.

¹²² Smimova, 1982, 34.

¹²³ Terenožkin, 1961, 45.

¹²⁴ Terenožkin, 1961, 44; Ilinskaja, 1975, 74-79.

¹²⁵ Meljukova, 1958, 41; Smimova, 1980, 236; Krušelnicaja, 1990, 152-153.

de Mijloc¹²⁶. Mult mai rar acest obicei funerar era practicat în cadrul culturii Kuștanovice¹²⁷; sporadic – în cadrul culturii Vekerzug¹²⁸ și într-un caz în necropola de la Ferigile – T. 150¹²⁹.

Incinerările incomplete, de tipul celei descoperite în T. nr. 1 de la Trinca, în aria gupului Podolian de vest au fost atestate în tumulii de la Gorodnica, Bil'ce Zlotoe și Bratyšev¹³⁰, iar în aria culturii Vekerzug, în necropola Csanytelek¹³¹. Ritualul arderii incomplete era practicat relativ mai frecvent de comunitățile scitice timpurii din bazinul Niprului mijlociu¹³². În zona de silvostepă dintre Nistru și Nipru, acest obicei era practicat și în perioada precedentă, prescitică¹³³.

Înhumațiile singulare, în pereche, succesive sau reînhumările în poziție chircită pe o parte, orientate în direcția est sau nord-vest, depuse direct pe suprafața orizontului antic peste care se amenaja mantaua din pietre și pământ, au cele mai apropiate paralele în practicile funerare ale comunităților grupului podolian de vest din zona Nistrului mijlociu¹³⁴, precum și a celor scitice timpurii din Bazinul Niprului mijlociu¹³⁵. Înhumările de la Trinca au mult mai puține asemănări cu cele descoperite în necropolele plane ale grupului scitic din Transilvania¹³⁶ și a culturii Vekerzug¹³⁷. În zona de silvostepă din spațiul carpato-nistrean, cu excepția culturii Cozia-Saharna, pentru care înhumările în poziție chircită pe o parte, orientate sud-est, est, constituie parametrul definitoriu al ritului funerar¹³⁸, în timp ce comunitățile hallstattiene timpurii – mijlocii practicau ritul incinerării. În același timp, ritul înhumăției în poziție chircită pe o parte, atât în necropolele plane, cât și în cele tumulare, inclusiv la nivelul orizontului antic, în zona de silvostepă dintre Nistru și Nipru este un obicei local propriu comunităților de tip Belogradovka, Cernyj Les timpurii și târziu¹³⁹.

Mormintele-cenotaf, practicate în preistorie într-un diapazon cultural-cronologic vast, nu au analogii în aspectul atestat în necropola de la Trinca, în perioada hallstattiiană târzie-scitică timpurie. De obicei, ele sunt reprezentate prin tumuli aparte sau morminte de sine stătătoare în necropolele plane. Amplasarea mormintelor-cenotaf la periferia mantalei de piatră a tumulilor este caracteristică doar necropolei tumulare de la Ferigile¹⁴⁰. În necropola plană din aceeași localitate găsim analogii și pentru gropile în care au fost efectuate mormintele-cenotaf de la Trinca¹⁴¹.

Ofranda de carne, prezentă în toate categoriile de morminte cercetate la Trinca, reprezintă un obicei funerar larg practicat în epoca bronzului – fierului. Cu excepția culturii

¹²⁶ Ilinskaja, 1975, 84-85; Kovpanenko, 1981, 70; Kovpanenko s.a., 1989, 34.

¹²⁷ Smimova, Bernjakoviči, 1965, 91; Smimova, 1979a, 51.

¹²⁸ Meljukova, 1989, 90.

¹²⁹ Vulpe, 1967, 75, 78.

¹³⁰ Meljukova, 1958, 41.

¹³¹ Idem, 1989, 89.

¹³² Kovpanenko, 1981, 70; Kovpanenko s.a., 1989, 34.

¹³³ Ilinskaja, 1975, 78; Kovpanenko, 1981, 58-60; Skoryi, 1999, 11-17.

¹³⁴ Meljukova, 1958, 40; Smimova, 1980, 236; Krušelnicaja, 1990, 152-153.

¹³⁵ Ilinskaja, 1975, 79-88; Kovpanenko, 1981, 68-70; Kovpanenko s.a., 1989, 34-35.

¹³⁶ Vasiliev, 1980, 42-49.

¹³⁷ Ierem, 1986, 176-178; Meljukova, 1989, 89.

¹³⁸ Kašuba, 2000, 275.

¹³⁹ Terenožkin, 1961, 45; Ilinskaja, 1975, 74-79; Kovpanenko, 1981, 58-60; Smimova, 1984, 55; idem, 1989, 28; Krušelnicaja, 1990, 201 și urm.

¹⁴⁰ Vulpe, 1967, 23, 35, 36.

¹⁴¹ Vulpe, 1967, 187; fig. 23.

Kuștanovice, el era practicat de comunitățile tuturor culturilor și grupurilor culturale hallstattiene târzii – scitice timpurii din spațiul carpato-dunărean și din zonele de stepă și silvostepă din nordul Mării Negre¹⁴². Acest obicei în ritualul funerar al populației din prima epocă a fierului din spațiul de la vest de Nistru este considerat de origine estică¹⁴³. Aceiași proveniență este acceptată și pentru depunerile de ofrandă de carne în asociere cu câte un cuțitaș din fier, practicate de comunitățile grupului Podolian de vest¹⁴⁴ și grupului scitic din Transilvania¹⁴⁵. De asemenea, de origine estică este și obiceiul depunerii în morminte a tăvilor din gresie împreună cu granule de coloranți naturali¹⁴⁶.

Inventarul funerar depistat în tumulii de la Trinca, atât din punct de vedere al categoriilor componente, cât și a modurilor de amplasare, în linii generale, este obișnuit pentru complexe funerare din perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie. În același timp, ținem să subliniem că dacă amplasarea pieselor de inventar în centrul tumulului, împreună cu resturile cinerare în cazul incinerărilor, sau printre oasele scheletelor incinerate incomplet și a înhumaților, precum și în nemijlocita apropiere a suprafeței ocupate de ele (de obicei, în partea de sud) acoperite de mantaua de piatră este caracteristic pentru mai multe unități culturale din perioada hallstattiană târzie, atunci prezența a două grupe de inventar – una acoperită de mantaua din piatră, alta în afara ei – este cunoscută numai în unii tumuli din necropolele grupului Ferigile¹⁴⁷.

Obiceiul depunerii ofrandelor ulterior efectuării înmormântărilor are, de asemenea, paralele doar în zona Carpaților meridionali – necropolele Ferigile¹⁴⁸, Tigveni «Babe»¹⁴⁹ și Cepari «Toplița»¹⁵⁰.

Arderea rugurilor funerare pe mantalele din piatră amenajate peste locul depunerilor resturilor cinerare aduse de la locul cremării propriu-zise și organizarea banchetului funerar erau practicate atât de comunitățile grupului podolian de vest din zona Nistrului mijlociu¹⁵¹, cât și de cele scitice timpurii din zona de silvostepă din dreapta Niprului¹⁵².

Adresându-ne, în contextul determinării apartenenței culturale a necropolei de la Trinca la materialul ceramic, menționăm că unele caracteristici tehnologice, în general, sunt proprii veselei utilizate în perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie din Europa Centrală și de Sud-Est. Comune pentru comunitățile culturale din perioada și spațiul nominalizat, cu rare excepții, sunt și tipurile morfologice și de ornamentare ale ceramicii fine, cu precădere de origine carpato-dunăreană, dar cu o arie mult mai mare de răspândire. De aceeași tradiție sunt și unele elemente de ornamentare a ceramicii de uz comun, precum, mânerulele-suporturi, proeminențele conice, proeminențele conice dispuse în pereche ș.a. Mult mai caracteristice

¹⁴² Meljukova, 1958, 42; Vasiliev, 1980, 50-53; Ierem, 1986, 180; Nicolaescu-Plopsor, Wolski, 1975, 31-48; Popescu, Vulpe, 1982, 100-101; Berciu, Comsa, 1956, 417, 450; Kovpanenko s.a., 1989, 35, 40.

¹⁴³ Kemenczei, 1986, 144-145, 151-153; Levitchi, 2002, 22.

¹⁴⁴ Smimova, 1979, 63.

¹⁴⁵ Vasiliev, 1980, 53.

¹⁴⁶ Ilinskaja, 1975, 155.

¹⁴⁷ Vulpe, 1967, 25; Vulpe, Popescu, 1972, 79-80.

¹⁴⁸ Vulpe, 1967, 117-118.

¹⁴⁹ Vulpe, Popescu, 1972, 109; Popescu, Vulpe, 1982, 95.

¹⁵⁰ Popescu, Vulpe, 1982, 90.

¹⁵¹ Meljukova, 1953, 60; Smimova, 1977, 38.

¹⁵² Kovpanenko, 1981, 73; Kovpanenko s.a., 1989, 36; Ol'bovskii, 1991, 176-178.

pentru stabilirea apartenenței culturale a necropolei de la Trinca sunt tipurile morfologice a ceramicii de uz comun și, în primul rând, cele mai frecvente elemente ornamentale, compozițiile formate de ele, precum și locul amplasării lor pe corpul vasului. Ornamentarea vaselor de tip borcan cu asemenea elemente precum brâul alveolat, perforațiile complete, împunsăturile, singure sau în compoziții de tipul: brâu alveolat suprapus de perforații incomplete; brâu alveolat în asociere cu un șir de împunsături aplicate din exterior sau cu un șir de perforații complete amplasate nemijlocit sub margine, ori puțin mai jos – constituie motivele de ornamentare predominante în decorul ceramicii comunităților care populau zona Nistrului de Mijloc și Superior, Bugului de Sud, Niprului de Mijloc¹⁵³ care au analogii directe în mediul cultural precedent, Cernyj Les târzie și Vysock¹⁵⁴. Prototipuri în același mediu cultural au și vasele de tip lăea ornamentate pe umăr cu brâu alveolat¹⁵⁵. Vasele scunde globulare cu gâtul conic, buza neevidențiată și fundul plat sunt de tradiție Lausitz¹⁵⁶.

Apelând cu același scop la piesele de podoabă, menționăm că relevante sunt cerceii și acele din bronz, și piesele de toaletă. Cerceii din bronz în spirală, cu unul din capete în formă de măciulie conică sau pălărioară rotundă, reprezintă una din categoriile de podoabă caracteristice perioadei scitice timpurii cu precădere din zona de silvostepă din dreapta Niprului și Podolia de Vest. Într-o măsură mai mică ei sunt atestați în depresiunea Rădăuți, bazinul Nistrului Superior și regiunea Transcarpatică a Ucrainei. Cercei analogi celor de la Trinca sunt cunoscuți și mai la vest, îndeosebi în interfluvialul Vistula–Sena, Polonia de Est¹⁵⁷, în cazuri singulare – și în zona Carpaților meridionali¹⁵⁸. Acele în formă de cui cu gămălia conică sau concavă, de asemenea, sunt de tradiție scitică timpurie, răspândite cu precădere în zona de silvostepă a Ucrainei, bazinul Nistrului de Mijloc și Superior. Tăvile din gresie constituie una din componentele de bază a inventarului funerar scitic din bazinul Niprului mijlociu, Nistrului mijlociu, fiind răspândite pe o arie mai extinsă.

Analiza prezentată demonstrează că principalele caracteristici ale necropolei de la Trinca, în general sunt proprii cimitirelor tumulare hallstattiene târzii – scitice timpurii de la Dunăre până la Nipru. Totodată, cele mai multe dintre ele au paralele în complexe funerare din zona limitrofă – bazinul Nistrului mijlociu și depresiunea Rădăuți, populat de comunitățile grupului podolian de vest¹⁵⁹ sau podolian-moldav¹⁶⁰.

Grupul podolian de vest, în opinia specialiștilor angrenați în studierea acestei formațiuni culturale, s-a constituit datorită transformărilor mediului cultural local intervenite la începutul secolului al VII-lea î.e.n., când în aria culturii Gava-Holyhrady evaluate din Podolia de Vest și regiunea Subcarpatică încep să pătrundă elemente ale culturii Cernyj Les târzie (Cernyj Les – Žabotin), asupra căruia, către mijlocul – a doua jumătate a secolului al VII-lea î.e.n. s-au suprapus elemente de origine estică–scitică¹⁶¹. Elementele locale, de tradiții hallstattiene de

¹⁵³ Meljukova, 1958; Smirnova, 1961; idem, 1980; Krušelnicaja, 1990; Smirnova, 2002; Kovpanenko s.a., 1989.

¹⁵⁴ Smirnova, 1985; Levitchi, 1987; Krušelnicaja, 1998.

¹⁵⁵ Krušelnicaja, 1993a, 235.

¹⁵⁶ Kisza, 1974, Taf. XIII,1; Kvicala, 1974, pl. 2,11.

¹⁵⁷ Bukowski, 1977.

¹⁵⁸ Vulpe, 1967.

¹⁵⁹ Smirnova, 1990, 24-31; Krušelnicaja, 1990, 151-157.

¹⁶⁰ Ignat, 2000, 313-344.

¹⁶¹ Smirnova, 1979, 63; idem, 1980, 124; idem, 1989, 28; idem, 1990, 28; idem, 1997, 57-65; Meljukova, 1984, 229; idem, 1989, 73; Krušelnicaja, 1990, 151-157.

tip Gava-Holyhrady – Cernyj Les se manifestă în: utilizarea largă, paralel cu lemnul, a pietrei la amenajarea construcțiilor funerare; practicarea biritualismului, arderea defuncțiilor în afara locului înmormântării; depunerea resturilor cinerare în urne; înhumarea în poziție chircită; complexul ceramic și unele categorii de piese de uz comun. Cele de origine scitică – în practicarea construcțiilor funerare de tip cavou din lemn și piatră; efectuarea înmormântărilor succesive; arderea defuncțiilor pe locul înmormântării nemijlocite; arderea cavourilor; depunerea ofrandelor de carne împreună cu un cuțit din fier; prezența componentelor triadei scitice (tipurile de arme, piesele de harnașament, stilul animalier); piesele de podoabă. Specific pentru grupul podolian de vest este lipsa completă a mormintelor însoțite de sacrificarea cailor, prezența ceramicii și pieselor de metal de origine hallstattiană, și utilizarea ceramicii lucrate la roată.

Necropola de la Trinca, comparată cu caracteristicile definitorii ale obiectivelor funerare tumulare de tip podolian de vest, atestă și unele trăsături deosebite. Specificul ei, în primul rând, constă în: ridicarea tumulilor în structura cărora, resturile cinerare și inventarul inițial se acopereau cu o moviliță de pământ, suprapusă la rândul ei de mantaua din piatră și pământ; utilizarea gropilor ovale de dimensiuni mari, amplasate la periferia mantalei din piatră pentru efectuarea mormintelor-cenotaf; predominarea depunerii resturilor cinerare și a inventarului direct la suprafața orizontului antic; prezența în tumuli a două grupuri de inventar, unul acoperit de manta de piatră, altul în afara ei; obiceiul depunerii ofrandelor ulterior efectuării înmormântării ș.a. toate de tradiție hallstattiană, cu paralele directe în necropolele grupului Ferigile-Bârsești din zona Carpaților meridionali și de curbură. În al doilea rând, în ponderea limitată a elementelor proprii grupului podolian de vest de origine scitică: amenajarea construcțiilor din lemn și piatră la nivelul orizontului antic, ulterior arse; cremarea defuncțiilor la suprafața orizontului antic sau în construcții de suprafață nemijlocit pe locul unde ulterior se ridica tumulul; incinerările incomplete; numărul neînsemnat de morminte a căror inventar conține arme și piese de toaletă; lipsa pieselor executate în stilul animalier, gruparea elementelor de rit și ritual de origine scitică într-un loc separat în cadrul necropolei.

În acest fel, necropola tumulară Trinca «Drumul Feteștilor» atestă un aspect pregnant hallstattian, în comparație cu grupul Podolian de Vest în general, elementele scitice fiind mai puțin reprezentative.

Încheiere

Necropola tumulară Trinca «Drumul Feteștilor» este una din puținele obiective funerare din perioada hallstattiană târzie din spațiul est-carpatic cercetată exhaustiv, obiectiv care pune la dispoziția cercetătorilor informații deosebite referitor la un șir de parametri a necropolelor tumulare din perioada hallstattiană târzie-scitică timpurie.

Aici a fost atestată amplasarea tumulilor în rânduri orientate sud-vest – nord-est, ridicarea tumulului, cu rare excepții, numai pentru o singură înmormântare. Mantalele din piatră și pământ a tumulilor, în unele cazuri suprapuneau o moviliță de pământ amenajată asupra locului de depunere a resturilor cinerare și a inventarului, care erau depuse pe suprafața solului antic. Într-un tumul a fost evidențiată o construcție sepulcrală de tip cavou ulterior ars (T. nr. IIIb), iar în alții două gropi ovale adâncite în lutul galben, amplasate la periferia mantalei din piatră (T. nr. I și nr. III), în ceilalți, defuncții și resturile cinerare fiind depuse direct pe suprafața orizontului antic, fără amenajarea construcțiilor funerare.

Pentru necropolă este caracteristic biritualismul - incinerarea și înhumarea, raportul dintre ele fiind, respectiv, 7 : 3. Incinerațiile se efectuau cu precădere în afara locului înmormântării, resturile cinerare și inventarul fiind depuse direct pe suprafața orizontului antic, într-un singur caz, în urnă. Incinerațiile, efectuate nemijlocit pe locul unde ulterior se ridica tumulul, sunt incomplete, la nivelul orizontului antic, sau complete în construcții sepulcrale de suprafață. Înhumarea se depuneau direct pe suprafața orizontului antic, în poziție chircită pe o parte, orientate cu capul spre est sau nord-vest, fără amenajarea construcțiilor sepulcrale. Doi dintre tumuli (nr. I și III) conțineau și câte un mormânt-cenotaf.

Dintre practicile rituale îndeplinite pe parcursul ceremoniei funebre, la Trinca a fost atestată practicarea obiceiurilor presărării locului înmormântării cu var, obiceiul depunerii în morminte a granulelor de ocră, obiceiul depunerii ofrandei de carne, obiceiul amplasării vaselor și aglomerărilor de fragmente din ceramică cu precădere în partea de sud a suprafeței ocupate de resturile cinerare sau de oasele scheletelor în cazul înhumaților, obiceiul depunerii ofrandelor ulterior înmormântării în afara mantalei de piatră a tumulului ș.a.

Inventarul funerar depistat în tumuli este reprezentat din ceramică modelată cu precădere cu mâna și doar de o buză de vas lucrat la roată de tip Kruglik, piese de uz comun, arme, piese de tolbă, piese de podoabă și piese de toaletă. Parametrii cronologici a pieselor din diferite categorii, datate sigur, permit datarea necropolei în perioada cuprinsă între mijlocul secolului VII – primul sfert al secolului al VI-lea î.e.n.

Examinarea necropolei de la Trinca conform acestor parametri, precum, tipul de monument, condițiile topografice de amplasare, modul de dispunere a tumulilor, structura mantalelor, tipurile construcțiilor sepulcrale, practicarea biritualismului, elementele complementare de ritual, inventarul (componentă, mod de amplasare) demonstrează că cele mai multe analogii le are în complexe funerare din zona limitrofă – bazinul Nistrului mijlociu și depresiunea Rădăuți, populate de comunitățile grupului podolian de vest, sau podolian-moldav. În același timp, necropola Trinca «Drumul Feteștilor» comparată cu caracteristicile

definitorii ale grupului podolian de vest, are un aspect pregnant hallstattian, tracic târziu carpato-dunărean, elementele scitice fiind mai puțin reprezentative, grupate într-o zonă separată a necropolei care se caracterizează printr-o neomogenitate a ritului și practicilor funerare. Diferențierea defuncțiilor în funcție de sex arată că numai în această zonă sunt prezente mormintele de bărbați, determinate sigur, precum și a cenotafurilor. Mormintele de femei sunt prezente în ambele zone ale necropolei, cea de sud-est constând exclusiv din acestea.

Recapitulând, menționăm că necropola de la Trinca, împreună cu alte complexe funerare cunoscute în zona Platoului Moldovei de Nord, posibil și în depresiunea Rădăuți, prin specificul ei nu poate fi atribuită univoc grupului podolian de vest. Ponderea limitată a elementelor de proveniență estică în comparație cu cele tracice ilustrează caracterul mixt al siturilor localizate în zona interferențelor culturale dintre cele două lumi, autohtonă-tracică și alohtonă-estică, în perioada hallstattiană târzie, predominante fiind tradițiile locale.

Курганный могильник позднегальштатского периода

Тринка – „Друмул Фетештилор”

РЕЗЮМЕ

Введение

Поздний период гальштатской эпохи в восточно-карпатском регионе остается еще малоизученным, обстоятельство обусловленное как состоянием археологических источников, так и подходами специалистов к освещению проблематики данного периода. Последние разработки относительно проблематики этого культурно-хронологического горизонта, выполненные на основе поселенческих комплексов ограничиваются определенными, отдаленными друг от друга зонами региона – южная части бассейна Среднего Днестра¹ и центральная часть Днестровско-Прутского междуречья². Погребальные памятники этого времени, за редкими исключениями, представлены одиночными разрозненными комплексами обнаруженными случайно, неоднородными как с точки зрения типа погребального памятника (грунтовый, курганный могильник), так и погребального обряда (кремация, ингумация)³.

Настоящее монографическое исследование предусматривает введение в научный оборот материалов полностью раскопанного, в течение четырех сезонов, курганного могильника Тринка «Друмул Фетештилор». Первый, 1991 года сезон раскопок, был осуществлен Рышканской археологической экспедицией ИА АН РМ, при финансовой поддержке Министерства Культуры Р. М., следующие – 1994, 1995 и 1999 годов, совместной молдо-румынской археологической экспедиции при финансовой поддержке Румынского Института Фракологии. Раскопки курганов исходя из конструктивных особенностей насыпей были проведены вручную, с оставлением перпендикулярных бровок, ориентированных – север-юг и, соответственно, восток-запад.

Глава I. Географическая среда. Расположение могильника и история раскопок

I.1. Географическая среда

Село Тринка расположено на северо-западе Республики Молдова, в физико-географическом районе–Северо-Молдавское лесостепное плато⁴. Орографически Северо-Молдавское плато характеризуется выраженной асимметрией с общим уклоном к юго-западу. Рельеф представляет собой

¹ Kašuba. Naheu; Levițki, 2000.

² Niculiță, Teodor, Zanoci, 2002.

³ Мелюкова, 1979, 89-120; Лапушнян, 1979, 18-23; Buzdugan, 1980, 51-69; Levițki, 1998, 28-59, и др.

⁴ Рымбу, 1982, рис. 7.

холмисто-увалистую равнину, в основании которой залегает Молдавская плита. Территория сложена в основном неогеновыми и лишь местами более древними мезапалеозойскими породами. Плато образует самостоятельную морфоструктуру. Его ровная поверхность изрезана сетью почти параллельных долин малых рек, глубина которых не превышает 60-100 м. Водораздельные пространства плоские и волнистые, сравнительно широкие. В припрутской части плато распространены толтры. Леса занимают сравнительно небольшие площади, приуроченные к наиболее высоким водораздельным пространствам. Лугово-степная растительность распространена на крутых эродированных склонах и неудобьях, лесных полян и опушек и частично, в долинах рек. Почвенный покров представлен выщелоченными, оподзоленными черноземами, серыми и темно-серыми, лесными почвами.

Природная и геолого-палеонтологическая специфика западной части Северо-Молдавского плато где расположено село Тринка и, соответственно раскопанный могильник, заключается в том, что в ее пределах встречаются уникальные и живописные памятники природы и заповедные участки природных ландшафтов, расположенные преимущественно в толтровых зонах долин левых притоков р. Прут – Вилия, Лопатник, Драгиште, Раковец, Каменка, Чугур, представленные глубокими ущельями с крутыми склонами покрытые лесом, рифами, онкоидами, высокими плато, гротами, и др.⁵ Исключительно в этой зоне распространены толтры – рифовые образования из органогенных известняков. В толтровой полосе развиваются карстовые формы рельефа: атоллы, пещеры, гроты, карстовые воронки⁶, во многих из которых были обнаружены остатки материальной культуры и фауны начиная с нижнего палеолита⁷. Формы рельефа, благоприятные климатические условия, богатство и разнообразие фауны и флоры способствовали жизнедеятельности человеческих обществ и в последующие периоды.

1.2. Расположение могильника

Курганный могильник Тринка «Друмул Фетештилер» был расположен в 700-800 м к югу от южной окраины села на высоком мысу, образованном руслом р. Драгиште и ложбиной безымянного ручья. Он занимал пологий, юго-западный склон мыса ориентированного с юго-востока на северо-запад. Абсолютная высота мыса 245,2 м, высота от уровня долины р. Драгиште – 75 м. Северо-западная оконечность мыса завершается крутым скалистым обрывом ущелья Тринка (рис.2), в котором расположен известный памятник эпохи палеолита – грот Тринка Ш⁸. Южная часть мыса покрыта лесом. В целом, могильник расположен на территории, в пределах которой находится поселение культуры Кукутень-Триполье. В северо-западной части мыса, в месте где он незначительно сужается, в период В2 культуры Кукутень-Триполье было построено оборонительное сооружение (вал и ров)⁹ (рис. 3).

1.3. История раскопок

Могильник был обнаружен в 1990 году О.Левицким и Т.Демченко. В 1991 году в результате внешнего осмотра был составлен план расположения курганов. Было установлено что на площади около двух гектаров находятся девять заметных насыпей, (обозначены № I – IX), расположенные

⁵ Кравчук, Верина, Сухов, 1976, 85.

⁶ Сухов, 1969, 33-35; 1972, 13-14; Янакевич, 1973, 20-28; Кравчук, Верина, Сухов, 1876, 132-152.

⁷ Borziac, 1994, 19-40.

⁸ Анисюткин, Борзияк, Кетрару, 1986, рис. 1.

⁹ Levitki, 2000, 10-11.

в трех неправильных рядах, ориентированных по линии юго-запад – северо-восток, часть из которых сильно разрушена сельскохозяйственными работами. Курганы № I и № II, практически полностью распаханные, находились под угрозой полного уничтожения, были раскопаны в том полевом сезоне. Конструктивные особенности, погребальный обряд и инвентарь этих курганов позволил отнести их к западноподольской группе и датировать второй половиной VII – VI вв. до н.э.¹⁰ Внешний осмотр площади могильника, осуществленный в 1992 году, позволил констатировать что могильник состоял из большего чем предполагалось ранее количества насыпей. Выявленные курганы (№ IIIa, IIIb, IXa) были полностью распаханы и выделялись на поверхности только скоплениями сильно обожженных известняковых камней.

Полевые исследования могильника были возобновлены в 1994 году в рамках Программы научного сотрудничества между ИА и Э АН РМ и Румынским Институтом Фракологии, когда были раскопаны курганы № III и IIIa¹¹, продолжены в 1995 году раскопками курганов № IV и V¹² и завершены в 1999 году когда были исследованы последние сооружения - № VI – IX. Курганы № IIIa и IXa, уничтоженные распахкой, не могли быть спасены раскопками.

Таким образом, на площади занятой могильником были исследованы все заметные на поверхности курганы. Памятник Тринка “Друмул Фетештилор” представляет собой первый позднегалыштатский курганный могильник северной зоны Молдовы раскопанный полностью.

Глава II. Описание могильника

II.1. Внутренняя планировка

Курганный могильник Тринка «Друмул Фетештилор» занимал площадь около двух гектаров на которой были выявлены 12 насыпей небольших размеров. Пять из них были сильно потревожены распахкой и выделялись на поверхности в виде скоплений известняковых камней. Остальные сохранились относительно хорошо. Четыре кургана были задернованы и имели высоту около 0,5 м. Курганы были расположены в три ряда, ориентированные по линии юго-запад – северо-восток. Первый ряд (северо-западный) состоял из двух насыпей (№ I и II). Второй – из пяти (№ III, IIIa, IIIb, IV, V), третий – из четырех (№ VII, VIII, IX, IXa). Один курган (№ VI) расположен вне какого-либо ряда. Расстояние между курганами в ряду составляет от 25 до 70 м, а между рядами – от 30 до 75 м (рис. 4).

II.2. Курган № I

К началу раскопок был сильно разрушен распахкой, (высота около 0,35 м, диаметр – около 8 м). Каменная насыпь, неправильной округлой формы (5 x 5,5 м), сооруженная непосредственно на уровне древнего горизонта, по периметру состояла из крупных известняковых камней, а центральная часть – из более мелких, расположенных в несколько слоев, все со следами обожженности (рис.5). Под ними находился тонкий слой неравномерно обожженного грунта. Площадь костра составляла около 7,5 кв.м., толщина – около 0,2 м (рис. 6). В периметре погребального костра было обнаружено скопление кальцинированных костей человека и предметы инвентаря (рис. 7).

¹⁰ Левицкий, Савва, Чобан, 1992, 95-107.

¹¹ Levitki, 1995, 254-256.

¹² Levitki, Naheu, 1997, 176-179.

Погребение 1. Представляет собой неполное сожжение одного погребенного, непосредственно на место сооружения кургана, возможно, первоначально положенного скорченно на боку, сориентированного головой на северо-запад.

Инвентарь: Предметы инвентаря находились в пределах площади погребального костра. Включает: профиль чашечки низкого черпака (рис. 9,12); фрагменты лепных сосудов (рис. 9,1,13); бронзовую серьгу (рис. 9,10); костяные наконечники стрел (рис. 9,2-6); „столбик-гвоздик” (рис. 9,7); „палочку-застежку” (рис. 9,8); фрагмент железного ножика (рис. 9,9); стеклянные бусы (рис. 9,11,14). Некоторые наконечники стрел сильно обожжены.

Погребение 2. (кенотаф). Совершено на северной периферии каменной насыпи в овальной яме удлиненных пропорций (2,54 x 0,98 м), глубиной – 1,32 м, ориентированной по линии северо-запад – юго-восток (рис.8). На уровне обнаружения яма имела деревянное перекрытие. Заполнение ямы состояло из однородного черноземного грунта, камней, древесного угля и нескольких фрагментов костей животных – крупного и мелкого рогатого скота.

II.3. Курган № II

К началу раскопок был полностью распахан, (высота - 0,18 м, диаметр - около 2 x 3 м. Каменная насыпь, округлой формы (4,5 x 5 м), сооруженная непосредственно на уровне древнего горизонта, по периметру состояла из известняковых камней больших размеров, а центральная часть – из более мелких (рис. 10; 11). Под камнями находились отдельные фрагменты керами, несколько скоплений керамических фрагментов, а также сильно потревоженное погребение.

Погребение 1. Преставляет собой труположение на уровне древнего горизонта. Положение и ориентировку погребенного невозможно было определить (рис.12).

Инвентарь: Из скоплений лепных керамических фрагментов, расположенных в непосредственной близости от человеческих костей, графически удалось реконструировать: баночный сосуд, орнаментированный под венчиком расчлененным валиком в сочетании с рядом из сквозных отверстий (рис. 13,9); сосуд со слабо биконическим туловом, орнаментированный под венчиком расчлененным валиком в сочетании с рядом из несквозных углублений (рис. 13,10); миску конической формы с загнутым, косо срезанным краем (рис. 13,8); кубок с S-видным профилем (рис. 13,6); донную часть тонкостенного сосуда (рис.13,7). Между костями скелета были обнаружены четыре стеклянные бусины (рис. 13,1-4) и одна керамическая (рис. 13, 5).

II.4. Курган № III

К началу раскопок, центральная часть была задернована, распахивались только полы (высота - 0,42 м, диаметр – около 10 м). После снятия задернованного слоя было обнаружено скопление известняковых камней (А). Другое (В), более малых размеров, находилось на расстоянии 3 м к югу от первой (рис.14).

Скопление А.- неправильно овальной формы диаметром (5,6 x 4,4 м), ориентировано по линии восток-запад и высотой – 0,4 м.было сооружено с уровня древнего горизонта. Периметр состоял из камней больших размеров, центральная часть – из средних и мелких камней, расположенных в несколько слоев (рис. 15), под которыми находилось погребение

Погребение 1. Представляет собой парное труположение, или перезахоронение, двух погребенных женского рода, в возрасте 12 и, соответственно, 18-21 года. Положение и ориентировку погребенных определить было не возможно (рис.16).

Инвентарь: Предметы инвентаря были обнаружены в периметре распространения костей разрушенных скелетов. Представлены лепными сосудами :биконическим сосудом без выделенного венчика (рис. 17,5); конической миской с загнутым во внутрь венчиком (рис. 17,6); стеклянными бусинами (рис. 17,1); двумя бронзовыми гвоздевидными булавками (рис. 17,3,4); бронзовой серьгой (рис. 17,2); фрагментами сильно корродированного железного предмета и пятью фрагментами костей мелкого рогатого скота.

Погребение 2. (кенотаф), расположен на южной периферии каменной насыпи, в яме овальной формы (0,84 x 0,34), глубиной 0,4 м, ориентированной по линии юго-восток – северо-запад (рис. 14). Заполнение ямы состояло из серого грунта и известняковых камней.

Скопление В. в большей мере разрушенное плугом, имело овальную форму (2 x 1,5 м), ориентировано по линии восток-запад, состояло из камней средних и малых размеров расположенных на уровне древнего горизонта. Под ней были обнаружены фрагменты от лепного банковидного сосуда (рис. 17,7) и небольшое количество кальцинированных человеческих костей, которые представляют собой сожжение на стороне с помещением остатков кремации в урне.

II.5. Курган № IIIв

К началу раскопок представлял собой скопление обожженных известняковых камней незначительно возвышающихся над уровнем современной поверхности, высотой около 0,28 м, диаметром – около 8 м. Какие либо наблюдения относительно его сооружения не были возможны, так как распашкой было разрушено само погребение.

Погребение 1. Представляет собой сожжение на уровне древнего горизонта, на площадке из обожженной глины овальной формы (0,9 x 0,7 м), толщиной 0,05 м, ориентированной по линии север-юг. На поверхности площадки находился разрушенный слой кальцинированных человеческих костей, невыразительные обломки лепной кухонной посуды и древесные угли. Толщина обожженного грунта под площадкой – 0,08 м. Глиняная площадка, на уровне обнаружения была окружена шестью ямами, расположенными попарно –одни больших размеров, другие – поменьше. Заполнение ям, в основном состояло из обожженного грунта, с вкраплениями золы, древесных угольков и обожженных известняковых камней. Ямы больших размеров полностью были заполнены камнями среди которых встречались и мелкие фрагменты кальцинированных человеческих костей. В заполнении маленьких ям камней меньше (рис. 18; 19). Фрагменты керамики из этого кургана по технико-технологическими характеристикам тождественны керамике найденной в других раскопанных комплексах этого могильника.

II. 6. Курган № IV

К началу раскопок был задернован, (высота 0,5 м; диаметр 8 x 12 м). Каменная насыпь неправильно овальной формы диаметром (11 x 7 м), ориентирована по линии юго-запад – север-восток и высотой – 0,5 м была сооружена на уровне древнего горизонта. На хорошо сохранившихся участках, можно было проследить что ее периметр представлял собой кольцо шириной 1,5 – 2 м, сложенное из камней больших размеров, а его внутренняя часть заполнена более мелкими (рис. 20; 21). Среди камней насыпи были обнаружены фрагменты человеческих костей, включительно один зуб, а также кости животного.

Погребение 1. Представляет собой труположение взрослого мужчины (40-45 лет) на уровне древнего горизонта. Положение и ориентировку погребенного невозможно было установить (рис.22).

Инвентарь: Предметы инвентаря были найдены среди костей разрушенного скелета. В 0,8 м к северо-востоку от площади распространения костей находилось скопление фрагментов лепной керамики от : конической миски с загнутым во внутрь венчиком (рис. 23,3); корчаги (?); банковидного сосуда, орнаментированного на 3,5 см ниже венчика расчлененным валиком (рис. 23,5), а также, стеклянная бусина (рис. 23,1) и фрагменты рога и костей мелкого рогатого скота и домашнего осла.

II.7. Курган № V

К началу раскопок был задернован, (высота – 0,57м, диаметр – 9х12м). Каменная насыпь округлой формы диаметром (7,5 х 8 м), высотой – 0,5 м была сооружена на уровне древнего горизонта. Ее периметр, представлял собой кольцо шириной 1,5 – 1,8 м сооруженное из камней больших размеров, внутренняя часть которого заполнена более мелкими камнями (рис. 24; 25). Камни, составляющие кольцо, частично обожжены, а внутренней части – сильно обожжены.

Погребение 1. Представляет собой кремацию совершенную за пределами места захоронения. Остатки сожжения, собранные от костра, вместе с предметами инвентаря положены на уровне древнего горизонта на месте сооружения кургана. Площадь их распространения – около 4 кв.м. (рис. 26).

Инвентарь: Предметы инвентаря были найдены исключительно в пределах площади распространения остатков сожжения. Представлены лепными сосудами : конической миской с загнутым во внутрь венчиком (рис.27,8); кубоком с S-видным профилем (рис. 27,6); черпаком (рис. 27,3-5);, фрагментом сосуда изготовленным на круге (рис. 27,7); стеклянной бусиной (рис. 27,1); железным ножом (рис. 27,2) – все без следов вторичного обжига.

II.8. Курган № VI

К началу раскопок был задернован (высота – 0,6 м, диаметр – 10-12м). Каменная насыпь неправильно-овальной формы диаметром (8,5 х 6,5 м), ориентированная по линии север-юг и высотой 0,45-0,5 м, была сооружена на уровне древнего горизонта. Ее периметр сложен в виде кольца шириной 1–1,2 м из больших известняковых камней, внутренняя часть – первоначально было заполнена незначительным слоем земли на котором положены в несколько слоев камни средних и малых размеров (рис. 28; 29). Камни кольца – обожжены частично, а внутреннего заполнения значительнее.

Погребение 1. Представляет собой кремацию совершенную за пределами места захоронения. Остатки сожжения, собранные от костра вместе с предметами инвентаря, положены на уровне древнего горизонта на место сооружения кургана. Площадь их распространения – около 3,8 кв.м (рис.30).

Инвентарь: Предметы инвентаря были расположены в трех зонах:

- а) в пределах площади распространения остатков сожжения –стеклянные бусины (рис. 31,1-5); бусина из стеклянной пасты (рис.31,6); каменное блюдо (рис. 31,12); комочки охры;
- в) в непосредственной близости площади занятой остатками сожжения – лепные сосуды: коническая миска с загнутым во внутрь венчиком в котором находились кости ноги барана (рис. 31,16); коническая миска с загнутым во внутрь венчиком орнаментированная четырьмя ручками-упорами (рис. 31,14); глиняное пряслице (рис. 31,13);
- с) за пределами каменной насыпи, в 4.4м к юго-востоку от условного центра кургана – скопление фрагментов лепных сосудов: банковидные, орнаментированные в верхней части

ручками-упорами (рис. 31,7,10,11) и конической миски с загнутым краем (рис. 31,18), а также фрагмент коррозированного железного предмета (рис. 31,15).

II.9. Курган № VII

К началу раскопок был задернован (высота – 0,5 м, диаметр – 8 x 10 м). Каменная насыпь овальной формы диаметром (7,8 x 5,5 м) ориентированная север-юг, высотой – 0,35-0,4 м была сооружена на уровне древнего горизонта. Ее периметр сложен в виде кольца шириной 1,2-1,8 м из больших известняковых камней, внутренняя часть – первоначально была заполнена незначительным слоем земли над которым положены в несколько слоев камни средних и малых размеров (рис. 32; 33). Камни кольца обожжены частично, внутреннего заполнения значительнее.

Погребение 1. Представляет собой кремацию совершенную за пределами места захоронения. Остатки сожжения собранные от костра вместе с предметами инвентаря положены на уровне древнего горизонта на место сооружения кургана. Площадь и распространения – около 6-7 кв.м.

Инвентарь: Предметы инвентаря были расположены в двух зонах :

а) в пределах распространения остатков сожжения – стеклянные бусины (рис. 35,1,2); бусина из тонкого бронзового листа (рис. 35,3); бронзовая серьга (рис. 35,4); гвоздевидная бронзовая булава (рис. 35,8); фрагменты коррозированных железных предметов (рис. 35,9,12); глиняное пряслице (рис. 35,13); лепные сосуды – кубок с S-видным профилем (рис. 35,5); стакановидный сосуд (рис. 35,10); скопление фрагментов керамики со следами вторичного обжига;

в) в непосредственной близости площади занятой остатками сожжения, в южной стороне – лепные сосуды: банковидный сосуд орнаментированный гладким валиком (рис. 35,11); конические миски с загнутым во внутрь (рис. 35,14,7) или вертикальным венчиком (рис. 35,6).

II.10. Курган № VIII

К началу раскопок был задернован (высота – 0,7 м, диаметр – 12 –14 м). Каменная насыпь округлой формы диаметром (10 x 10,5 м) и высотой 0,55-0,6 м была сооружена на уровне древнего горизонта. Ее периметр сложен в виде кольца шириной 2,2-2,4 м из больших известняковых камней, внутренняя часть состоит из камней средних и малых размеров положенных в несколько слоев (рис. 36; 37). Камни кольца обожжены частично, внутреннего заполнения – более значительно.

Погребение 1. Представляет собой кремацию совершенную за пределами места захоронения. Остатки сожжения, собранные от костра вместе с предметами инвентаря, положены на уровне древнего горизонта на место сооружения кургана. Площадь их распространения – 13-14 кв.м (рис. 38).

Инвентарь: Предметы инвентаря были расположены в трех зонах :

а) в пределах распространения остатков сожжения: *юго-западный сектор* - стеклянная бусина (рис. 39,1); бронзовый наконечник стрелы (рис. 39,2); лепной черпак (рис. 39,10); *юго-восточный сектор* – лепные сосуды: коническая миска с загнутым во внутрь венчиком (рис. 39,6); банковидный сосуд орнаментированный под краем рядом сквозных отверстий в сочетании с расчлененным валиком (рис. 39,14);

в) в непосредственной близости площади занятой остатками сожжения: *юго-западный сектор* – два скопления фрагментов лепной керамики, идентифицируются – банковидный сосуд

орнаментированный расчлененным валиком (рис. 39,11) и конические миски; *юго-восточный сектор* – одно скопление фрагментов лепной керамики, представлены – сосуд орнаментированный парными коническими выступами (рис. 39, 8,13); тюльпановидный сосуд с расчлененным валиком на плечике (рис. 39,9); сосуд орнаментированный под краем рядом сквозных отверстий (рис. 39,7); а также, целая коническая миска с загнутым венчиком (рис. 39,3);

с) за пределами каменной насыпи, в *юго-восточном секторе* – два скопления фрагментов керамики, первое от лепных сосудов – банковидного орнаментированного с расчлененным валиком (рис. 39,12) и крупного, с черлошеной внешней поверхностью и внутренней, заглаженной серого цвета; вторая - представленная фрагментами узкогорлой амфоры (рис. 39,4).

II.11. Курган № IX

К началу раскопок был задернован (высота – 0,45 м, диаметр – 8 x 7 м). Каменная насыпь округлой формы диаметром (5,2 x 5 м), высотой – 0,4 м была сооружена на уровне древней поверхности. Ее контур сложен в виде кольца шириной около 1 м, из известняковых камней крупных размеров, внутренняя, из более мелких, расположенных в несколько слоев (рис.40; 41), последние со следами обожженности.

Погребение 1. Представляет собой кремацию совершенную за пределами места захоронения. Остатки сожжения, собранные от костра вместе с предметами инвентаря, положены на уровне древнего горизонта на место сооружения кургана. Площадь их распространения – около 3 кв.м. (рис. 42).

Инвентарь: Предметы были расположены исключительно в пределах площади распространения остатков сожжения. За исключением двух стеклянных бусин (рис. 43,1,2), представлены девятью скоплениями фрагментов лепных сосудов, как столовой так и кухонной категорий. Первая представлена коническими мисками с загнутым во внутрь венчиком (рис. 43, 6,8,9); черпаками/кубками с S-видным или биконическим профилем (рис. 43 4,5,7); черпаками с лентовидными ручками (рис. 43,3). Вторая – сосудами со слабо биконическим туловом орнаментированные под краем венчика расчлененным валиком в сочетании с рядом несквозных отверстий (рис. 44,5,7); массивным расчлененным валиком (рис. 44,8); расчлененным валиком прерванным несквозными отверстиями (рис. 44,1,2,4,6); рядом сквозных отверстий (рис. 44,3).

Глава III. Погребальные сооружения и погребальный обряд

III.1. Тип могильника

Некрополь Тринка «Друмил Фетештилор» представляет собой курганный могильник расположенный на высоком мысу. Из 12 идентифицированных насыпей, было возможно исследовать 10. В то же время, К. № III, показывает что могильник состоял не только из курганов но и из захоронений под каменными площадками более малых размеров, на которых земляные насыпи не сооружались, или они были незначительных размеров и не сохранились. Курганы располагались в рядах ориентированных по линии юго-запад – северо-восток.

III.2. Структура курганов

Насыпи курганов из могильника у с. Тринка, в целом, имели одинаковую структуру. Все они каменно-земляные. На примере задернованных, лучше сохранившихся можно предположить, что вокруг места захоронения, на уровне древней поверхности, сооружалось каменное кольцо

округло-овальной формы внешним диаметром от (5 x 5,2 м) – К.№ IX, до (10 x 10,5 м) – К.№ VIII, шириной, соответственно, от 1 до 2,2 м.; в последствии, внутренняя часть кольца, после положения остатков сожжения и погребального инвентаря, заполнялось камнями средних и малых размеров, положенных в несколько слоев, потом вся конструкция накрывалась землянной насыпью – К. № IV, V, VII; в некоторых случаях, остатки сожжения и инвентарь, первоначально накрывались небольшим слоем земли, после чего следовали те же операции – К. № VI, VII). По первому способу сооружались и насыпи частично разрушенных курганов.

Высота каменных насыпей варьируется от 0,4 до 0,6 м, а вместе с земляным слоем у задернованных курганов, от 0,45 до 0,7 м; диаметры – от 7-8 до 12-14 м. Курганы в основном были предназначены только для одного захоронения. Курганы № I и № III содержали еще и по одному погребению-кенотафу, расположенных на окраине каменной насыпи.

Ш.3. Погребальные сооружения

В курганах могильника, как остатки сожжения, так и труположения, как правило, помещались под курганной насыпью, непосредственно на уровне древнего горизонта. Остатки погребальных сооружений были обнаружены только в трех курганах и представлены:

а) каменно-деревянной конструкцией сооруженной на уровне древнего горизонта, в последствии сожженной – К.№ Шв, которая состояла из площадки обожженной глины овальной формы, ориентированной по линии север-юг, вокруг которой находились шесть ям, расположенных попарно в трех группах;

в) глубокими ямами овально-удлиненных форм, ориентированных по линии северо-запад – юго-восток расположенные на окраине каменной насыпи – К.№ I и К № III.

Ш.4. Погребальный обряд

Могильник у села Тринка характеризуется биритуализмом. Погребения совершались как посредством трупосожжения, так и труположения, соотношение между которыми 7 :3.

Кремации, осуществлялись как на стороне, так и непосредственно на месте захоронения. Первые, являются без исключения полными. Остатки сожжения вместе с погребальным инвентарем располагались непосредственно на уровне древнего горизонта – К. № V-IX, или помещались в урне – К. № Ш, скопление В. Среди вторых - есть как неполные, на уровне древнего горизонта, остатки сожжения оставались на месте – К. № I, так и полные в деревянных конструкциях сооруженных на уровне древнего горизонта – К. № Шв.

Ингумации располагались прямо на уровне древнего горизонта, на месте где сооружалась каменно-земляная насыпь – К. № II, III, IV. Положение и ориентировка погребенных не установлены. Предполагается скорченное положение на боку и северо-восточная ориентировка, а также наличие одиночных и парных захоронений, возможны и перезахоронения.

Наряду с кремациями и ингумациями, которые занимали центральное положение под каменной насыпью, К № I и III содержали и по одному погребению-кенотафу, расположенные на окраине каменной насыпи.

Курганы, учитывая такие признаки как: конструктивные особенности насыпи; типы погребальных сооружений; биритуализм; типы погребений, в рамках площади могильника расположены в двух отдельных группах – северо-западной и юго-восточной. Для первой характерно: использование погребальных сооружений - каменно-деревянных на уровне древнего горизонта, в последствии сожженных и ям углубленных в материк; наличие как кремаций так и ингумаций; разнообразные типы погребений – труположения, неполные

сожжения на уровне древнего горизонта, полные сожжения в деревянных конструкциях или за пределами места захоронения с положением остатков кремации на уровне древнего горизонта, погребения-кенотафы. Для второй – курганы в которых на месте положения остатков сожжения первоначально сооружалась небольшая земляная насыпь и только потом каменно-земляная; наличие только одного типа погребений – сожжения на стороне и положение их остатков прямо на уровне древнего горизонта, без каких-либо погребальных сооружений.

Ш.5. Другие элементы ритуала

В эту категорию включаются ритуальные действия совершенные во время погребальной церемонии. Среди которых :

а) обычай положения в могилу красной краски (охры?) – К. № VI и посыпки места захоронения известью или мелом – К. № VI, VII, IX;

в) обычай положения напутственной мясной пищи, представленной в погребении-кенотафе из К. № I костями крупного и мелкого рогатого скота; в К. № III мелкого рогатого скота; в К. № IV мелкого рогатого скота и домашнего осла; в К. № VI мелкого рогатого скота, положенные в миску.

с) обычай соблюдения определенного порядка в расположении предметов погребального инвентаря: сосуды – преимущественно к югу от площади распространения остатков сожжения или костей скелета ; украшения, предметы туалета, оружие, предметы колчана и другие мелкие предметы – в пределах площади распространения остатков сожжения или между костями скелета. В курганах, в которых остатки сожжения на стороне помещены на уровне древнего горизонта, предметы инвентаря располагались в нескольких зонах – в центре, совместно с остатками сожжения (К.№. V – IX); в непосредственной близости к площадке занятой остатками сожжения, в южной стороне (К.№ VI, VII, VIII) в пределах каменной насыпи; а также, еще южнее за ее пределы, под земляной насыпью (К.№ VI и VIII).

д) обычай положения жертвоприношения после совершения захоронения, одновременно с сожжением ритуальных костров над каменными насыпями и проведения тризны (К. № VI и VIII), состоящих в основном из лепных сосудов.

Ш.6. Половозрастной состав погребенных

Могильник у села Тринка биритуален. Антропологическая экспертиза установила, что в К. № III находилось парное женское погребение в возрасте погребенных 12 и соответственно 18-21 лет; в К. № IV – мужчина в возрасте 40-45 лет. Труположение из К. № II, антропологически неопределено, в то же время отсутствие в инвентаре предметов оружия и конской узды позволяет отнести его к женским захоронениям. Неполное сожжение из К. № I, на основании наличия в составе погребального инвентаря наконечников стрел и предметов от колчана относится к мужским. Мужскими являются и погребения-кенотафы из К. № I и III.

Определения пола кремируемых из курганов № V – IX в условиях отсутствия антропологических данных осуществлено на основании состава инвентаря, а также видов животных, части которых были положены в качестве напутственной пищи. Безусловно, женским является захоронение в К. № VI, сопровождаемое сосудами, пряслицем, украшениями, предметами туалета и костями мелкого рогатого скота, положенными в миску. Возможно, также к женским следует отнести и захоронение из К. № VII, в инвентаре которого наряду с сосудами, украшениями имеется и одно пряслице. Определение пола погребенных в К. № V и VIII затруднительно потому, что как железные ножи так и наконечники стрел в сочетании с

керамическими сосудами и стеклянными бусинами встречаются в погребениях и мужчин и женщин. Погребение из К. № IX на основе состава инвентаря, скорее всего женское.

Курганы в зависимости от пола погребенных размещены в двух территориально отдельных группах. Северо-западная часть состоит как из захоронений мужчин так и женщин, представленных ингумациями, полными и неполными кремациями, погребениями-кенотафами. Юго-восточная же, представлена преимущественно захоронениями женщин - кремации на стороне, остатки сожжения положены на уровне древнего горизонта, обстоятельство которое позволяет предположить что к женщинам применялся определенный обряд и что их хоронили в отдельном месте на территории могильника.(рис. 46).

Глава IV. Типология инвентаря

IV.1а. Лепная керамика

Представляет собой преобладающее большинство найденных сосудов. Отличаются две технологические категории: столовая и кухонная.

Столовая керамика изготовлена из хорошо отмученного теста с мелкими примесями, поверхности, качественно заглажена до лощения, обычно серого цвета. Морфологически выделяются:

Миски широко открытой конической формы, трех вариантов:

а) с загнутым во внутрь венчиком и простым плоским (рис.13,8; 17,6; 23,3; 27,8; 31,14; 39,3; 43,8,9) или, с более или менее выделенным дном (рис. 31,16; 39,6), одна из них асимметрична (рис. 31,16), другая орнаментирована в верхней части тулова четырьмя симметрично расположенными ручками-упорами (рис. 31,14);

в) со слегка закругленным в верхней части туловом, сильно загнутым во внутрь венчиком и широким незначительно выделенным дном (рис. 35,14; 43,6);

с) с прямым венчиком, край которого срезан горизонтально (рис. 31,8) или закруглен (рис. 35,6).

Черпаки, трех типов:

1. с приземистой чашкой, тулово которых разделено рельефной нервюрой на две части, умбовидным дном и высоко возвышающейся ручкой (рис. 9,12);

2. с биконическим вытянутым туловом, выделенным дном и возвышающейся ручкой (рис. 27,3-5);

3. с S-видным профилем, хорошо выраженным плечиком, слегка отогнутым венчиком, плоским дном и возвышающейся ручкой, орнаментированный ниже края рельефной нервюрой в сочетании с рядом вдавлений (рис. 39,10)

Кубки, двух вариантов:

1. с S-видным профилем и плоским дном, переход от шеи к тулову плавный (рис. 13,6; 27,6; 43,4,5) или выделенным плечиком (рис. 35,5)4

2. с приземистым сферическим туловом, короткой цилиндрической шейкой и слегка выделенным дном (рис. 43,7).

Корчаги (сосуды биусеченноконической формы) – представлены только фрагментами толстых стен, внешняя поверхность которых является черной, матовой, а внутренняя – желто-серая.

Стаканообразные сосуды с вытянутым туловом, вертикальными стенами в верхней части, круто сужающиеся ко дну (рис. 35,10).

Кухонная керамика изготовлена из более грубого теста с примесями крупного шамота, внешняя сторона сосудов покрыта ангобом желто-серого или кирпичного цвета с серыми пятнами. Морфологически выделяются:

Банковидные сосуды, трех типов.

1. *сосуды с вертикальными стенами в верхней части* и постепенно сужающиеся ко дну, орнаментированные в верхней части тулова расчлененным валиком (рис. 23,4; 39,12), а под венчиком: гладким валиком (рис. 35,11); расчлененным валиком в сочетании с рядом сквозных отверстий (рис. 13,9); ручками-упорами (рис. 31,7,10); парными овальными налестками (рис. 39,8); ряд сквозных отверстий (рис. 39,7); расчлененным валиком прерванным сквозными отверстиями (рис. 22,1,2);

2. *сосуды максимальный диаметр которых расположен в нижней третьей части тулова*, край венчика закруглен, дно плоское, орнаментированные ниже венчика рядом сквозных отверстий в сочетании с расчлененным валиком (рис. 39,14); рядом несквозных отверстий в сочетании с расчлененным валиком (рис. 44,5,7) или же только расчлененным валиком (рис. 39,11);

3. *сосуды со слегка биконическим туловом*, орнаментированные ниже края венчика: массивным расчлененным валиком (рис. 44,8); расчлененным валиком в сочетании с рядом несквозных отверстий (рис. 13,10); расчлененным валиком прерванным сквозными отверстиями (рис. 44, 4,6); рядом несквозных отверстий (рис. 44,3).

Тюльпановидные сосуды, средних, приземистых пропорций, орнаментированные по плечу расчлененным валиком (рис.39,9);

Сосуды с шаровидным туловом, конической шейкой с невыделенным венчиком и плоским дном (рис. 17, 5).

IV.Ib. Керамика, изготовленная на круге

Представлена только в К. № V фрагментом венчика от сосуда с отогнутым краем, изготовленным из компактного теста с невидимыми примесями. Поверхность качественно обработана, серого цвета (рис. 27,7).

IV.2. Орудия труда и предметы быта

IV.2.1. Железные черенковые ножи, двух типов:

1.с горбатой спинкой, у которых черенок отделен от лезвия уступом, сечение лезвия – треугольное (рис. 27,2);

2.с прямой спинкой, переход от черенка к лезвию обозначен выступом, сечение лезвия – треугольное (рис. 9,9)

IV.2.2. Фрагменты железных корродированных предметов, представлены стержнями с округлым или подпрямоугольным сечением (рис.31,15; 35,6,12).

IV.2.3. Глиняные пряслица со сфероидным (рис. 31,13) или биконическим профилем (рис. 35,13).

IV.3. Оружие

IV.3.1. Костяные наконечники стрел пирамидально-удлиненной формы, четырехгранные в сечении (рис. 9,2-6);

IV.3.2.Бронзовый трехгранный наконечник стрелы, с короткой втулкой (рис. 39,2).

IV.4. Предметы от колчана

IV.4.1. *Костяная палочка-застежка* стержневидной формы с округло-овальным сечением, с прямоугольной насечкой в центральной части (рис. 9,7);

IV.4.2. *Костяной грибовидный «гвоздик»* (рис. 9,8).

IV.5. Украшения

IV.5.1. *Стеклянные бусины*, зеленого, желто-зеленого цвета, или матовые, биусеченноконические или эллипсоидные в сечении, некоторые с вертикальными каннелюрами (рис. 9,11,14; 13,1-4; 17,1; 23,1; 27,1; 31,1-6; 39,1; 43,1.2).

IV.5.2. *Глиняная бусина с прямоугольным сечением* (рис. 13,5);

IV.5.3. *Бусина (колючко?)* из узкого бронзового листа (рис. 35,3).

IV.5.4. *Бронзовые «гвоздевидные» серьги*, трех вариантов :

1. один конец оформлен в виде конической головки, противоположный заострен (рис. 9,10);

2. один конец оформлен в виде круглой шляпки, противоположенный немного расширенный (рис. 17,2);

3. один конец оформлен в виде круглой шляпки, противоположенный заострен (рис. 35,4).

IV.5.5. *Бронзовые «гвоздевидные» булавки*, двух вариантов :

1. с конической шляпкой (рис. 17,3);

2. с выпуклой шляпкой (рис. 17,4).

IV.5.6. *Костяная подвеска (?)* в виде слабо конической муфты, орнаментированная концентрическими кружками (рис. 31,9).

IV.6. Предметы туалета

IV.6.1. *Каменное блюдо*, в виде песчаниковой плитки прямоугольно-овальной формы с бортиками (рис. 31,12);

IV.6.2. *Куски ярко красной краски (охры?)*.

IV.7. Другие материалы

IV.7.1. *Кремневый треугольный наконечник стрелы* (рис. 9,16).

IV.7.2. *Фрагмент шейки узкогорлой амфоры* с утолщенным с внешней стороны венчиком (рис. 39,4).

Глава V. Хронология и культурная принадлежность могильника

V.1. Хронология курганов. Датировка могильника

Определение периода захоронения и сооружения курганов основывается на надежно датированных предметах разных категорий материалов. В качестве хроноиндикаторов для исследованных погребальных комплексов были привлечены: предметы оружия, принадлежности колчана, некоторые украшения и предметы туалета, керамика изготовленная на круге, определенные, редкие типы лепной керамики, специфические орнаментальные композиции, а также место их расположения на тулове сосудов. Хронологические рамки бытования предметов с хронологическими параметрами найденные в курганах могильника у с. Тринка представлены в таблице 1.

Хронологический и территориальный диапазон предметов, включенных в таблицу как хроноиндикаторы является очень широким. В этой ситуации, при датировке комплексов из

которых они происходят учитывался прежде всего период их бытования в зоне Среднего Днестра и особенно их присутствие в инвентаре надежно датированных погребальных комплексов. Однако, привлекаемые предметы, и в этом регионе встречаются в закрытых комплексах датировка которых сравнительно широкая – VII – первая половина VI вв. до н.э. В этой ситуации, для более надежной датировки курганов из могильника у с. Тринка был использован метод “узких” и “широких” датировок закрытых археологических комплексов, согласно которому комплекс датируется в том интервале времени, когда все составляющие комплекса сосуществовали, т.е. между началом бытования самых поздних вещей и концом бытования самых ранних; в случаях когда хронологические рамки составляющих комплекс не достаточно ясны, период попадания предмета в комплекс, вероятнее всего соответствует периоду их наибольшего распространения¹³.

Таким образом период сосуществования предметов из К. № I, III; VIII соответствует временному интервалу между серединой VII – первой четвертью VI в. до н.э. Этим же периодом датируются и К. № VI и VII. Период максимального распространения кухонных сосудов, орнаментальные композиции которых расположены непосредственно под краем венчика из К. № II и IX, начинается во второй половине VII в. до н. э. К концу VII – началу VI в. до н.э. происходит и смена места расположения расчлененного валика на банковидных сосудах из верхней части тулова – непосредственно под венчиком – К. № IV.

Курганный могильник Тринка «Друмул Фетештилор», в свете выше изложенного, датируется периодом между серединой VII – первой четвертью VI в. до н.э.

V.2. Культурная принадлежность могильника

Местный культурный фонд периода среднего гальштата и в первую очередь – погребальные памятники, обряд и ритуал обществ населявших Северо-Молдавское плато, практически неизвестен. В такой ситуации, определение культурной принадлежности могильника у с. Тринка было осуществлено посредством выявленных здесь артефактов представляющих собой этно-культурные параметры археологической культуры, связанных по происхождению со сферой идеологии и быта (украшения, посуда, орнаментика, погребальные обычаи, культовые вещи и т.п.)¹⁴, рассмотренных в сравнении с реальностями обнаруженными в других синхронных некрополях, как соседней зоны – бассейн Среднего и Верхнего Днестра, низменность Рэдэуць, так и более отдаленных – карпато-дунайский регион и лесостепная зона бассейна Среднего Днестра.

Проведенный анализ показывает что характеристики могильника у с. Тринка, в целом свойственны как раннегальштатским курганным некрополях, так и раннескифским от Дуная до Днестра. В то же время, их преобладающее большинство имеет прямые параллели в погребальных комплексах соседних территории заселенных общностями западно-подольской группы памятников, сложение которой является результатом трансформации местной культурной среды начавшейся в начале VII в. до н. э., когда в Западно-Подольском и Прикарпатском ареале развитой Гава-Голиградской культуры проникают элементы позднечернолесской культуры (Черный лес II – Жаботин), над которыми, во второй половине VII в. до н. э. наслоились элементы восточного, скифского происхождения¹⁵. К местным элементам позднеголиградских – позднечернолесских традиций относятся: широкое использование камня для сооружения погребальных конструкций; биритуализм; кремация покойников за пределами места захоронения; помещение остатков

¹³ Шукин, 1978, 28-32.

¹⁴ Генинг, 1987, 19.

¹⁵ Смирнова, 1979, 63; Она же, 1980, 28; Она же, 1989, 28; Она же, 1990, 28; Мелюкова, 1984, 229; Крушельницкая, 1990, 151-157.

сожжения в урне; скорченное труположение; керамический комплекс, орудия труда, некоторые украшения и бытовая утварь. Восточные скифские традиции проявляются в: сооружении погребальных конструкций из дерева и камня – склепы; последовательные захоронения в одном и том же склепе; сжигание склепов; положение напутственной пищи вместе с железным ножиком; наличие всех компонентов скифской триады и др. Специфично для западно-подольской группы является полное отсутствие захоронений коней, сопровождавших умерших; присутствие керамики и изделий из металла галыштатских типов и широкое использование сделанной на круге серо-глиняной керамики.

Могильник у с. Тринка при сравнении с ведущими характеристиками курганных могильников западно-подольского типа указывает на наличие определенных специфических черт. Его специфика, в первую очередь, проявляется в: в сооружении курганов в структуре которых остатки сожжения и инвентарь первоначально накрывались небольшой кучкой земли и лишь потом поднималась каменно-земляная насыпь; использование больших овальных ям для устройства погребений-кенотафов; преобладание погребений с положением остатков сожжения и инвентаря непосредственно на уровне древнего горизонта; наличие в курганах двух групп инвентаря – одна под каменной насыпью, другая – вне ее пределов; обычай положения жертвоприношений после совершения захоронения и др. – все галыштатских традиций с прямыми параллелями в могильниках группы Ферижиле-Бырсешть в Южном Прикарпатье. Во вторых в ограниченности элементов свойственных западно-подольской группе являющихся скифскими по происхождению: устройство наземных каменно-деревянных погребальных сооружений, в последствии сожженных; сожжение покойников на уровне древнего горизонта или в погребальных сооружениях, непосредственно на месте строительства кургана; частичные кремации; незначительное число погребений с оружием; отсутствие предметов выполненных в зверином стиле; расположение элементов погребального обряда и обрядности скифского происхождения на определенном месте в рамках площади могильника.

Таким образом, курганный могильник Тринка «Друмул Фетештилор» имеет более отчетливый галыштатский облик в сравнение с западно-подольской группой в целом, скифские элементы являются менее представлены.

Заключение

Курганный могильник Тринка «Друмул Фетештилор» в настоящее время является одним из немногих позднегалыштатских погребальных памятников восточно-карпатского региона исследованный полностью, памятником который представляет в распоряжение специалистов различную информацию относительно целого ряда признаков курганных могильников позднегалыштатского – раннескифского периода.

Здесь было отмечено расположение курганов в рядах ориентированных по линии юго-запад – северо-восток и сооружение курганов, за редкими исключениями только для одного погребения. Каменно-земляные насыпи курганов, в некоторых случаях имели в основе небольшие земляные насыпи которые накрывали остатки сожжения и предметы инвентаря положенные на уровне древнего горизонта. В одном из курганов была выявлена погребальная конструкция типа склепа в последствии сожженного, в двух других овальные глубокие ямы, расположенные на периферии каменной насыпи, в остальных – погребенные или остатки их кремаций были положены прямо на уровне древнего горизонта, без устройства каких либо погребальных сооружений.

Могильник биритуальный – кремации и ингумации, соотношение между которыми 7 : 3. Кремации проводились преимущественно за пределами места захоронения, их остатки

совместно с инвентарем помещались на уровне древнего горизонта и только один раз в урне. Сожжения непосредственно на месте сооружения кургана, - являются неполными, на уровне древнего горизонта и полными, сожженными совместно с деревянной конструкцией. Трупоположения совершались непосредственно на уровне древнего горизонта, в скорченном положении на боку с восточной или северо-западной ориентировкой. Два кургана содержали и по одному погребению-кенотафу.

Из ритуальных действий совершенных во время погребальной церемонии в могильнике у с. Тринка были отмечены: обычай посыпки места захоронения известью или мелом; обычай положения в могилу комочков красной краски (охры?); обычай положения напутственной пищи – мяса барана или быка; обычай расположения сосудов к югу от площади расположения остатков сожжения или костей скелета в случаях ингумаций; обычай оставлять жертвоприношения за пределами каменной насыпи после совершения захоронения и др.

Погребальный инвентарь могильника представлен в основном лепной керамикой (в одном случае – фрагментом кругового сосуда тип Круглик), орудиями труда и предметами быта, предметами вооружения, принадлежностями колчана, украшениями и предметами туалета. Хронологические параметры надежно датированных предметов позволяют датировать могильник второй половиной VII - первой четвертью VI в. до н. э.

Раскопанный могильник, по основным параметрам, ближе всего к погребальным памятникам западно-подольской группы Среднего Поднепровья и низменности Рэдэуць. В то же время, он имеет более отчетливый фракийский, карпато-дунайский облик периода позднего гальштата, элементы скифских традиций менее распространены и расположены исключительно в северо западной зоне могильника характеризующегося неоднородностью погребальной обрядности. Половозрастные определения показывают, что только в этой зоне распространены надежно определенные захоронения мужчин и погребения-кенотафы. Женские захоронения отмечены в обеих зонах могильника, юго-восточная же состояла исключительно из них.

В заключение, отмечаем, что могильник у с. Тринка, на ряду с другими погребальными комплексами Северо Молдавского плато, возможно, и низменности Рэдэуць, учитывая их специфику, нельзя однозначно отнести к кругу памятников западно-подольской группы. Незначительный удельный вес элементов скифского происхождения по сравнению с фракийскими, свидетельствует об смешанном облике памятников расположенных в зоне культурных взаимовлияний двух миров – местного, фракийского и соседнего, восточного (скифского облика) в период позднего гальштата, но преобладающими оставались местные фракийские традиции.

The barrow cemetery of Trinka – „Drumul Feteștilor” of the Late Hallstatt period

SUMMARY

Introduction

The Late Hallstatt period in the East Carpathian region is very scarcely surveyed, which fact is conditioned both by the state of the archeological sources and by the approaches of the experts to elucidating the topics of this period. The last developments of the problems of this cultural chronological horizons, made on the basis of sites, are reduced to certain zone of this region – the southern part of the Middle Dniester basin¹ and the central part of the Dniester-Pruth Interfluve². The burial sites of this time are mainly represented by single separate grounds, revealed by chance and heterogeneous from the viewpoint of the burial ground type (subsoil, barrow cemetery), as well as the funeral rite (cremation, inhumation)³.

This monograph envisages the introduction of the materials of the barrow cemetery of Trinka „Drumul Feteștilor”, which was completely excavated during four seasons, in the scientific circulation. The first 1991 excavation season was implemented by the Riscani archeological expedition of the Institute of Archeology of the RM Academy of Sciences with a financial support on the part of the RM Ministry of Culture, the following seasons of 1994, 1995 and 1999, were implemented by the joint Moldavian-Romanian expedition with a financial support on the part of the Romanian Institute of Thracology. The excavations of the barrow were made manually, proceeding from their structural particularities with leaving perpendicular edges, oriented north-south and east-west accordingly.

Chapter I. The Geographic Environment.

The location of the Cemetery and the History of the Excavations

I.1. The Geographic Environment

The Village of Trinca is situated in the north-west of Moldova, in the physical geographical region – the North-Moldavian Forest-steppe Plateau⁴. From the orthographic viewpoint the North-Moldavian Plateau is characterized by a vivid asymmetry and a common inclination towards south-west. The relief represents an undulated plain with the Moldavian plate in its foundation. The territory consisted mainly of neogenic and partially more ancient Mesopalaeozoic

¹ Kašuba. Наheu Levitki, 2000.

² Niculiță, Teodor, Zanoci, 2002.

³ Мелюкова, 1979, 89-120; Лапушнеан, 1979, 18-23; Buzdugan, 1980, 51-69; Levitki, 1998, 28-59, and others.

⁴ Рымбу, 1982, рис. 7.

rocks. The plateau is an independent morphological structure. Its even surface was cut by a network of the almost parallel valleys of small rivers, which depth does not exceed 60-100 m. The watershed spaces are flat and wavy and relatively wide. Toltra are spread in the Pruth part of the plateau. Forests occupy comparatively small areas in the vicinity of the highest watershed spaces. The meadow-steppe vegetation is common on abrupt eroded slopes of forest clearing and partially in river valleys. The soil composition includes lixiviated, ashed black earth, gray and dark-gray forest soils⁵.

The natural and geological palaeontological specific features of this plateau, where the Village of Trinca and the barrow cemetery is situated, is characterized by unique and picturesque monuments of nature and virginal plot of natural landscapes, situated mostly in the toltra zones of the valleys of the Pruth left tributaries – Vilia, Lopatnic, Dragiște, Racoveț, Camenca, Ciugur, represented by deep canyons with abrupt slopes, covered by forest, rocks, high plateaus, grottos and so on⁶. Toltra reefs of orogenic limes are spread exclusively in this zone. The karst relief forms atolls, caves, grottos, karst funnels are developed within the toltra stripe⁷, the remains of the material culture and fauna, beginning from the Low Paleolithic were discovered in many of them⁸. The relief forms, the favorable climatic conditions facilitated the activities of human communities in the successive periods as well.

1.2. The Location of the Cemetery

The barrow cemetery of Trinca „Drumul Feteștilor” was in 700-800 m to the south from the southern Village margin on the high promontory, formed by the Dragiște river-bed and by the hollow of the untitled brook. It occupied the gentle, southeastern slope of the promontory, oriented south-east - north-west. The absolute altitude of the promontory is 245.2 m the altitude from the Dragiște river valley is 75 m. The northeastern extremity of the promontory is concluded by a rocky precipice of the Trinca canyon (fig. 2), where the known Paleolithic site – grotto Trinca III is situated⁹. The southern part of the promontory is covered with forest. On the whole the cemetery is within the territory, where a Cucuteni-Tripolye site lies. A defensive structure (a bank and a ditch) were built in the northwestern part of the promontory, where it is narrowed a little, during the B2 period of the Cucuteni-Tripolye culture¹⁰ (fig. 3).

1.3. The History of the Excavations

The cemetery was discovered in 1990 by O. Levițki and T. Demcenco. In 1991 the plan of the barrows was made. It was established that nine notable embankments are within an area of about two hectares (see № I – IX), in three irregular rows, oriented south-west – north-east, a part of them is heavily destroyed by agricultural works. Barrows № I and № II, which had been almost completely ploughed, were under a threat of a complete elimination, they were excavated in that agricultural season. The structural features, the funeral rite and the set of pieces of these barrows allowed attributing them to the West Podol group and dating in the

⁵ Рымбу, 1980, 20-30; 1982, 95-99; 1985, 63-66; Кравчук, Верина, Сухов, 1976, 20-30.

⁶ Кравчук, Верина, Сухов, 1976, 1976, 85.

⁷ Сухов, 1969, 33-35; 1972, 13-14; Янакевич, 1973, 20-28; Кравчук, Верина, Сухов, 1976, 132-152.

⁸ Borziac, 1994, 19-40.

⁹ Анисюткин, Борзияк, Кетрау, 1986, fig.1.

¹⁰ Levițki, 2000, 10-11.

second half of the VII – VI centuries B. C.¹¹. The external examination of the cemetery area in 1992 allowed stating that the cemetery consisted of a more considerable number of embankments that had been surmised. The revealed barrows (№ IIIa, IIIb, IXa) were completely ploughed and were only notable for groups of heavily burnt lime stones.

The field surveys of the cemetery were resumed in 1994 in the frames of the Scientific Cooperation Program between the Institute of Archeology of the RM Academy of Sciences and the Romanian Institute of Thracology, when barrows № III и IIIa were unearthed¹², the excavations of barrows № IV and V were continued in 1995¹³ and completed in 1999, when the last barrows - № VI – IX were surveyed. Barrows № IIIa and IXa, which were destroyed by ploughing, could not be saved by the excavations.

Thus, all the notable barrows were surveyed. The Trinka site „Drumul Fetesilor” is the first Late Hallstatt barrow cemetery, which was completely surveyed, in the northern part of Moldova.

Chapter II. The Description of the Cemetery

II.1. The Internal Layout

The barrow cemetery of Trinka „Drumul Feteștilor” occupied an area of about two hectares, where 12 small embankments were discovered. Five of them were heavily ploughed and were only notable for groups of heavily burnt lime stones. The remaining barrows were relatively well preserved. Four barrows were covered with turf and about 0.5 m high. The barrows were lined in three irregular rows, oriented south-west – north-east. The first (northwestern) row consisted of two embankments (№ I and II). The second row consisted of five barrows (№ III, IIIa, IIIb, IV, V), the third one – of four (№ VII, VIII, IX, IXa). One barrow (№ VI) was outside any row. The distance in the rows between the barrows constituted from 25 to 70 m and between the rows – from 30 to 75 m (fig. 4).

II.2. Barrow № I

By the beginning of the excavations, its was heavily destroyed by ploughing (the altitude was about 0.35m, the diameter was about 8 m). The stone embankment of an irregular circular shape (5 x 5.5 m), which was erected on the level of the ancient horizon, consisted along its perimeter of large lime stones and the central part – of several rows of smaller stones with traces of burning (fig. 5). A thin layer of irregularly burnt soil was under them. The area of the fire constituted about 7.5 square meters, the thickness – about 0.2 m (fig. 6). An accumulation of calcinated human bones and funeral rite pieces were discovered within the perimeter of the funeral fire (fig. 7).

Burial 1. It presents an incomplete burning of one Burried, directly on the spot of the barrow's erection, maybe, put at first in contracted posture on one side with his head, orientated north-west.

Grave goods: The pieces were within an area of the funeral fire. They included: a profile of a cut of a low ladle (fig. 9,12); fragments of plastic vessels (fig. 9,1,13); bronze earring (fig. 9,10); bone arrow heads (fig. 9,2-6); „column-naillet” (fig. 9,7); „sticklet-clasp” (fig. 9,8); a

¹¹ Левицкий, Савва, Чобан, 1992, 95-107.

¹² Levitki, 1995, 254-256.

¹³ Levitki, Haheu, 1997, 176-179.

fragment of an iron knife (fig.9,9); glass beads (fig. 9,11,14). Some arrow heads were heavily burnt.

Burial 2. (cenotaph). It is in the northern part of the stone embankment in an oval prolonged pit (2.54 x 0.98 m), the depth is 1.32 m, it is orientated north-west – south-east (fig.8). The pit had a wooden floor on the discovery level. The pit filling consisted of black earthen grounds, stones, charcoal and several fragments of animal bones of cattle, sheep and goats.

II.3. Barrow № II

By the beginning of the excavation it was completely ploughed, (its height was - 0,18 m, the diameter - about 2 x 3 m. The stone embankment had a circular shape (4.5 x 5 m), it was erected directly on the level of the ancient horizon, along the perimeter it consisted of large limestones, whereas the central part – of smaller limestones (fig. 10; 11). Several groups of ceramic fragments and a very disturbed burial were under the stones.

Burial 1. It was an inhumation on the level of the ancient horizon. It was impossible to determine the posture and the orientation of the deceased. (fig.12).

Grave goods: We can graphically restore: jar vessel, ornamented with a dismembered raised border under the rim in combination with a row of through openings (fig. 13,9); vessel with a slightly biconical body, ornamented with a row of depressions (fig. 13,10); (fig. 13,6); a conical basin with bent, slantwise cut edge (fig. 13,8); an S-shaped beaker (fig. 13,7); a bottom part of a thin-walled vessel from gatherings of hand-made ceramic fragments, which were in the close vicinity of human bones. Four glass beads (fig. 13,1-4) and one ceramic bead (fig. 13, 5) were found between the bones of the skeleton.

II.4. Barrow № III

By the beginning of the excavations the central part was covered with turf, only the ceilings were ploughed (the height was 0.42 m, the diameter – about 10 m). A gathering of limestones (A) was discovered after the removal of the turf layer. Another smaller one (B), was at a distance of 3 m to the south of the first one (Fig.14).

Accumulation A. it has an irregular oval form, its diameter was 5.6 x 4.4 M, oriented east-west and the height of 0.4 m. It was on the level of the ancient horizon. The perimeter consisted of large stones, the central part consisted of several layers of middle and small stones (fig. 15) and the burial was under it.

Burial 1. It was a twin inhumation or re-burial, including two Burried females, aged 12 and 18-21 accordingly. It was impossible to determine the posture and the orientation of the deceased. (рис.16).

Grave goods: The pieces were discovered within the perimeter of the bones of the destroyed skeletons. They were represented by: a biconical vessel without a raised rim (fig. 17,5); a conic basin with rim bent inside (fig. 17,6); glass beads (fig. 17,1); two bronze needle-shaped pins (fig. 17,3,4); a bronze earring (fig. 17,2); fragments of corroded iron items and five fragments of sheep and goat bones.

Burial 2. (cenotaph), it was in the southern part of the stone embankment in an oval pit (0.84 x 0.34), 0.4 m deep, oriented south-east – north-west (fig. 14). The filling of the pit consisted of gray soil and limestones.

Accumulation B. It was destroyed by a plough to a considerable extent and had an oval shape (2 x 1.5 m), it was oriented along the east-west line, it consisted of middle and small

stones, lying on the level of the ancient horizon. The fragment of a jar-shaped hand-made vessel (Fig. 17,7) and a small amount of calcinated human bones, which had undergone a cremation and were put in an urn together with all the cremation remains, were discovered under it.

II.5. Barrow № IIIb

By the beginning of the excavation it was an accumulation of burnt limestones, raised a little bit over the level of the contemporary surface, about 0.28 m high, the diameter was about 8 m. It was not possible to determine the structure, because the very burial was destroyed by ploughing.

Burial 1. It was a cremation on the level of the ancient horizon on an oval platform from fireclay (0.9 x 0.7 m), 0.05 m thick, oriented north-south. A destroyed layer of calcinated human bones, inexpressive fragments of hand-made cooking ware and charcoal pieces were on the surface of the platform. The thickness of the burnt soil under the platform was 0.08 m. The clay platform was surrounded by six pits of different sizes on the discovery level. The filling of the pit consisted mainly of burnt soil with ash insets, charcoal pieces and burnt limestones. The larger pits were completely filled with stones, among which small fragments of calcinated human bones were met. There were less stones in small pits (fig. 18; 19). The ceramic fragments from this barrow were identical in their technological characteristics to the pottery, discovered in the other unearthed complexes of this cemetery.

II.6. Barrow № IV

By the beginning of the excavations it was covered with turf (0,5 m high; the diameter was 8 x 12 m). The stone embankment had an irregular oval form, its diameter was 11 x 7 m, oriented south-west – north-east, 0.5 high, it was erected on the level of the ancient horizon. Its perimeter represented a circle of 1.5 – 2 m wide, it consisted of large stones and its internal part was filled with smaller stones (fig. 20; 21). Fragments of human bones, including a tooth and animal bones were discovered among the stones.

Burial 1. It represents an inhumation of an adult man (aged 40-45) on the level of the ancient horizon. It was impossible to determine the posture and the orientation of the deceased (fig. 22).

Grave goods: The pieces were discovered among the bones of the destroyed skeleton. An accumulation of the fragments of the hand-made pottery; a conical basin with the rim bent inside (fig. 23,3); a jar-shaped vessel, bearing an ornament in 3.5 cm under the rim with a dismembered raised border (fig. 23,5) and a glass bead (fig. 23,1) and fragments of a horn and bones of sheep and goat and a domestic donkey were in 0.8 m to the north-east from the area of the bones.

II. 7. Barrow № V

By the beginning of the excavations it was covered with turf, (0.57m high, its diameter was 9x12m). The stone embankment had a circular form, its diameter was 7,5 x 8 m, its height was 0.5 m, it was erected on the level of the ancient horizon. Its perimeter represented a 1.5 – 1.8 m wide circle, made of large stones, which internal part was filled with smaller stones (fig. 24; 25). The stones, forming a circle, were partly burnt, and those of the internal part were heavily burnt.

Burial 1. It represents a cremation, made outside the interment place. The cremation remains, collected from the fire, together with the funeral traditional pieces were on the level of the ancient horizon on the barrow erection place. The area of their dissemination was about 4 square meters (fig. 26).

Grave goods: The pieces were found exclusively within the limits of the dissemination area of the cremation remains: a conical basin with a rim bent inside (fig. 27,8); a S-shaped beaker (fig. 27,6); a ladle (fig. 27,3-5); a fragment of the vessel, made on the pottery wheel (fig. 27,7); a glass bead (fig. 27,1); an iron knife (fig. 27,2) – all of them without a secondary burning.

II. 8. Barrow № VI

By the beginning of the excavations it was covered with turf (0.6 m high, its diameter was 10-12 m). The stone embankment had an irregular oval form, its diameter was 8.5 x 6.5 m, oriented north-south and 0.45-0.5 m high, it was erected on the level of the ancient horizon. Its perimeter represented a 1 –1.2 m wide circle, made of large limestones, the internal part was originally filled with an insignificant earthen layer, on which there were several layers of small and middle stones (fig. 28; 29). The stones of the circle were partly burnt and those of the internal filling were more heavily burnt.

Burial 1. It represents a cremation, made outside the burial place. The cremation remains, collected from the fire, together with the funeral traditional pieces were on the level of the ancient horizon on the barrow erection place. Their dissemination area was about 3.8 square meters (fig.30).

Grave goods: They were placed in three zones:

a) within the limits of the dissemination of the cremation remains – glass beads (fig. 31,1-5); a bead from a glass paste (fig.31,6); a stone dish (fig. 31,12); small ochre clods;

b) in the close vicinity of the area, occupied by the cremation remains – hand-made vessels: a conic basin with a rim bent inside, where sheep leg bones were (fig. 31,16); a conic basin with a rim bent inside and decorated with four rest handles (fig. 31,14); spindle whorl (fig. 31,13);

c) outside the stone embankment, in 4.4 m to the south-east of the relative barrow center – an accumulation of fragments of hand-made vessels: jar-shaped, decorated with rest handles in the upper part (fig. 31,7,10,11) and a conical basin with bent rim (fig. 31,18), and a fragment of corroded iron piece (fig. 31,15).

II. 9. Barrow № VII

By the beginning of the excavations it was covered with turf (its height was 0.5 m, the diameter – 8 x 10 m). The stone embankment had an oval form, its diameter was 7.8 x 5.5 m, oriented north-south, 0.35-0.4 m high, it was erected on the level of the ancient horizon. Its perimeter was made in the form of a ring, 1.2-1.8 m wide, of large limestones, the internal part was originally filled with an insignificant earthen layer, over which there were several layers of middle and small stones (fig. 32; 33). The stones of the circle were partly burnt, those of the internal filling were burned considerably more.

Burial 1. It represents a cremation, made outside the burial place. The cremation remains, collected from the fire together with the grave goods were laid on the level of the ancient horizon on the barrow erection place. The coverage place is about 6-7 square meters.

Grave goods: The grave goods were placed in two zones :

a) within the cremation space – glass beads (fig. 35,1.2); a bead, made of a thin bronze leaf (fig. 35,3); bronze earring (fig. 35,4); a nail-shaped bronze pin (fig. 35,8); fragments of corroded iron pieces (fig. 35,9,12); clay spindle whorl (fig. 35.13); hand-made vessels – a S-shaped beaker (fig. 35.5); a glass-shaped vessel (fig. 35,10); an accumulation of pottery fragments with traces of secondary burning;

b) in the close vicinity of the area, occupied by the cremation remains, in the southern part – hand-made: a jar-shaped vessel, decorated with a smooth raised border (fig. 35,11); conic basins with a rim bent inside (fig. 35,14,7) or with a vertical rim (fig. 35,6).

II.10. Barrow № VIII

By the beginning of the excavations it was covered with turf (0.7 m high, the diameter – 12 –14 m). The stone embankment had an oval form, its diameter was 10 x 10.5 m) and 0.55-0.6 m high, it was erected on the level of the ancient horizon. Its perimeter was made in the form of a circle, 2.2-2.4 m wide, made of large limestones, its internal part consisted of several layers of middle and small stones (fig. 36; 37). The stones of the circle were partly burnt, those of the internal filling were burnt more considerably.

Burial 1. It represents a cremation, made outside the burial place. The burning remains, collected from the fire place together with the grave goods, were laid on the level of the ancient horizon on the barrow place. Their coverage space was 13-14 square meters (fig. 38).

Grave goods: The grave goods were in three zones:

a) within the limits of the space of the burning remains: *southwestern vector* – a glass bead (fig. 39,1); a bronze arrow head (fig. 39,2); a hand-made ladle (fig. 39,10); *southeastern vector* – hand-made vessels: a conic basin with a rim bent inside (fig. 39,6); a jar-shaped vessel, decorated with a row of trough openings under the rim in combination with a dismembered raised border (fig. 39,14);

b) in the close vicinity of the area, occupied with the cremation remains: *southwestern vector* – two accumulations of fragments of hand-made pottery, identified – a jar-shaped vessel, decorated with a dismembered raised border (fig. 39,11) and conical vessels; *southeastern vector* – an accumulation of fragments of hand-made pottery, presented – a vessel, decorated with a twin conical trunnions (fig. 39, 8,13); a tulip-shaped vessel with a dismembered raised border on its shoulder (fig. 39,9); a vessel, decorated with a row of trough openings under the rim (fig.39,7); and a complete conic basin with a bent rim (fig. 39,3);

c) outside the limits of the stone embankment in the *southeastern vector* – two accumulations of pottery fragments, the first one of the hand-made vessels – a jar-shaped vessel with a dismembered raised border (fig. 39,12) and a large one with a black polished surface and the internal gray surface; the second one – presented by the fragments of a narrow-necked amphora (fig. 39,4).

II. 11. Barrow № IX

By the beginning of the excavations it was covered with turf (0.45 m high, the diameter was 8 x 7 m). The stone embankment had an oval form, its diameter was 5.2 x 5 m), 0.4 m high, it was erected on the level of the ancient horizon. It had a ring shape, about 1m wide, made up of large limestones, the internal filling consisted of a several layers of smaller limestones (fig 40; 41), the latter one with burning traces.

Burial 1. It represents a cremation, made outside the burial place. The cremation remains, collected from the fire place together with the grave goods were laid on the level of the ancient horizon on the barrow place. The coverage space was about 3 square meters (fig. 42).

Grave goods: The pieces were exclusively within the cremation remains space. They were represented with nine accumulations of hand-made vessels of both kitchen and table ware categories (fig. 43,1,2), excluding two glass beads. The first one included conical basins with the rim bent inside (fig. 43, 6,8,9); ladles/S-shaped beakers (fig. 43 4,5,7); laddles with band-shape handles (fig. 43,3), the second one – with vessels with gentle biconical body, decorated under the rim with a dismembered raised border, interrupted by a row of depressions (fig. 44,5,7); a massive dismembered raised border (fig. 44,8); with a dismembered raised border, (fig. 44,1,2,4,6); interrupted by a row of depressions (fig. 44,3).

Chapter III. The Cemeteries and Funeral Rites

III.1. The Cemetery Type

The Trinca necropolis „Drumul Feteștilor” is a barrow cemetery, situated on a high promontory. It was possible to survey only 10 out of 12 identified embankments. At the same time Barrow № III shows that the cemetery consists not only of the barrows, but also of graves under smaller stone platforms, on which no earthen embankment were erected or their size was insignificant and they were not preserved. The barrows were in rows, oriented south-west – north-east.

III.2. The barrow Structure

The embankments of the barrows of the Trinca cemetery have, on the whole, the similar structure. All of them were made of stones and earth. Proceeding from the examples of the better preserved barrows, covered with turf, one can suggest that a circular or oval stone ring, having an external diameter of 5 x 5.2 m of shape, from () – B.№ IX, up to 10 x 10.5 m – B.№ VIII, from 1 to 2.2 m wide, were erected around the place of a burial on the level of the ancient surface; after placing the cremation remains and the grave goods in it, it was filled with a several rows of middle and small stones, then all the structure was covered with a stone embankment – B. № IV, V, VII; in some cases the cremation remains and the grave goods were at first covered with a small earthen layer, after it the same operations followed as in the case with – B. № VI, VII). The embankments of the partially destroyed barrows were erected according to the first method.

The height of the earthen embankments varies from 0.4 to 0.6 m and from 0.45 to 0.7 m together with an earthen layer of the barrows, covered with turf; their diameters were from 7-8 to 12-14 v. Each barrow was mainly designed for one burials. Barrows № I and № III contain one additional burial cenotaph, placed close to the stone embankment.

III.3. Cemeteries

In the barrows of the cemetery both the cremation remains and the inhumations were placed, as a rule, under the barrow embankment on the level of the ancient horizon. The remains of the funeral structures were revealed only in three barrows and represented by:

a) a stone-wooden structure, erected on the level of the ancient horizon, it was burnt afterwards – B. № IIIb, which consisted of an oval burnt clay platform, oriented north-south, there were six pits, arranged in three groups of two pits;

b) deep oval prolonged pits, oriented north-west – south-east on the margin of the stone embankment – B. № I and B № III.

III.4. The Funeral Rite

The cemetery in the vicinity of the Village of Trinca is characterized for biritualism. Both the cremation and the inhumation were applied, the relation between them constituted 7 :3.

The cremations, which were made both outside and on the place of the burial. The first ones are complete without any exclusion. The cremation remains together with the grave goods were placed directly on the level of the ancient horizon – B. № V-IX, or in an urn – B. № III, accumulation B. The second ones could be incomplete on the level of the ancient horizon, the cremation remains were left on the spot – B. № I, and the complete ones in a wooden structures, erected on the level of the ancient horizon– B. № IIIb.

The inhumations were directly on the level of the ancient horizon on the place, where the stone-earthen embankment was erected – B. № II, III, IV. The position and the orientation of the Buried are not determined. It was presumably a contracted posture on one side, oriented north-east, there are single and twin burials, re-burials were also possible.

B № I and III contained one cenotaph burial each on the margin of the embankment alongside with cremations and inhumations, which occupied the central place under the stone embankment. Taking into consideration such features as structural particularities of the embankment, cemetery types, biritualism, burial types, the barrows are arranged in two separate groups – the northwestern one and the south eastern ones within the cemetery. The first one is characterized by the use of funeral stone-earthen structures on the level of the ancient horizon, which structures were burnt afterwards, and pits, deepened into the subsoil; the presence of both cremations and inhumations; various inhumation burial types, incomplete cremation on the level of the ancient horizon, complete cremations in a wooden structures or outside the burial place with the placement of the cremation remains on the level of the ancient horizon, cenotaph burials. The second one is characterized by the barrows, where a small earthen and then the stone-earthen embankment were erected on the place of the future placement of the cremation remains; the presence of the only burial type – the cremation outside the burial place and the successive placement of the cremations remains directly on the level of the ancient horizon without the erection of any funeral structures.

III.5. Other Ritual Elements

This category includes the ritual actions, executed during the funeral ceremony. They are:

a) the custom of placing a red paint (ochre?) into the grave – B. № VI and strewing the burial place with lime or chalk – B. № VI, VII, IX;

b) the custom of placing the parting meat food, which remains in the form of sheep, goat and cattle bones were found in the cenotaph burial from B. № I; в K. № III; in B. № IV - those of sheep and goat and domesticated donkey; on B. № VI - those of sheep and goat, placed in a basin.

c) the custom of arranging the funeral goods in a certain order: vessels, mainly to the south from the spreading place of the cremation remains or skeleton bones; decorations, toilet articles, arms, quiver articles and other small objects within the spreading area of the cremation remains or between the skeleton bones. The barrows, where the remains of the cremations, made outside, were placed on the level the ancient horizon, the grave goods were in several zones – in the center together with the cremation remains (B. №.V – IX); in the

direct vicinity to the platform, occupied by the cremation remains, in the southern part (B. № VI, VII, VIII) within the stone embankment; as well as to the south outside its area, under the earthen embankment (B. № VI and VIII).

d) the custom of making offerings after the interment together with making ritual fires over the stone embankment and the funeral feast (B. № VI и VIII), consisting mainly of hand-made vessels.

III.6. The Sex and the Age Composition of the Buried

The cemetery in the vicinity of the Village of Trinca is characterized for a biritualism. The anthropological expertise revealed that a burial of female aged 12 and 18-21 was in B. №.III; a man aged 40-45 was in B. № IV. The inhumation in B. № II was not determined anthropologically, at the same time the absence of arms and a harness allows attributing it to female burials. The incomplete cremation from B. № I can be attributed to the male ones, proceeding from the presence of arrow heads and quiver articles among the grave. The cenotaph burials from B. № I and III are also male ones.

The determination of the sex of the Cremated from Barrows № V – IX, where there were no anthropological data, was made on the basis of the composition of the grave goods and the species of the animals, which were placed in the grave as parting food. The burial in B. № VI, accompanied by vessels, spindle whorl, adornments, toilet articles and a basin with sheep and goat bones is undoubtedly female. The burial from B. № VII, which grave goods include a spindle whorl alongside with vessels and adornments, can also be referred to the female burials. It is difficult to determine the sex of those, Buried in B. № V и VIII, because both iron knives and arrow heads and beads are met in the male and the female burials. In all probability, the burial from B. № IX is female, proceeding from the grave goods.

Depending on the sex of the Buried, the barrows are arranged in two territorially separate groups. The northwestern part consists both of the male and female burials, presented by inhumations, complete and incomplete cremations, cenotaph burials. On the contrary, the southeastern part is represented mainly by female burials, outside cremations, which are placed on the level of the ancient horizon, which circumstance allows presuming that a certain rite was applied to them and that they were buried in a separate place on the territory of the cemetery (fig. 46).

Chapter IV. The Typology of the Grave Goods

IV.1a. The Hand-made Pottery

It represents the predominant majority of the discovered vessels. There are two technological categories: table and kitchen ware.

The kitchen ware is made of well-floured dough with small admixtures, the surface was polished until glazing, it is gray. One can morphologically single out:

Basins of a widely open conical form of three variants:

a) with a rim bent inside and a simple flat rim (fig.13,8; 17,6; 23,3; 27,8; 31,14; 39,3; 43,8,9) or with a more or less expressed bottom, (fig. 31,16; 39,6), one of them is asymmetrical (fig. 31,16), the upper part of the body of another one is decorated with four symmetrical rest handles (fig. 31,14);

b) with a slightly rounded body in its upper part, a rim heavily bent inside and a wide expressed bottom (fig. 35,14; 43,6);

c) with a straight rim, which edge is horizontally cut (fig. 31,8) or rounded (fig. 35,6).

Ladles of three types:

1. with a stocky cup and a body, divided by a relieve rib in two parts, U-shaped bottom and a high raised handle (fig. 9,12);
2. with a biconical prolonged body, expressed bottom and a raised handle (fig. 27,3-5);
3. with a S-shaped cross section, a well-expressed shoulder, a slightly bent rim, a flat bottom and a raised handle, it is decorated with a relief rib in combination with a number of depressions under the rim (fig. 39,10).

Beakers of two variants:

1. with a S-shaped cross section and a flat bottom, the junction of the neck and the shoulder is smooth (fig. 13,6; 27,6; 43,4,5) or with an expressed shoulder (fig. 35,5)4
2. with a stocky spherical body, a short cylindrical neck and a slightly expressed bottom (fig. 43,7).

Korchags (vessels of bitruncated shape) – represented only by the fragments of thick walls, which external surface is black and mat and its internal surface is yellow-gray.

The glass-shaped vessels with a prolonged body, vertical walls in the upper part and abruptly narrowing towards the bottom (fig. 35,10).

The kitchen pottery is made of a rougher dough with an admixture of large grog, the external surface is covered with a yellow gray or brick-colored gray spotted slip One can morphologically single out:

Jar-shaped vessels of three types:

1. *vessels with vertical walls in the upper part* and abruptly narrowing towards the bottom and decorated in the upper part of the body with a dismembered raised border (fig. 23,4; 39,12), and a smooth raised border under the rim (fig. 35,11); with a dismembered raised border in combination with a row of through openings (fig. 13,9); rest-hands (fig. 31,7,10); twin oval sticks (fig. 39,8); a row of through openings (fig. 39,7); a dismembered raised border, interrupted by through openings (fig. 22,1,2);

2. *vessels, which maximal diameter was in the low third part of the body*, the end of the rim is rounded, the bottom is flat, they are decorated with a row of through openings in combination with a dismembered raised border (fig. 39,14); a row of depressions in combination with a dismembered raised border (fig. 44,5,7) or only a dismembered raised border (fig. 39,11);

3. *vessels with a slightly biconical body*, decorated below the edge of the rim with: a massive dismembered raised border (fig. 44,8); a dismembered raised border in combination with a row of through openings (fig. 13,10); a dismembered raised border, interrupted by through openings (fig. 44, 4,6); a row of depressions (fig. 44,3).

Tulip-shaped vessels, of middle stocky proportions, decorated with a dismembered raised border on the shoulder (fig.39,9);

Vessels with a globular body, as conical neck with an unexpressed rim and a flat bottom (fig. 17,5).

IV.Ib. The Wheel-made Pottery

It is present only in B. № V with a rim fragment of a vessel with a bent rim, made of compact dough with invisible admixtures. The surface is qualitatively worked and gray (fig. 27,7).

IV.2. The Working Tools and the Household Objects**IV.2.1. Iron knives with a handle of two types:**

1. with a humped back, a handle is divided from the blade by a batter, the cross-section of the blade is triangular (fig. 27,2);

2. with a straight back, the junction of the handle and the blade is marked by a batter, the cross-section of the blade is triangular (fig. 9,9)

IV.2.2. *Fragment of iron corroded pieced* are represented by rods with a circular or sub-rectangular cross section (fig.31,15; 35,6,12).

IV.2.3. *Clay spindle whorls with a spheroid* (fig. 31,13) or biconical profile (fig. 35,13).

IV.3. The Arms

IV.3.1. *Bone arrow heads* of a pyramidal-prolonged shape, rectangular in their cross section (fig. 9,2-6);

IV.3.2. *A bronze three-edged arrow head* with a short bush (fig. 39,2).

IV.4. The Quiver Articles

IV.4.1. *Bone stick rod-shaped clasp*, its cross section is circular-oval, there is a rectangular cutting in the central part (fig. 9,7);

IV.4.2. *Bone mushroom-shaped „naillet”* (fig. 9,8).

IV.5. The Adornments

IV.5.1. *Glass beads, green, yellow green or mat*, bitruncated, ellipsoid in the cross section, some of them have vertical flute (fig. 9,11,14; 13,1-4; 17,1; 23,1; 27,1; 31,1-6; 39,1; 43,1.2).

IV.5.2. *A clay bead*, rectangular in its cross-section (fig. 13,5);

IV.5.3. *A bead (ring?)* made of narrow bronze leaf (fig. 35,3).

IV.5.4. *Bronze «nail-shaped» earrings* of three variants:

1. one end is made in the form of a conical head, the opposite one is sharpened (fig. 9,10);

2. one end is made in the form of a round head, the opposite one is slightly widened (fig. 17,2);

3. one end is made in the form of a round head, the opposite one is sharpened (fig. 35,4).

IV.5.5. *Bronze «nail-shaped pins* of two variants:

1. with a conical cap (fig. 17,3);

2. with a convex cap (fig. 17,4).

IV.5.6. *Bone pendant (?)* in the form of a gently conical shaft, decorated with concentric circles (Fig. 31,9).

IV.6. The Toilet articles

IV.6.1. *A stone dish* in the form of a sandstone plate, which has a rectangular oval form with borders, (fig. 31,12);

IV.6.2. *lumps of bright red (ochre?)*.

IV.7. Other Materials

IV.7.1. *A flint triangular arrow head* (fig. 9,16).

IV.7.2. *A fragment of a neck of a narrow throated amphora* with a rim, thickened on external surface (fig. 39,4).

Chapter V. The Chronology and the Cultural Attribution of the Cemetery

V.1. The Chronology of the Barrows. The Dating of the Cemetery

The Dating of the burial period and the erection of the barrows is based on the reliably dated pieces of various material categories. Arms items, quiver articles, some adornments and toilet articles, wheel made pottery, certain rare types on hand-made pottery, specific ornamental compositions and their place on vessel bodies were attracted as chronological indicators of the surveyed complexes. The chronological range of the objects, which had chronological parameters and revealed in the barrows of the cemetery in the vicinity of the Village of Trinca are given in Table 1.

The chronological and the territorial range of the objects, included in the table as the chronical indicators, is very wide. In this situation the dating of the sites was based, in the first place, on the period of their dissemination in the Middle Dniester zone and, in particular, on their availability among the grave goods of the dated funeral complexes. However, these objects were met in the closed complexes, which dating was rather wide – VII – first half of the VI centuries B. C. In this situation for a more reliable dating of the barrows from the cemetery in the vicinity of the Village of Trinca the researches used the method of the „narrow” and „wide” datings of the closed archeological complexes, according to which the complex is dated into the period, when all the components of the complex co-existed, that is to say the period between the beginning of the dissemination of the latest articles and the dissemination of the earliest articles; in the cases, when the chronological frames of complex components were not so clear, they are dated into the period of their most considerable dissemination¹⁴.

Thus, the period of the co-existence of the articles from B. № I, III; VIII corresponds to the period between the middle of the VII – the first quarter of the VI centuries B. C. B. № VI and VII are dated into this period. The period of the maximal dissemination of the kitchen vessels, which ornamental compositions were directly under the rim, from B K. № II and IX, begins in the second half of the VII century B. C. The change of the place of a dismembered raised border on a jar-shaped vessels from the upper part of the body to the place, directly under the rim took place at the end of the VII – the beginning of the VI century B. C. – B. № IV.

In the light of the above said the barrow cemetery of Trinca „Drumul Feteștilor” is dated into the period between the middle of the VII – the first quarter of the VI century B. C.

V.2. The Cultural Attribution of the Cemetery

The local cultural fund of the middle Hallstatt period and, in the first place, the funeral sites, the rite and the ritual of the communities, inhabiting the Northern Moldavian Plateau is virtually unknown. In this situation the determination of the cultural attribution of the barrow cemetery in the vicinity of the Village of Trinca was made by means of artefact, representing these ethno-cultural parameters of the archeological culture, which are related in their origin with the sphere of ideology and the mode of life (adornments, ware, ornaments, funeral rites, cult objects and so on)¹⁵, considered in comparison with the realities, discovered in other synchronous necropoli of the both neighboring zone – the basin of the Middle and the Upper Dniester, the Radăuți lowland and the more remote ones – the Carpathian-Danubian region and the forest-steppe zone of the Middle Dniester basin.

¹⁴ Щукін, 1978, 28-32.

¹⁵ Gening, 1987, 19.

The analysis made shows that the characteristics of the barrow cemetery in the vicinity of the Village of Trinca are on the whole peculiar to both the Early Hallstatt barrow necropoli, and to the Early Scythian ones from Danube to Dnieper. Alongside with it, the prevailing majority of them have the direct parallels in the funeral complexes of the neighboring territories, inhabited by the communities of the West-Podol group of sites, which emergence is the result of the transformation of the local cultural environment, which began at the beginning of the VII century B. C., when the elements of the of the Late Chernoleskaya culture (Chernyi Les II – Jabotin), on which the elements of the oriental Scythian origin were superimposed in the second half of the VII century, penetrated into the West-Podol and the Transcarpathian area of the developed Gava-Goligrad culture¹⁶. The local elements of the Late Goligrad – Late Chernolesky traditions include: a wide use of stone for the erection of funeral structures; biritualism; cremation of the deceased outside the burial place; contracted inhumation posture; pottery complex, working tools, certain adornments and household utensils. The Eastern Scythian traditions are revealed in: the construction of funeral structures from wood and stone – burial vaults; successive burials in one and the same burial vault; burning of burial vaults; the placing of the parting food together with an iron knife; the presence of all the components of the Scythian triad and so on. The specific features of the West-Podol group are the complete absence of the horses to accompany the deceased; the presence of ceramic articles and metal pieces of the Hallstatt types and the wide use of the wheel-made gray clay pottery.

When the characteristics of the barrow cemetery in the vicinity of the Village of Trinca are compared with the leading characteristics of the barrow cemeteries of the West-Podol types, certain specific features are notable. Its specific features are revealed in: the erection of the barrows, in which structures the cremation remains and the grave goods were at first covered with a small heap of earth and only afterwards the stone-earthen embankment were erected; the use of the big oval pits for arranging a cenotaph burials; the prevalence of the burials, where the cremation remains and the grave goods are placed directly on the level of the ancient horizon; the presence of two groups of grave goods in the barrows – one was under the stone embankment, the other one – outside its limits; the custom of putting offerings after the completion of the interment and all the Hallstatt traditions with the direct parallels in the cemeteries of the Ferigile-Bârsești group in the southern Transcarpathia. Secondly, it is in the scarcity of the West-Podol elements, which are Scythian in their origin: the erection of the surface stone-wooden structures, burnt afterwards; the cremation of the deceased on the level of the ancient horizon or in the burial structures, directly on the place of the erection of the barrow; partial cremations; insignificant number of the burials with arms; the absence of the pieces, executed in the beast style; the arrangement of the elements of the funeral rite and the rituality of the Scythian origin in certain place within the burial area.

Thus, barrow cemetery of Trinca „Drumul Feteștilor” has a more pronounced Hallstatt image in comparison with the West-podol group on the whole, it contains less Scythian elements.

Conclusion

The barrow cemetery of Trinca „Drumul Feteștilor” is currently one of a few of Late Hallstatt completely surveyed burial sites of the East-Carpathian region, which provides

¹⁶ Смирнова, 1979, 63; Смирнова, 1980, 28; Смирнова, 1989, 28; Смирнова, 1990, 28; Мелюкова, 1984, 229; Крушельницкая, 1990, 151-157.

various information, concerning a whole number of the attributes of the Late Hallstatt – Early Scythian period.

One revealed the arrangement of barrows, oriented along the south-west –north-east line and the erection of the barrows only for one burial with rare exclusions. In some cases the small stone-earthen embankments of the barrows covered the cremation remains and the grave goods, placed on the level of the ancient horizon. A burial vault type structure, which was burnt later, was discovered in one of the barrows, oval deep pits on the margin of the stone embankment – in two other barrows, the buried persons or their cremation remains on the level of the ancient horizon without any burial structures - in the remaining barrows.

The cemetery is biritual, consisting of cremations and inhumations, the ratio between them is 7 : 3. The cremations were executed predominantly outside the limits of the burials and the remains together with the grave goods were placed on the level of the ancient horizon and only once in an urn directly. The cremations, made directly on the barrow erection place were incomplete, those on the level of the ancient horizon were complete and they were burnt together with a wooden structure. The inhumations were made directly on the level of the ancient horizon, in a contracted posture on one side and oriented east or north-west. Two barrows contained one cenotaph burial each.

The ritual actions, carried on during the funeral ceremonies in the barrow cemetery in the vicinity of the Village of of Trinca included: the custom of strewing the burial place with lime or chalk; the custom of placing lumps of a red paint (ochre?) in the burial; the custom of placing the parting food– mutton or beef; the custom of arranging the vessels to the south from the area, where the cremation remains of the skeleton bones were in case of the inhumations; the custom of leaving offerings outside the limits of the stone embankment after the completion of the interment and so on.

The grave goods of the cemetery were mainly represented by hand-made pottery (in one case – by a fragment of a round vessel of the Kruglik type), working tools and household objects, arms articles, quiver articles, adornments and toilet articles. The chronological parameters of the reliably dated objects allows dating the cemetery into the second half of the VII – the first quarter of the VI centuries B. C.

The main parameters of the unearthed cemetery are close most of all to the burial sites of the West-Podol group of the Middle Dniester and the Radăuți lowland. At the same time, it has a clearer Thracian, Carpathian-Danubian image of the Late Hallstatt period, the elements of the Scythian traditions are less spread and are exclusively common in the northwestern zone of the cemetery, characterized by the heterogeneity of the funeral ritualism. The sex and the age definitions show that the reliably defined male burials and cenotaphs are spread only in this zone. The female burials are revealed in the both zones of the cemetery, the southeastern one consisted exclusively of them.

In conclusion we should note that the cemetery in the vicinity of the village of Trinca alongside with the other cemeteries of the Northern Moldavian Plateau, maybe, also those of the Radăuți Lowland cannot be undoubtedly attributed to a circle of the sites of the West-Podol group. The insignificant share of the Scythian elements in comparison with the Thracian ones, testifies to a mixed image of the sites, situated in the zone of the cultural reciprocal influence of the two worlds – local, Thracian and neighboring oriental (of the Scythian image) in the period of the Late Hallstatt, but the local Thracian traditions remained dominant.

The list of the illustrations

Fig. 1. The location of the barrow cemetery of Trinca „Drumul Feteștilor” in Moldova (A) and in the Southeastern Europe (B).

Fig. 2. The geological objects on the Dragiște River (after Kravchuk et al. 1976).

Fig. 3. The topographical conditions of the location of the barrow cemetery of Trinca „Drumul Feteștilor”.

Fig. 4. The internal layout of the cemetery (a – barrows, unearthed in 1991; b – barrows, unearthed in 1994; c – barrows, revealed in 1992; d – barrows, unearthed in 1995; e – barrows, unearthed in 1999).

Fig. 5. B. № I. The layout of the stone embankment.

Fig. 6. K. № I. The cross-sections of the perpendicular edges (a – the level of the contemporary horizon; b – black earth; c – stones; d – burnt soil; d – gray colored ground; f – subsoil).

Fig. 7. K. № I. The area of the funeral fire. The arrangement of the grave goods. The pit of the cenotaph burial. (a – the cross-section of the vessel; b – the reconstructed vessel; c – bronze earring; d – bone arrow head; e – bone «naillet»; f – bone clasp; g – iron knife; h – glass beads).

Fig. 8. B. № I. The layout and the cross-section of the cenotaph burial.

Fig. 9. B № I. The grave goods. (1,12,13, 15 – pottery; 2-8 – bone; 9 – iron; 10 – bronze; 11,14 – glass; 16 – flint).

Fig. 10. B. № II. The layout of the stone embankment.

Fig. 11. B. № II. The cross sections of the perpendicular edges (a – the level of the contemporary horizon; b – black earth; c – stones; d – gray colored ground; e – subsoil).

Fig. 12. B № II. The Main Burial. The arrangement of the grave goods. (a – the reconstructed vessel; b – glass beads; c – bead from fireclay).

Fig. 13. B. № II. The grave goods. (1-4 – glass; 5 – fireclay; 6-10 – pottery).

Fig. 14. B. № III. The layout of the stone. Accumulations A and B.

Fig. 15. B. № III. The Cross Sections of the perpendicular edges. (a – the level of the contemporary horizon; b – black earth; c – stones; d – gray colored ground; e – subsoil).

Fig. 16. B. № III. The main burial. The arrangement of the grave goods. (a – complete vessel; b – bronze pin; c – glass bead; d – bronze earring; e – iron object).

Fig. 17. B. № III. The grave goods. (1 – glass; 2-4 – bronze; 3-7 – pottery).

Fig. 18. B. № IIIb. The layout of the barrow embankment and the burial structure.

Fig. 19. B. № IIIb. The cross sections of the perpendicular edges and the burial structure (a – the level of the contemporary horizon; b – black earth; c – stones; d – gray colored ground; e – calcinated bones; f – burned soil; g - subsoil).

Fig. 20. B. № IV. The layout of the stone embankment.

Fig. 21. B. № IV. The cross sections of the perpendicular edges (a – the level of the contemporary horizon; b – black earth; c – stones; d – gray colored ground; e – subsoil).

Fig. 22. B. № IV. The main burial. The arrangement of the grave goods (a – complete vessel; b – reconstructed vessel; c – glass bead; d – human bones; e – animal bones).

Fig. 23. B. № IV. The grave goods. (1 – glass; 2 – horn; 3-5 – pottery).

Fig. 24. B. № V. The layout of the stone embankment.

Fig. 25. B. № V. The cross sections of the perpendicular edges. (a – the level of the contemporary horizon; b – black earth; c – stones; d – stones; e – subsoil).

Fig. 26. B. № V. The main burial. The arrangement of the grave goods. (a – area outline; b – reconstructed vessel; c – fragmented vessel; d – glass bead; e – iron knife).

Fig. 27. B. № V. The grave goods. (1 – glass; 2 – iron; 3-8 – pottery).

Fig. 28. B. № VI. The layout of the stone embankment.

Fig. 29. B. № VI. The Cross sections of the perpendicular edges. (a – the level of the contemporary horizon; b – black earth; c – stones; d – black colored ground; e – gray colored ground; f – subsoil).

Fig. 30. B. № VI. The area of the cremation remains. The arrangement of the grave goods. (a – area outline; b – complete vessel; c – stone plate (dish); d – spindle whorl; e – glass bead; f – bone shaft).

Fig. 31. B. № VI. The grave goods. (1-6 – glass; 7,8,10,13,14,16 – pottery; 9 – bone; 12 – sandstone; 15 – iron).

Fig. 32. B. № VII. The layout of the stone embankment.

Fig. 33. B. № VII. The cross sections of the perpendicular edges. (a – the level of the contemporary horizon; b – black earth; c – stones; d – gray colored ground; e – subsoil).

Fig. 34. B. № VII. The area of the cremation remains. the arrangement of the grave goods. (a – complete vessel; b – fragmented vessel; c – glass bead; d – spindle whorl; e – bronze earring; f – bronze bead; g – bronze pin; h – iron piece).

Fig. 35. B. № VII. The grave goods. (1-2 – glass; 3,4,8 – bronze; 9,12 - iron; 5-7,10-11,13-14 – pottery).

Fig. 36. B. № VIII. The layout of the stone embankment.

Fig. 37. B. № VIII. The cross sections of the perpendicular edges. (a – the level of the contemporary horizon; b – black earth; c – stones; d – gray colored ground; e – subsoil).

Fig. 38. B. № VIII. The area of the cremation remains. The arrangement of the grave goods (a – area outline; b – complete vessel; c – fragmented vessel; d – glass bead; e – bronze arrow head).

Fig. 39. B № VIII. The grave goods. (1- glass; 2 – bronze; 3-14 – pottery).

Fig. 40. B. № IX. The layout of the stone embankment.

Fig. 41. B. № IX. The cross sections of the perpendicular edges. (a – the level of the contemporary horizon; b – black earth; c – stones; d – gray colored ground; e – subsoil).

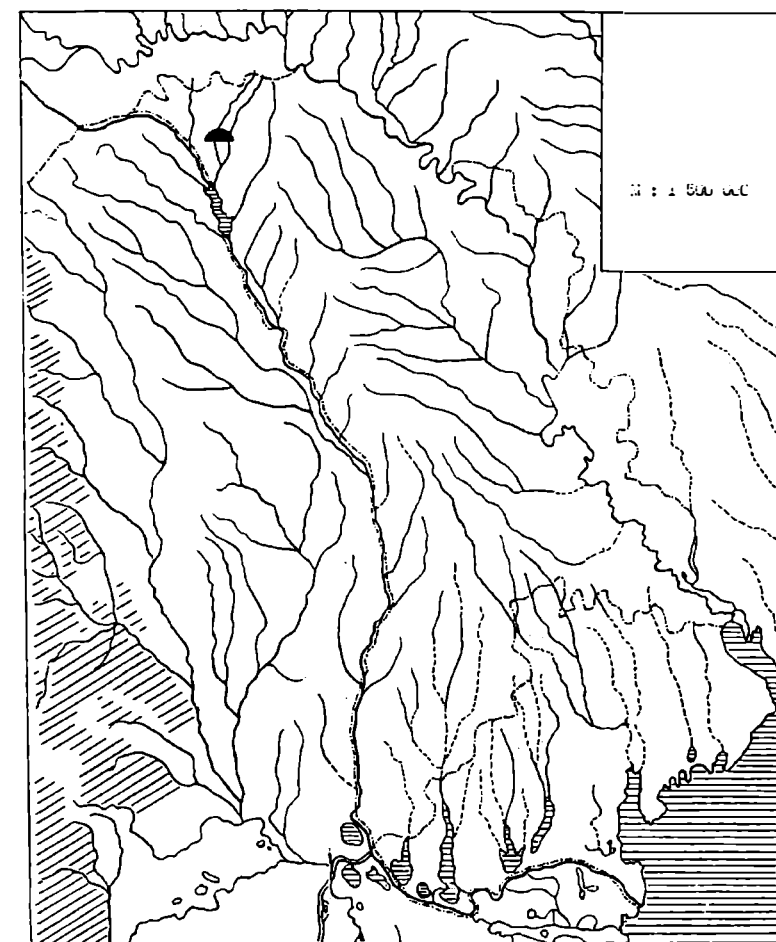
Fig. 42. B. № IX. The area of the cremation remains. The arrangement of the grave goods. (a – area outline; b – glass bead; c – fragmented vessel).

Fig. 43. B. № IX. The grave goods. (1-2 – glass; 3-9 – pottery).

Fig. 44. B. № IX. The grave goods. (1-11 – pottery).

Fig. 45. The burial types from the barrow cemetery of Trinca „Drumul Feteștilor” (a – inhumations; b – cenotaph burials; c – cremation in an urn; d – cremation with placing the cremation remains on the level of the ancient horizon; e – destroyed barrows; f – incomplete cremation; g – cremation in a wooden structure).

Fig. 46. The arrangement of the burial in accordance with the sex. (a – male; b – female; c – cenotaph (male); d – destroyed barrows; e – male/female?).

A

B

Fig. 1. Amplasarea necropolei Trinca «Drumul Feteștilor» în Moldova (A) și în Europa de Sud-Est (B).

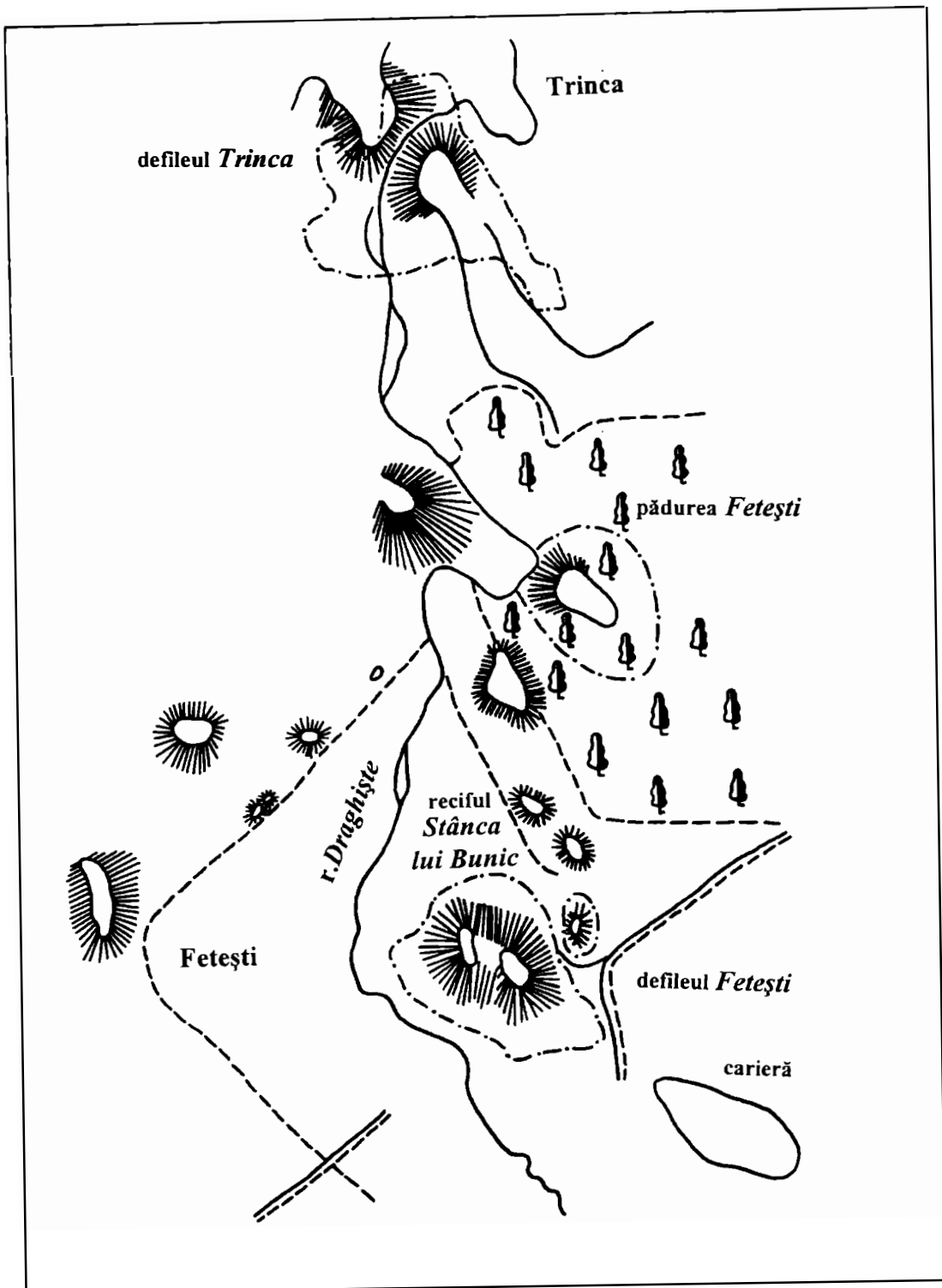

Fig. 2. Monumentele geologice din bazinul r. Draghiște (după Kravčuk ș.a., 1976).

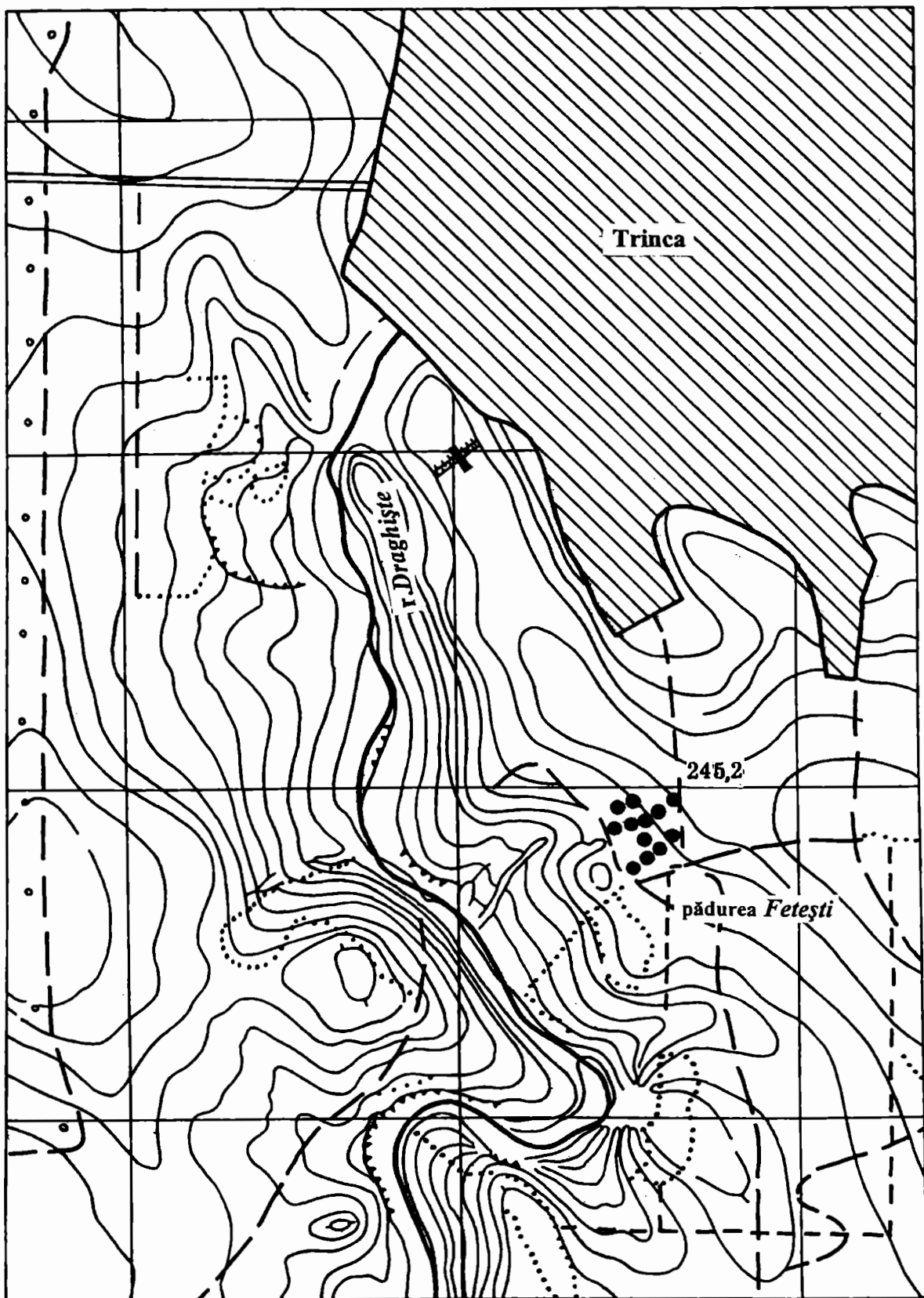

Fig. 3. Condițiile topografice de amplasare a necropolei Trinca «Drumul Feteștilor».

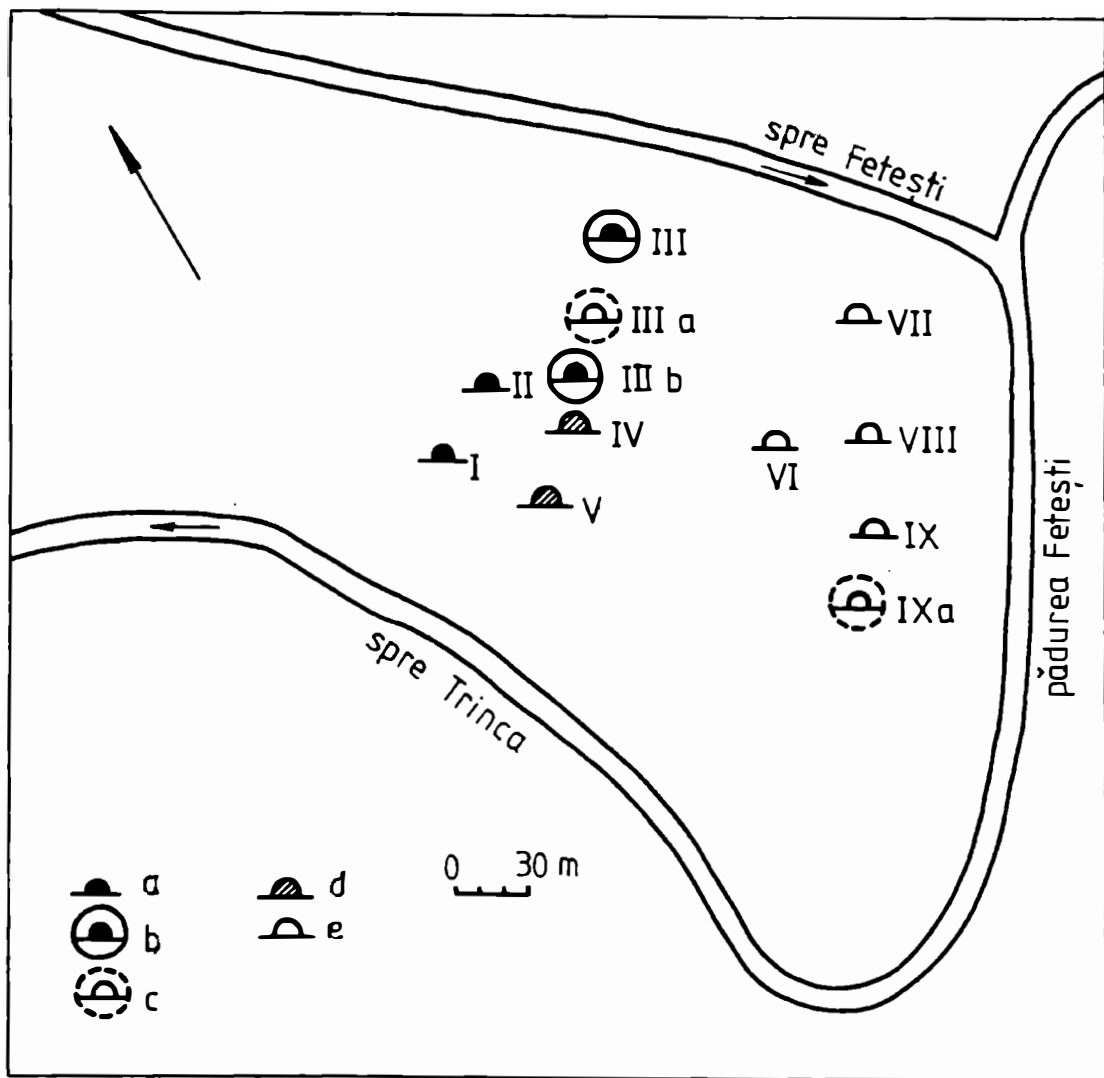

Fig. 4. Organizarea internă a necropolei Trinca «Drumul Feteștilor».
 (a - tumuli cercetați în anul 1991; b - tumuli cercetați în anul 1992; c - tumuli evidențiați în anul 1992;
 d - tumuli cercetați în anul 1995; e - tumuli cercetați în anul 1999).

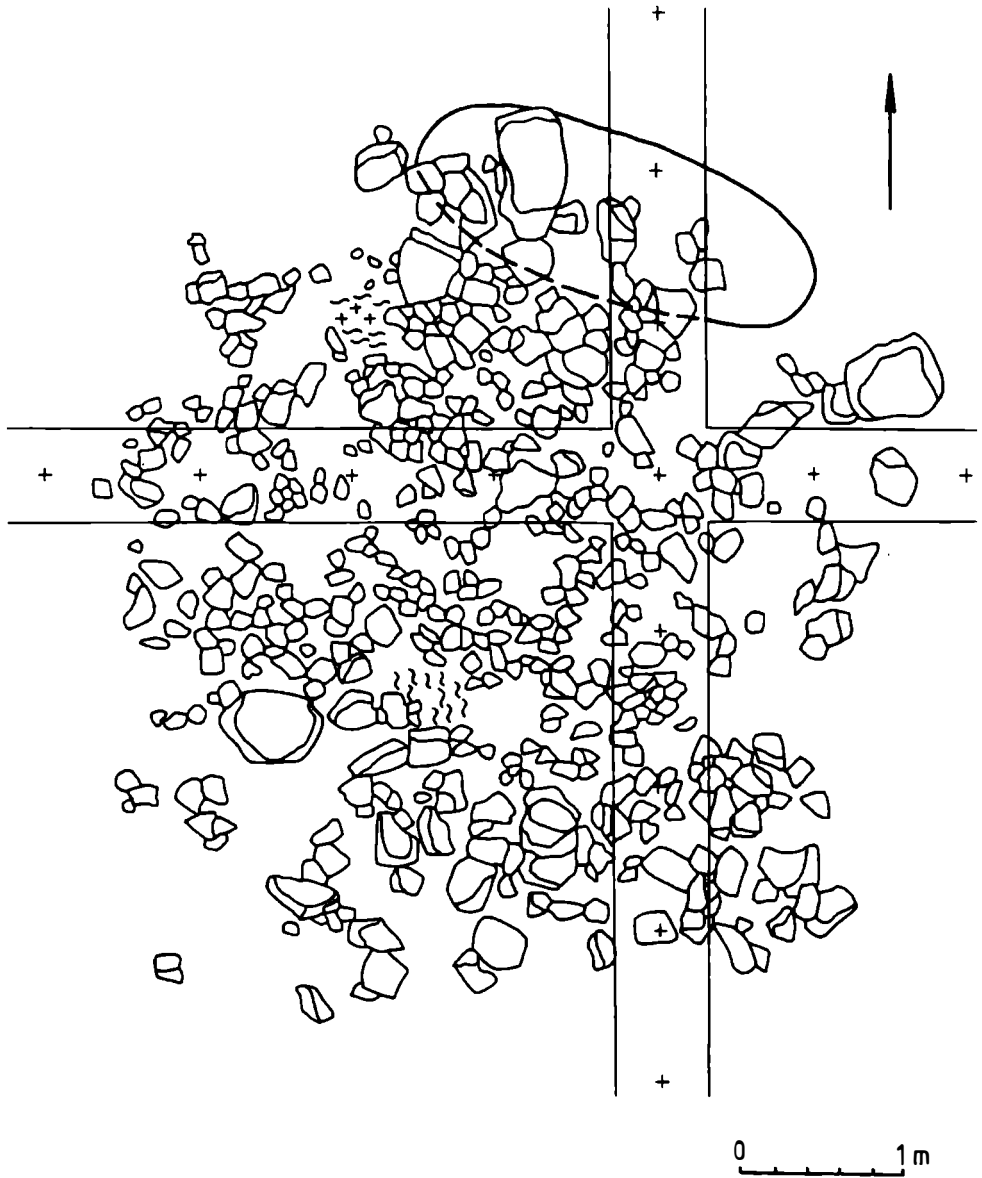

Fig. 5. T. nr. 1. Planul mantalei din piatră.

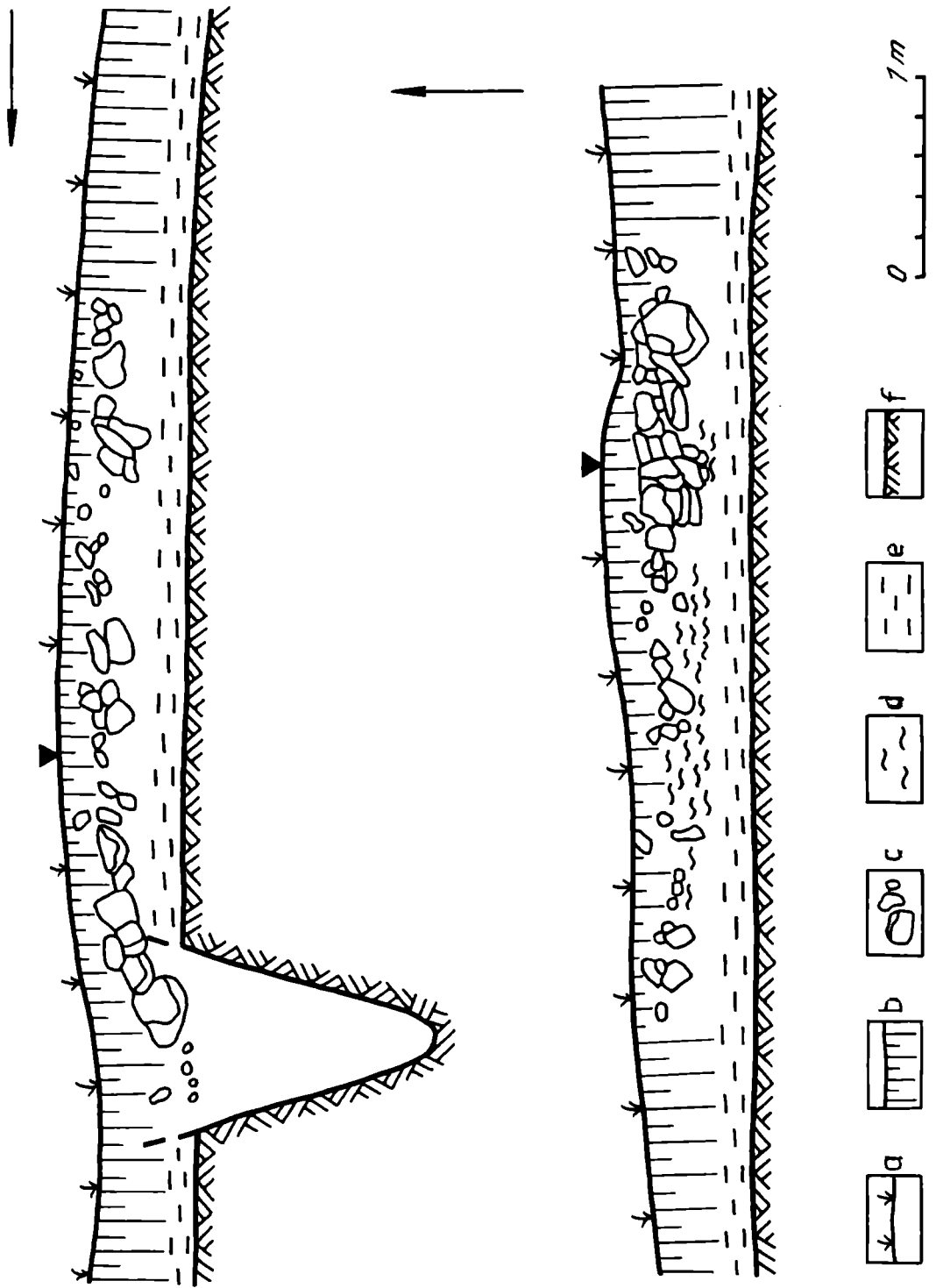

Fig. 6. T. nr. 1. Profilurile martorilor perpendiculari.
 (a – nivelul orizontului actual; b – cernoziom; c – pietre; d – pământ ars;
 e – pământ cenușiu; f – lut galben viu).

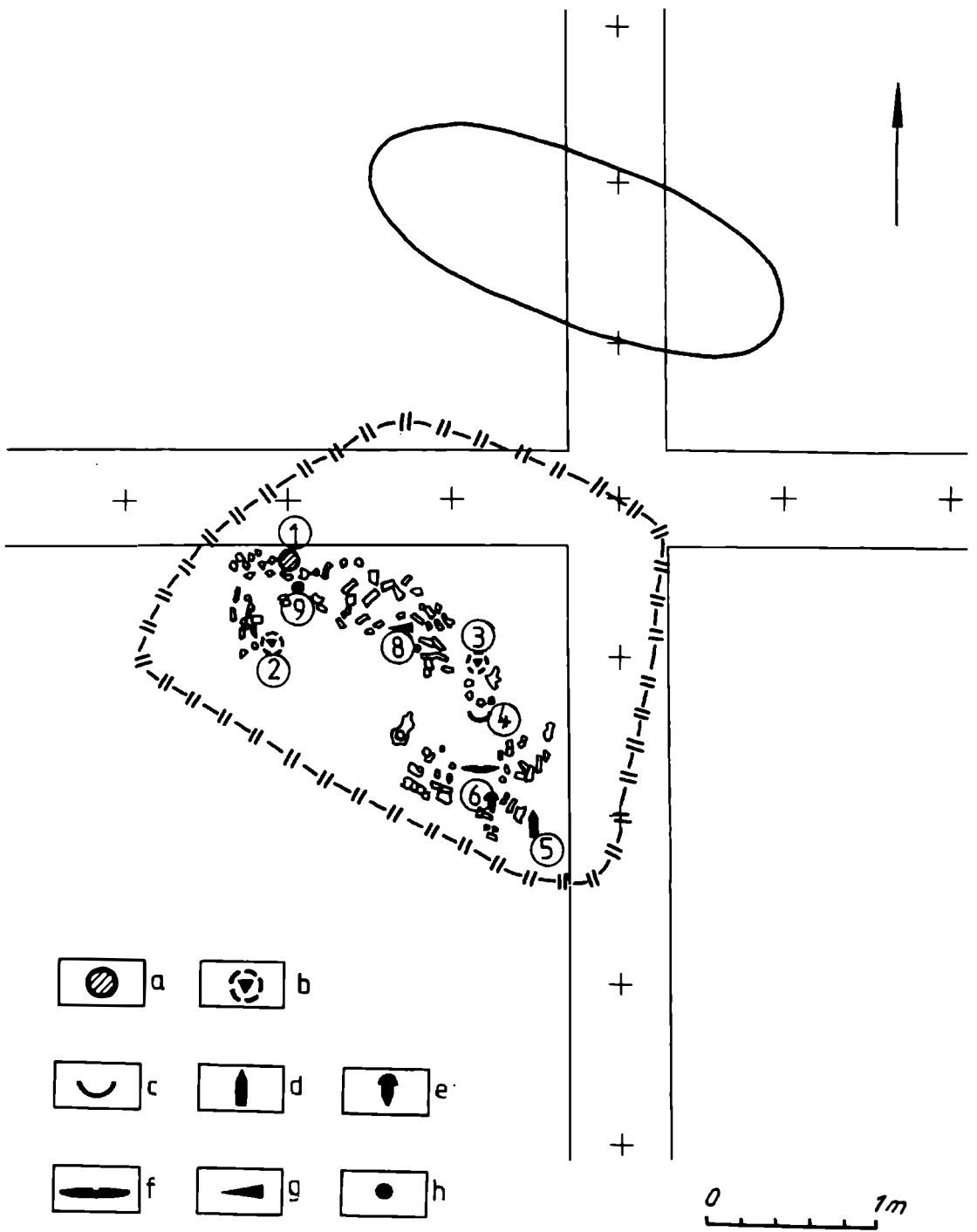

Fig. 7. T. nr. I. Suprafața rugului funerar. Amplasarea pieselor de inventar. Groapa mormântului-cenotaf.
 (a – vas întregibil, b – vas fragmentar, c – cerceț din bronz, d – vârf de săgeată din os, e – cuișor din os,
 f – încheietoare din os, g – cuțit din fier, h – mărgelile din sticlă).

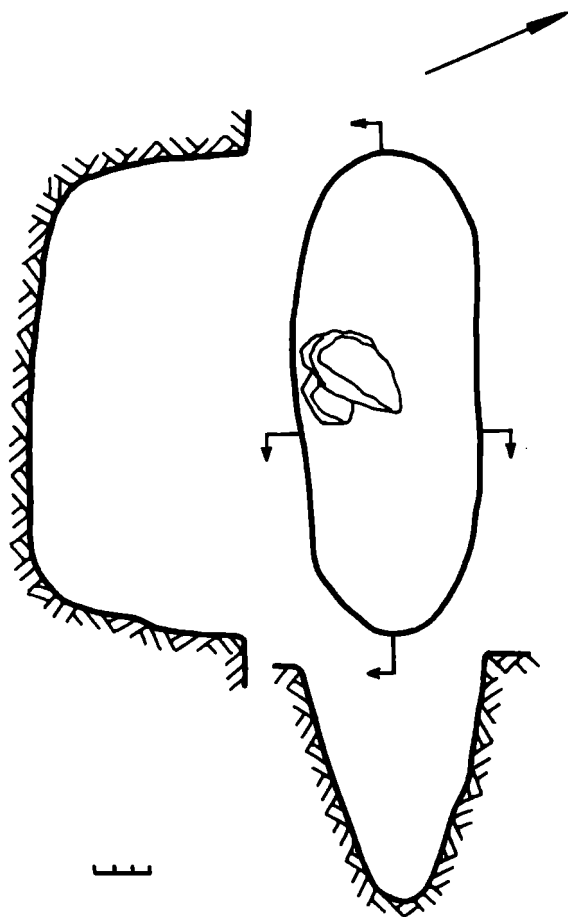

Fig. 8. T. nr. 1. Planul și profilul gropii mormântului-cenotaf.

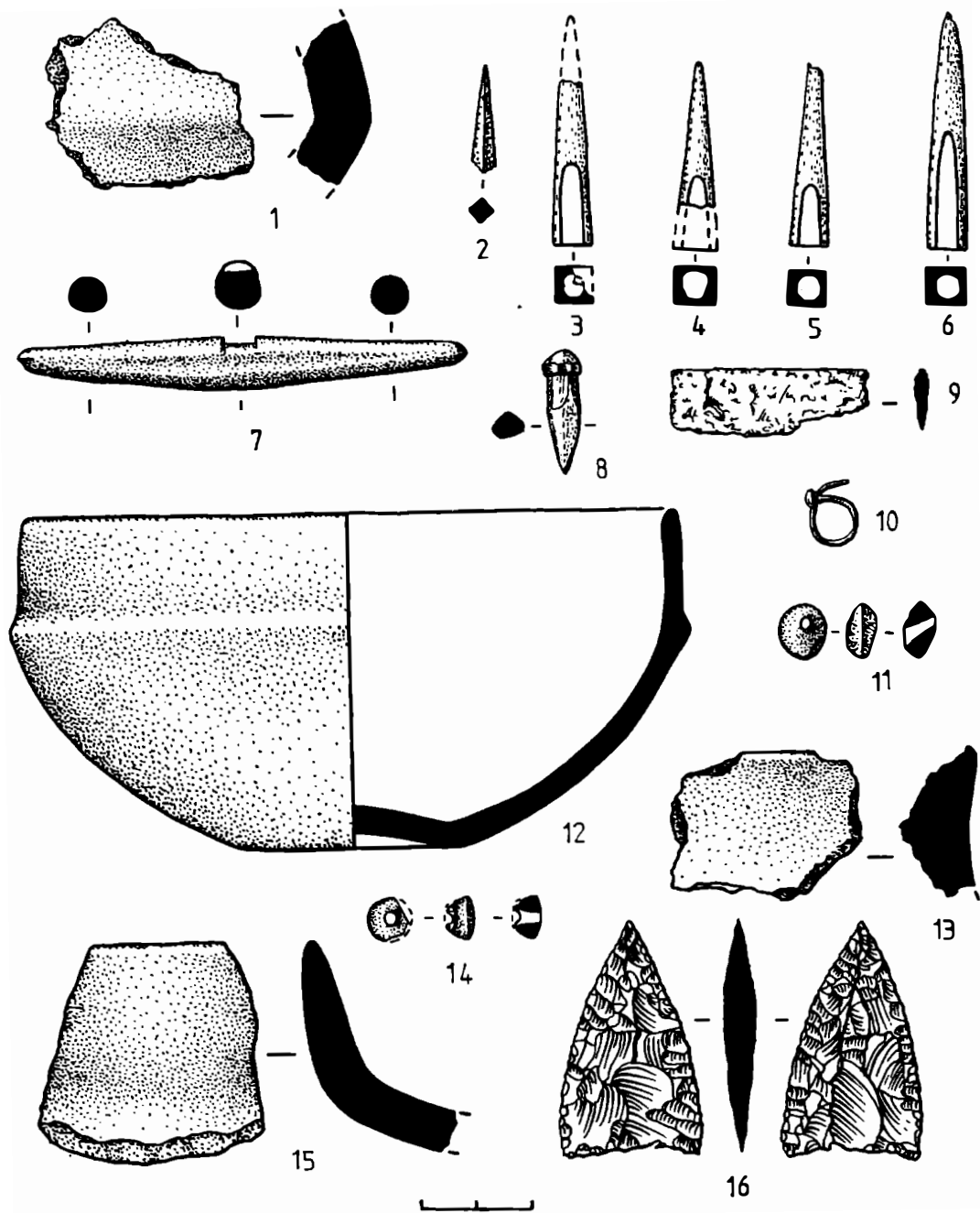

Fig. 9. T. nr. 1. Piese de inventar.
 (1,12,13,15 – ceramică; 2-8 – os; 9 – fier; 10 – bronz; 11,14 – sticlă; 16 – silix).

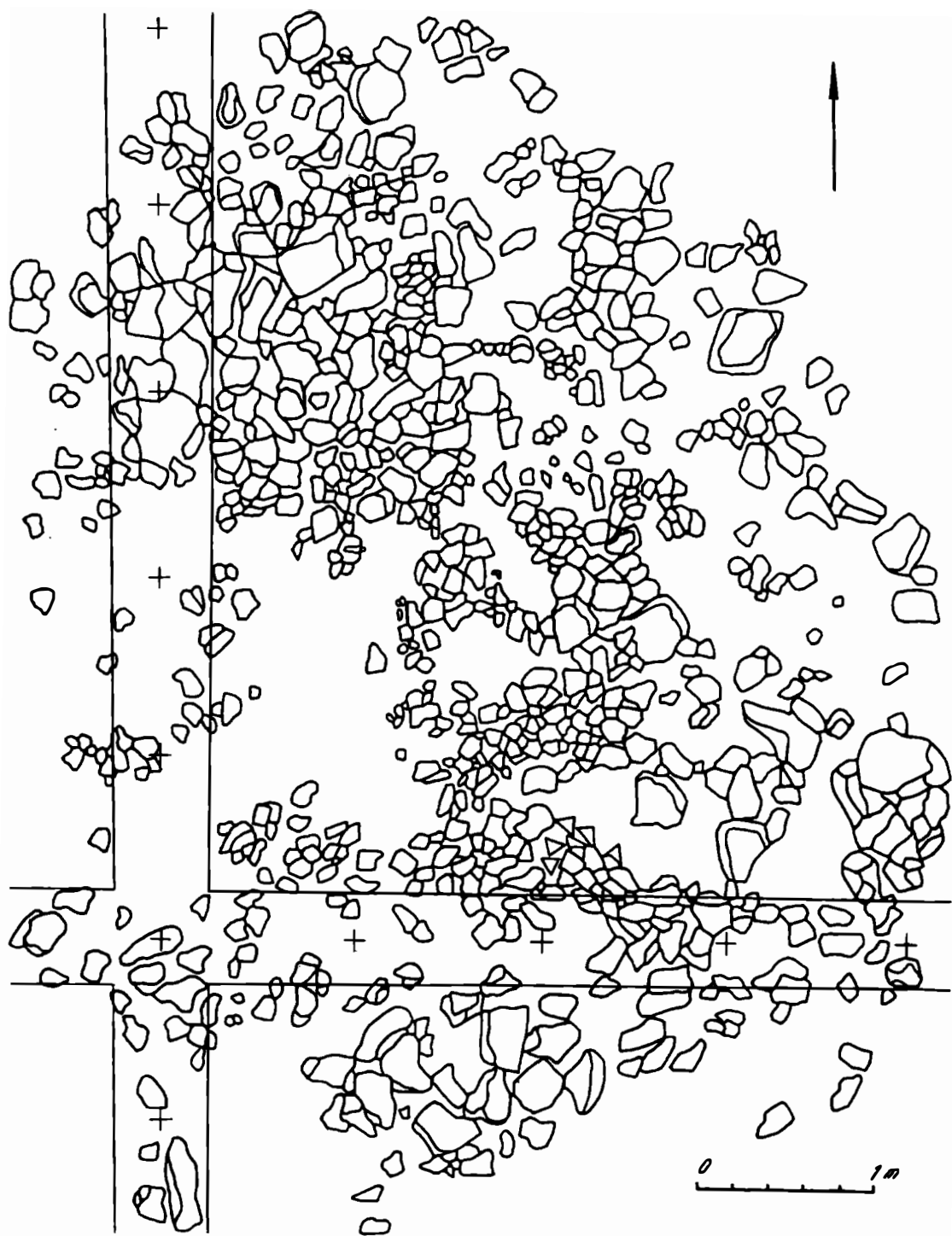

Fig. 10. T. nr. II. Planul mantalei din piatră.

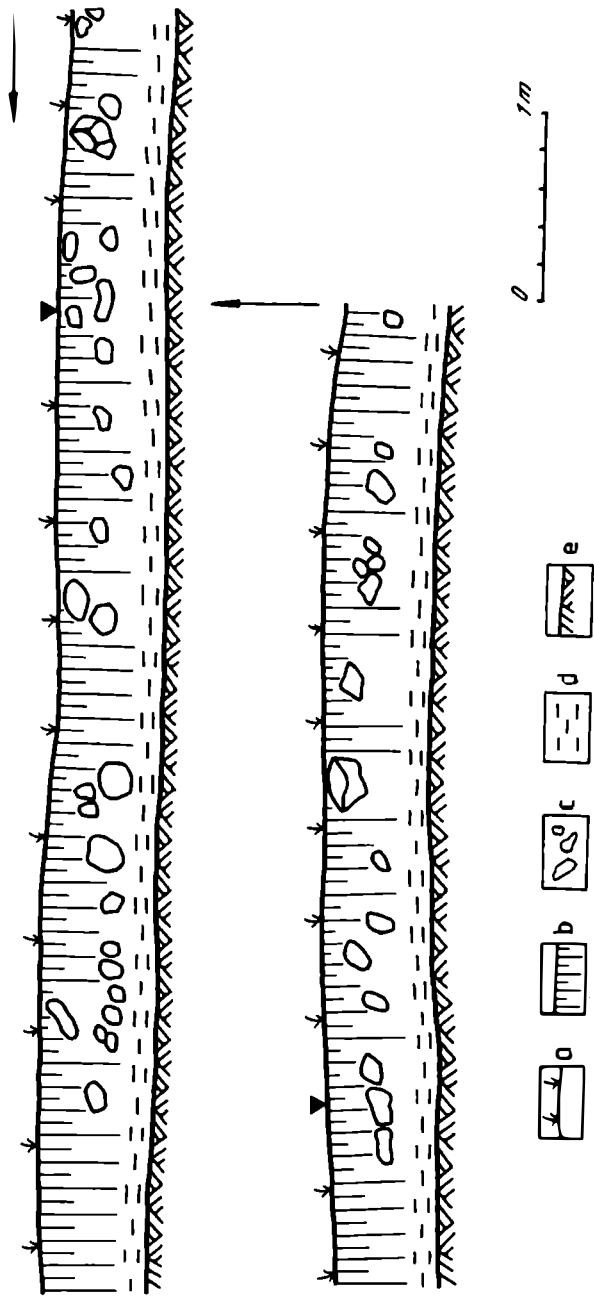

Fig.11- T. nr. II. Profilurile marilor perpendiculari.

(a – nivelul orizontului actual; b – cernoziom; c – pietre; d – pământ cenușiu; e – lut galben viu).

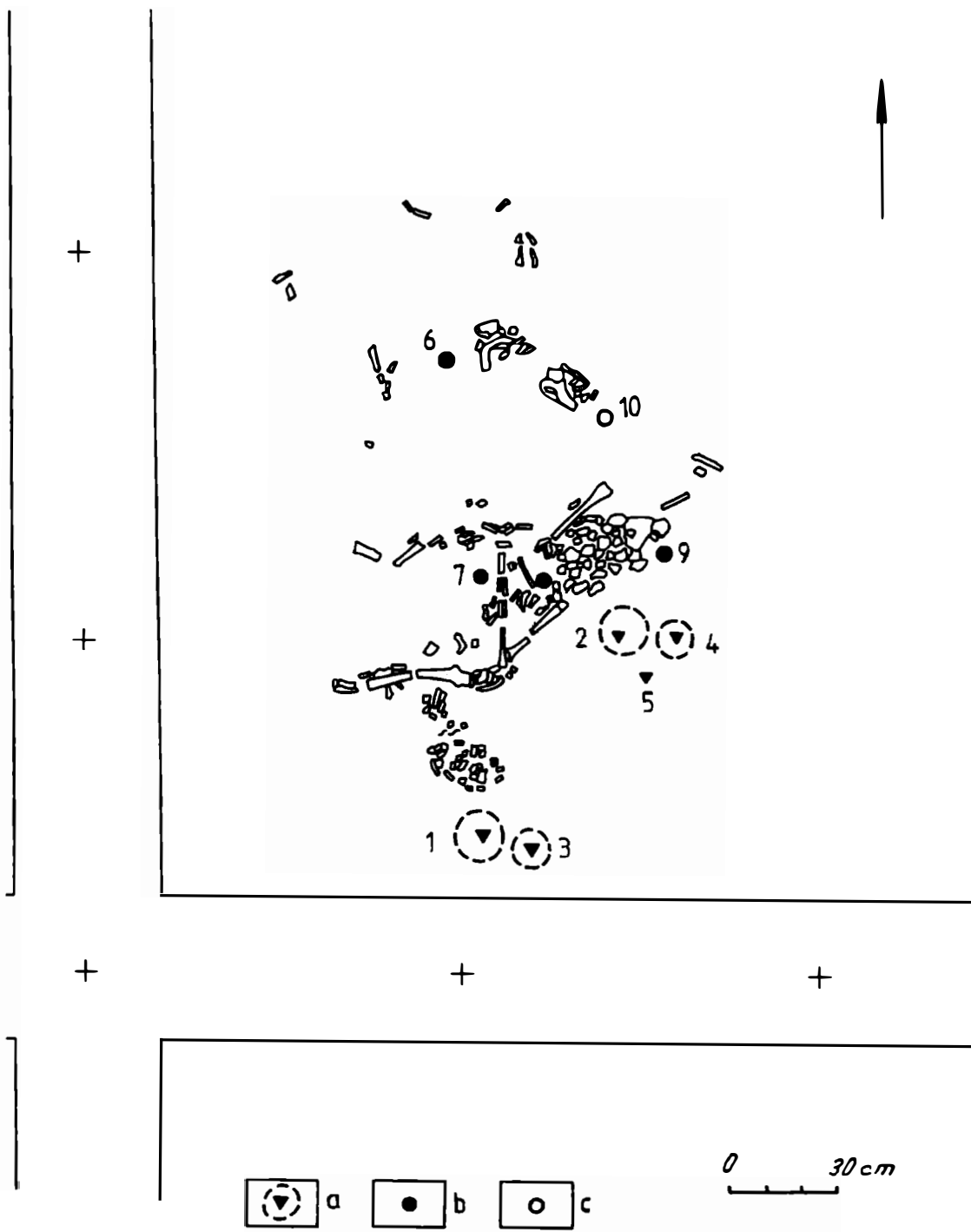

Fig. 12. T. nr. II. Mormântul principal. Amplasarea pieselor de inventar.
 (a – vas fragmentar; b – mărgică din sticlă; c – mărgică din lut).

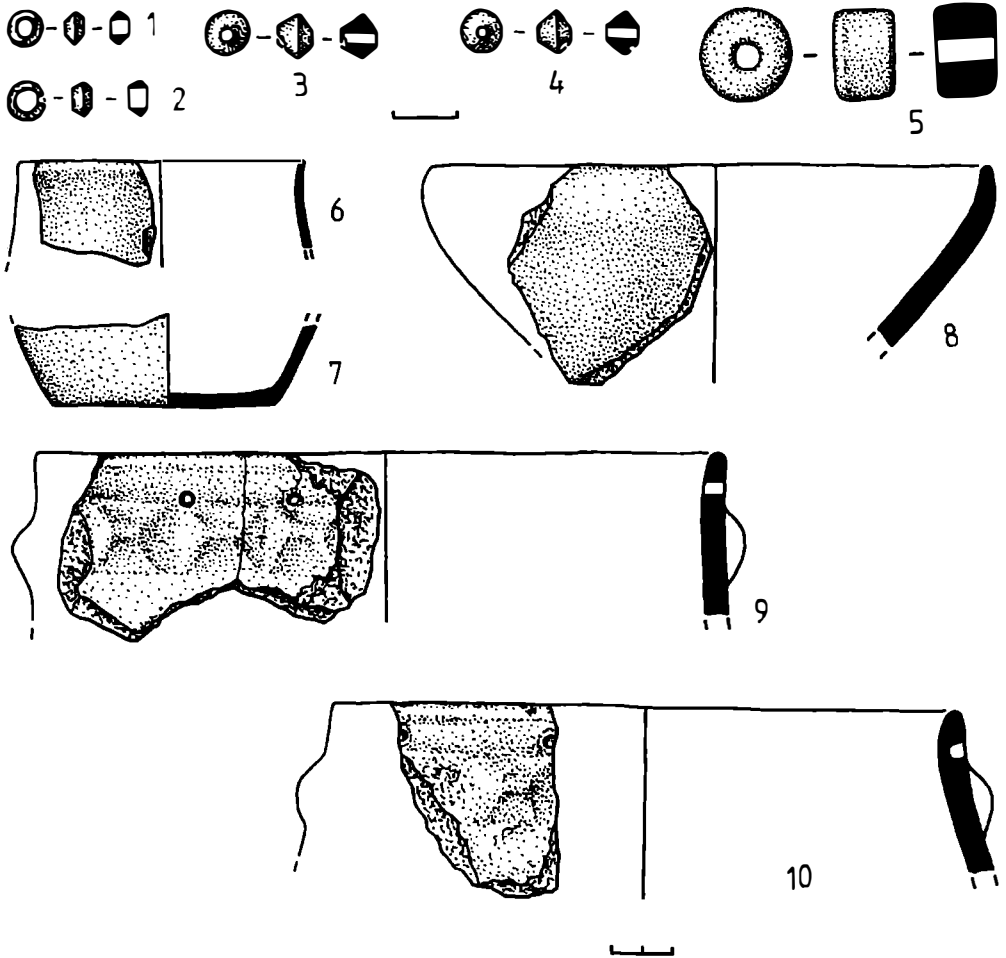

Fig. 13. T. nr. II. Piese de inventar. (1-4 – sticlă; 5 – lut ars; 6-10 – ceramică).

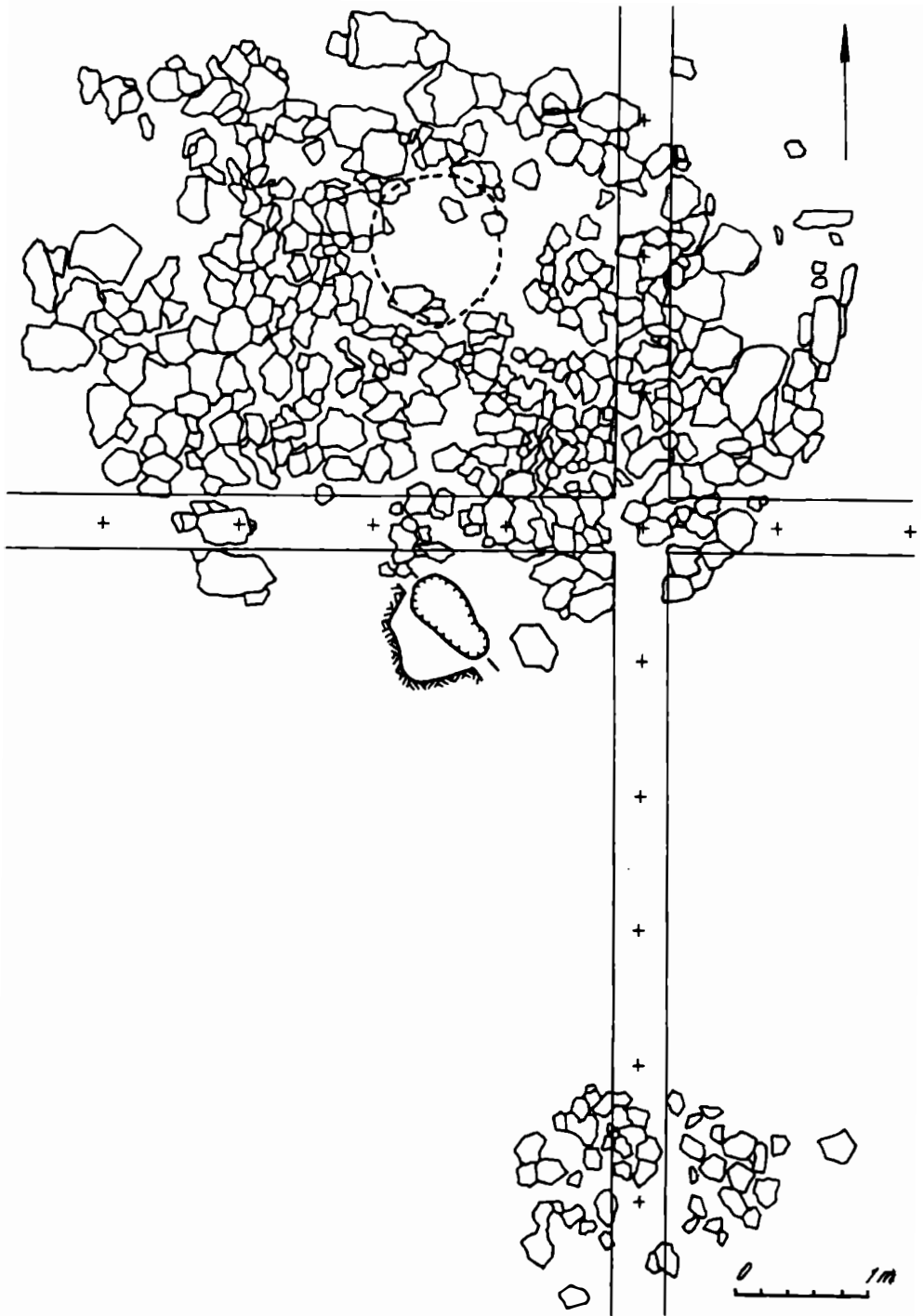

Fig. 14. T. nr. III. Planul mantalei din piatră. Aglomerările A și B.

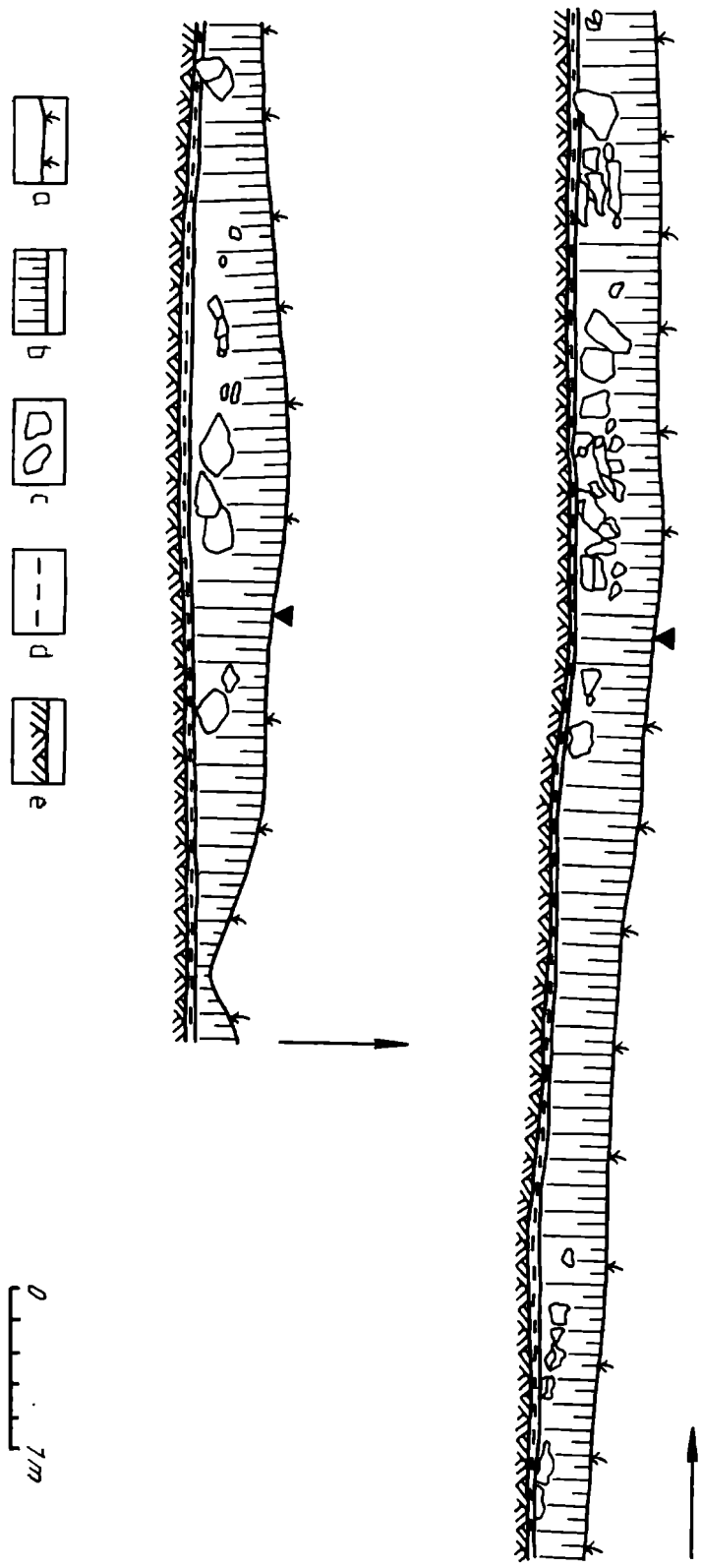

Fig. 15. T. nr. III. Profilurile martorilor perpendiculari.
 (a – nivelul orizontului actual; b – cernoziom; c – pietre; d – pământ cenușiu; e – lut galben viu).

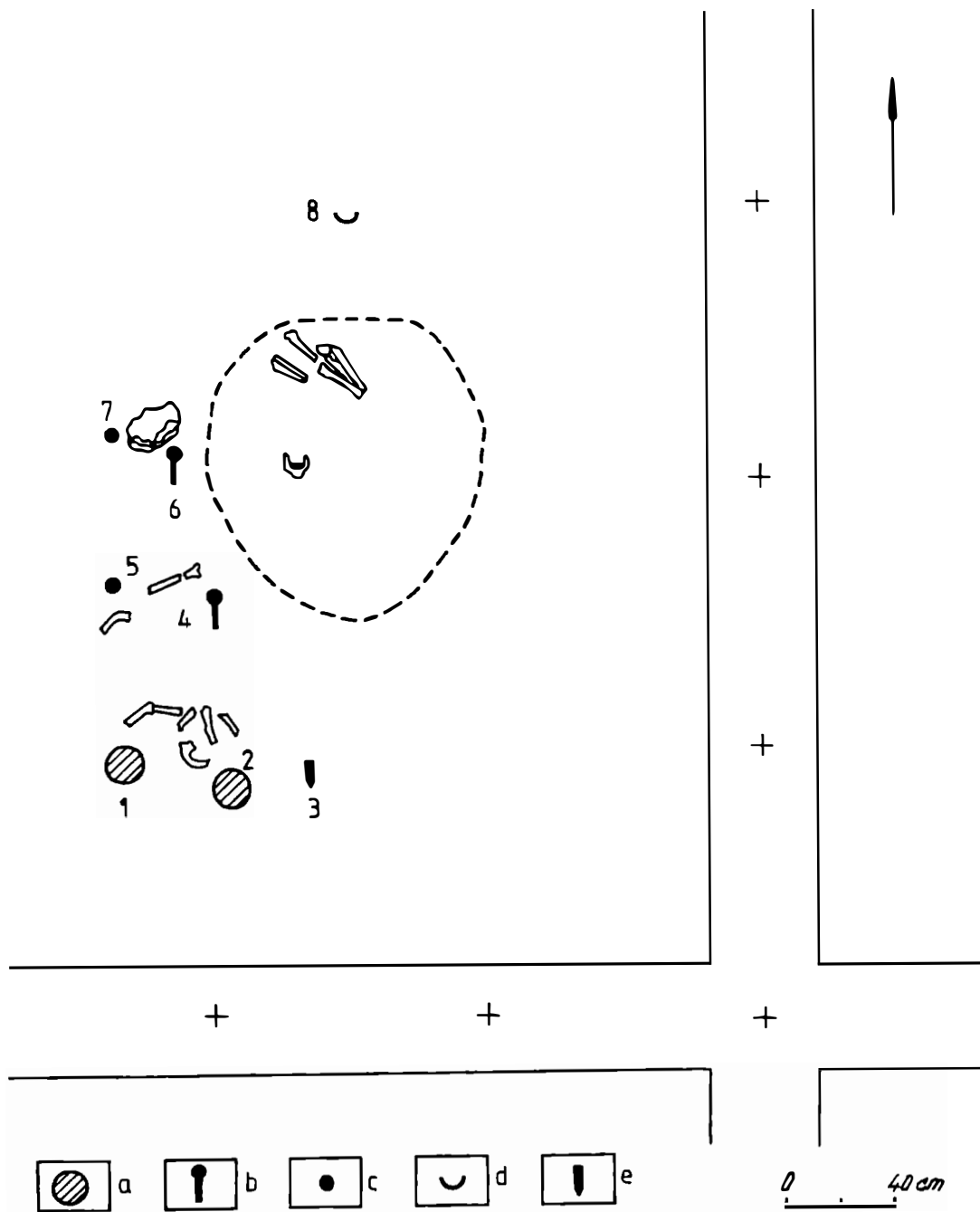

Fig. 16. T. nr. III. Mormântul principal. Amplasarea pieselor de inventar.
 (a – vas întreg; b – ac din bronz; c – mărgică din sticlă; d – cercei din bronz; e – piesă din fier).

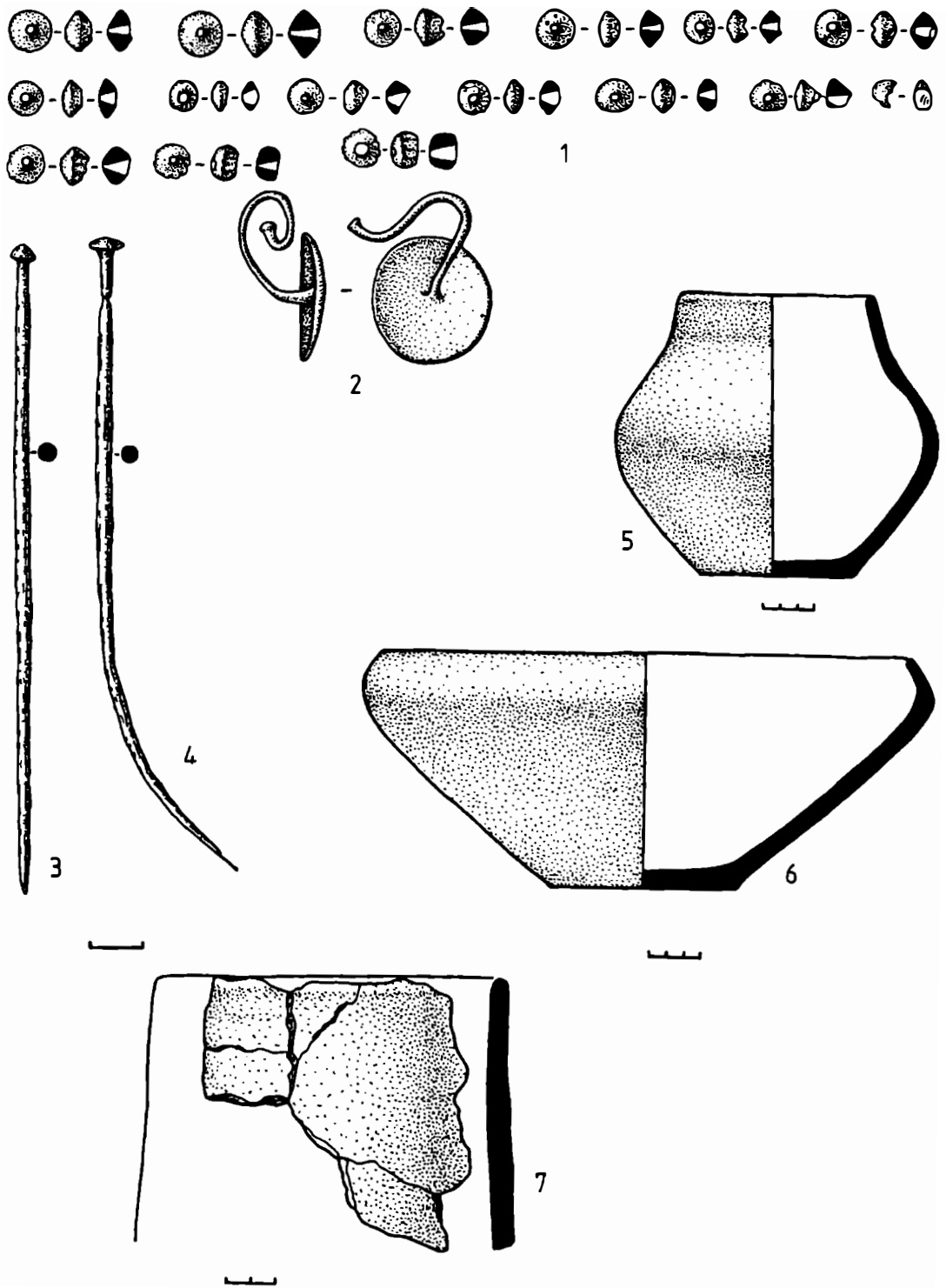

Fig. 17. T. nr. III. Piese de inventar.
 (1 - sticlă; 2-4 - bronz; 3-7 - ceramică).

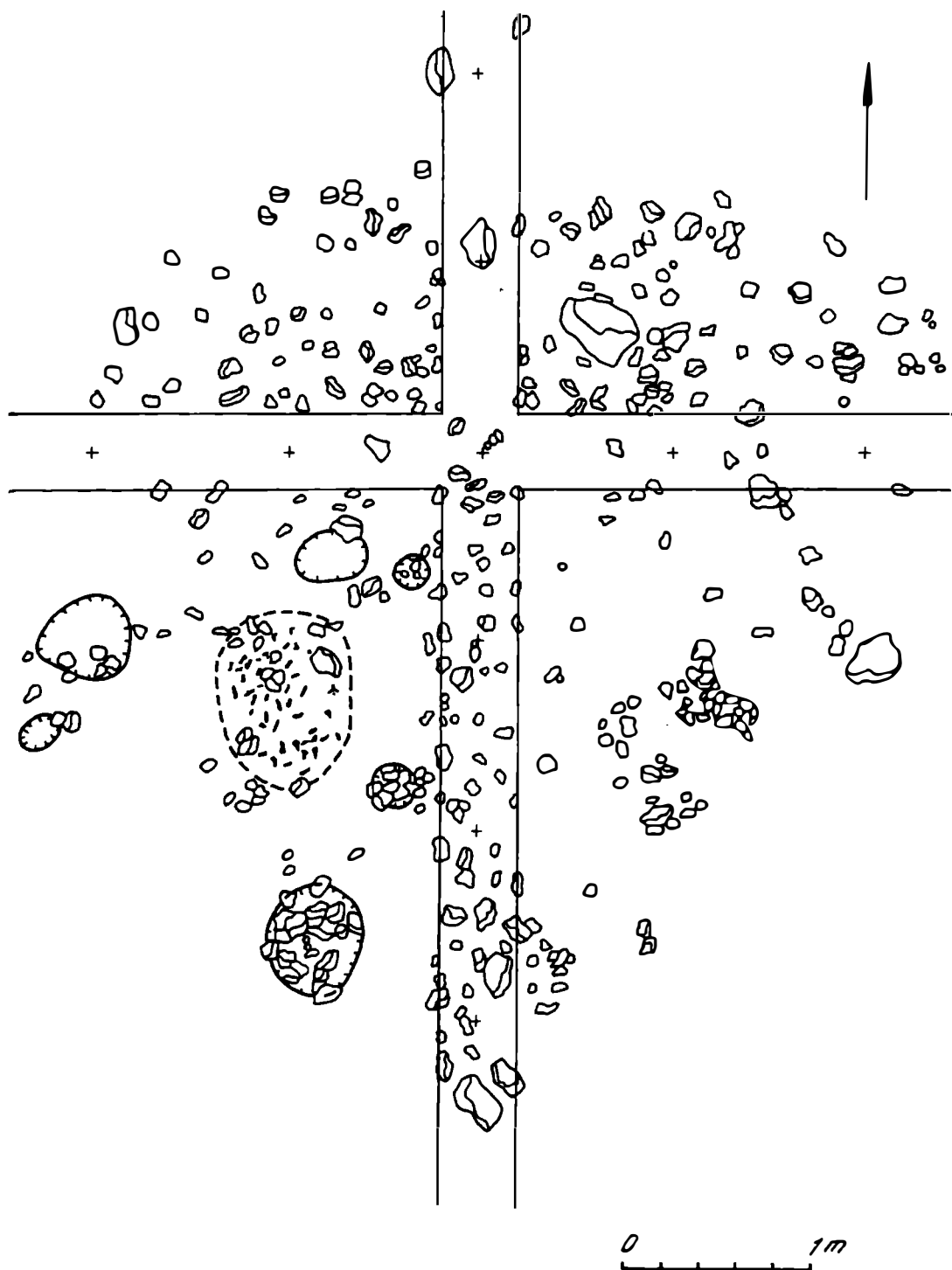

Fig. 18. T. nr. IIIb. Planul mantalei din piatră și a construcției funerare.

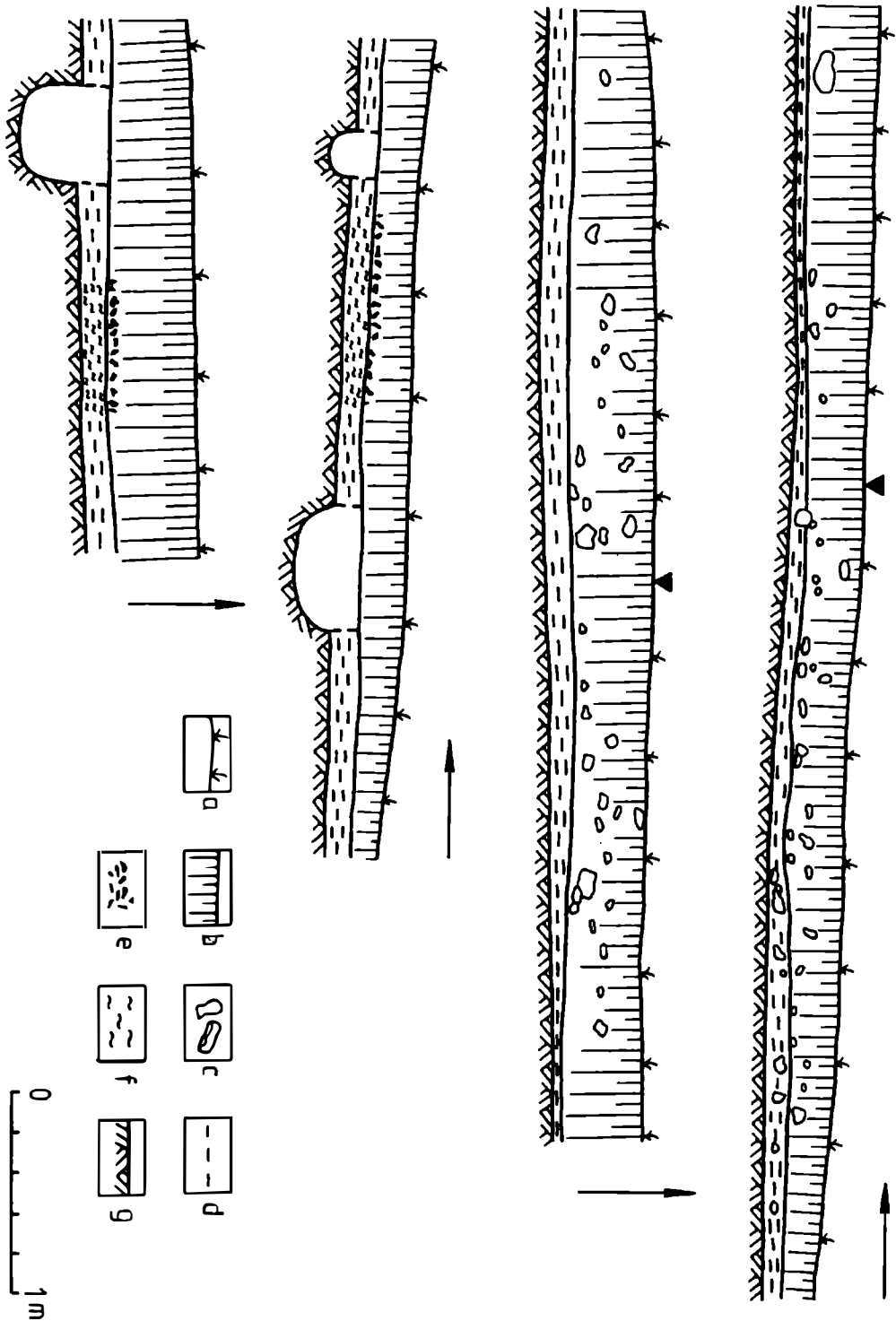

Fig. 19. T. nr. IIIb. Profilurile marilor perpendiculari si a construcției funerare.
 (a – nivelul orizontului actual; b – cernoziom; c – pietre; d – pământ cenușiu;
 e – oase calcinate; f – pământ ars; g – lut galben viu).

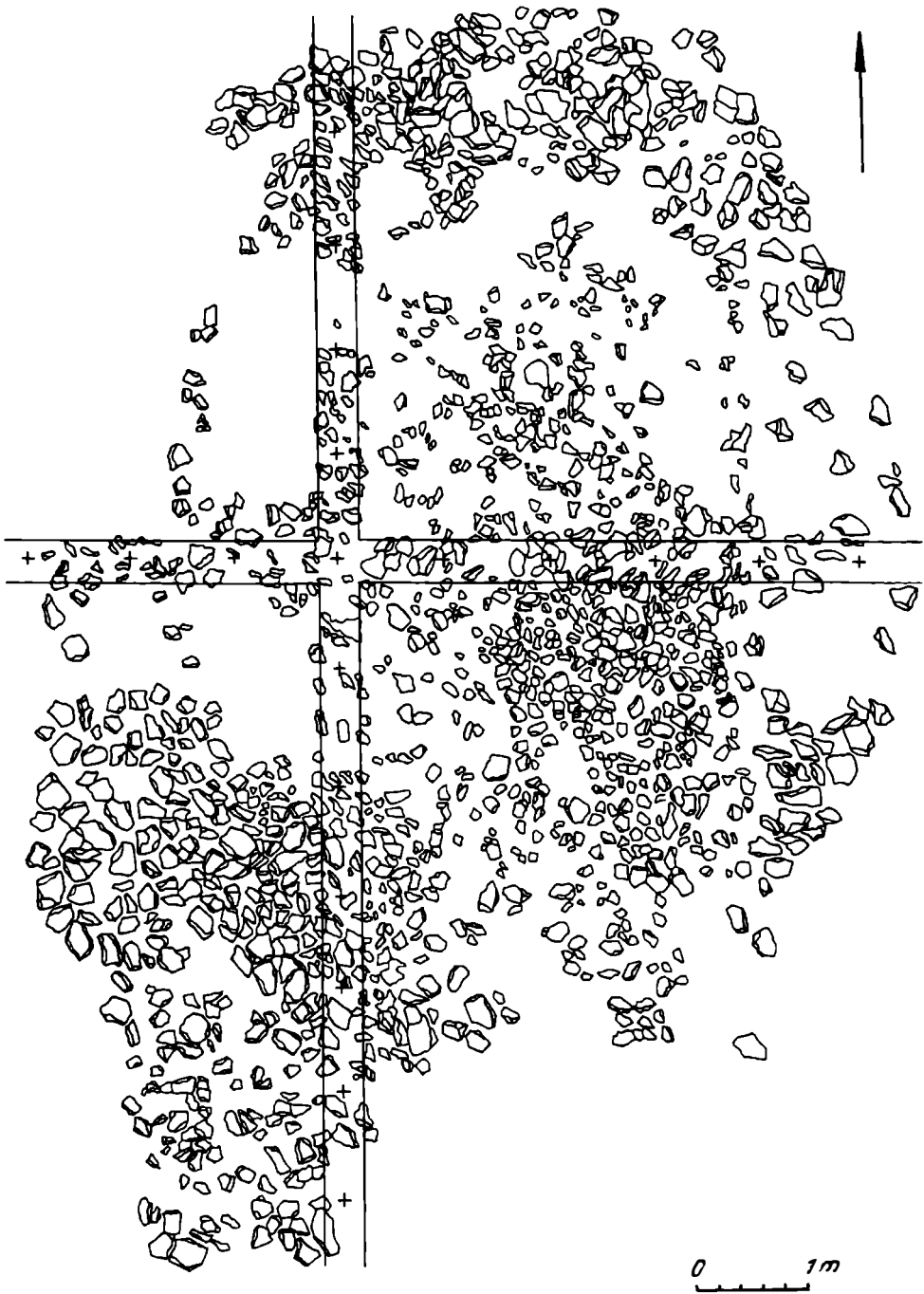

Fig. 20. T. nr. IV. Planul mantalei din piatră.

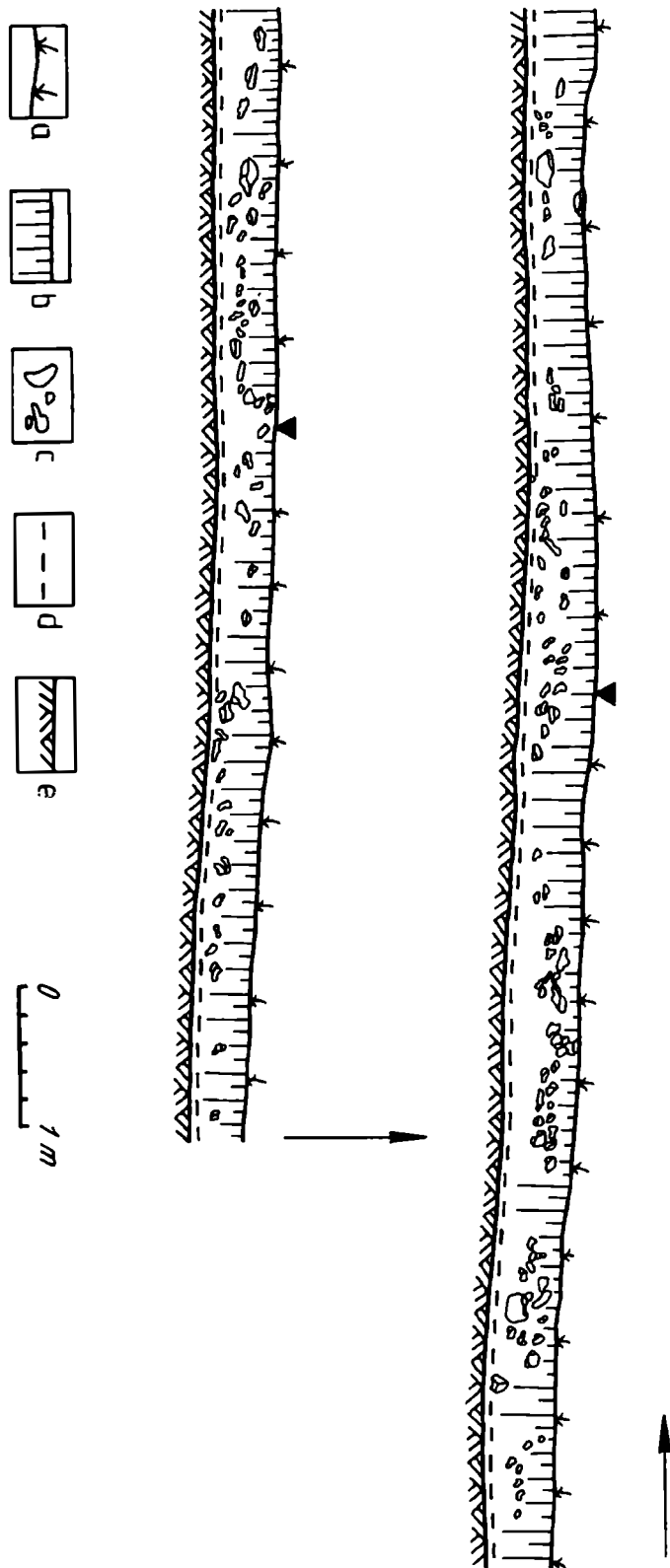

Fig. 21. T. nr. IV. Profilurile marilor perpendiculari.

(a – nivelul orizontului actual; b – cernoziom; c – pietre; d – pământ cenușiu; e – lut galben viu).

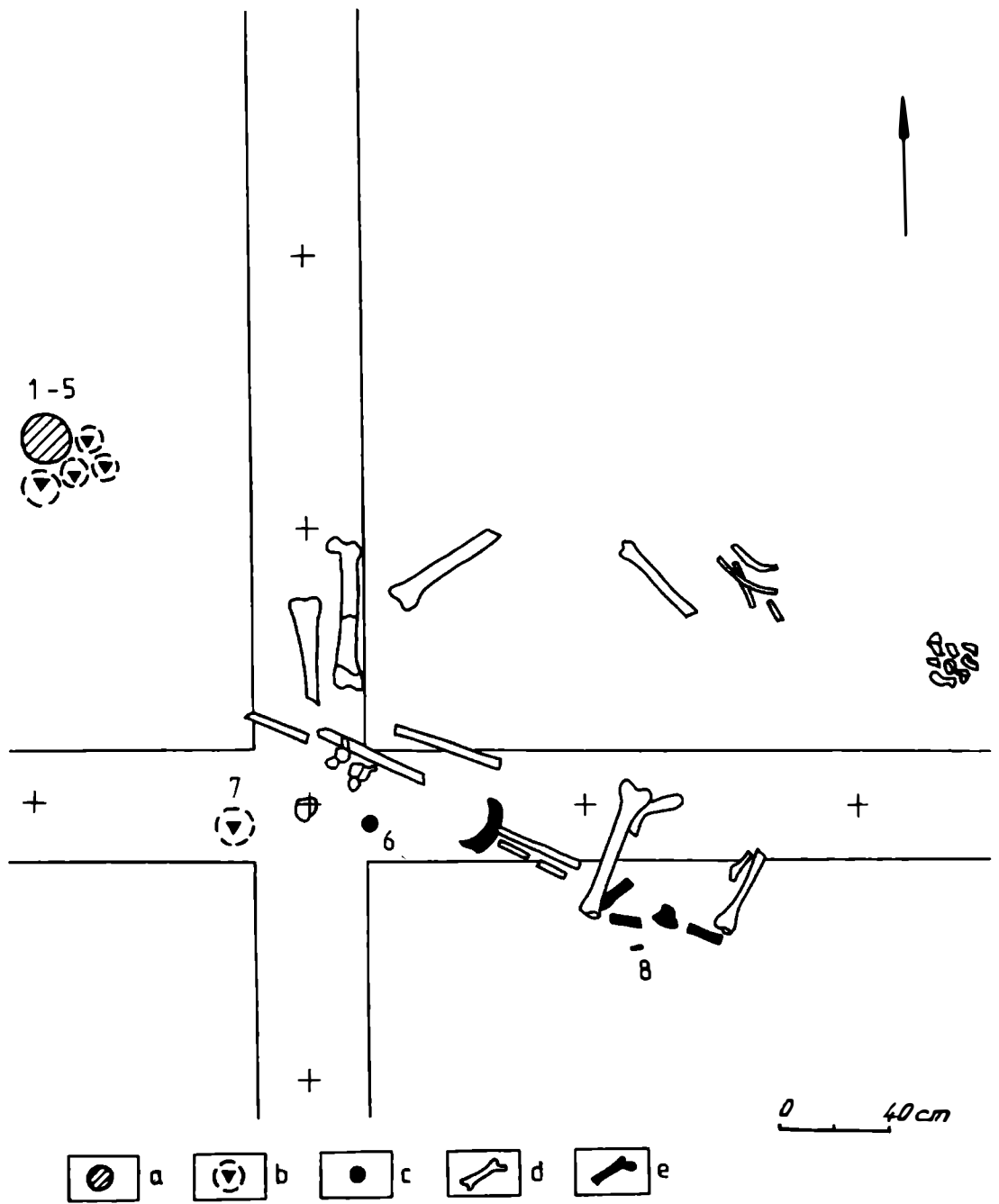

Fig. 22. T. nr. IV. Mormântul principal. Amplasarea pieselor de inventar.
 (a – vas întregibil; d – vas fragmentar; c – mărgică din silex; d – oase umane; e – oase de animale).

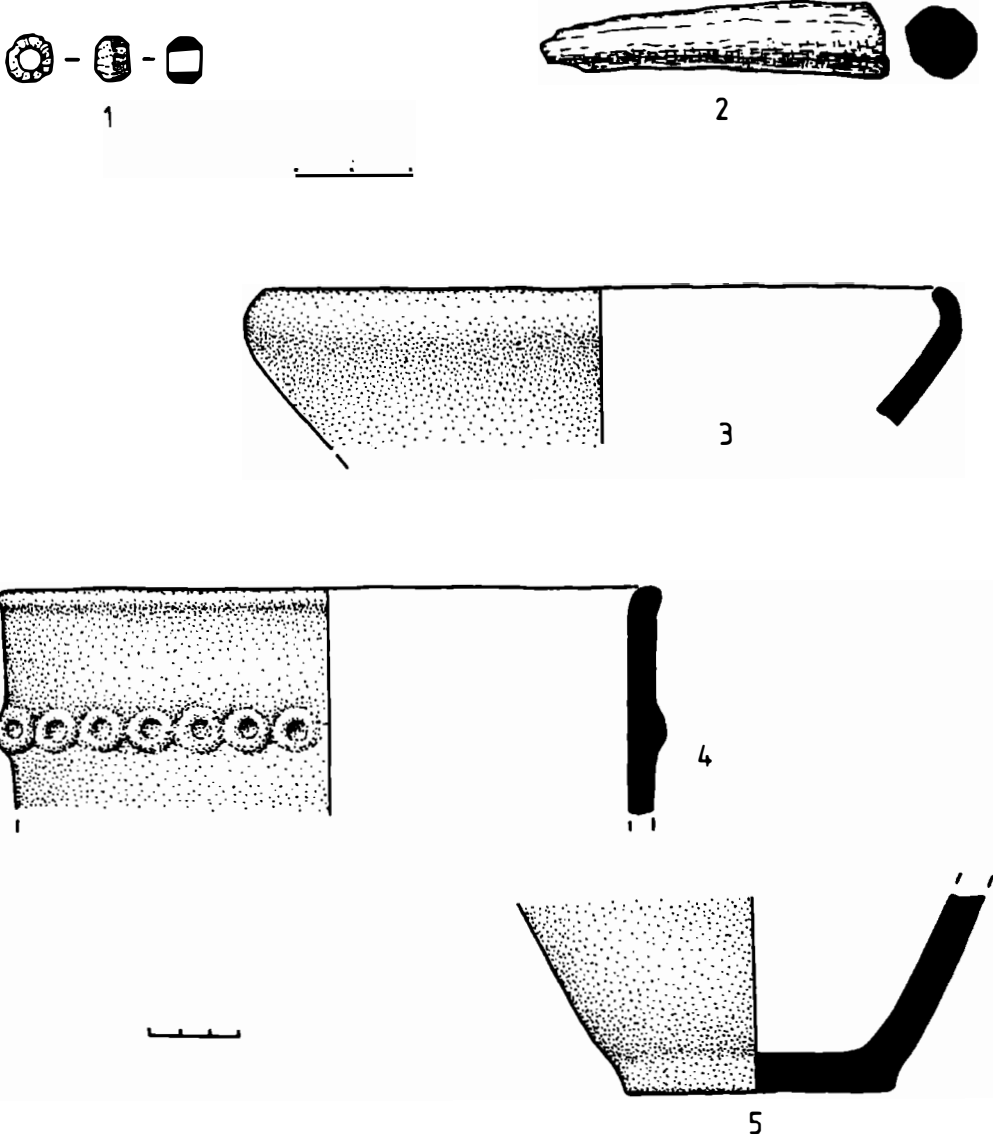

Fig. 23. T. nr. IV. Piese de inventar. (1 – sticlă; 2 – corn; 3-5 ceramică).

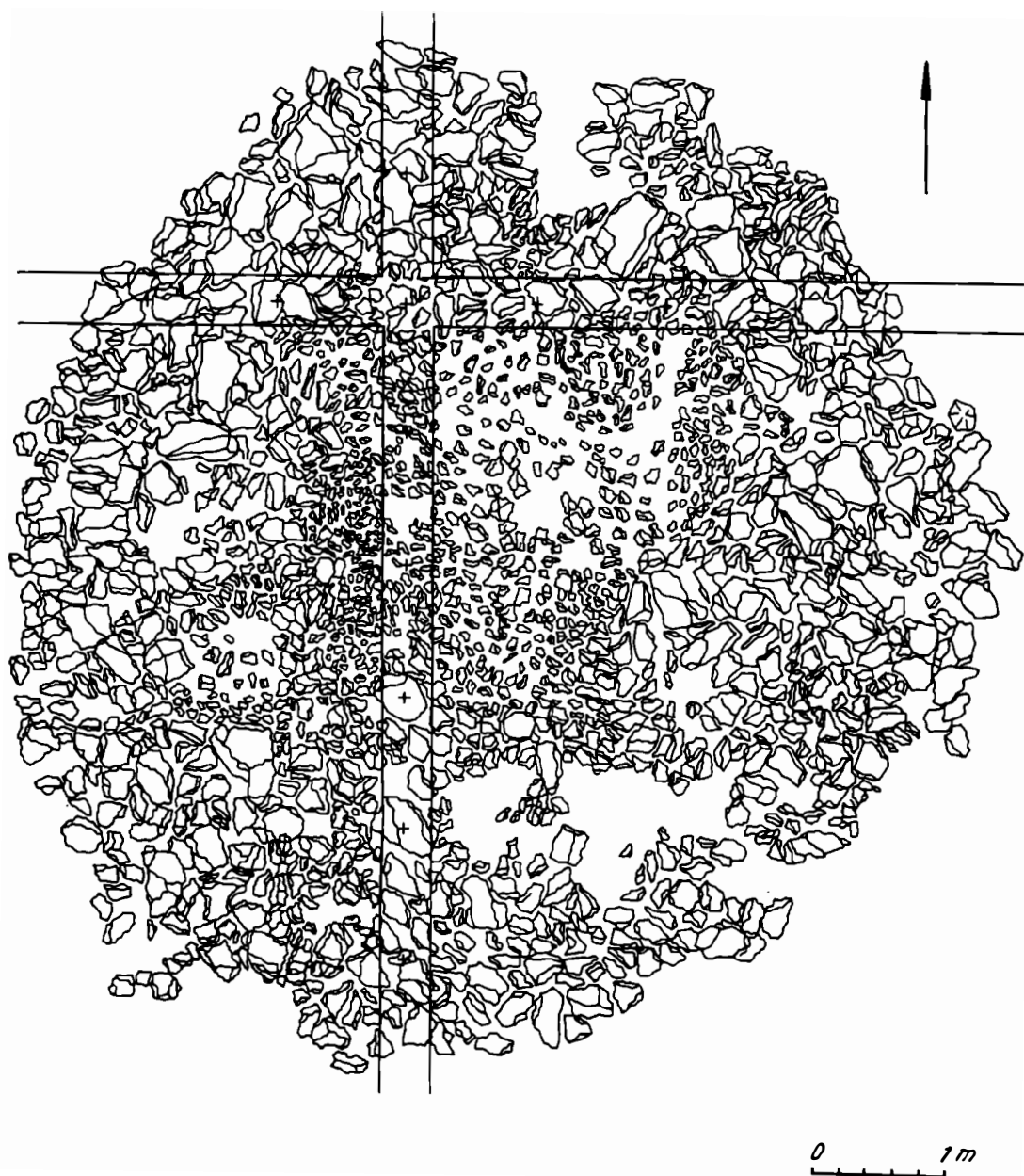

Fig. 24. T. nr. V. Planul mantalei din piatră.

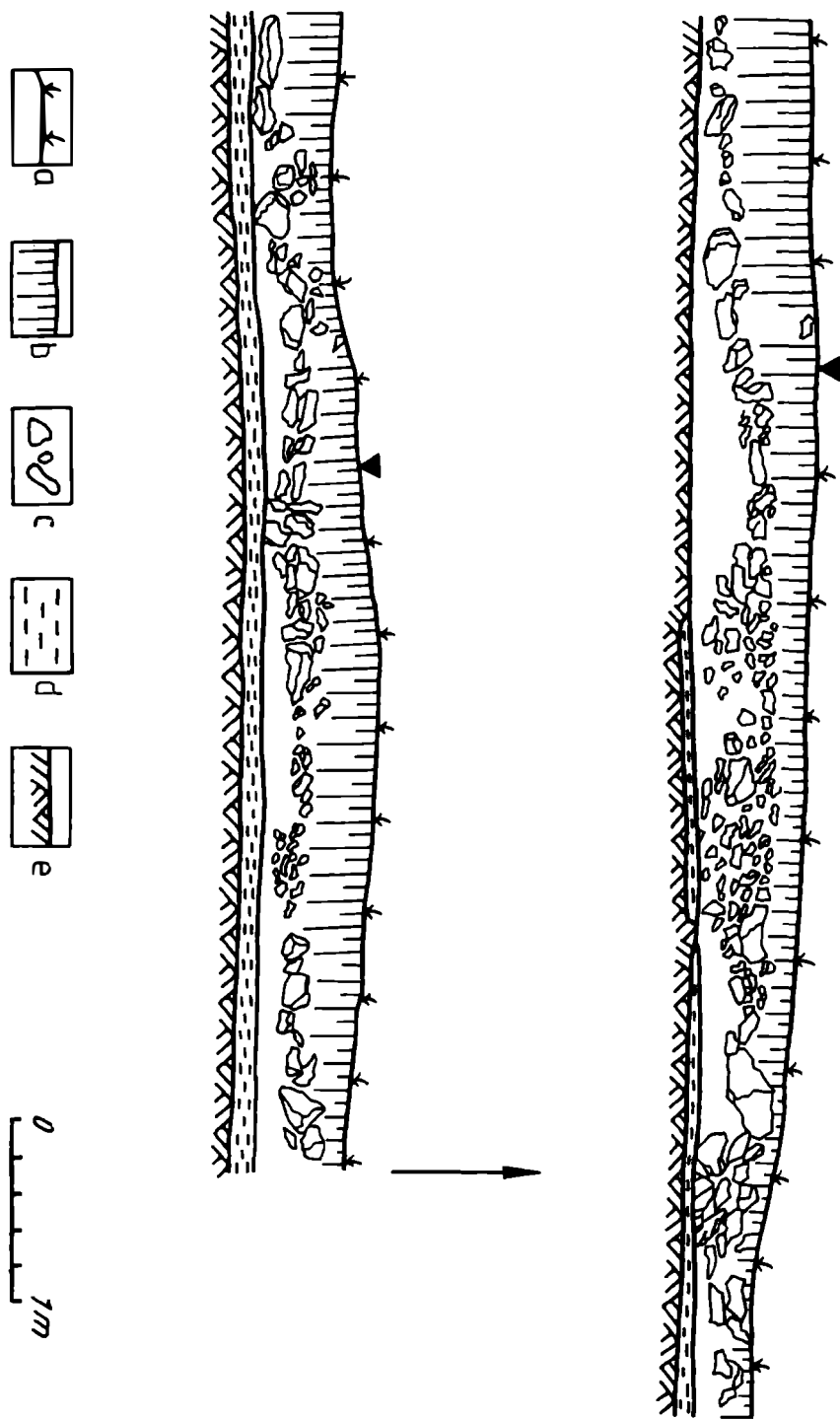

Fig. 25. T. nr. V. Profilurile martorilor perpendiculari.

(a – nivelul orizontului actual; b – cernoziom; c – pietre; d – pământ cenușiu; e – lut galben viu).

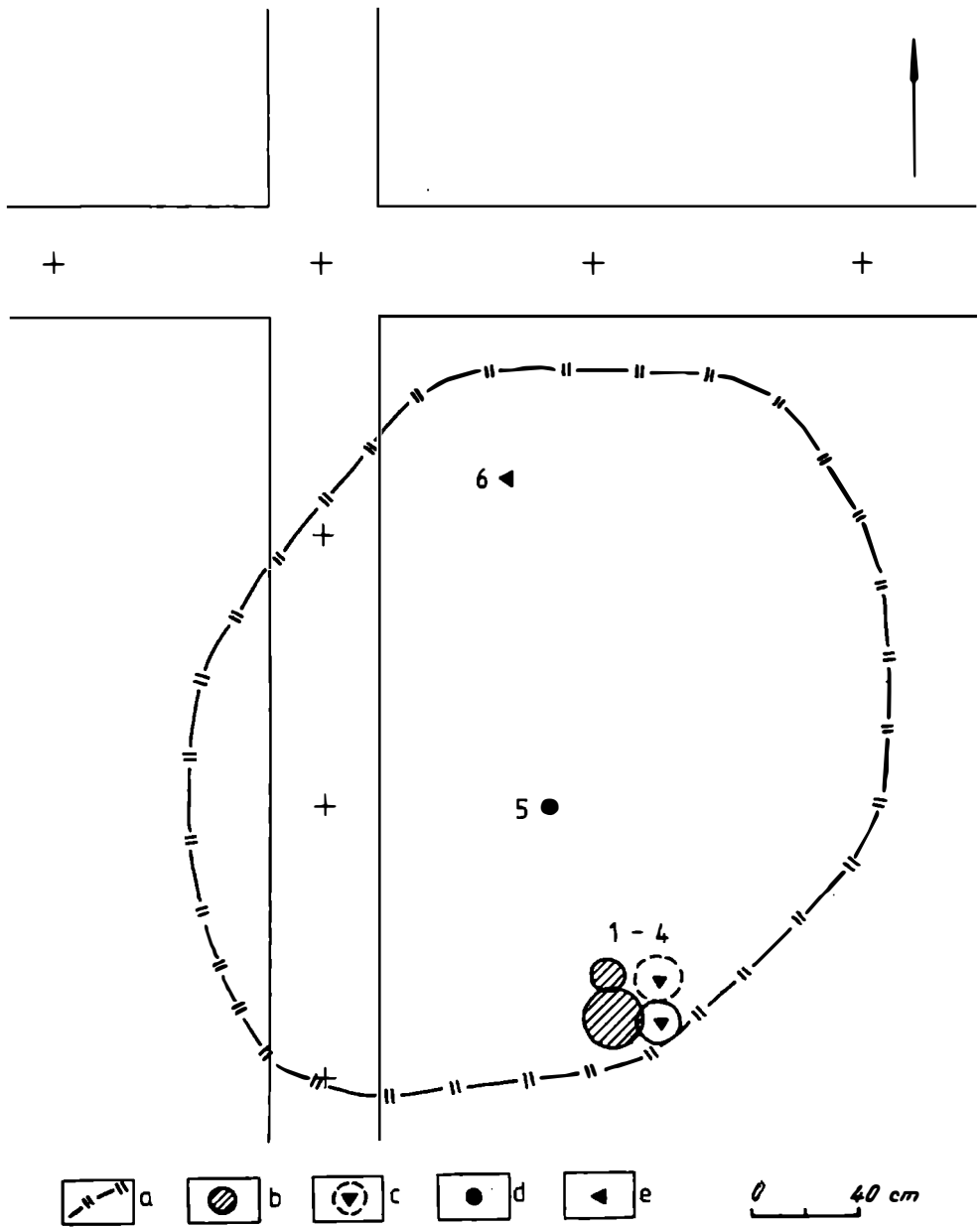

Fig. 26. T. nr. V. Suprafața de răspândire a resturilor cinerare. Amplasarea pieselor de inventar. (a – conturul suprafeței; b – vas întregibil; c – vas fragmentar; d – mărgică din sticlă; e – cuțit din fier).

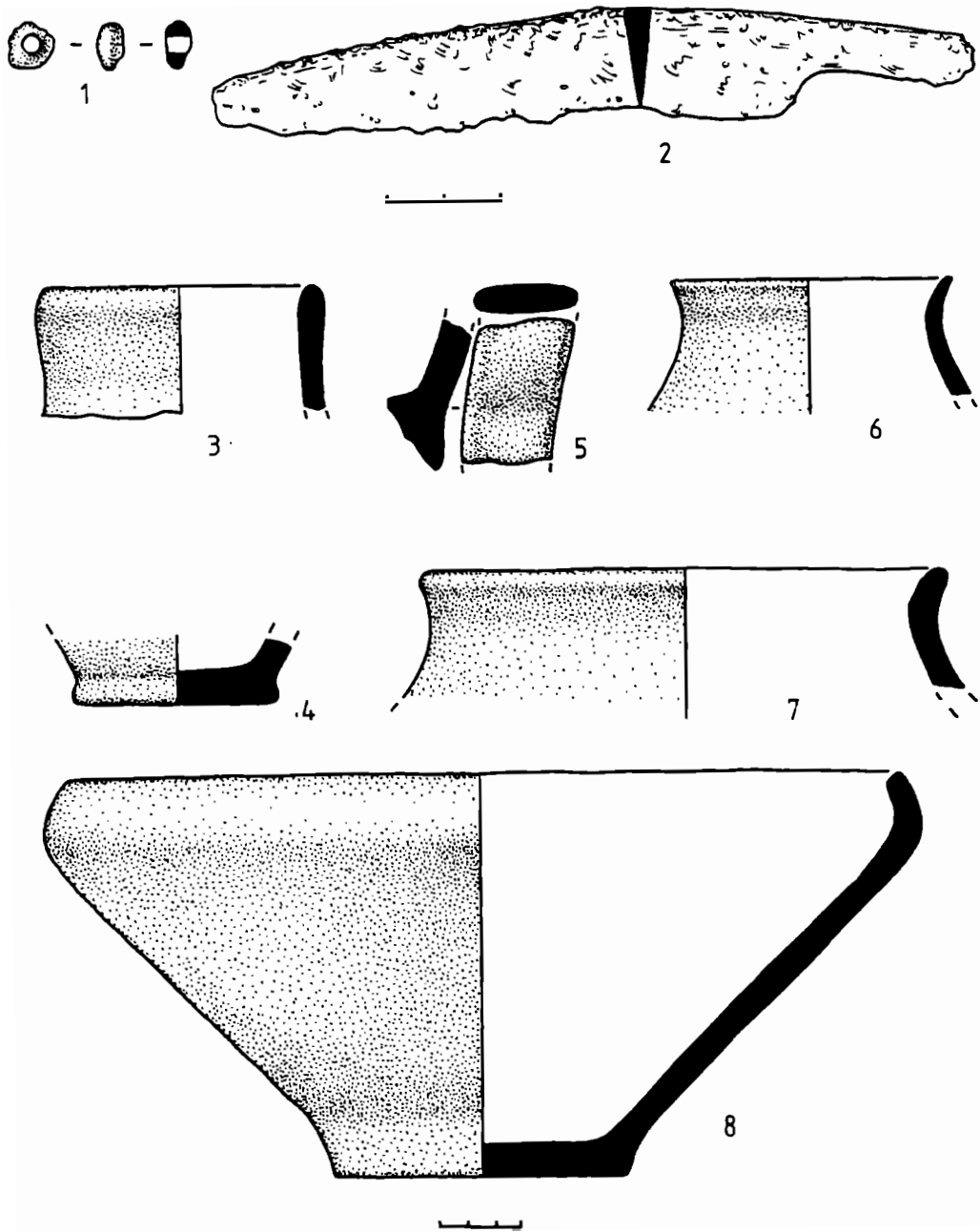

Fig. 27. T. nr. V. Piese de inventar. (1 – sticlă; 2 – fier; 3-8 – ceramică).

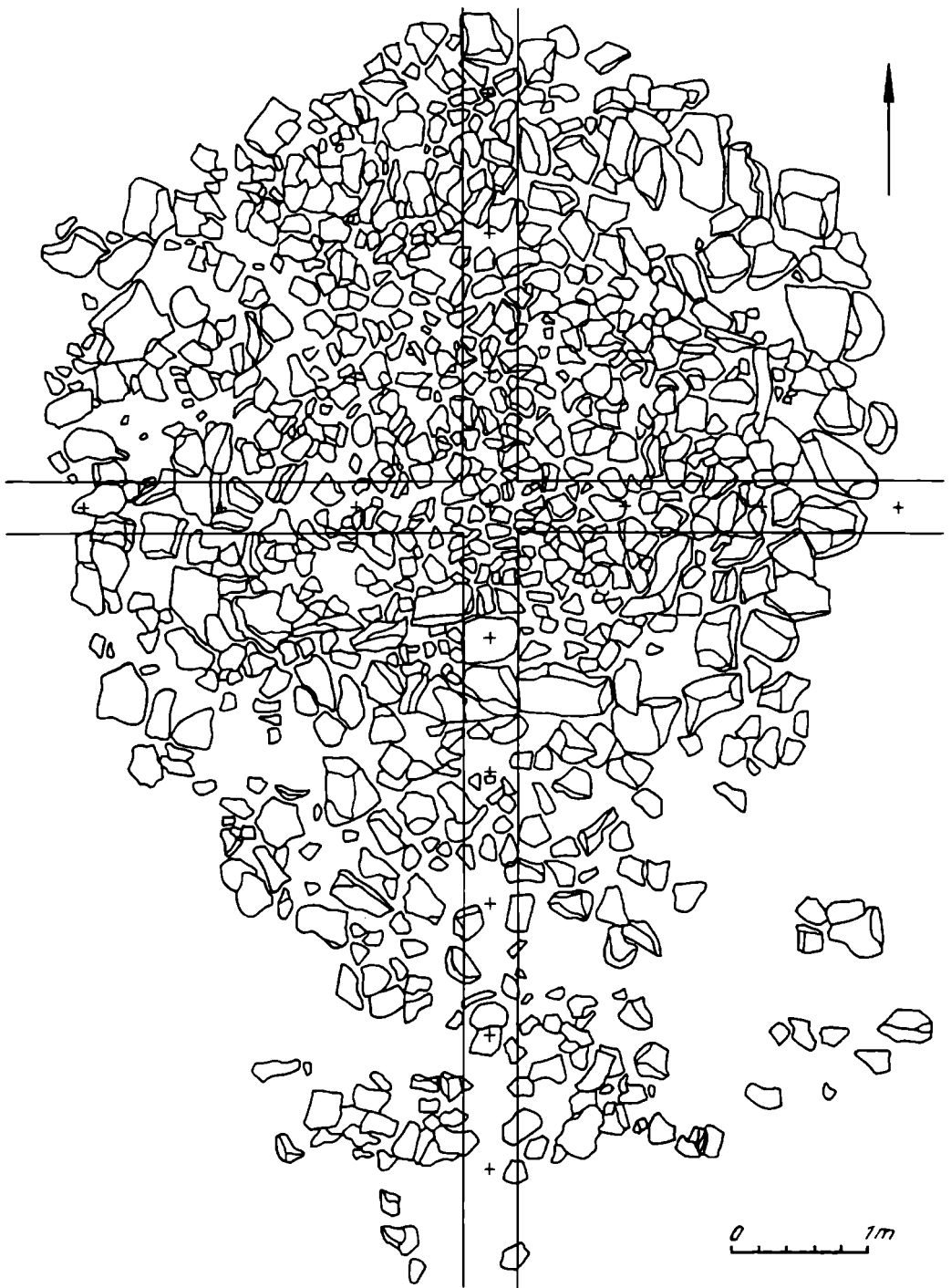

Fig. 28. T. nr. VI. Planul mantalei din piatră.

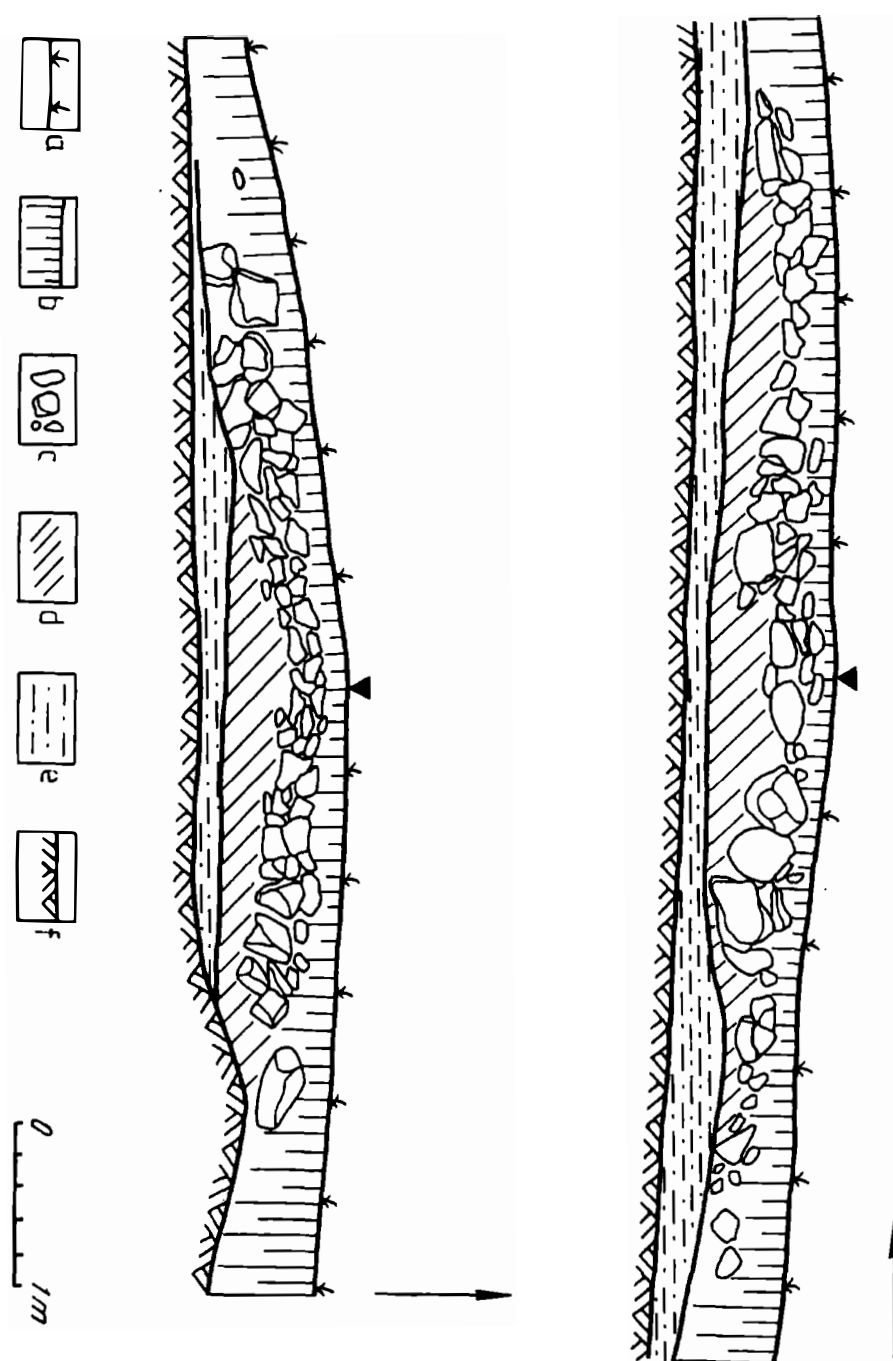

Fig. 29. T. nr. VI. Profilurile marilor perpendiculari.
 (a – nivelul orizontului actual; b – cernoziom; c – pietre, d – pământ negru;
 e – pământ cenușiu; f – lut galben viu).

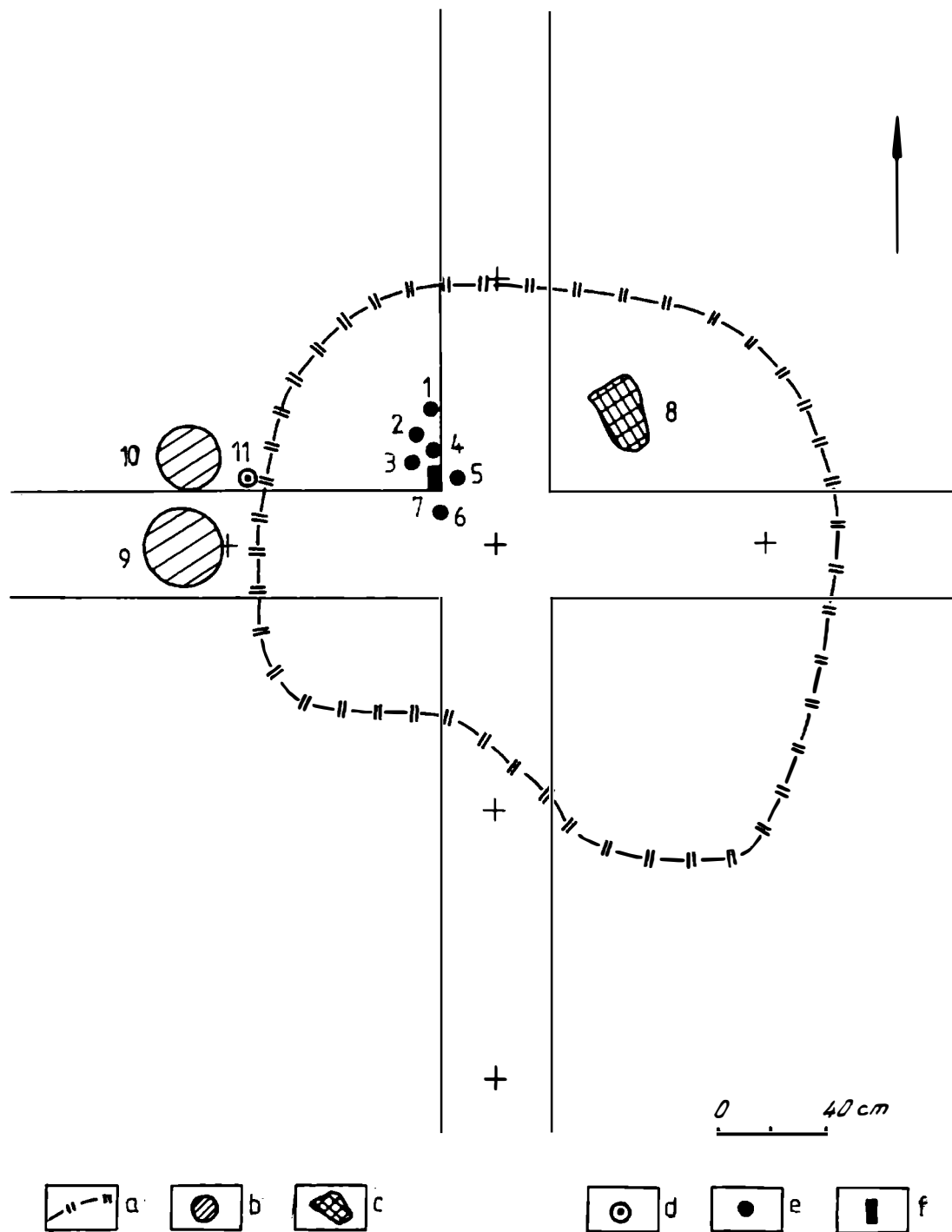

Fig. 30. T. nr. VI. Suprafața de răspândire a resturilor cinerare. Amplasarea pieselor de inventar.
 (a – conturul suprafeței; b – vas întreg; c – lespede din gresie (tavă); d - fusaiolă din lut;
 e – mărgică din sticlă; f – bucsă din os).

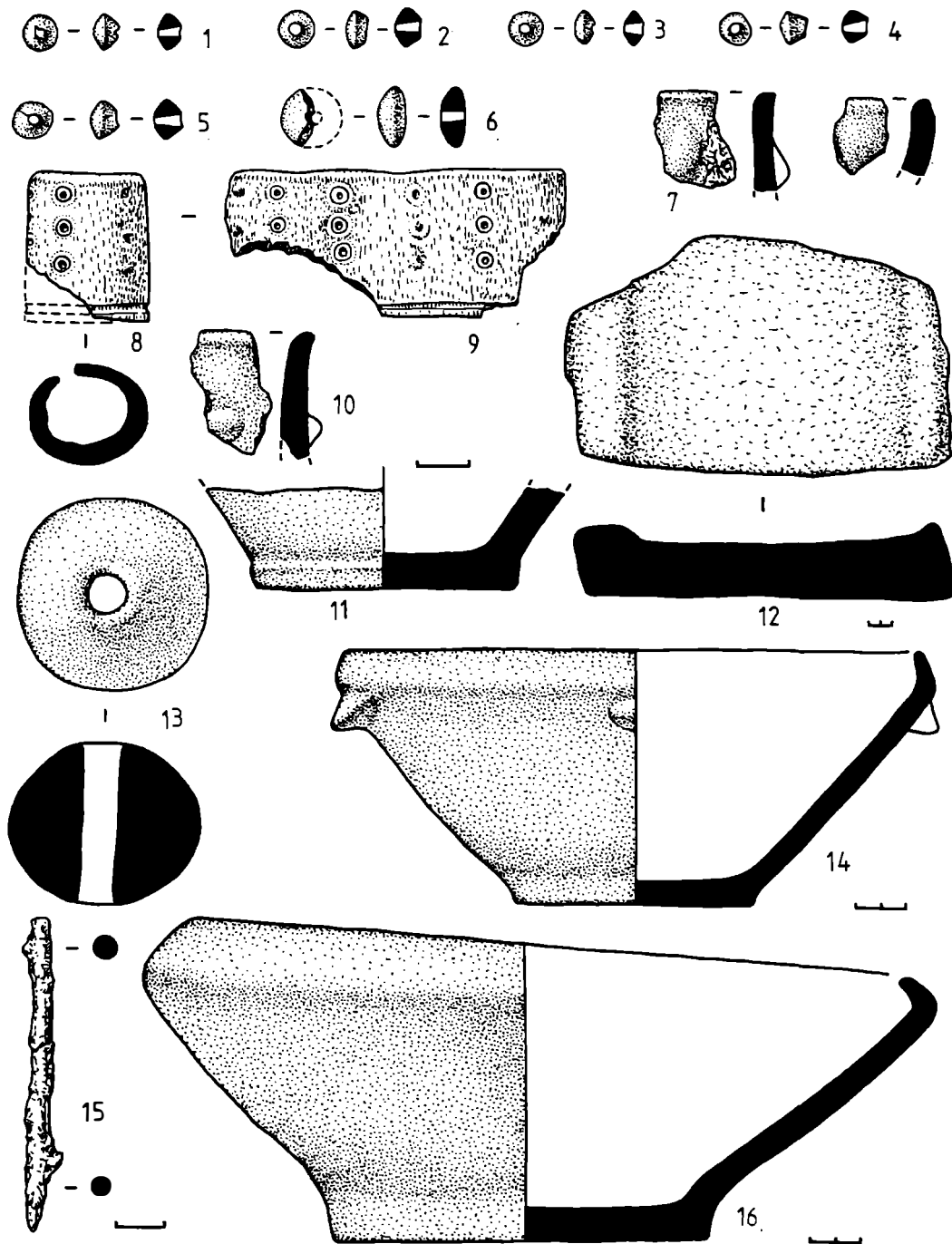

Fig. 31. T. nr. VI. Piese de inventar.

(1-6 – sticlă; 7,8,10,13,14,16 – ceramică; 9 – os; 12 – gresie; 15 - fier).

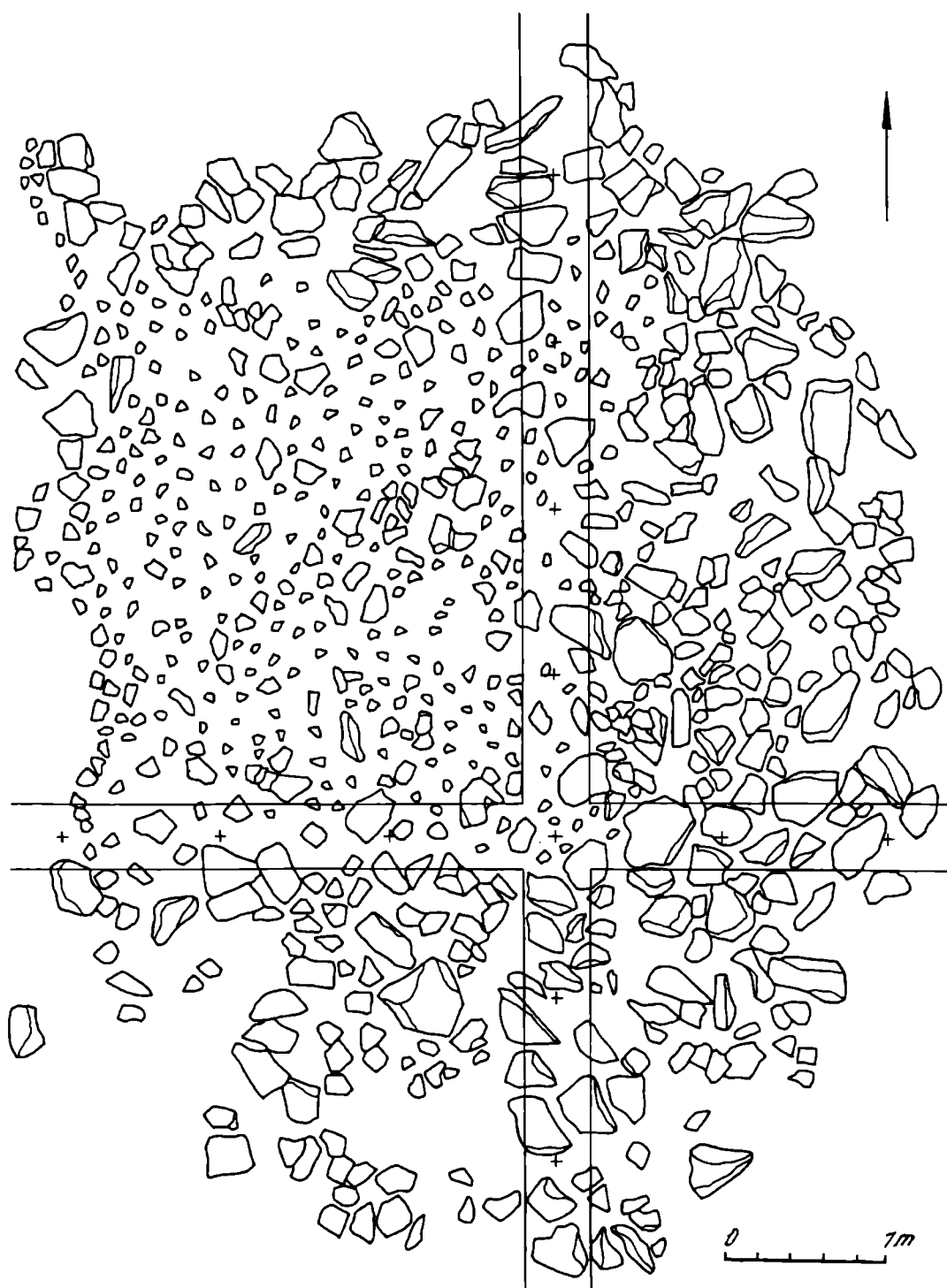

Fig. 32. T. nr. VII. Planul mantalei din piatră.

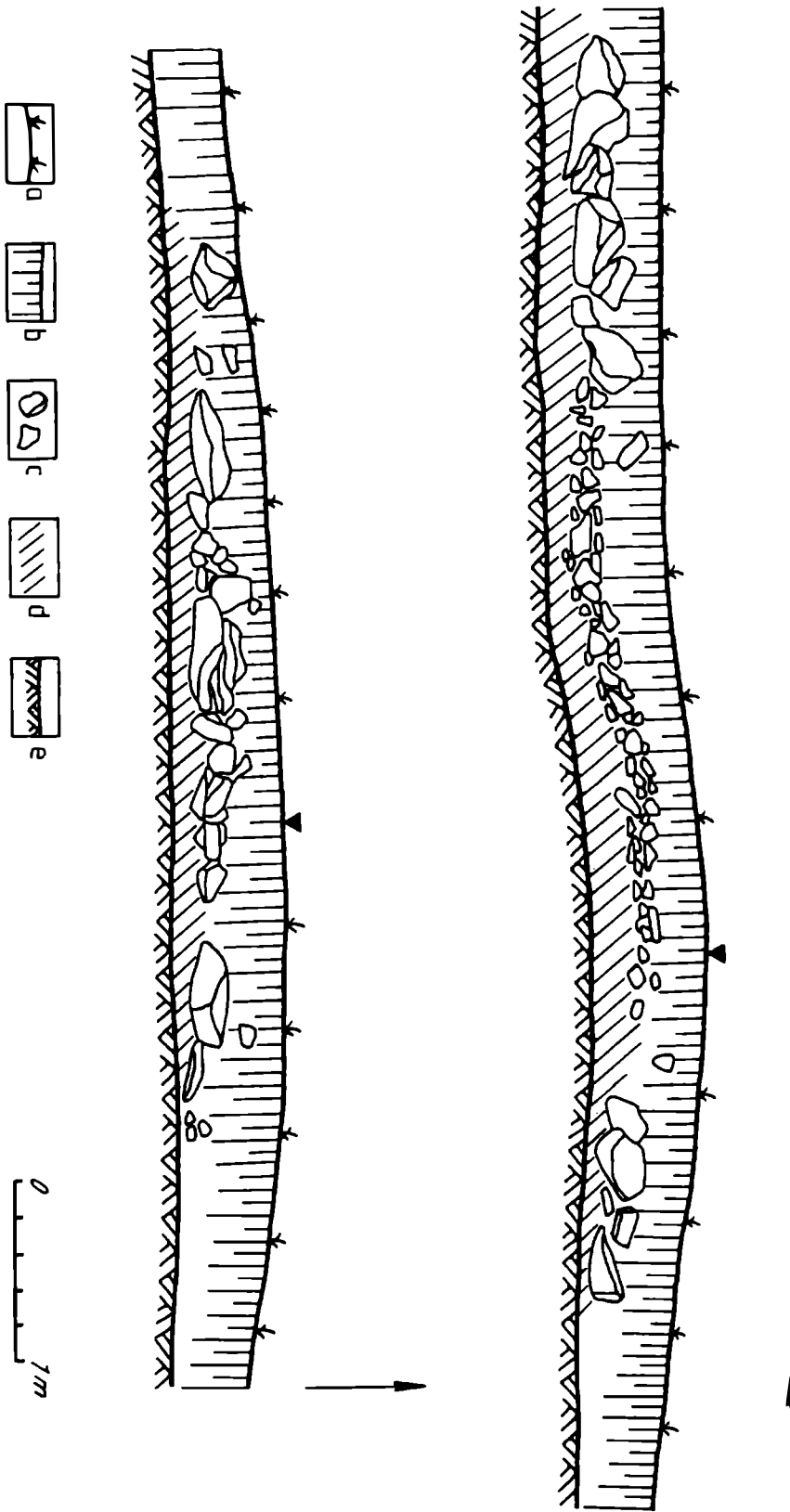

Fig. 33. T. nr. VII. Profilurile marilor perpendiculari.
 (a – nivelul orizontului actual; b – cernoziom; c – pietre; d – pământ negru; e – lut galben viu).

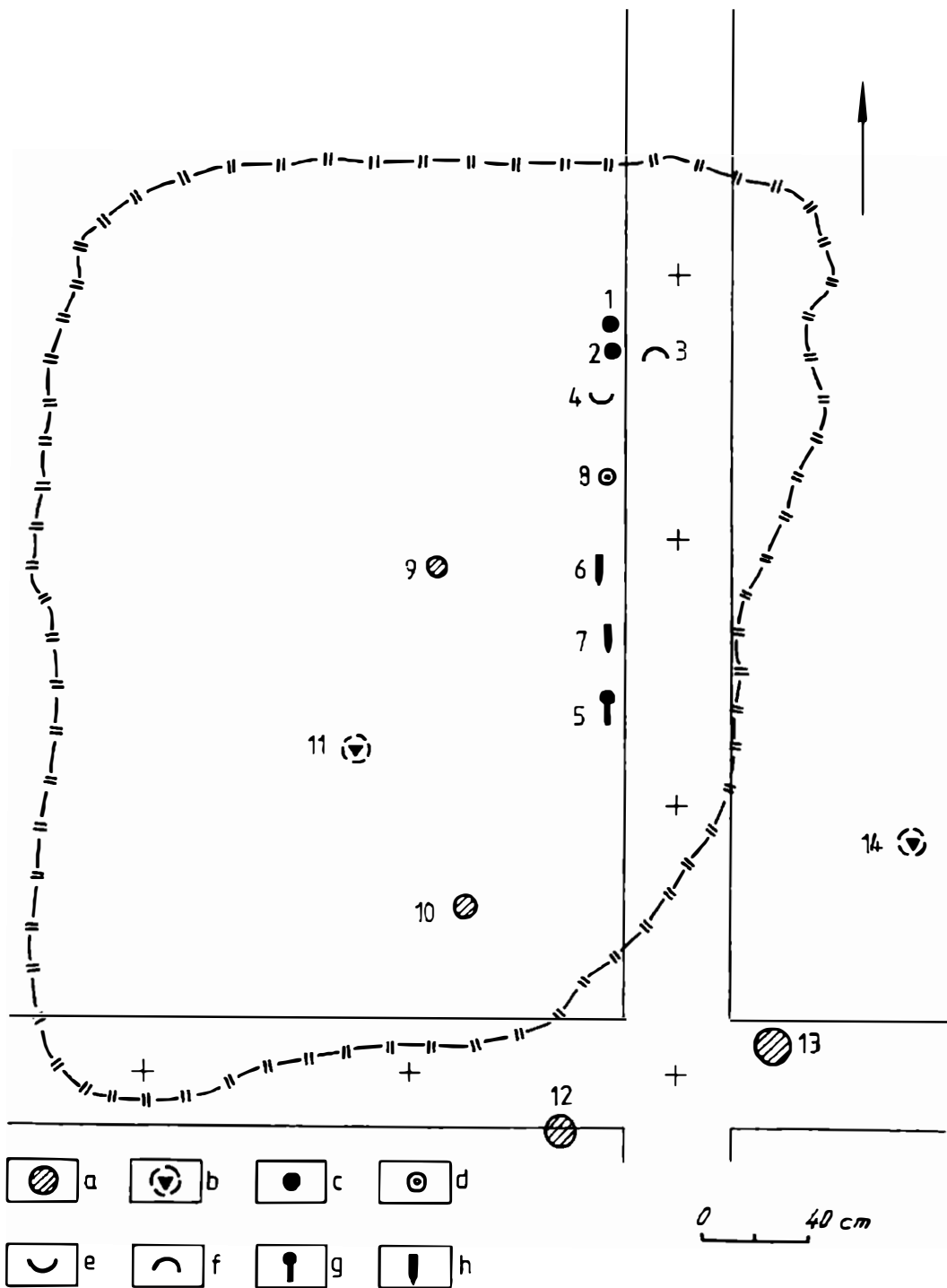

Fig. 34. T. nr. VII. Suprafața de răspândire a resturilor cinerare. Amplasarea pieselor de inventar.
 (a – vas întreg; b – vas fragmentar; c – mărgică din sticlă; d – fusaiolă din lut; e – cercel din bronz;
 f – mărgică din bronz; g – ac din bronz; h – piesă din fier).

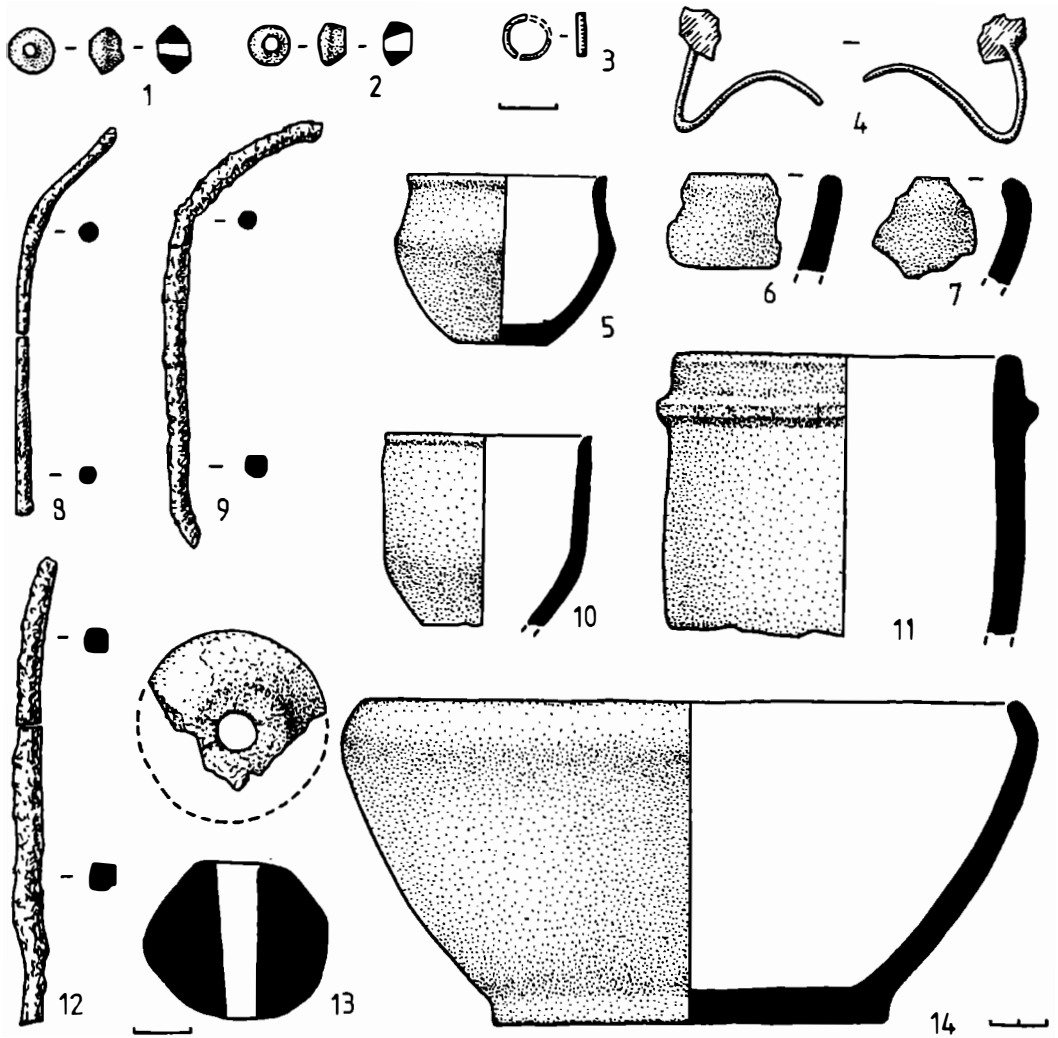

Fig. 35. T. nr. VII. Piese de inventar.
 (1-2 - sticlă; 3,4,8 - bronz; 9,12 - fier; 5-7, 10-11,13-14 - ceramică).

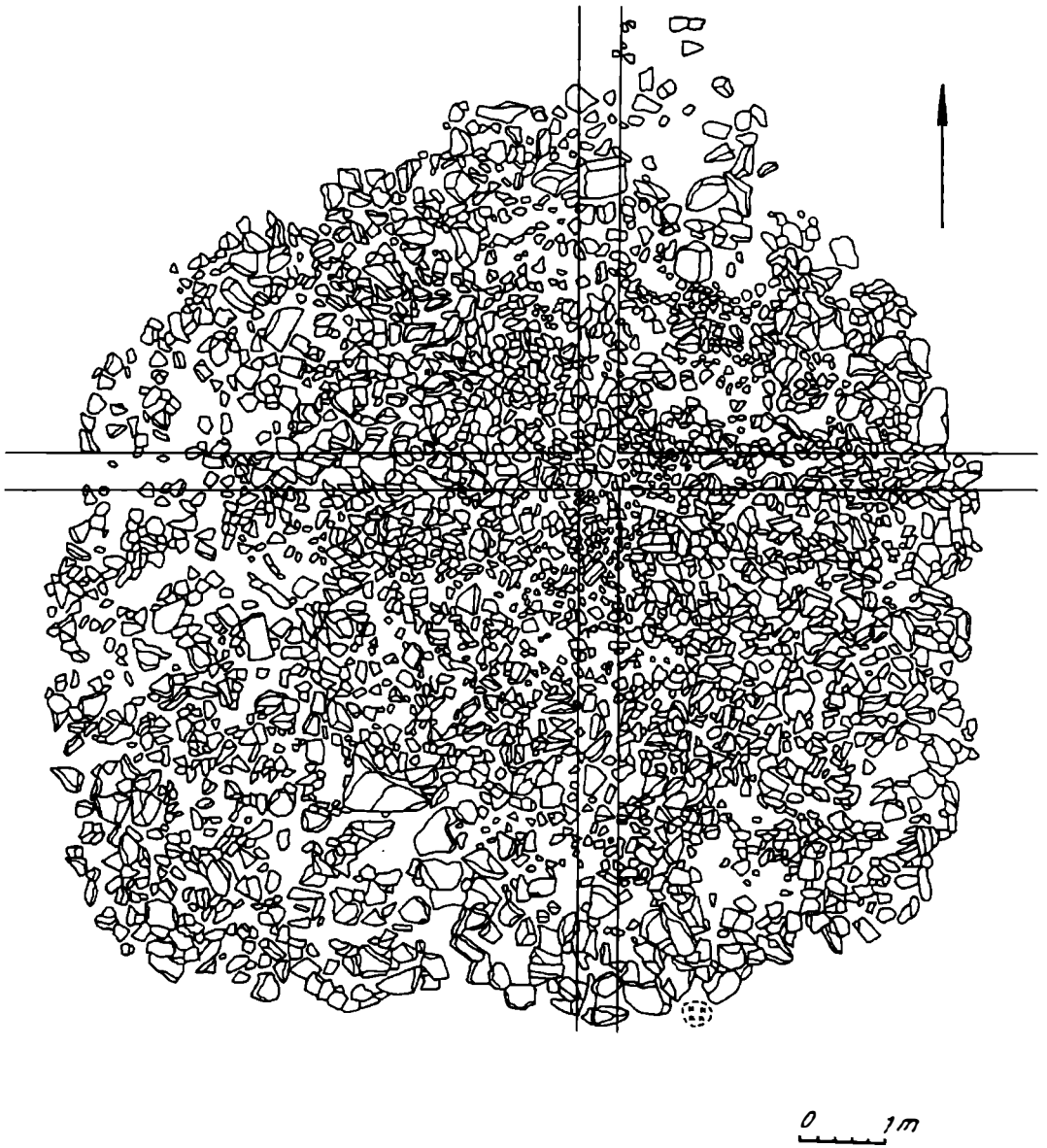

Fig. 36. T. nr. VIII. Planul mantalei din piatră.

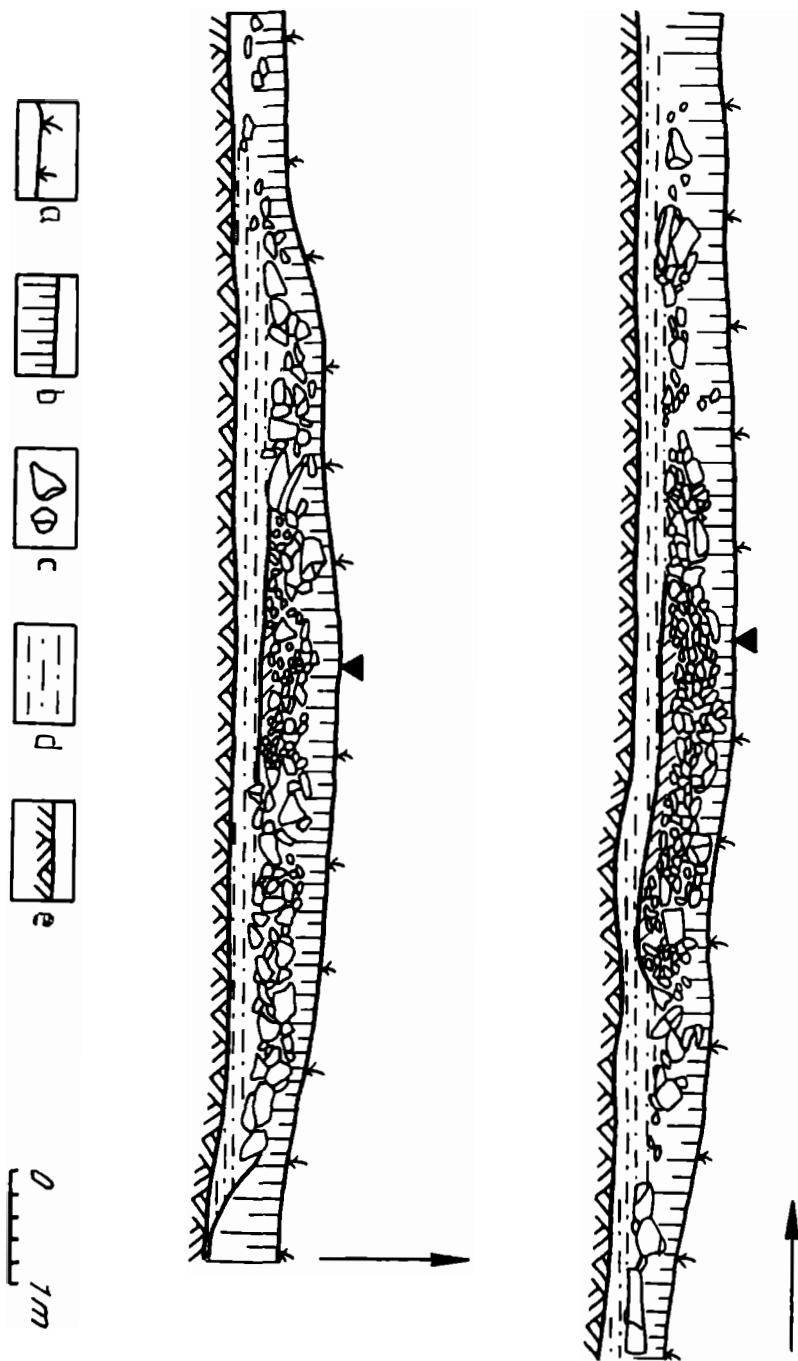

Fig. 37. T. nr. VIII. Profilurile marilor perpendiculari.

(a – nivelul orizontului actual; b – cernoziom; c – pietre; d – pământ cenușiu; e – lut galben viu).

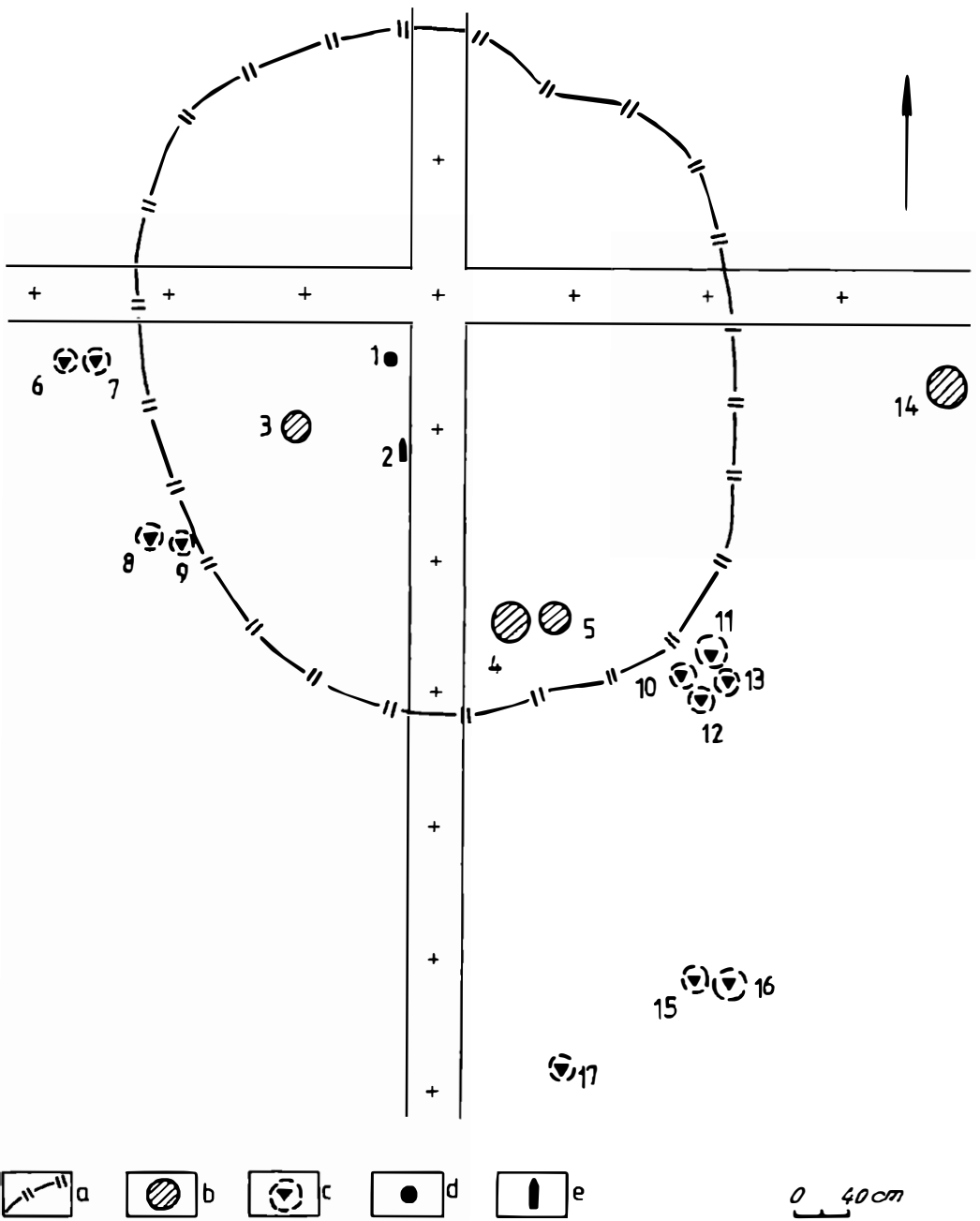

Fig. 38. T. nr. VIII. Suprafața de răspândire a resturilor cinerare. Amplasarea pieselor de inventar.
 (a – conturul suprafeței; b – vas întreg; c – vas fragmentar; d – mărgică din sticlă;
 e – vârf de săgeată din bronz).

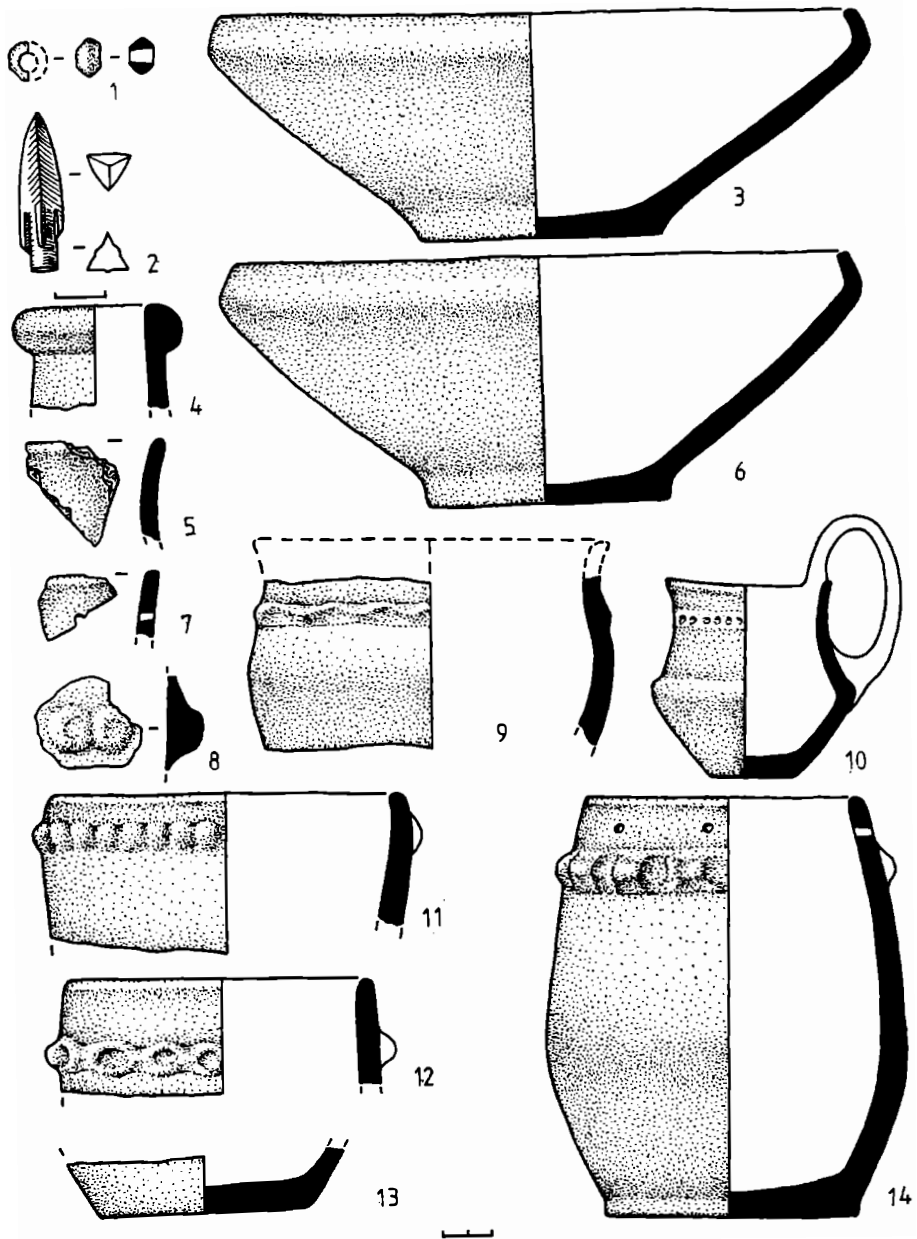

Fig. 39. T. nr. VIII. Piese de inventar. (1 - sticlă; 2 - bronz; 3-14 - ceramică).

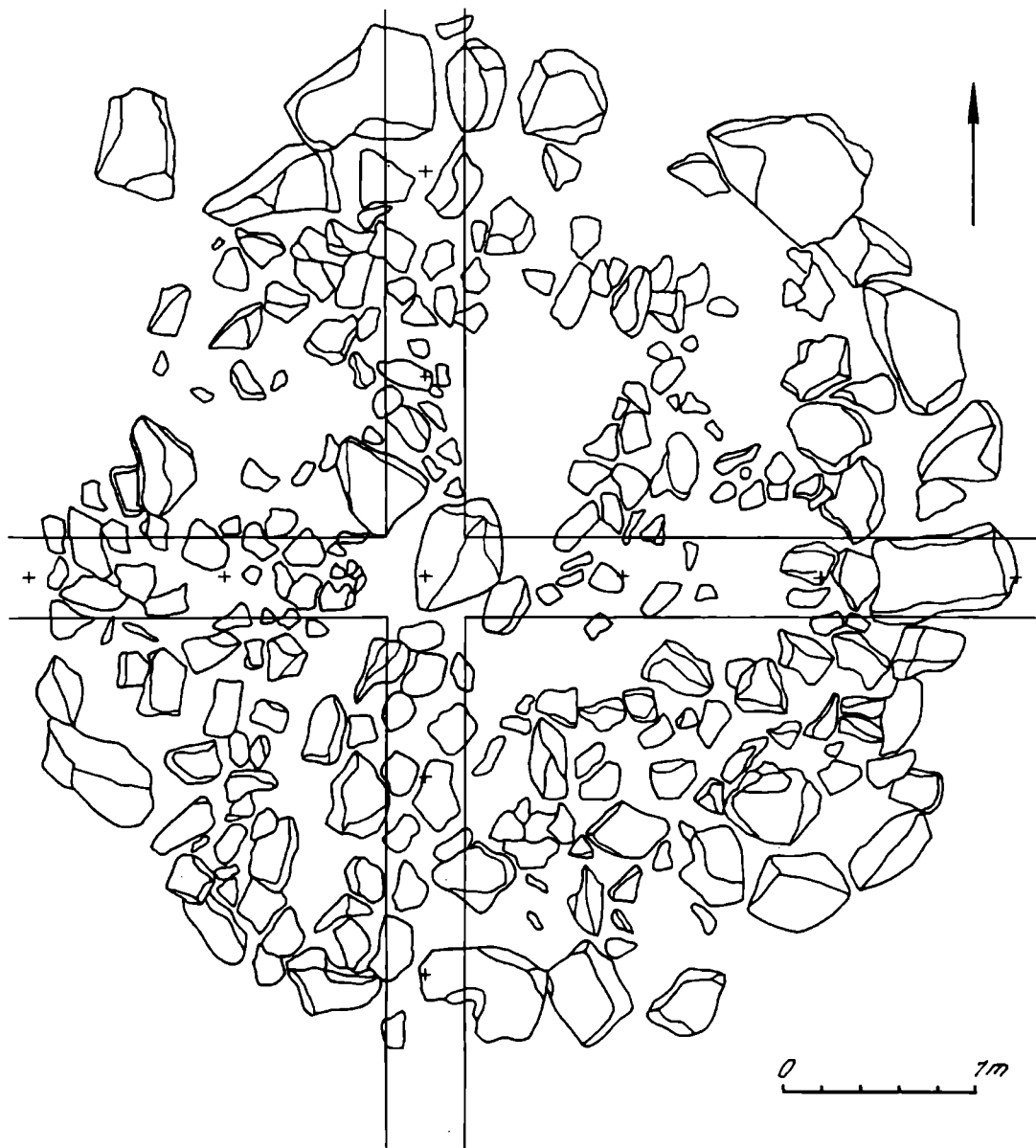

Fig. 40. T. nr. IX. Planul mantalei din piatră.

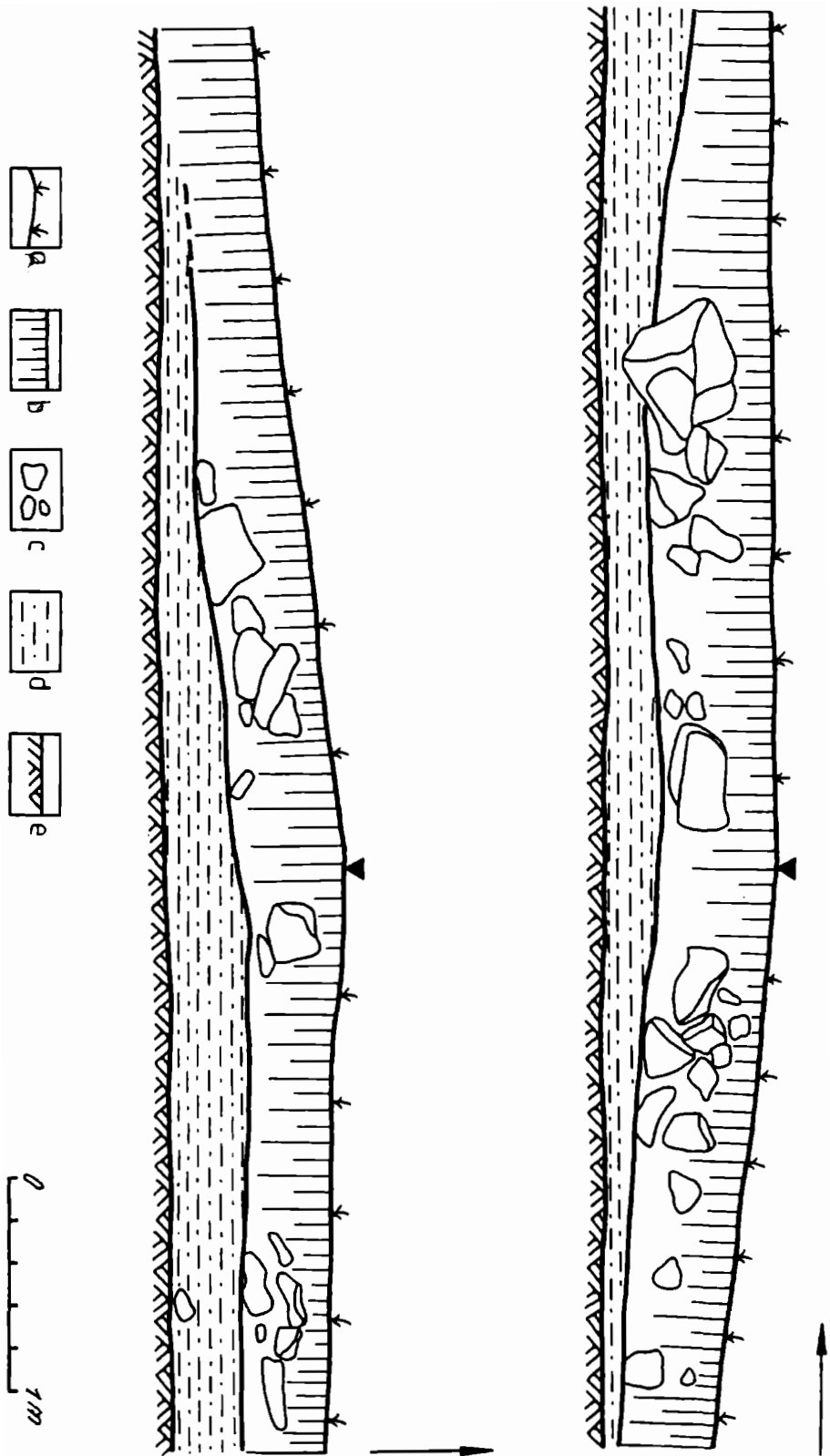

Fig. 41. T. nr. IX. Profilurile marilor perpendiculare.

(a – nivelul orizontului actual; b – cernoziom; c – pietre; d – pământ cenușiu; e – lut galben viu).

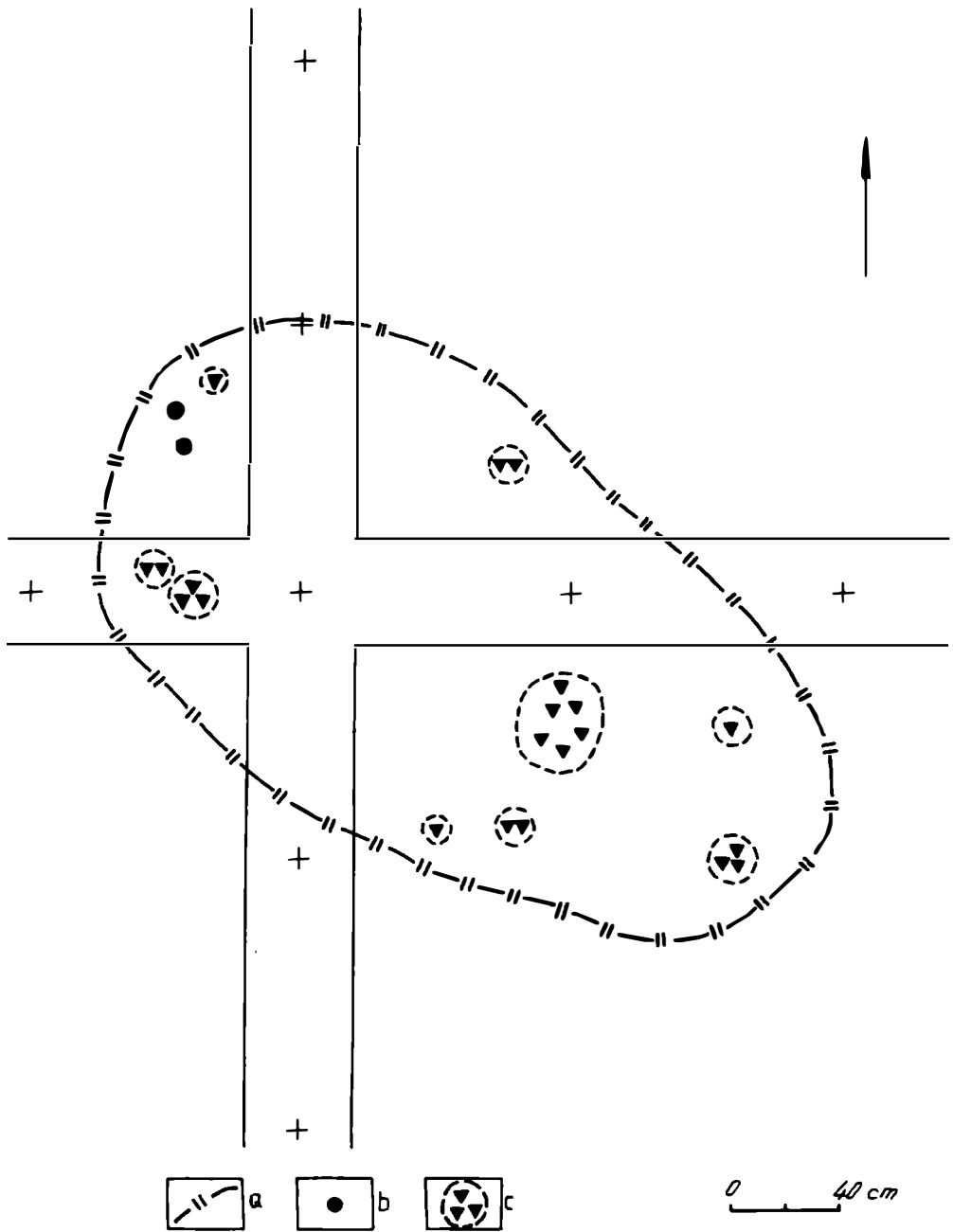

Fig. 42. T. nr. IX. Suprafața de răspândire a resturilor cinerare. Amplasarea pieselor de inventar. (a - conturul suprafeței; b - mărgică din sticlă; c - vas fragmentar).

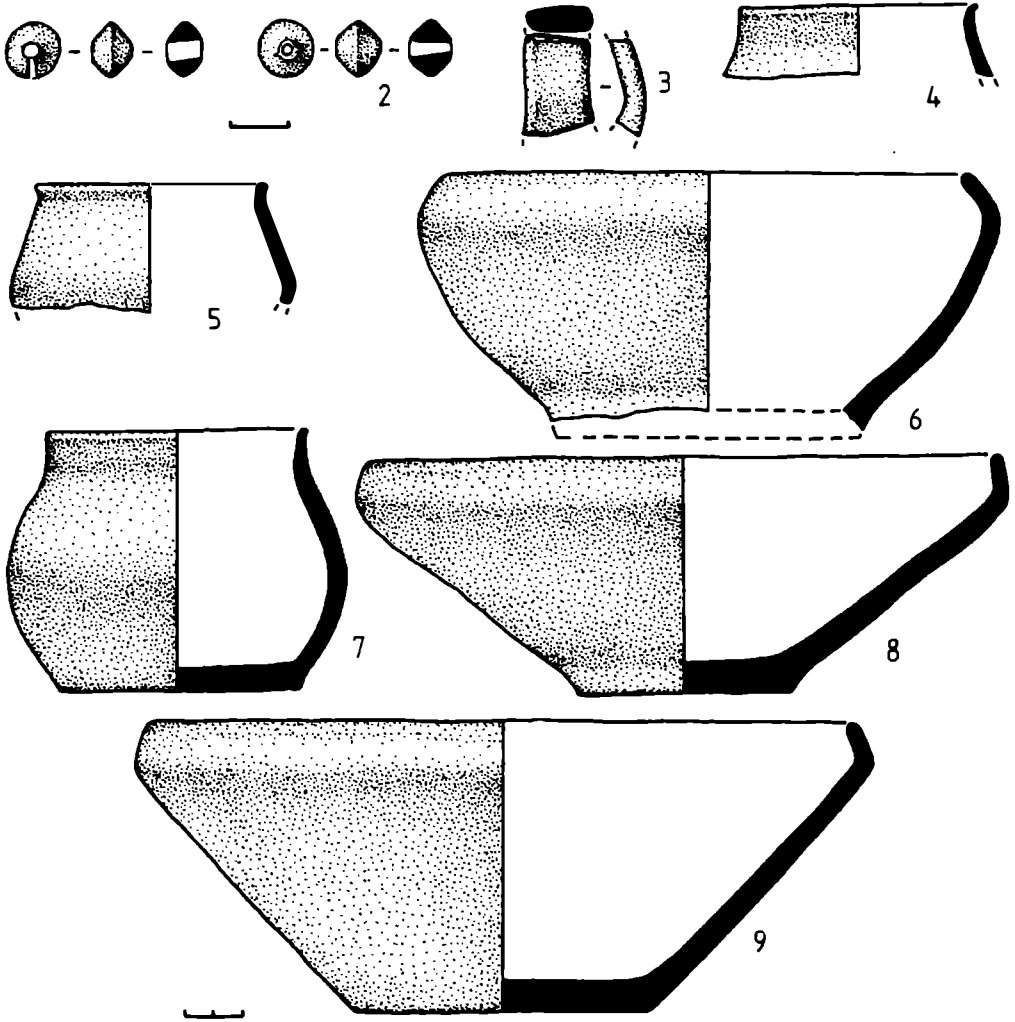

Fig. 43. T. nr. IX. Piese de inventar.
(1-2 – sticlă; 3-9 – ceramică).

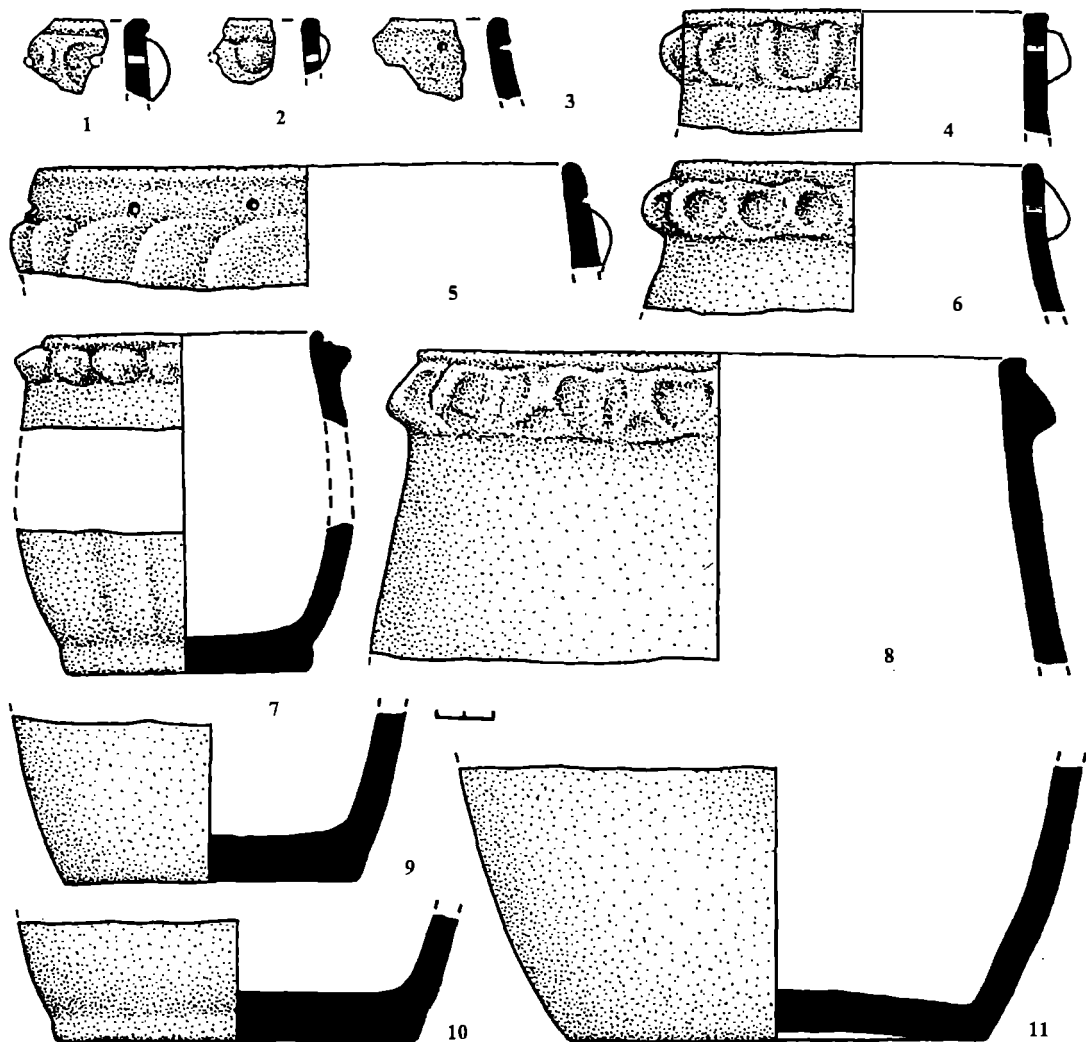

Fig. 44. T. nr. IX. Piese de inventar. (1-11 – ceramică).

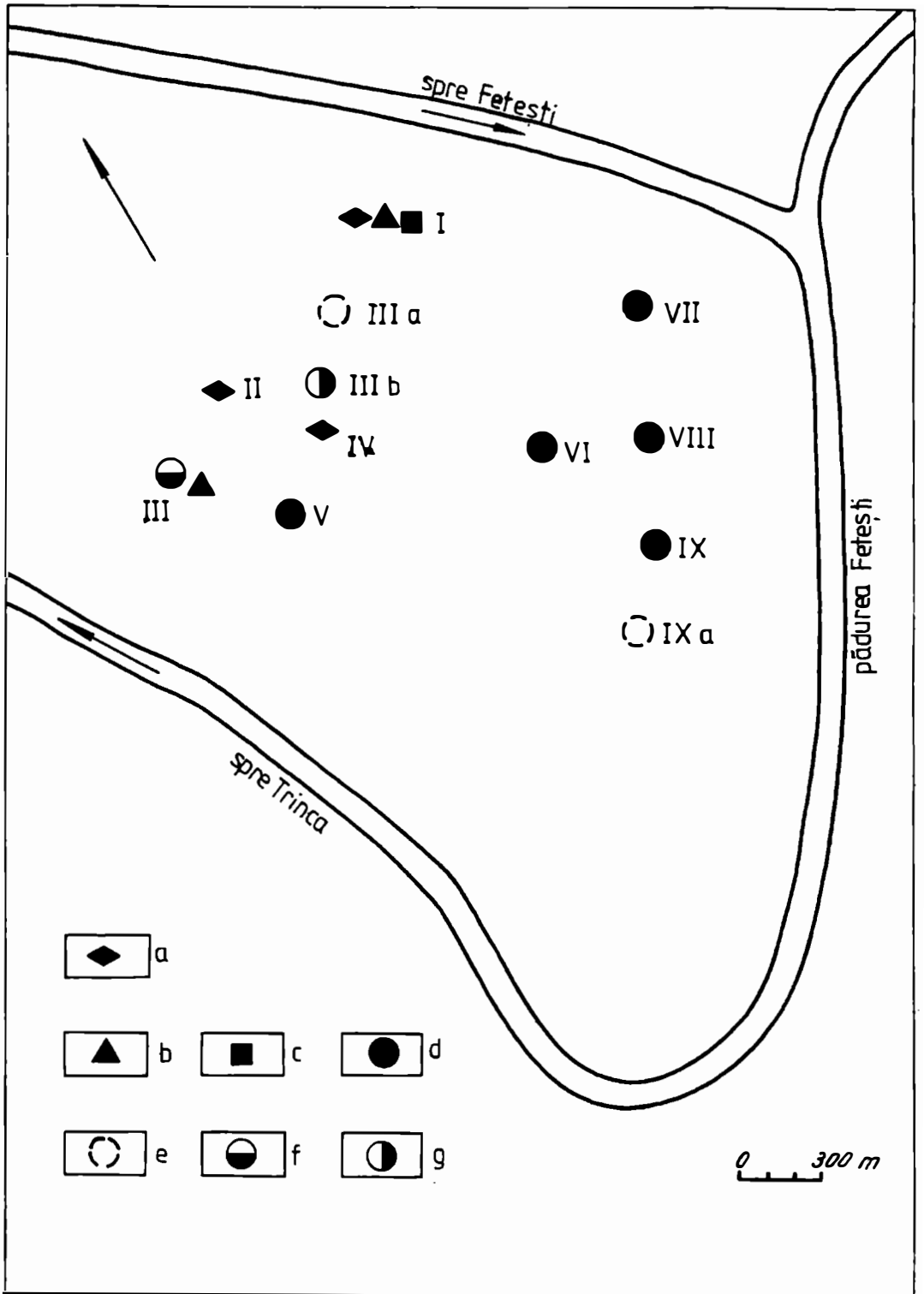

Fig. 45. Tipuri de morminte cercetate în necropola Trinca «Drumul Feteștilor». (a – înhumații, b – morminte-cenotaf, c – incinerare în urnă, d – incinerare depusă pe orizontul antic, e – tumuli deteriorați de lucrările agricole, f – incinerare incompletă, g – incinerare în construcție din lemn de suprafață).

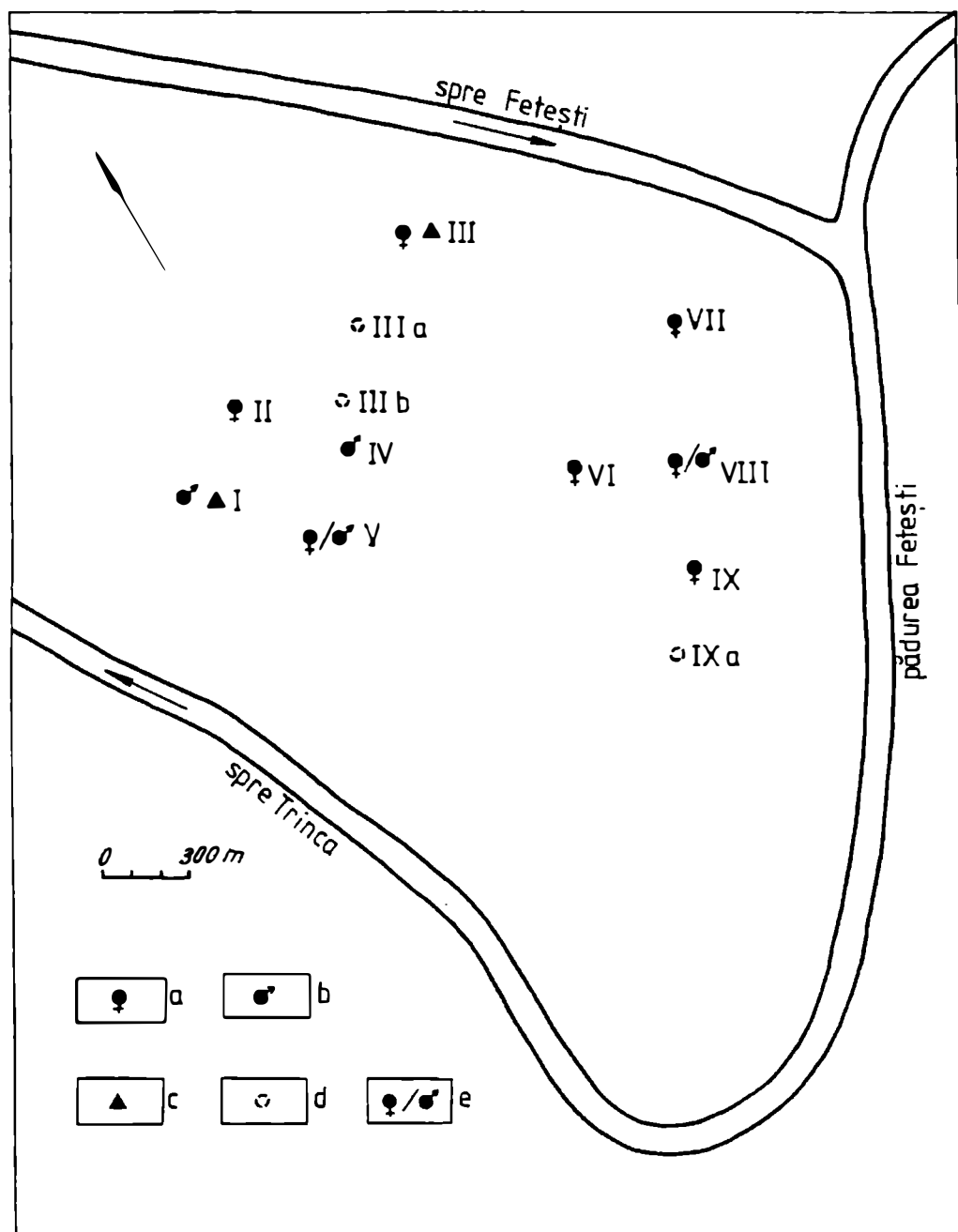

Fig. 46. Amplasarea mormintelor în funcție de sex. (a – feminin, b – masculin, c – cenotaf (masculin), d – tumuli deteriorați, e – masculin/feminin).

Tehnoredactor: Daniela Ungureanu
Design copertă: Manuela Oboroceanu

Bun de tipar: 2006. Apărut: 2006
Editura TRINITAS, Cuza Vodă 51, 700038, IASI
Tel.: (0232)216693; (0232)218324; Fax (0232)216694
<http://www.trinitas.ro>; E-mail: editura@trinitas.ro

Tiparul executat la Tipografia TRINITAS
E-mail: tipografia@trinitas.ro

Editat cu sprijinul Agenției Naționale
pentru Cercetare Științifică

Tiraj 250 exemplare
Preț de vânzare 28 lei

ISBN: 978-973-7834-82-9
ISBN: 973-7834-82-8

<http://editura.trinitas.ro>

TRINITAS